41065

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AVRUPA TOPLULUĞU - KIBRIS

VE

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

41065

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Refik TURAN

Hazırlayan

SOYALP TAMÇELİK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ankara - 1995

ÖZET

Globalleşen dünyamızda AT'nun yeri çok büyüktür. Bu itibarla Kıbrıs'ı, bu süreçten ayrı düşünmek, büyük bir hatadır.

Herşeyden önce AT, KKTC ve GKRY'nin ekonomileri açısından büyük önem taşıyan bir birliktir. 1961'den 1995 yılına kadar geçen 34 yıllık süre zarfında, Kıbrıs'la AT (veya AET) arasındaki münasebetler, ekonomik boyuttan çok, siyasî boyut ağırlık kazanmıştır. Zirâ, Kıbrıs'ın, AT'na tam üye olmasının tek koşulu, denilebilir ki siyasî şartların uygun olmasına bağlıdır. Bundan hareketle araştırmamızın konusu **"Avrupa Topluluğu, Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"** olarak belirlenmiştir.

Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum Toplumlarının, 1960 yılında eşit şartlar altında kurdukları **Kıbrıs Cumhuriyeti**, Rumların **ENOSIS** faaliyetleri çerçevesinde, 1963 yılının sonunuda **fiilî** olarak sona ermiştir. Kıbrıslı Türkler, 1963'ten 1983'e kadar demokratikleşme sürecini tamamlayarak, kendi arzuları doğrultusunda **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini** kurmuşlardır. Kıbrıslı Türklerin, **self-determination** hakkını kullanarak KKTC'ni kurmaları, Kıbrıs Rumlarını daha da hiddetlendirmiştir. Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, KKTC'ni dış dünyadan tecrit edebilmek için elinden geleni yapmışlardır. GKRY'nin, 4 Temmuz 1990 tarihindeki AT'na tam

üyelik başvurusunu, bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Kıbrıslı Rumların, devletler ve uluslararası hukuka aykırı olarak yaptıkları tam üyelik başvurusu, Kıbrıslı Türkleri hiçe saymaktan başka bir şey değildir. Bu itibarla, araştırmamızın bir konusu olan, GKRY'nin AT'na tam üyelik başvurusunu, ekonomi, siyasî ve hukukî yönlerden değerlendirilecektir.

Bunun haricinde, Kıbrıs'taki toplumların, AT'na girmelerindeki olasılık göz önünde bulundurulduğundan, her iki toplumun, ekonomik ve sosyal yönlerden incelemeye tâbi tutulması gerekmiştir. Bu inceleme sonucunda, oldukça ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan en önemlisi, GKRY'nin KKTC'ne göre ekonomik üstünlüğü, tartışılmaz olarak ortaya çıkmasıdır. Lâkin, bu üstünlük, tarafların birini AT'na üye yapıp, diğerini yapmamakla eşdeğer değildir. Ada'nın coğrafîk olarak küçük olması, Topluluğa bir bütün olarak üye olmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, Ada'daki her iki toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden farklı olması, AT'na tam üyeliği engelememektedir. Bu engel, sadece siyasî sebeplere dayandırılması ile mümkündür. Her ne kadar da Topluluk Adalet Divanı'nın (TAD) 432/92 sayılı kararı ile, KKTC ihracatına kısıtlayıcı bir darbe vurmuşsa da, bunun sebebi ekonomik değil, siyasidir.

Türkiye'nin 6 Mart 1995 tarihinde, AT ile Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzalaması, Kıbrıs meselesine, dolaylı yoldan etkili olmuştur. Yunanistan'ın, bu anlaşmanın imzalanması için koyduğu çekincelerden bir tanesi de, Kıbrıs'la ilgilidir. Böylece Topluluk, 1996 yılında yapılması tasarlanan hükümetlerarası toplantıdan 6 ay kadar sonra, Kıbrıs'la (GKRY) tam üyelik müzakerelerine başlayacağını teyit etmiştir. Topluluğun bu hususta teyidi, Kıbrıs meselesinde bir çok dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Bundan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İngiltere'nin Kanal, Danimarka'nın ise Faroe Adalarında yaptığı gibi, birtakım siyasî çözümlemelere gitmesi gerekecektir. Türkiye'nin bu tür siyasî çözümlemelere gitmesiyle birlikte, KKTC'yle içişlerinde serbest, dışişleri ve savunmada Türkiye'ye tâbi, özerk bir siyasal yapının oluşması gündeme gelecektir. Bugünkü siyasî yapı içerisinde bunun gerçekleşmesi pek mümkün olmasa da, KKTC ve Türkiye açısından, siyasal bir çözüm olarak her zaman göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

EXTRACT

The place of EEC is very important in our world as a whole. That is why it would be a great mistake to handle Cyprus apart from this period.

Firstly, EEC is a community which holds a great importance from the economic point of view of both TRNC and Greek Cyprus. For 34 years from 1961 to 1995. The interactions between Cyprus and EEC have been political rather than economic. So we can say that the only condition for Cyprus to be a full member of EEC is that the political conditions are appropriate for that. It is that reason why we have defined the subject of the research as "European Econimic Community-Cyprus and Turkish Republic of Northern Cyprus".

Republic of Cyprus which Cyprus Turks and Cyprus Greeks formed together in 1960 under equal conditions ended actually in 1963 because of ENOSIS avtivities by Greeks. Cyprus Turks settled TRNC by completing the period for becoming democratic from 1963 to 1983. Their settling TRNC by using their self-determination rights made Cyprus Greeks angrier. Because of this, Greeks did everything they could to isolate TRNC from the outer world. In accordance with this, it is necessary it is necessary to evaluate the application of Cyprus Greeks for the complete membership for EEC they made on 4 July 1990.

The application for full membership for EEC done by Cyprus Greeks, which is against the states and international laws, is to consider Cyprus Turks as of no importance. As for this, the membership application for EEC by Cyprus Greeks will be evaluated from economic, political and legal points of view.

Except for this, since the possibility of entering of two societies to the EEC, it has been essential to examine the econimic and social aspects of the two. As a result of this survey, quite interasting things are reached. The most important one is that the Greek Management of Southern Cyprus was superior in economy when companed to TRNC. However, this superiority is not equal in making one a member for the EEC but not the in other. Since the island is geografically small, it brings the fact that the island becomes a member for the EEC as a whole. Accordingly, the differring economic, social and cultural aspects do not matther in becoming a member for EEC for both of the societies.

This barrier is only possible when it is based on political reasons. International Court of Justice reduced the export of TRNC with the agreement number of 432/92, but this was political not economic.

The fact that Turkey signed Customs Union Agreement with EEC on March 6 1995 had an indirect impact on the Cyprus issue. One of Greece's reservations in this agreement is about Cyprus. Thus, the community confirmed that it would start full membership negatiations with the Greek Cyprus about 6 months after the intergovermental meeting that is planned to take place in 1996. Such confirmation by the community will change the balances in the Cyprus issue. Therefone, Turkey will have to seek some political solutions as the U.K. did in the Canal Island and Denmark in the Faroe Islands. If the this happens, the TRNC might have a political structure such that it would be free in its internal affairs but deppendant on Turkey in external affairs and defence. Although such a solution in the present political stnecture seems improbable, it cannot be ruled out completely on the part of Turkey and TRNC as a political way out.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET (Türkçe) I

EXTRACT (İngilizce)..... IV

İÇİNDEKİLER VI

KISALTMALAR VIII

TABLOLAR CETVELİ X

ÖNSÖZ XIII

GİRİŞ XVI

I. Bölüm : Kıbrıs'ta De Facto (Fiilî) Durumu : 1

1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İlânı 1
2. 1963 Kanlı Noel Olayları 4
3. Kıbrıs Türk Toplumu'nun 1963-1975 Yılları Arasındaki Siyasî Faaliyetleri 6
4. K.K.T.C.'nin İlânı 9
5. Ada'daki Bugünkü Durum 11

II. Bölüm : Avrupa Ekonomik Topluluğu (A.E.T) ile Kıbrıs Arasında Yapılan Anlaşmalar..... 16

1. Kıbrıs Cumhuriyeti ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Ortaklık Kuran Antlaşma ve İlgili Protokoller 16
2. Kıbrıs Rum Yönetimi ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Yapılan Gümrük Birliği Antlaşması 43
3. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu Hukukî Niteliği 50

III. Bölüm : Kıbrıs'ta Sosyo-ekonomik Durum

1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Temel Sosyal Göstergeleri 90

a. Nüfus Yapısı ve İstihdam 90
b. Sosyal Yapı ve İstihdam 96

2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Temel Ekonomik Göstergeleri 103

a. Ekonomik Büyüme ve Sektörel Gelişmeler 109
b. Fert Başına Milli Gelir 117
c. Ödemeler Dengesi 119
d. Dış Ticaret 125
e. Turizm Sektöründeki Gelişmeler 181
f. Dış Yardımlar 186

IV. Bölüm : TAD'ın 432/92 Sayılı Önkarar Prosedürü ve
Kıbrıs Türk Toplumuna Karşı Etkileri 239

SONUÇ 261

Bibliyografya 268

KISALTMALAR

A.A.E.T.	:	Avrupa Atom ve Enerji Topluluğu
A.B.	:	Avrupa Birliği
A.E.T.	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.E.T.-A	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması
AKÇT	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	:	Avrupa Topluluğu
ATAUM	:	Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi
A.Ü.S.B.F.D.	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYB	:	Avrupa Yatırım Bankası
ayr. bkz.	:	Ayrıyeten bakınız.
bkz.	:	Bakınız
B.M.	:	Birleşmiş Milletler
C	:	Cilt
DPÖ	:	Devlet Planlama Örgütü
FBMG	:	Fert Başına Milli Gelir
G.K.R.Y.	:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
G.K.T.Y.	:	Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi
G.Y.Ö.	:	Güven Yaratıcı Önlemler
ibid.	:	Adı Geçen Eser
K.C.	:	Kıbrıs Cumhuriyeti
K.C.A.	:	Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası
K.K.T.C.	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KL.	:	Kıbrıs Lirası
K.R.Y.	:	Kıbrıs Rum Yönetimi

K.R.Y.	:	Kıbrıs Rum Yönetimi
K.T.F.D.	:	Kıbrıs Türk Federe Devleti
md.	:	Madde
O.G.T.	:	Ortak Gümrük Tarifesi
op.cit.	:	Adı Önceden Zikredilen Esere Atıf
Per.	:	Perakende
R.A.	:	Roma Antlaşması
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
Stg.	:	Sterling
T.A.D.	:	Topluluk Adalet Divanı
T.A.K.	:	Türk Ajansı Kıbrıs
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
Tic.	:	Ticaret
T.K.	:	Türk Kültürü (Dergisi)
T.K.A.E.	:	Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü
TL.	:	Türk Lirası
trc.	:	tercüme
ty.	:	tarih yok
Y.A.P.	:	Yeni Akdeniz Politikası
Yay.	:	Yayını (-ları)

TABLOLAR CETVELİ

Sayfa

Tablo 1 : Kıbrıs ile AET Arasında İmzalan Ortaklık Anlaşması ve İlgili Protokoller 19-20

Tablo 2 : Kıbrıs'ın Gümrük Vergisi İndirimleri 22

Tablo 3 : Kıbrıs Kaynaklı Tarım Ürünleri 25-27

Tablo 4 : Malî Protokoller (1979-1993) 36

Tablo 5 : KKTC'nin Nüfus Yapısı ve İstihdam Durumu (1977-1994) 91

Tablo 6 : GKRY'nin Nüfus Yapısı ve İstihdam Durumu (1977-1994) 92

Tablo 7 : AT, GKRY ve KKTC'nin İşsizlik Oranları 93

Tablo 8 : Kıbrıs Türk Toplumunun 1962-1963 Yılları Arasında Üretim ve Ticaret Etkinlikleri 94

Tablo 9 : KKTC'nin 1989-1994 Yılları Arasında İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 95

Tablo 10 : GKRY'nin 1989-1992 Yılları Arasında İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 96

Tablo 11 : KKTC'nde Fiyat Hareketleri (1979-1994) 101

Tablo 12 : GKRY'nde Fiyat Hareketleri (1979-1994) 101

Tablo 13 : AT, GKRY ve KKTC'nin 1992 Yılı İtibarı ile Fiyat Hareketleri 102

Tablo 14 : KKTC ve GKRY'nin GSMH Miktarı ve Yıllık Artış Oranları (1977-1994) 105

Tablo 15 : AT, GKRY ve KKTC'nin Yıllara Göre GSMH Miktarlarındaki Farklılık Oranları (%) (1978-1994) 106

Tablo 16 : KKTC'nin GSYİH'nin Sektörlere Göre Dağılımı (1987-1994) 107

Tablo 17 : GKRY'nin GSYİH'nın Sektörlere Göre Dağılımı (1987-1992) 108

Tablo 18 : KKTC'nin GSYİH'nın Sektörlere Göre Dağılımı (1975-1994) 111-113

Tablo 19 : GKRY'nin GSYİH'nın Sektörlere Göre Dağılımı (1978-1992) 114-115

Tablo 20 : KKTC ve GKRY'nin Üretim Dengesi (1977-1992) 116

Tablo 21 : KKTC'nin Fert Başına Düşen Milli Gelirin Yıllara Göre Seyri (1975-1994) 117-118

Tablo 22 : GKRY'nin Fert Başına Düşen Milli Gelirin Yıllara Göre Seyri (1975-1992) 118

Tablo 23 : KKTC'nin Ödemeler Dengesi (1983-1994) 121-122

Tablo 24 : GKRY'nin Ödemeler Dengesi (1983-1992) 123-124

Tablo 25 : KKTC'nin Dış Ticaret Dengesi (1980-1994) 126-127

Tablo 26 : GKRY'nin Dış Ticaret Dengesi (1980-1992) 127-128

Tablo 27 : KKTC'nin İthâlat ve İhrâcatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (1985-1994) 129-130

Tablo 28 : GKRY'nin İthâlat ve İhrâcatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (1985-1987) 131

Tablo 29 : KKTC'nin İthâlat ve İhrâcatının Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (1980-1994) 133

Tablo 30 : KKTC'nin AT ve Gelişmiş Ülkelerle Olan Ticarî Münasebetleri (1990-1994) 134-136

Tablo 31 : KKTC'nin Dış Ticaret Hacmi İçinde İthâlat ve İhrâcatın Oranları (1990-1994) 137

Tablo 32 : GKRY'nin İthâlat ve İhrâcatının Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (1986-1992) 142-148

Tablo 33 : GKRY ve KKTC'nin, AT ve İslâm Ülkeleri ile Olan Dış Ticaret Dengesi (1986-1992) 149-150

Tablo 34 : GKRY ve KKTC'nin İhrâcatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı (1977-1989) 151

Tablo 35 : KKTC'nde Turizm Sektörünün GSYİH'daki Payı (1983-1994) 182

Tablo 36 : KKTC'nde Yıllara Göre Gelen Turist Sayısı ve Turizm Gelirleri (1977-1994) 183

Tablo 37 : KKTC'nde Dış Ticaret - Turizm Dengesi (1986-1993) 184

Tablo 38 : KKTC'nde Yatak ve Personel Sayısı (1987-1994) 185

Tablo 39 : GKRY'nin Turizm Gelirleri ve Gelen Turist Sayısı (1976-1994) 185

Tablo 40 : KKTC'ne Yapılan Yardımlar (1974-1989) 187

Tablo 41 : T.C. Yardımları (1977-1994) 188

Tablo 42 : T.C.'nin 1992 Yılındaki Finanse Ettiği Projeler 189

Tablo 43 : GKRY ve KKTC'ne Muhtelif Zamanlarda Yapılan Yardımlar (1960-1993) 190

Tablo 44 : KKTC ve GKRY'ne Yapılan UNHCR Yardımları (1974-1986) 192-193

Tablo 45 : KKTC ve GKRY'ne Yapılan UNDP Yardımları (1982-1986) 194

Tablo 46 : Avrupa Konseyi İskân Fonu'nun GKRY'ne Yaptığı Yardımlar (1963-1985) 198-199

Tablo 47 : Dünya Bankası'nın GKRY'ne Sağladığı Krediler (1963-1974) 200

Tablo 48 : KKTC ve GKRY'ne Yapılan ABD Yardımları 208

Tablo 49 : AT'nun Kıbrıs'a Yaptığı Yardımlar (1979-1993) 210

Tablo 50 : KTFD'nin AET'na Sunduğu Projeler 212

Tablo 51 : AYB Tarafından Finanse Edilecek Projeler 221

ÖNSÖZ

İnsan toplulukları, tarih boyunca uzun bir gelişme sonucunda, bugünkü milletler haline gelmişlerdir. Çağımızda milletlerin, aynı tekâmül seviyesine eriştiklerini iddia etmek mümkün değildir. Ancak, her milletin geçmişteki tecrübelerinden edinilmiş birtakım tarih görüşü olup, bu görüşün geleceğe yönelik tutulması gerektiği, muhakkaktır.

Bilindiği üzere başarıya ulaşmanın ilk şartı, yeni kuşakların, mücadelenin temelinde yatan gerçekleri doğru kavraması ve mücadeleyi sürdürebilmek için gerekli manevi gücü oluşturan inanç ve azmi kazanmasında yatar.

Hiç bir zaman hatırdan çıkartılmaması gerekir ki, şans, tarihin yapısında yoktur. Tarih, hiç bir çağda bir kumar masası olmamıştır ve de olmayacaktır.

Hemen burada belirtilmesinde yarar gördüğümüz bir başka husus daha vardır. Kıbrıs Türklerin en büyük isteği, Kıbrıs'ta sürekli barış ve güvenliği sağlayacak, adil ve insan haklarına saygılı, tarihî oluşuma cevap veren, gerçekçi bir çözümdür.

Kıbrıslı Türklerin, kendi devlet sınırları içinde, tam güvenlikte yaşamalarını temin etmek, insan hak ve özgürlüklerinin, sosyal adalet çerçevesinde gerçekleştirmek, toplumun huzur ve refahını, demokratik ve sosyal hukuk düzeni içerisinde yaşamasını sağlamak, kendileri için olduğu kadar, medenî dünyanın da yararına olacaktır.

Bu sebepledir ki Kıbrıslı Türkler, dış baskılara karşı direnç göstermeleri gerekmektedir. Kıbrıs hususunda, kısa vadeli ve geçici ara çözümlere itibar edilmemeli, Ada'nın ve bölgenin geleceği konusunda çok dikkatli olunmalıdır. Zira, ileride çıkması muhtemel olan sorunları önlemek, yarın için mümkün olmayacaktır. Bu itibarla, yarın çıkması mümkün olacak sorunları, şimdiden tahlil edip önlemek, hepimizin başlıbaşına bir vazifesidir.

Bundan hareketle, bu çalışmanın hazırlanmasındaki başlıca gayemiz, Kıbrıslı Türklerin haklı davalarını, gerçek dışı ve hissi nedenlere dayanarak savunmak değil, bilakis, perde arkasında kalmış gerçekleri gün ışığına çıkararak, değerlendirmesini yapmaktır. Böylece, Kıbrıslı Türklerin tarihe mal olmuş mücadelesi, hukukî ve siyasî yönlerden ele alınarak, gerçekler ortaya konulacaktır.

Unutulmaması gerekir ki, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve devamı için, en büyük hizmet, hadiseleri, dış görünüşü ile değerlendirmek değil, uyuşmazlığın gerçek nedenlerine inilerek, değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde uyuşmazlığın çözümü, kalıcı kriterlere dayandırılabilir.

Bu görüşü, Kazak Türkoloğu **Olcas Süleyman**'ın veciz sözü ile noktalamak istiyoruz.

"İlim olursa birlik olur; birlik olursa istiklâl olur".

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bu çalışmamızda, Kıbrıslı Türklerin insan olarak **hak** ve **özgürlüklerinin** korunması ele alınıp incelenecektir.

Bundan hareketle, çalışmalarımın her safhasında, engin bilgilerinden istifade ettiğim saygıdeğer hocalarım, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölüm Başkanı **Prof.Dr.Refik TURAN**'a, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasî Tarih Anabilim Dalı Başkanı **Prof.Dr.Refet YINANÇ**'a ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın **Rauf R.DENKTAŞ**'ın danışmanı **Dr.Halil Fikret ALASYA**'ya, en içten şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

Kıbrıs meselesi, ele alındığı zaman, ne Kıbrıslı Türk-Kıbrıslı Rum, ne de Türkiye-Kıbrıs arasında bir meseledir. Bu, doğrudan doğruya Türkiye-Yunanistan, daha da doğrusu **Türklük-Yunanîlik** meselesidir. Üstelik bugünün işi de değildir. Tarihin derinliklerinden gelen, yüzyılların birikimiyle oluşan bu mesele, Doğu Roma ve Bizans dönemlerine kadar gerilere gider.

Kanaatimizce Kıbrıs meselesi, Selçuklularla Anadolu'da, Osmanlılarla Balkanlara ve Avrupa içlerine kadar yayılan Türklerle Rumlar arasındaki mücadelenin, günümüze kadar yansıyan bir görüntüsüdür.

Kıbrıs meselesine, bu tarihsel çerçeve içinde bakıldığı zaman, durumun hiç de karışık olmadığı, nereden kaynaklanıp nereye doğru yönlendirilmeye çalışıldığı daha kolay anlaşılacaktır.

Özellikle, son 30 yıllık Türk dış politikasının esasını, bu mesele oluşturmaktadır. Hatta, Türk dış politikasının aktivitesi, Kıbrıs meselesi etrafında dönmüştür dersek, hata yapmış olmayız[1]. Bugün için ise Kıbrıs, Türkiye'nin hayatî ve millî meselesi, bir başka deyişle milli menfaatlerinin ağırlık noktası olmuştur.

Hele Türk-Yunan ilişkilerinde, 1970'lerin ortalarından itibaren Ege meselesi çıkmış ise de, Kıbrıs meselesi

[1] Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989, s.783.

daima mihenk taşı olmuştur. Bu itibarla, Kıbrıs meselesini bilmek, bugünü anlamak ve yaşadığımız hadiseleri değerlendirmek bakımından, son derece faydalı olacaktır[2]. Osmanlı Devleti'nin mümtaz yöneticilerinden olan Cevdet Paşa'nın dediği gibi:

> "Tarih bilmeyen diplomat, pusuladan anlamayan kaptana benzer. Her ikisinde de karaya oturma tehlikesi vardır.
> Umur-ı siyasiyede maharet ancak tecrübe ile olur. Her şeyi tecrübe etmeyi insan ömrü vâfi ve asrın tecrübesi de kâfî değildir. Arif olanlar her şeyi nefsinde tecrübeye kalkışmayarak, içi ibret, nasihat ve tecrübelerle dolu olan tarih okurlar. O zaman bir asır değil, belki beş asır yaşamış gibi tecrübeli ve maharetli olurlar"[3].

Bugünkü uluslararası alanda, siyasî gelişmelerin tabiî bir sonucu olarak, Kıbrıs'ta nihaî bir çözüme ulaşılması konusunda çok hassas bir döneme girilmiştir.

Gerek ABD ve B.M. Genel Sekreteri'nin zorlayıcı çabaları, gerekse Yunanistan'ın sürekli kışkırtmaları ve baskılarıyla, AT'nun son bir kaç yıldır Türkiye ile olan ortaklık ilişkilerini geliştirmek için dahi, bir koz gibi gündeme getirilmesi, Kıbrıs meselesinin Türk dış politikasındaki önem ve ağırlığını, yeniden artırmıştır. Bir başka deyişle Türkiye, dış politika sahasında Yunanistan'la, bir başka cephede, bir kez daha karşı karşıya gelmiştir.

---

[2] Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, Meydan Neşriyat, İstanbul, ty., s.6.
[3] Resimli Tarih Mecmuası, II/18 (Haziran 1951), s.767 ve 783.

Bu çalışmamızda her şeyden önce Kıbrıs Türkleri'nin insan olarak, hak ve özgürlüklerinin korunması ele alıp değerlendirilecektir. Zirâ, TAD'ın 4 Temmuz 1994 tarihli 432/92 sayılı önkarar prosedürünün kabul edilmesiyle birlikte, KKTC'ne iktisadî olarak büyük bir darbe vurulmuştur.

Bilindiği gibi AT, KKTC ve KRY'nin ekonomileri açısından büyük önem taşıyan bir birliktir. Ada'nın her iki kesiminin dış ticeretlerinde, AT üyesi devletlerin büyük bir payı vardır. 1989 yılı itibarı ile Topluluk, KKTC'nin ithâlatında % 36.1 gibi küçümsenemeyecek bir pay alırken[4], KKTC ihrâcatının 2/3'ünden fazlası (% 72.8) yine Topluluk üyesi devletlere yapılmıştır[5].

Kıbrıs'ın, aşağıda incelenecegi üzere, AT ile imzaladığı **Ortaklık Antlaşması** çerçevesince sağlanan gümrük vergisi tavizleri ve muafiyetlerin, **de facto** durumu sebebiyle, **Kuzey** ve **Güney** kesimlerine olan ekonomik tesirleri, ele alınıp incelenecektir.

Amacımız, Kıbrıs Türklerinin haklı davalarını, duygusal ve subjektif nedenlere dayanarak savunmak değil, objektif ölçülerde değerlendirerek, hukukî ve siyasî gerçekleri ortaya koymaktır.

---

[4] KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü.
[5] KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü.

Bu gaye ile araştırmamız, 4 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde ele alınacak konu ; Kıbrıs'ta, 1960 yılından günümüze kadar siyasî oluşumların tesbiti ve tahlili yapılacaktır. Bu tesbit yapılırken, Kıbrıs Türkleri'nin bu süre zarfında siyasî teşkilâtlanmalarına neden olan unsurlar, hukukî bazda değerlendirilecektir. Bu bölüm, hukukî bazda değerlendirilirken, Kıbrıs Türk Toplumunda meydana gelen sosyolojik değişiklikleri de göz önünde bulundurulacaktır.

Bunun dışında **birinci bölümün** esas gayesi; Kıbrıs Türkleri'nin **self-determination** (kendi kendini idare etme hakkı) hakkını kullanarak, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni** kurmasına neden olan siyasî, hukukî ve sosyolojik sebepler belirtilecek, bugün için mevzu bahis olan **de facto** durumun hukukî tahlili yapılacaktır.

İkinci bölümde, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, Kıbrıs Adası'yla 1961'de başlayan ekonomik ve siyasî münasebetleri ele alınacaktır.

Bu bölümün esas amacı, iki kısımda değerlendirilecektir. Birinci kısımda, AET ile Kıbrıs arasında imzalanan **Ortaklık Antlaşması** ve ilgili **Protokollerin**, teknik özelliklerini belirtmek, amaç edinilmektedir.

İkinci kısmın amacı ise, AET'nun Kıbrıs'la yaptığı **Gümrük Birliği Antlaşması'nın** ortaya çıkardığı fiilî durumun, hukukî yönden tahlilidir.

Üçüncü bölümde ise, Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumun sosyo-ekonomik durumları ele alınacaktır. Bu bölümün, daha sistematik bir şekilde incelenebilmesi için sosyal ve ekonomik yönden olmak üzere ikiye ayrılacaktır.

Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplum, nüfus yapısı, istihdam, sosyal yapı ile istihdam, ekonomik büyüme ve sektörel gelişmeler, fert başına düşen milli gelir, ödemeler dengesi, dış ticaret, turizm sektöründeki gelişmeler ve dış yardımlar olarak, karşılaştırmalı mukayeseye tâbi tutulacaktır. Bu mukayesenin, daha somut olarak görülebilmesi için çok sayıda tablo hazırlanmıştır. Hazırlanan tablolarda, 1994 yılına ait son verilerin bulunması, özellikle dikkat edilmiştir. Fakat, yine de bazı tablolar için, tüm araştırmalarımıza rağmen, 1993 ve 1994 yıllarına ait veriler bulunamamıştır. Bunun başlıca sebebi, 1994 yılının henüz yeni bitmiş olması ve son şekliyle hesaplanıp ilân edilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. GKRY'ne ait istatistikî bilgilerin, en yenisi, 1992 yılına ait olması, bizi bir hayli uğraştırmıştır. Bu yüzden, GKRY'ne ait 1993 ve 1994 yılı verileri, Rum matbuatından taranarak bulunmuş veya bu verilerden istifade edilerek, tarafımızdan hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalarda, hata payı, mümkün olduğu kadar az tutulmaya önemle dikkat edilmiştir. Bu itibarla, GKRY'nin son iki yıla ait istatistik verileri, oldukça az bir hata payı ile, gerçeğe yakındır.

Bundan hareketle, bu bölümün esas gayesi, KKTC ile GKRY'nin, **temel ekonomik ve sosyal göstergelerindeki** farkı ortaya koymak ve **AT'na** olası bir **üyelik** halinde, **tarafların** durumlarının belirlenmesini sağlamaktır. Bu sebeple KKTC ve GKRY'nin birçok istatistik verileri, AT'nunkiyle mukayese edilmiştir.

Bu bölümde, özellikle iki mevzu üzerinde, ayrıntılı olarak durulmuştur. **Dış yardımlar** konusu ele alınırken, KKTC ve GKRY'ne verilen yardımların neler olduğunu, buna karşın, bu yardımlarla tarafların **sosyo-ekonomik** düzeylerine olan etkileri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle, bu bölüm için 1974'ten bugüne kadar yapılan tüm yardımlar ele alınıp incelenecektir.

Diğer bir mevzu ise, **dış ticaretin** KKTC ve GKRY açısından değerlendirilmesidir. Bu bölümde amaçlanan husus, KKTC'nin dış ticareti, GKRY'ne kıyasla nasıl olduğunu tesbit etmek ve Türkiye'nin 6 Mart 1995 tarihinde **Gümrük Birliği Antlaşması'**nı imzaladıktan sonra, KKTC'nin dış ticaret hacmi ve dengesinin nasıl etkileneceğini belirtmektir.

Dördüncü ve son bölümde ise, **Topluluk Adalet Divanı'**nın (TAD) 4 Temmuz 1994 tarihli ve 432/92 sayılı önkarar prosedürü ile, Kıbrıs Türk Toplumu'nun ekonomik ve siyasî yönden değerlendirilmesi yapılacaktır. Özellikle bu bölümde, **TAD'**nın almış olduğu önkarar prosedürünün, **hukukî** yönden tahlili yapılmaya çalışılacaktır.

Dördüncü ve son bölümde, **TAD'nın**, KKTC'ne karşı menfî etkilerinin neler olduğu belirtilecektir.

Herşeyden önce bu araştırmanın hazırlanmasında, birçok kaynaktan istifade edilmiştir. Özellikle, araştırmanın tarafsız ve objektif olabilmesi için, birçok görüşün kaleme alındığı, **kaynak** veya **telif** eserlerden istifade edilmiştir.

Hazırlanmış olan bu **tezde**, 3 ayrı görüşün **analiz** ve **sentezi** yer almaktadır. Buna göre;

- **Türk görüşü** (KKTC ve Türkiye)
- **Rum görüşü** (GKRY ve Yunanistan)
- **AT görüşü** (12'lerin ortak görüşü)

Bu tezde, yukarıda ifade edilmeye çalışılan üç ayrı görüşten hareketle, bazı hususlar hakkında sentez veya sentezlere ulaşmak amaçlanmıştır. Bu gaye ile, üç ayrı görüşün, **resmî** nitelik taşıyan kaynaklarına ulaşılması gerekmiştir. Resmî nitelik taşıyan kaynaklara ulaşmak için de **Türk**, **Rum** ve **Topluluğa** ait **resmî** ve **özel** matbuattan istifade edilmiştir. Bu itibarla, **Türk görüşünü** Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'nin resmî ve özel, **Rum görüşü** Rum matbuatı ve yayınlarından, **AT'nun görüşü** ise resmî kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

I. BÖLÜM:

KIBRIS'TA DE FACTO DURUMU

Bugünkü siyasî konjektüre baktığımızda, Ada'da siyasî ve hukukî açılardan "de facto" durumu mevcuttur. Bu hadiseye, 15 Kasım 1983 tarihinde ilân edilen KKTC'nin sebep olduğunu belirtmek, tarihî bir hatadır. İnsan hakları havarisi kesilen Batılı devletler, günah keçisi arar gibi KKTC'ni suçlayarak, Kıbrıs'taki iki bölgeli, iki devletli hukukî statüsü olan de facto durumunu kabul etmemektedirler[6]. Oysa, Ada'da bugünkü durumun oluşmasında başlıca etken, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bitmek tükenmek bilmeyen ENOSİS[7] hülyasından kaynaklanmaktadır.

Bu itibarla, Ada'da, de facto durumunu oluşturan tarih sürecine şöyle bir bakmakta yarar vardır.

1. KIBRIS CUMHURIYETI'NIN ILANI:

Kıbrıs Adası, 1571 tarihinde Osmanlı Devleti idaresine geçti. 1878 yılına kadar devam eden bu durum, Rus Çarlığı'na karşı bir denge politikası kurmak gayesi ile, Büyük Britanya Krallığını kendi saflarına çekmek isteyen Abdülhamit II.'nin, **"hukuku şahaneme aslâ halel gelmemek şartıyla muahedenameyi tastik ederim"**[8] şeklindeki bir hükümle, Ada'yı İngiltere'ye devretti.

---

[6] U.N. Security Council Resolutions on Cyprus, 541 (1983) of 18 November 1983, 7. article.

[7] Yunanca bir kelime olup, İLHAK mânâsına gelir ki siyasî ıstılâh olarak baktığımız zaman, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması mânâsına gelir.

[8] Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, TKAE Yay., Ankara, 1964, s.111.

Ada'nın İngiltere'ye geçmesinden sonra, bütün dengeler Rumların lehine değişmeye başladı. Siyasî, sosyal, iktisadî ve eğitim hususlarında büyük imtiyazlar elde eden Rumlar, **ENOSIS'i** de gerçekleştirebileceklerini düşünerek, faaliyetlerini hızlandırdılar.

1954 yılına gelince, Kıbrıs meselesi yeni bir boyut kazandı. Yunanistan, Kıbrıs meselesini, kendi arzuları doğrultusunda bir çözüme ulaştırabilmek için B.M.'ne götürdü. Mesele, artık mahallî bir hüviyetten çıkmış, uluslararası bir hüviyet kazanmıştı. Bu andan itibaren Ada'daki siyasî durum, Kıbrıs Türkleri adına büyük bir hızla bozulmaya başladı.

Kıbrıs Rumları, Türklere karşı 1955-1959 yılları arasında, şiddetli bir terör faaliyetine giriştiler. Bir çok masum Kıbrıs Türk hunharca öldürüldü[9].

Müdahil devletler, durumun halli için 1959 yılında, Zürih ve Londra'da görüşmeler yaptılar. Bu görüşmeler sonunda imzalanan antlaşmalara istinaden, 16 Ağustos 1960 tarihinde **Kıbrıs Cumhuriyeti** ilân edildi.

1960 K.C.A.'nın temel hükümleri, hangi yapıda bir devlet oluşturulacağını ve iki toplumun bu devlet içinde iktidarı nasıl paylaşacaklarını açıkça düzenlemiştir. Bu itibarla, K.C.A., **nev-i şahsına münhasır**[10] bir anayasadır, diyebiliriz.

---

[9] Chris Cook: "EOKA", Dictionary of Historal Terms, Second Edition, New York, 1991, s.120.

[10] Alasya, s.168; Olaylarla Türk Dış Politikası, C.I (1919-1973), Cilt.II (1973-1983), 6.Baskı, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara, 1987, s.372.

Zirâ, bu anayasa, bir yandan **iki toplumun eşitliğini**, öte yandan da bu iki unsurun **egemenlik ilkesini birlikte kullanmalarını** öngörüyordu. Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı muavini ise Türk[11] olacaktı. İkisi de kendi toplumları tarafından seçilecek ve de veto yetkisi[12] olacaktı. Bakanlar Kurulu (7 Rum-3 Türk)[13], Temsilciler Meclisi (35 Rum-15 Türk)[14], yargı organları[15], güvenlik güçleri[16], kamu hizmetleri (% 70 Rum - % 30 Türk)[17], iki toplum arasında kararlaştırılan oran ölçüsünde paylaştırılıyordu. Kısacası Anayasa, iki topluma, federal düzeyde birbirlerini denetlemeleri için olağanüstü yetkiler veriyordu.

Bunlara ek olarak, Anayasa ile iki topluma büyük ölçüde **kendi kendilerine yönetme (self-determination)** yetkiler veriyordu. İki toplum, Rum ve Türk Cemaat Meclislerini seçecekler ve bu meclisler din, eğitim, ahkâm-ı şahsiye[18] ve belediye işleriyle ilgili olarak, yasama yetkisine sahip olacaklardı. Ayrıca Ada'nın beş büyük yerleşim biriminde, iki toplum, birbirinden ayrı olarak belediyeler kuracaktı.

Yukarıda da görüleceği üzere **K.C.A.**, ancak Rum ve Türk Toplumları'nın gösterecekleri azamî iyi niyet ve yapacakları

---

[11] Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası: "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Esas Teşkilâtı 1 md.", Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, 24 Şubat 1959, s.2.
[12] K.C.A.: İbid, 5 md. ve Ek: 1'deki hükümler
[13] K.C.A., 5 md.
[14] K.C.A., 10 md.
[15] K.C.A., 6 md. ve 17 md.
[16] K.C.A., 4 md., 13-15 md.
[17] K.C.A., 9 md.
[18] K.C.A., 10 md.

işbirliği ile tatbik edilebilirdi. Bu husus hakkında en iyi tahlili İsmet İnönü yaparak gerçekleri ortaya koymuştur.

"...anlaşmanın kıymeti ve ciddiyeti her şeyden evvel bu noktadaki vuzuha ve samimiyete bağlıdır...."[19]

K.C.'ni kuran anlaşmalara, eşit statülü kurucu ortak olarak iştirak eden Kıbrıs Türkleri'nin, 3 yıl sonra, Makarios tarafından bu yetkiler elinden alınmaya çalışılacaktır.

2. 1963 KANLI NOEL OLAYLARI :

Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhâk etmek isteyen, başta Makarios olmak üzere sorumlu bakanlar, 1963 yılı sonuna doğru, Kıbrıs Türklerini imhâ etmek için planlar hazırladılar. Makarios, bu planları uygulamak için uygun zaman seçerek, önce 30 Kasım 1963'te garantör devletlere, K.C.A'nın değiştirilmesini teklif etti. İngiltere ve Türkiye bu teklifi, K.C.'ni kuran anlaşmalara aykırı olduğu için reddettiler. Bunun üzerine, 20 Aralık gecesi, gayrı resmi bir şekilde Türklerin üzerini aramaya kalkan Rum polislerine karşı, Türklerin gösterdikleri mukavemet sonucunda, iki Türkün öldürülmesi, katliam olaylarının başlamasına neden oldu.

En kanlı olaylar 23-25 Aralık 1963 tarihlerinde cereyan etti. Kıbrıs, bir **iç savaş** durumunu yaşıyordu. Türk halkına girişilen bu katliam karşısında Türk Hükûmeti, **garantör devlet** olarak, **Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine**

---

[19] İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II, Ankara, 1993, s.281. (Kıbrıs konusunda hükümetin takip ettiği politikanın tasvibi hakkında başbakanlık tezkeresi nedeniyle yaptıkları konuşma 4 Mart 1959).

istinaden, ilgili devletler olan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin ortak müdahale etmesini teklif etti. Fakat, ilgili devletler olumlu cevap vermedi. Bunun üzerine Türk Hükûmeti, **Garanti Antlaşması'nın** kendisine tanıdığı hakka istinaden, müdahaleye karar verdi.

Türkiye'nin, garantörlük hakkını kullanarak tek başına harekete geçmesi üzerine Makarios, Dr.Küçük ve Rauf Denktaş'ı telefonla arayarak İngiliz Yüksek Komiserliği'nde bir toplantı yapılmasını talep etti. Bu toplantıda **"Yeşil Hat"** antlaşması imzalanarak, Kıbrıs'ın taksimi fiilen gerçekleşme yoluna girdi[20].

Türkler, karma yerleşim bölgelerinden ve Rumların kolayca vurabildikleri köylerden sürülüp çıkarıldı. Muhacirlerin büyük bir bölümü, Lefkoşa'nın Türk kesimine sığınarak, güç koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldılar. Ada halkı, artık iki ayrı yerleşim bölgesine yerleşerek, yaşamını sürdürmeye başladı. Dolayısıyla diyebiliriz ki, Ada'da yaşayan Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum Toplumları, iddia edildiği gibi **20 Temmuz 1974** tarihinde değil, **21 Aralık 1963 Kanlı Noel** hadiselerinden hemen sonra, ayrı ayrı yaşamaya başladılar. Bir başka değişle Kıbrıs, coğrafî olarak, ifade edilen tarihte ikiye bölünmüştür.

---

[20] Daha geniş bilgi için bkz.. Pierre Oberling, The Roud to Bellapais, The Turkish Exodus to Northern Cyprus, Columbia University Press, New York, 1982, s.74-77 ; Halil F.Alasya: "Kıbrıs'ta Kayıplar Meselesi", Türk Kültürü, XXVI/309 (Ocak 1989), s.5 vd.; Abdulhalük Çay, Kıbrıs'ta Kanlı Noel - 1963, TKAE Yay., Ankara, 1989, s.73-84; Şükrü Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara, 1993, s.56-59; Olaylarla Türk Dış Politikası, s.380-382.

3. KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN 1963-1975 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ :

Kanlı Noel hadiseleri neticesinde, 25.000 Kıbrıs Türkü göçmen olmuş, 23.500 kişi işsiz kalmış, kayıp ailelerinin, sakatların v.b.'nin sayısı da 7.500 kişiyi bulmuştu[21].

Bu olayın hemen arkasından Makarios, 1 Ocak 1964 tarihinde, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda teyit edilen **Garanti** ve **İttifak Antlaşmaları**'nı tek taraflı olarak feshettiğini açıkladı. Böylece, Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ortadan kalkmış ve Kıbrıs Rum Yönetimi, gayrı resmi bir idare şeklini almıştır.

Türkler, azınlıkta oldukları köylerde, savunmasız Ayvasıl köyünde olduğu gibi, topluca öldürülüp çukurlara gömülmüşlerdir. Bunun üzerine, B.M. Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir tavsiye kararı[22] çerçevesinde, **Barış Gücü** askeri, Ada'ya çıktı. Böylece Ada'daki **"de facto"** durumu, bir ölçüde B.M.'nce de teyit edilmiş oldu[23].

3.1. GENEL KOMİTE : Rum Yönetimi, 1963 sonundan başlayarak, devletten dışlanan ve **"getto"** larda güç koşullarda yaşamak zorunda bırakılan Türklere karşı, acımasız ambargo uygulamaya başladı. Kıbrıs Türk Toplumu'nun içine düştüğü bu olağanüstü durum neticesinde, her türlü ihtiyacını kendi yönetiminden beklemeye başladı. Böylece Kıbrıs Türk Toplumu

---

[21] R.R.Denktash, The Cyprus Triangle, London, 1982, s.38.

[22] U.N. Security Council Resolution 186(1964) of 4 March 1964 (S/5575).

[23] Daha geniş bilgi için bkz. Halil F. Alasya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, TKAE Yay., Ankara, 1987, s.35-40; Halil F. Alasya, Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri, Lefkoşa, 1993, s.66-75.

ayrı **yasama, yargı** ve **yürütme** organlarıyla, kendi kendini yönetmeye başladı. Bu itibarla **Genel Komite,** Kıbrıs Türkleri'nin her türlü gereksinimine cevap vermek amacı ile kurulan ilk yönetim mekanizmasıdır, diyebiliriz[24].

3.2. GEÇİCİ KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ: Uzun bir aradan sonra, 1967 yılında Rumların Türk bölgelerine yeniden saldırmaları üzerine, daha etkili bir yönetim mekanizmasının kurulması için faaliyete geçildi. Böylece, 28 Aralık 1967 tarihinde, **Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi** kuruldu[25]. G.K.T.Y'nin kurulması ile birlikte, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları arasındaki ayrılık kesinleşmiş oluyordu. Bu sebeple, Kıbrıs'ın etnik bakımdan homojen ve kendi kendini yöneten iki parçaya ayrılması, sanıldığı gibi 1974'teki Türk askeri müdahalesiyle değil, Rum-Yunan ikilisinin 1960'lı yıllardaki faaliyetlerine bağlıdır[26].

3.3. KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ: Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi, 21 Nisan 1971 tarihinde yaptığı toplantıda **"Geçici"** sözcüğünü kaldırmış ve Meclis, yeni ismini **Kıbrıs Türk Yönetimi** olarak değiştirmiştir. Böylece, K.C.'nin Türk kanadı, 1960'ta kurulmuş olan ortaklık, yeniden tesis edilinceye kadar, payına düşen yönetim hakkından vazgeçmeyeceğini vurgulamış oluyordu.

---

[24] Seyit Yolak, 1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., Lefkoşa, 1989, s.74-77; Gürel, op.cit., s.57-58.

[25] Yolak, ibid., s.78-80.

[26] Pierre Oberling, Kıbrıs Faciası, trc. Fahir Armaoğlu, TTK Yay., TTK Basımevi, Ankara, 1990, s.14.

3.4. OTONOM KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ: 1974 Mutlu Barış Harekâtı'nın tamamlanmasından sonra, güneyden kuzeye ve kuzeyden güneye doğru geniş çaplı bir göç hareketi başladı. Kuzeydeki Türk bölgesine, güneyden gelen Türklerle dolup taşmaya başladı. Ada'nın her yanında bulunan, dağınık Türk bölgelerini yönetmek için kurulmuş olan Kıbrıs Türk Yönetimi, bu yeni durum karşısında yetersiz kalıyordu. Kıbrıs Türk Yönetimi, siyasal durumun zorlaması ile 1 Ekim 1974 tarihinde **Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi**'ne dönüşmüştür.

3.5. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ (K.T.F.D): Kıbrıs Türk Barış Harekâtı sonucunda meydana gelen siyasî gelişmeler neticesinde, Kıbrıs Türk Toplumu, Kuzey'deki Türk bölgesinde toplanma imkânını bulmuştu. Tabiyatıyla bu durum, 13 Şubat 1975'te, K.T.F.D.'nin ilânına sebebiyet vermiştir. Zîra, Türk toplumunun yıllarca tehdit ve baskı altında, can ve mal güvenliklerini sağlamak amacıyla, her türlü ekonomik imkânlardan mahrum edilerek, dayanılmaz şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmış olmaları[27] sebebiyle, uluslararası hukuka uygun bir şekilde, **K.T.F.D.**'ni kurmuşlardır.

Böylece, Kıbrıs Türkleri'nin yıllarca süren yönetim deneyimi, doruğa çıkmış ve devlet düzeyine ulaşmış oluyordu[28].

---

[27] Denktash, op. cit., s.35.

[28] Daha geniş bilgi için bkz. Yolak, op.cit., s.83-106; Halil F. Alasya: "Suçlu Kim?", Türk Kültürü, XXXI/365 (Eylül 1993), s.537; Olaylarla Türk Dış Politikası, s.577-578.

4. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURIYETI'NIN ILANI:

B.M. Genel Sekreteri, II. Barış Harekâtı'ndan hemen sonra, taraflar arasında ikili görüşmelerin başlamasını talep etmişti. Bu tarihten 1983 yılına kadar yapılan sayısız görüşmelerden hiç bir sonuç elde edilemedi. Toplumlar arası ikili görüşmelerden olumlu bir sonuç elde edilememesinin sebebini, KRY Başkanı **Glafkos Klerides**'in **"MY DEPOSITION"** **(IFADEM)** adlı anı kitabından aldığımız bir anektoda dayandırabiliriz:

> **"Makarios sonuna kadar Kıbrıs Türklerini azınlık durumuna indirebileceğine inanmıştı... Denktaş'ın uzlaşıcı makul önerilerini bu nedenle reddetmişti"[29].**

Rum-Yunan ikilisi, konuyu uluslararası platforma kaydırıp, soruna taraf olmayan devletleri de devreye sokarak, kendi leyhine karar çıkartmayı planlamıştı. Bunu, B.M. Güvenlik Konseyi'nden 13 mayıs 1983 tarihinde çıkardığı kararla başarmıştır. Söyle ki:

> **"Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs halkının tamamı ve toprağının bütünü ile tabiî kaynakları üzerinde tam ve etkili egemenlik hakkına sahiptir. Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti'nin bu hakkını kullanılmasını sağlamak için, bütün Hükûmetleri destek sağlamaya ve yardım etmeye çağırır"[30].**

---

[29] Rauf R. Denktaş, Dünü, Bugünü, Yarını Kıbrıs Davamız, Kıbrıs Gazetesi Özel Arşivi, 1 Temmuz 1991 tarihli eki, s.4.

[30] Zaim M. Nedjatigil, Turkish Republic of Northern Cyprus, In Perspective, Nicosia, 1983, s.5.; Alasya, KKTC Tarihi, s.67.

Bu maddede, K.T.F.D.'nin ortadan kaldırılmasını, Ada'nın bütününe **Kıbrıs Cumhuriyeti** adı altında Rumların hakim olmasını, **"işgal ordusunun"**[31] derhal çekilmesini ve mültecilerin **"isteğe bağlı olarak"** geri dönmeleri tavsiye edilmektedir. Bu karar, Rum-Yunan ikilisinin diplomatik sahadaki başarısı şeklinde değerlendirilebilir. Tabiatıyla bu kararın, Kıbrıs Türklerince kabul edilmesi beklenemezdi.

K.T.F.D., bu durum karşısında varlığını idame ettirebilmek için, çıkış yolunu aramaya başlamış ve 17 Haziran 1983 tarihinde **"Kıbrıs Türk Toplumunun Self-Determination Hakkına"** ilişkin bir karar almıştır. Bu kararın nihayetinde, 15 Kasım 1983 tarihinde, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti** resmen ilân edilmiş oldu[32].

---

[31] Kıbrıs Rumları, her ne kadar da 20 Temmuz 1974 Mutlu Barış Harekâtını "işgal ordularının" bir hareketi olarak kabul ediyorlarsa da, bunun böyle olmadığını, bizzat kendi kaynaklarında ifade edilen delillerle gösterilebilir. Şöyle ki:

1. Yunan subaylar ve EOKA-B teşkilâtına üye olan Kıbrıs Rumları tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı darbe yapılmıştır. Darbeden hemen sonra cumhurbaşkanlığı makamına oturan **Nikos Sampson**, **"Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilân etmiştir. Bunun üzerine Ada'dan kaçan Makarios, 19 Temmuz 1974 tarihinde B.M. Güvenlik Konseyi'nde** tarihi bir konuşma yapmıştır. Makarios, yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"Yunanlılar, Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir ve Türklerden çok daha tehlikelidirler. Ada'da çarpışmalar kanlı bir şekilde devam etmektedir. Büyük binalara Yunan bayrakları çekilmiştir. Sokaklarda tanklar dolaşmaktadır. Bu işgal harekâtı, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tamamen ortadan kaldırmıştır. Bugün Türk toplumu da tehlike içindedir". (ayr.bkz.. Alasya, KKTC Tarihi, s.44-45; Necati Ertekün, The Cyprus Dispute and The Brith of the Turkish Republic of Northern Cyprus, United Kingdom, 1984, s.240-245; Sabahattin İsmail, İtiraflar, Lefkoşa, 1993, s.45-47).

2. Bunun haricinde, Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahalenin **Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine** göre meşru olduğuna, **Atina Yüksek Mahkemesi, 21 Mart 1979** tarihinde aldığı **2658/79** sayılı kararıyla teyit etmiştir. (ayr.bkz.. Halil Fikret Alasya: "Yakışıksız Bir Karar", Bayrak Dergisi, Mart 1995 Sayı: 1125, s.15; Sabahattin İsmail, İtiraflar, Lefkoşa, 1993, s.44-45).

[32] Daha geniş bilgi için bkz.. Gürel, op.cit., s.95-96; Yolak, op.cit, s.107-136; Alasya, KKTC Tarihi, s.67-73.

KKTC'nin ilân edilmesi, 1983 yılına gelmeden çok önce başlayan ve bir halk olma bilincine dönüşen bilinçlenme süreci, tek başına bağımsız bir devlet ilânı ile doruğa ulaşmıştır. Böylece, yirminci yüzyılda bağımsız devletini kuran toplumlar kervanına, **Kıbrıs Türk Toplumu** da katılmış oldu.

5. ADA'DAKI BUGÜNKÜ DURUM :

20. yüzyılın siyasal açıdan en önemli özelliği, dünyanın her yanında halk bilincine kavuşan kitlelerin, bağımsızlıklarını kazanıp, 170'den fazla devletin kurulmuş olmasıdır. Kıbrıs Türk halkı, 20.yy'da, kendi rüştünü kanıtlama imkânını bulmuş ve geçen süre zarfında, başlıbaşına bir halk olma bilincini geliştirip, pekiştirmiştir.

Rum-Yunan ikilisi, İngiltere'nin önderliğinde, **Bağımsızlık** kararını geri aldırılması için, B.M. Güvenlik Konseyi'ne başvurmuşlardır. B.M. Güvenlik Konseyi'nin 18 Kasım 1983 tarihli 541 sayılı[33] kararında, KKTC'nin ilânının **"hukuken geçersiz"** olduğunu belirterek, bu kararın ivedilikle geri alınması için, çağrıda bulunmuştur. Kıbrıs Rumları, KKTC'nin tanınmasını önlemek için, **Kıbrıs Türkleri'nin milliyetçilik etkisinde kalmış, basit bir azınlıktan** başka bir şey olmadığını iddia etmişlerdir. Kıbrıs Rumları, KKTC'nin tanınması halinde, azınlık problemi olan ülkelerde, azınlıkları ayaklandırmaya teşvik edeceği hususunda uyarıda bulunmuşlardır. Lâkin bu iddia, tamamen

[33] U.N. Security Council Resolutions on Cyprus, 541 (1993) of 18 November 1983, 7. article.

asılsızdır. Zirâ, Kıbrıs Türkleri hiç bir zaman basit bir azınlık olmamıştır. K.C.A.'na göre, iki topluma dayalı olarak kurulan K.C.'nin, ortak ve kurucu üyesi olduğunu belirtmek gerekir.

Hemen şurada ifade etmek gerekir ki, Kıbrıs meselesinin 32 yıldır bir çözüme ulaşılamamasının sebebini, Kıbrıs Rum tarafında aramak gerekmemektedir. Zirâ Rumlar, Türkleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde **"Turkish Minorty"**[34] (Türk Azınlık) olarak görmek istemelerinden dolayı, nihaî bir çözüme ulaşılamamıştır.

Esasında Kıbrıs Rum liderliğinin, Kıbrıs Türk Toplumuna karşı takındığı bu tutum, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin hedeflerine hizmet edecek niteliktedir. Kıbrıs Rum liderliği tarafından, Kıbrıs Türk Toplumunun küçümsenmesi, iki toplumun ekonomik kalkınmasındaki eşitsizlik ve Kıbrıs Hükûmeti'nin tamamıyla Rumlaştırılması, iki toplum arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Hatta diyebiliriz ki, iki toplum arasındaki temel farklılığa, kalıcı bir şekil vermiştir.

Gerçek şudur ki, Ada'da Zürih ve Londra Antlaşmaları'yla, temel ilkeleri belirlenen, anayasal düzen bozulmuş ve yerine, Rum yöneticilerin kurdukları fiilî düzen getirilmiştir.

---

[34] Denktaş, Dünü, Bugünü, Yarını Kıbrıs Davamız, s.24.

Yıllardan beridir Kıbrıs'ta ve dünyada, Kıbrıs meselesini 1974 Mutlu Barış Harekâtı'yla ortaya çıkan bir mesele ve Kıbrıs Rumlarını da bunun **"masum kurbanları"**[35] gibi göstermek isteyen, bir siyasî anlayış egemendir.

Kıbrıs Rumları, **"masum kurban"** masalını güçlendirmek için, **"eskiden Kıbrıslı Türk kardeşlerimizle barış içinde yaşıyorduk"** izlenimini yaratmak ve tarihî unutturmak gibi sistemli bir çaba harcamaktadırlar. Amaçları, Kıbrıs Cumhuriyeti namına, tüm Kıbrıs'a hâkim olmaktır. Dolayısıyla Ada'daki **"de facto"** durumunu belirten, iki ayrı devletin bulunduğunu kabul etmemektedirler. Lâkin bu durum, gerçekleri örtbas edecek değildir. Kaldı ki Makarios, bu durumu teyit eder mahiyette demeçler vermiştir. Şöyle ki:

> **"Çok kısa bir zamanda ya anlaşmaya varacağız, ya da çıkmaza gireceğiz. Ben şimdiki durumu (çözümsüzlük çözümdür ilkesini, kötü bir çözüme tercih etmektedir), her zaman tercih ederim... HALEN ADADA TAMAMIYLA RUMLARDAN OLUŞAN BİR HÜKÛMET VAR. Türkler hükûmete katılmıyorlar. Onun için acele etmemiz gerektiğine inanmıyorum"**[36].

Bütün bunlar, Kıbrıs Türklerinin devlet yönetiminden dışlanmasıyla, Rum liderliğinin Zürih rejimini, "de facto" olarak ortadan kaldırmış olduğu sonucunu verir[37].

---

[35] Maria Rossidou-Tinos Iasonos "İlk Attila Etek Giyiyordu", Diefnis Sosyalismos, Lefkoşa, Temmuz -Ağustos 1991, s.1.

[36] Rossidou-Iasonos, ibid, s.3.

[37] ibid., s.3.

Halbuki Rum görüşünün tersine, B.M. Güvenlik Konseyi 649 (1990) sayılı kararında, **"iki toplumdan oluşan"** bir Kıbrıs Devleti'nin varlığına dayalı bir çözüm öngördüğünü, bir kez daha açıklıkla ortaya koymuştur[38]. Amaç; Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki ilişkileri **federal, iki toplumlu** ve **iki kesimli**, bir temele göre düzenleyerek, yeni bir Kıbrıs Devleti Anayasası oluşturmak idi[39].

Esasında, bütün bunlardan önce sorulması gerekli olan soru şudur :

İki toplum bir arada yaşayabilir mi ?

Bugünkü siyasî konjektür ele alındığında, bu soruya verilecek cevap: **HAYIR'dır.**

Her şeyden önce bunun için zamana ihtiyaç vardır. Aksi taktirde bir Rum gelip, bir Türkü evinden atmaya kalkar; "bu benimdir" derse güçlükler çıkar. İki halkın birbirini affetmeden bir araya gelmeleri, kısa vadeli bir çözümdür. Böylece Toplumsal çatışmalar yeniden gündeme gelebilir. İşte, Kıbrıs Türkü'nün dünyaya anlatamadığı da budur.

Kıbrıs Rumları, bir hayli eski bir oyun olan **ENONIS'i**, her seferinde fiyasko ile sonuçlandığı halde, yeniden sahneye koymak için fırsat kolladıklarını görülmektedir. Bu oyunu, uzun veya kısa aralıklarla, dekorlarda ve oyuncularda

---

[38] U.N. Security Council Resolution 649 (1990) of 12 March 1990, 1. ve 3. maddeler.

[39] "Güvenlik Konseyi, Gali Raporunu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi Özel Arşivi, Lefkoşa, 10 Nisan 1992, s.8.

yapılan ufak tefek değişikliklerle oynamaya çalışmaktadırlar. Kanaatimiz odur ki, K.R.Y.'nin 4 Temmuz 1990 tarihinde AT'na yaptığı tam üyelik başvurusu, bu bâbda değerlendirilmelidir.

K.R.Y.'nin AT'na yapmış olduğu tam üyelik başvurusu, Kıbrıs meselesine oldukça farklı bir boyut getirmiştir. Zirâ, K.R.Y., **Kıbrıs Cumhuriyeti** adına hareket ettiğini belirterek, AT üyeliği için başvuruda bulunmuş olması, Kıbrıs Türkleri'ni siyasî açıdan kale almadığını, onları etnik azınlık şeklinde değerlendirmekte olduğunu göstermektedir. Bu bâbdan hareketle, Kıbrıs Türk Toplumu için Kıbrıs meselesinde, tehlikeli bir dönemece girildiği görülecektir.

II. BÖLÜM :

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (A.E.T.) İLE KIBRIS ARASINDA YAPILAN ANLAŞMALAR

1. KIBRIS CUMHURİYETİ İLE AET ARASINDA ORTAKLIK KURAN ANTLAŞMA VE İLGİLİ PROTOKOLLER :

Avrupa Birliği (AB), eski ismiyle Avrupa Toplulukları (AT), uluslararası ekonomik birleşmeler içinde günümüzdeki en başarılı örneklerindendir.

Bilindiği gibi AT, üç uluslararası örgütten oluşmaktadır.

1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (A.K.Ç.T.)
2. Avrupa Ekonomik Topluluğu (A.E.T.)
3. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (A.A.E.T.)

İşte, bu üç uluslararası örgütten oluşan AT, bir tür uluslararası örgütler birliğidir[40], denebilir.

Avrupa Topluluklarını oluşturan bu üç uluslararası örgütün herbiri, farklı birer uluslararası hukuk kişiliğine sahiptir. 1965 Brüksel Antlaşması ile bu uluslararası örgütlerin, işlevsel fonksiyonlarının birleştirilmesinden sonra, bu örgüt, "**Avrupa Topluluğu**" adıyla anılmaya başlandı. Buna karşın, her üç örgütün ayrı uluslararası hukuk kişiliği bugün de sürmektedir.

Gerek kendi aralarında gerekse üye devletlere karşı, ayrı birer uluslararası hukuk kişiliğine sahip olan bu uluslararası örgütler, üye devletlerden ayrı olarak birtakım uluslararası ilişkiler kurma ve yürütme yetkisiyle de donatılmış bulunmaktadırlar[41].

---

[40] Hüseyin Pazarcı, Avrupa Topluluklarının Uluslararası İlişkileri (Hukuksal Çerçeve), Ankara, 1991, s.9.

[41] Pazarcı, ibid., s.9.

Uluslararası hukuk kişiliğine sahip olan AT bu hukuk kişiliğinin hem kanıtını hem de uluslararası ilişkiler kurma ve yürütme konusundaki yetkilerinin içeriğini oluşturan şu faaliyetlerde bulunma yetkisiyle donatılmış bulunmaktadır :

1. Anlaşmalar yapma ;

2. Temsil ilişkileri kurma ve yürütme ;

3. Uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarına taraf olabilme ;

4. Öteki uluslararası hukuk kişilerinin, uluslararası sorumluluğunu ileri sürmek ve kendisinin uluslararası sorumluluk taşıma yeteğine sahip olmasıdır[42]. Bu vesile ile Roma Antlaşmaları'nın 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmesinden, sadece bir buçuk yıl sonra, önce Yunanistan sonra da Türkiye, AET'na ortak üye olmak için başvurmuşlardır. Bunlardan Yunanistan'ın **Ortaklık Antlaşması** 1961'te imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi uluslararası hukuk hüviyetine haiz olan AT, topluluğu üye olmayan devlet veya devletlerle, anlaşma veya anlaşmalar yapma yetkisini, tasarrufunda bulundurmaktadır. Bundan hareketle, AT'nun Kıbrıs'la ilgili olarak siyasî ve iktisadî ilişkiler kurması pek tabiîdir. Buna karşın, Ada'da yaşayan her iki toplumun, AT'yla ekonomik ilişkiler kurması, kendi menfaatlerine de uygundur. Buna göre Kıbrıs'ın, AT'na üyelik müracaatının gelişim seyri şu şekildedir :

---

[42] ibid., s.11.

Kıbrıs'ın AT ile ilişkilerinin başlangıcı, 1960 yılında bağımsız bir cumhuriyet olmasının öncesinde ve sonrasında, İngiltere ile aralarındaki hususi bağlardan kaynaklanmaktadır. Bağımsızlık kazanan Kıbrıs'ta, "**tercihli ticaret anlaşması**" imzalayan İngiltere, Kıbrıs'tan ihraç edilen ürünler için oldukça önemli bir pazardı. Ülkeler arasında tek taraflı veya karşılıklı olarak, belli mallar üzerindeki gümrük vergilerini indirmeyi amaçlayan "**tercihli ticaret anlaşmaları**" (**prenfential trading agreements**), İngiltere'nin öncülüğünde, 1932 yılında kurulan Commonwealth'le (İngiliz Uluslar Topluluğu) işlevlik kazanmıştır[43]. İngiltere'nin AT'na üyelik için 1 Ağustos 1961 tarihinde başvuruda bulunması üzerine, önemli bir ihraç pazarını kaybetmekten korkan Kıbrıs Hükûmeti, Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa aldıkları karar uyarınca, AT ile bir "**Ortaklık Anlaşması**" imzalanması kararlaştırılmış ve bu vesile ile, **1962** yılında başvuruda bulunulmuştur. Lâkin, ne kadar acıdır ki, Kıbrıs Türk Toplumu'nun temsilcileri, 1963 yılı olaylarından sonra, Rumlar tarafından hem **hükûmetten** hem de **Temsilciler Meclisi**'nden tecrit edilmeleri sonucunda, AT ile yapılan ortaklık anlaşması müzakerelerine iştirak edememişlerdir[44].

AT ile yapılan müzakereler sonucunda "**Topluluk ile Kıbrıs Arasında Bir Ortaklık Kuran Antlaşma**", **19 Aralık 1972**

---

[43] Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, Eskişehir, 1994, s.1-2.
[44] KKTC, İKV Yay., s.54.

tarihinde imzalanmıştır[45]. AT Bakanlar Konseyi ile sadece Rumlardan müteşekkil Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan bu antlaşma, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir[46].

Bilindiği gibi **Ortaklık Anlaşması**, hukukî temelini Roma **Antlaşması'nın 238. maddesinden** almaktadır. Bu maddeye istinaden, Topluluk bir üçüncü devletle, bir devletler birliği ile, ya da bir uluslararası teşkilâtla karşılıklı haklar ve yükümlülükler, toplu davranışlar ve yöntemlerle, niteliği belirlenen bir ortaklık kuran anlaşmalar yapabilmektedir.

Kıbrıs ile AET arasındaki ilişkiler, **Ortaklık Antlaşması** ile ve bu anlaşmaya istinaden, aşağıda belirtilen Protokoller ve Ortaklık Konseyi kararları çerçevesinde yürütülmektedir[47].

	İmza Tarihi	Yürürlüğü Giriş Tarihi
-Ek Protokol (Additional Protocol)	15.9.1977	1.6.1978
-Tamamlayıcı Protokol (Supplementary Protocol)	11.5.1978	1.7.1978
-Malî Protokol (Financial Protocol)	15.9.1977	1.1.1979
a. Birinci Malî Protokol	(1979-1983)	
b. İkinci Malî Protokol	(1984-1988)	
c. Üçüncü Malî Protokol	(1988-1993)[48]	

[45] Karluk, op. cit., s.20; KKTC, İKV Yay., s.64; Cemal Aşkın : "Turkish Republic of Northern Cyprus-EC Relations" The Middle East and Eastern Mediterranean; Receat Economic and Political Development, Girne, 1987, s.59-60.

[46] Mustafa Renksizbulut: "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri(1)", İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi, II/XIII (Mart 1982), s.27.

[47] Rensizbulut, ibid., s.28.

[48] Karluk, op. cit., s.84.

-Ortaklığın ikinci safhasına geçişe ilişkin 24.11.1980 tarihli "Ortaklık Konseyi Kararı" ve bu karar çerçevesinde 1981 yılında uygulanacak esasları tesbit eden PROTOKOL	18.3.1981	1.7.1981
-A.E.T.'na Yunanistan'ın katılması nedeniyle Ortaklık Anlaşması'na eklenen PROTOKOL(Uyum Protokolu)	12.12.1980	1.8.1981
-Ortaklığın ikinci aşamasına geçişle ilgili Protokol[49]	19 Ekim 1986	26 Aralık 1987

Kıbrıs ve AT arasında imzalanan **Ortaklık Antlaşması,** iki aşamalı bir anlaşmadır. Birinci aşama, **30 Haziran 1977** tarihinde sona ermiştir. Bundan sonra 18 aylık bir süre içerisinde, Topluluk'la Kıbrıs arasında mal alışverişindeki engelleri kaldıracak müzakerelerin başlatılması kararlaştırılmıştır. Amaç, **gümrük birliğinin** kurulmasını sağlayacak ikinci aşamanın başlatılması idi. Lâkin, ilişkiler, plânlanan düzeyde gitmedi. Şöyle ki :

Ortaklığın birinci aşaması, **15 Eylül 1977** imzalanan **Ek Protokol** ile **31 Aralık 1979** tarihine, daha sonra **7 Şubat 1980** tarihinde imzalanan **Geçici Protokol** ile de **31 Aralık 1980** tarihine kadar uzatılmıştır. Ada'daki siyasî durum sebebiyle, Ortaklığın birinci aşaması 1984 yılına kadar, yıllık temditlerle yürürlükte kalmıştır.

Son olarak Ortaklık Konseyi, **24 Kasım 1980** tarihli kararı ile, **1 Ocak 1981'**den itibaren Ortaklığın ikinci

---

[49] ibid., s.20.

aşaması'na geçiş işleminin başlatılmasına karar vermiştir. Böylece, ikinci aşama **19 Ekim 1986**'da imzalanıp, **26 Aralık 1987**'de yürürlüğe giren Protokol ile başlayabilmiştir[50].

Hemen burada belirtmekte fayda vardır ki, Kıbrıs ve AT arasındaki **Ortaklık Antlaşması**'nın nihaî amacı, Türkiye ile Yunanistan'ın imzalamış olduğu tam üyelikle ilgili değildir. Taraflar arasında akdedilen anlaşma, **"gümrük birliğinin"** kurulması yönündedir. Bunun haricinde, bir diğer önemli mevzu da **Ortaklık Antlaşması**'nın, Ada'daki iki toplum arasında ayırım gözetmeksizin, Ada nüfusunun tamamına şamil olmasıdır[51]. Bu husus, anlaşmanın **5. maddesinde** şu şekilde belirtilmiştir :

> **"Akit taraflar arasındaki ticareti düzenleyen kuralların üye devletler arasında veya bu devletlerin vatandaşları veya şirketleri arasında, ya da Kıbrıs'ın vatandaşları veya şirketleri arasında herhangi bir ayırımcılığa yol açamayacaklardır"**[52], şeklinde açıkca belirtilmiştir.

Kıbrıs ile AET arasında, ortaklık kuran **Ortaklık Anlaşması, 5 yıl** için iki dönemden oluşmaktadır. Bu iki dönemin sonunda, iki taraf arasındaki ticarette, **gümrük vergileri** ve **kotaların** kaldırılması, ayrıca, Kıbrıs'ın, Topluluğun üçüncü ülkeler için geçerli dış ticaret politikasını kabul edip uygulamasını kapsamaktadır.

Ortaklık Anlaşması, 19 madde, 2 ek protokol ve bunlara ilave **bildirilerden** oluşmaktadır. Anlaşma, **ticaret, genel sonuç** ve **son** bölüm şeklinde 3 kısımdan meydana gelmiştir[53].

---

[50] ibid., s.20; Reknsizbulut, op.cit, s.28; KKTC, İKV Yay., s.57.
[51] Renksizbulut, op.cit., s.28; KKTC, İKV Yay., s.54.
[52] KKTC, İKV Yay., s.54.
[53] ibid., s.55.

Anlaşma uyarınca, ortaklık rejiminin tatbik edilmesini ve gittikçe gelişmesini sağlamak için, iki tarafın temsil edildiği, bir **Ortaklık Konseyi'nin** kurulması kararlaştırılmıştır. **Ortaklık Konseyi'nin** amacı, anlaşmadan doğan sorumlulukların yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbiri almaktır. Bundan dolayı **Konsey,** tarafların üzerinde anlaştığı görevlerin sınırları içerisinde, faaliyetlerini özenle yürütmektedir.

Ortaklık Anlaşması'nın ticarî hükümlerine göre AT, Kıbrıs'tan, Topluluğa ihrâç edilen sınaî ürünleri üzerinde uyguladığı gümrük vergilerini, **% 70** oranında indirmiş ve kota sınırlamalarını kaldırmıştır. Gümrük vergisi indiriminden yararlanan ürünler arasında **konfeksiyon, makarna, bisküvi, tatlılar** gibi emtia bulunmaktadır. Benzer şekilde Kıbrıs da, AET ülkeleri menşeli sanayi ürünlerinin ithâlatında uyguladığı gümrük vergilerini, aşamalı olarak azaltmayı taahhüt etmiştir. Buna göre Kıbrıs'ın, gümrük vergilerinde yapacağı indirim şu şekildedir[84] :

Tarihler	İndirimler
1.6.1973	% 15
1.6.1976	% 25
1.7.1978	% 35

Gerçekte ise **Rumlar % 35, Türk de % 15** oranında bir indirim yapmışlardır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, gümrük vergisi indirimleri ve kota muafiyetinden

[84] Mustafa Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)", İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi, II/XIV Nisan 1982, s.22.

yararlanacak ürünler için **"menşeli kuralı"** zorunluluğu vardır. Bundan ancak, tamamen Kıbrıs'ta üretilen ya da girdileri AET ülkelerinden ithâl edilip, üretimi tamamlanan ürünler, bu tavizli rejimden istifade edebilmektedirler.

Ortaklık Anlaşması'nda tarım ürünlerinin ticareti için getirilen rejime gelince, Topluluk, Kıbrıs'tan ithâl edilen tarım ürünleri için uyguladığı gümrük vergilerini **% 40** oranında indirmiş olup, buna karşın, yıllık kotalar getirmeye[88] özen göstermiştir. Ancak Kıbrıslı Rumlar, bütün Kıbrıs'ı temsilen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kabul ettirmiş olmaları hasebiyle, kotaları hızlı bir şekilde doldurmuşlardır. Bundan dolayı Kıbrıslı Türkler, bu tavizlerden gereğince yararlanamamışlardır.

24 Kasım 1980 tarihli Ortaklık Konseyi kararı ile **1 Ocak 1981'den** itibaren ortaklığın ikinci aşamasına geçiş işleminin başlamasına karar verilmiştir. Bu karar çerçevesinde, mal alışverişlerine 1981 yılında uygulanacak esaslar, 18 Mart 1981 tarihinde imzalanan protokolle saptanmıştır. Ayni karar gereğince, mal alışverişlerine 1982 ve 1983 yıllarında uygulanacak olan esasların, 1981 başından itibaren taraflar arasında müzakere edilerek saptanması öngörülmüştür. Bu arada, alınan kararlar arasında, **Kıbrıs için elde edilecek avantajların, Ada nüfusunun tamamına şamil olacağı kararlaştırılmıştı.**

---

[88] KKTC, İKV Yay., s.55; Ahmet C. Gazioğlu: "AET'ye Tam Üyelik ve Megali İdea'ya Yeni bir Kılıf", Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlığı, Lefkoşa, 1986, s.104-105.

Buna göre Ortaklık Anlaşması ve ona dayanan Protokollerde yer alan ve halen yürürlükte olan, mal alışverişleriyle ilgili Topluluğun yükümlülükleri, şu şekilde sıralanabilir.

A. KIBRIS KAYNAKLI SANAYI MALLARI :

Kıbrıs kaynaklı sanayi malları, esas itibariyle, AET ülkelerine gümrükten muaf tutularak ithâl edileceklerdir. Bunlara, herhangi bir miktar kısıtlaması da uygulanmayacaktır[56].

Bu genel kuralın istisnaları şunlardır :

1. Ortaklık Anlaşması'nın **I Sayılı Ek**'ine bağlı **"B"** listesinde yer alan petrol ürünleri için herhangi bir indirim öngörülmemiştir.

2. Vermut, kokulu maddeler veya nebatlar katılarak hazırlanmış sair taze üzüm şarapları ile, teksif edilmiş hülâsalar denilen ve içki imalinde kullanılan alkollü mürekkep müstahzarlar ve alkollü içkiler indirim dışı bırakılmıştır.

3. Ek Protokol gereğince biralar ile çorbalar (mayi, katı veya toz halinde) **% 70 gümrük indirimi** uygulanacaktır.

4. Aşağıdaki maddeler, belli yıllık tarife kontenjanları içinde bağışıklıktan yararlanmakta ve kontenjanları aşan miktarlar, Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) tâbi tutulmaktadırlar.

Sentetik ve sunî elyafa 100 ton, erkek ve erkek çocuklar için giyim eşyası olarak 525[57] ton kontenjan ayrılmıştır.

---

[56] Roma Antlaşması'nın II Sayılı Ek'inde yer alan tarım ürünleri ile Ortaklık Anlaşması'nın I Sayılı Ek'ine bağlı "A" Listesinde yer alan işlenmiş tarım ürünleri hariç tutulmuştur.

[57] Evvelce 500 ton iken, Yunanistan'ın katılması ile ilgili uyum esaslarına ilişkin Protokol ile 1981 yılından itibaren arttırılmıştır.

B. KIBRIS KAYNAKLI İŞLENMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ :

Makarna, şehriye ve benzerleri ile pastalar, büskiviler v.s. ince ekmekçi mamülleri için prelevman sabit unsur bağışıklığı uygulanmaktadır.

Ortaklık Anlaşması'nın **I Sayı Eki'ne** bağlı **"A"** listesinde yer alan diğer işlenmiş tarım ürünleri ise tâviz dışı bırakılmış olup, **Ortak Gümrük Tarifesi'ne** tâbi bulunmaktadırlar.

C. KIBRIS KAYNAKLI TARIM ÜRÜNLERİ :

Bu konuda, muhtelif tarım ürünlerine, muhtelif tâvizler tanınmıştır. Buna göre muhtelif tarım ürünlerine tanınan tâvizler şu şekildedir[58]:

Madde İsmi	OGT (%)	Tâviz (%)
Turfanda patates (1/1-15/5) (1/1-15/1981)	15 15	40[59] 60
Turfanda patates (16/5-30/6) (16/5-30/6/1981) (60 bin ton kontenjan)	21 —	— 55
Taze Fasulye (1/11-30/4 1981)	13	60
Havuç (1/1-31/3 1981) (1/1-31/3/1981) (1/4-15/5/1981) (2300 ton kontenjan)	17 17 17	40 60 60
Taze Soğan (15/2/-15/5)	12	60
Domates (15/11-15/4)	11	60
Tatlı Biber (1981 için 250 ton kontenjan)	9	40
Patlıcan (1/12-30/4) (1/10-30/11/1981) (250 ton kontenjan)	16 16	60 60

[58] Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (1)", s.30-31.

[59] Turfanda patatesle ilgili AET kurallarının uygulanmasıyla birlikte tâviz oranı % 50 olacaktır.

Yaprak Kereviz (1/1-30/4)	16	50
Kabak (1/12-Şubat sonu)	16	60
Taze Portakal	4-20	60[60]
Taze mandalina, satsuma, klemantin v.b.	20	60[60]
Taze limon	8	40[60]
Greypfrut	3.8	80
Sofralık Taze Üzüm (18/6-31/7/1981) (7000 ton kontenjan)	18-22 ——	— 60
Kuru üzüm (15 kg. veya daha az ağırlıktaki ambalajlarda) (500 ton kontenjan)	3.8	100
Taze Çilek (1/11-31/3)	14	60
Kavun (1/11-31/5)	11	50
Karpuz (1/4-15/6)	11	50
Diğer tohumlar v.s.	8	100
Keçi Boynuzu (harup)	9.3	60
Keçi Boynuzu Çekirdeği	2-9	100
Çeşitli şekilde hazırlanmış veya konserve edilmiş meyvalar (alkol katılmamış): Greypfrut parçaları	19.3[61]	80
Greypfrut	21.5[61]	80
Greypfrut parçaları	19.3[61]	80
Greypfrut	24[61]	80
Meyva Salatası (50 ton kontenjan)	15-23.5[61]	50[62]

[60] Referans fiyatına uyum şartı

[61] Şeker muhtevasına göre ilâve vergi alınmaktadır.

[62] Otolimitasyon (gönüllü ihracat kısıtlaması) şartı var.

Greypfrut	23	80
Greypfrut	23	80
Portakal suyu ve Greypfrut suyu	42	70
Portakal suyu ve Greypfrut suyu	42.42(63)	70
Portakal suyu ve Greypfrut suyu	15-19(64)	70
Portakal suyu ve Greypfrut suyu	15-19(64)	70
İki litre veya daha küçük kaplardaki şaraplar (15 derecelik likör şarapları hariç) (10.000 hl. kontenjan) Likör şarapları (250.000 hl. kontenjan)	14.9-16.9 AHB/hl (65) 13.3-23 ABH/hl.	— 75(66) 70(66)

Buna istinaden Ortaklık Anlaşması ve ona dayanan protokollerde yer alan ve mal alışverişleriyle ilgili Kıbrıs'ın yükümlülükleri de şu şekilde sıralanabilir[67].

A. Ek Protokole bağlı **"A"** ve **"B" listelerinde** yer alanlar hariç, AET kaynaklı malların Kıbrıs'a ithâlinde **1.7.1978'**den itibaren **% 35** gümrük indirimi uygulanmaktadır.

Ortaklık Anlaşması'na göre, ilk indirim **1.6.1973'**te **% 15** oranında yapılmış ve **1.6.1976'**da **% 25'**e yükseltilmiştir. Şimdi ise pamuklu dokuma dışında bütün Kıbrıs sanayi ürünleri, AT'na gümrüksüz girmektedir.

---

[63] Prelevman

[64] Şeker muhtevasına göre ilâve vergi alınmaktadır.

[65] AHB: Avrupa Hesap Birimi ; hl: Hektolitre

[66] Referans fiyatına uyum şartı.

[67] Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)", s.22-24.

B. Ek Protokole ekli "A" listesinde yer alan AET mallarına 1.7.1978'den itibaren % 20 gümrük indirimi uygulanmaktadır. Bu listede yer alan başlıca maddeler şunlardır :

Civcivler, dondurulmuş sebzeler, muz, kuru incir, kurutulmuş sebzeler, kuru üzüm, sert kabuklu meyvalar, kurutulmuş meyvalar, hububat unları, yer fıstığı, susam, sakız, iç yağı, stearin, balık yağları, margarin, kakao tozu, makarna, şehriye ve benzerleri, bazı sebze konserveleri, asit sitrik, benzol, toluol ve solvent nafta, bazı petrol ürünleri (uçak benzini, v.s.), haşerat öldürücü ilaçlar, kabaca yontulmuş ağaçlar, maden direkleri, demiryolu traversleri, ambalaj kâğıtları ve kâğıt torbalar, demir veya çelikten bazı borular, çiviler, alüminyum çubuk ve profiller, pişirme ve ısıtma cihazları, elektrik ocakları, fırın, ızgaralar, şofben ve su ısıtıcıları, beton karıştırma cihazları, v.s.

C. Ek Protokole ekli "B" listesinde yer alan AET mallarının Kıbrıs'a ithâlinde, listede belirtilen oranlarda indirimli vergi uygulanması kabul edilmiştir. Bu listede yer alan maddelerin başlıcaları şunlardır :

Janbon ve diğer domuz etleri, peynir ve çökelek, kahve ve kahve külâsaları, kekik, defne, safran ve sair baharat, etten ve sakatattan sucuk, turşular, bazı sebze konserveleri, kavrulmuş kuru yemişler, salçalar, lezzet ve

çeşni verici maddeler, sair gıda müstahzarları, alkolsüz içkiler, biralar, üzüm sırası, şaraplar, alkollü içkiler, sirkeler, tuz, sigaralar, boya, macun ve cilâlar, tuvalet müstahzarları, bazı plastik mamülleri, kibritler, deriden giyim eşyası veya uçak seyahat eşyası, parke tahtaları ve diğer doğramacı mamülleri, kart-postallar, tebrik kartları, takvimler, bazı havlular, banyo halıları, danteller, işlemeler, bazı çoraplar, örme iç çamaşırları ve örme giyim eşyası, gömlekler, pijamalar, mendiller, eşarplar, kravatlar, korseler, battaniyeler, yatak çarşafları, masa örtüleri, mutfak bezleri, ayakkabılar, şapkalar, bazı seramik mamülleri, mücevherci eşyası, demir veya çelikten bazı borular, örgüler ve kafeslikler, kovalar, kasalar, adi madenlerden şişe tigoları ve kapsüller, av tüfekleri için fişek ve mühimmat, mobilyalar, süpürgeler, oyuncaklar, düğmeler ve fermuarlar, sepetçi eşyası, sigara kutuları, sair kağıt ve mukavva mamülleri v.s.

D. Ortaklık Anlaşması gereğince AET kaynaklı mallara, gümrük tarifesi ve miktar kısıtlamaları bakımından en çok kayırılan ülke kuralı uygulanmaktadır. Keza, AET kaynaklı mallara, petrol ürünleri hariç, yeni miktar kısıtlaması uygulanmamaktadır.

Ortaklık Anlaşması'nda, korunma hükümleri diye bir bölüm mevcuttur. Buna göre korunma hükümleri şu şekilde ifade edilmişlerdir[68]:

[68] ibid., s.23.

A. Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihte, Kıbrıs'da mevcut olmayan yeni bir imalât sanayini korumak ve gelişmesini desteklemek amacıyla, 1971 yılında AET çıkışlı ithâlatın % 10'u ile sınırlı olmak kaydıyla, **Kıbrıs Cumhuriyeti,** kaldırılan gümrük vergilerini yeniden koyabilir, onları arttırabilir veya yeni vergiler koyabilirdi. Ancak, bu gümrük vergileri, % 20 veya istisnaî hallerde % 25'in üstündeki bir orana çıkamamaktadır.

B. Kıbrıs ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış mâlî istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Kıbrıs'ın bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Kıbrıs, gerekli korunma tedbirlerini alabilecektir.

Diğer taraftan, aynı sebeplerden dolayı, AET da gerekli korunma tedbirlerini alabilir veya ilgili üye devletleri, korunma tedbiri almakta yetkili kılabilecektir.

Bunun haricinde, **15.9.1977**'de imzalanan **Ortaklık Anlaşması**'na, **Ek Protokol** ile birlikte kaynak kurallarının yeniden tesbiti ve idarî işbirliği usullerine ilişkin protokol, tanzim edilmiş bulunmaktadır. Burada **tedavül belgelerinin** usulüne uygun olarak verilmesi ve gerekse kaynak kurallarına ilişkin protokolün uygulanmasıyla ilgili gerekli tedbirlerin alınması hususunda, yetkili merci **"Topluluk ve Kıbrıs"** olarak belirtilmiştir. Eski Protokol'de ise **"Topluluk ülkeleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti"** deyimi

kullanılmıştır. Böylece, kaynak kuralları konusunda ve tedavül belgelerinin verilmesinde, Kıbrıs Türk Toplumuna da dolaylı olarak yetki tanınmış olmaktadır. Fakat, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın (TAD) 432/92 sayılı önkarar prosedürü ile Kıbrıs Türkleri'ne verilen bu haklar hiçe sayılmıştır.

Bundan başka, Protokole ekli "İzahat Notları" başlığı taşıyan bölümde, gemilere ilişkin 5 no'lu notunda "Kıbrıs" deyimi kullanılmıştır. Evvelki Protokol'de ise bunun yerine "Kıbrıs Cumhuriyeti" deyimi kullanılmaktaydı. Böylece, Kıbrıs Türk bölgesindeki limanlara kayıtlı gemilerle yapılan taşımalar da, kaynak kuralları yönünden geçerli olabilecektir.

AET VE KIBRIS'IN İŞBIRLIĞINE İLIŞKIN ESASLAR :

15 Eylül 1977 tarihinde imzalanan Ek Protokole göre AET ve Kıbrıs arasında pek çok konuda işbirliği yapılmasına karar verilmiştir. Sekiz ana başlık altında toplanan işbirliğine ilişkin esaslar, şu şekilde ifade edilebilir[69]:

A. Ekonomik Alt Yapı ve Üretimin Geliştirilmesi :

Bu husus için, özellikle sanayileşme ve tarım sektörünün modernizasyonu çerçevesinde, Kıbrıs tarafından girişilecek çabalara Topluluğun katılması öngörülmektedir.

---

[69] Mustafa Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (3)", İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi, II/XV Mayıs 1982, s.27-31.

B. Kıbrıs, İhrâç Mallarının Pazarlanması ve Satışlarının Geliştirilmesi :

Toplulukla Kıbrıs arasında bu mevzu ile ilgili işbirliği yapılacaktır.

C. Sanayi Üretiminin Geliştirilmesi :

Sınaî üretimin geliştirilmesi amacıyla, sanayi alanında aşağıdaki hususlarda işbirliği öngörülmektedir :

1. Sınaî kalkınma programlarının gerçekleştirilmesine ilişkin projelere Topluluğun katılmasının özendirilmesi ;

2. Ortaklık Anlaşmasının amacına uygun olarak, sanayi alanında yeni ilişkilerin kurulmasını sağlamak için, Kıbrıs'la Topluluğun ekonomi ve sanayi politikası sorumluları ve müteşebbisleri arasında, temas ve görüşmeler düzenlenmesi ;

3. Kıbrıs'ın özel ihtiyaçlarına uygun teknolojik bilgilerden yararlanmasının kolaylaştırılması;

4. Pazarlara girişi engelleyebilecek tarife veya kontenjanlardan gayri engellerin kaldırılması ;

5. Kıbrıs sanayisinin geliştirilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesini özendirme, ve özellikle, Topluluğa üye olan devletler ve Kıbrıs'ın sanayi işletmeleri ve müteşebbisleri arasında, yeni ticarî ve sınaî ilişkiler kurulması sağlanacaktır.

D. İlim, Teknoloji ve Çevre Korunması Alanında İşbirliği :

Bu konuda, üye devletler arasında ya da onlarla üçüncü ülkeler arasında uygulanan programların sonuçlarından, Kıbrıs'ın da yararlanabilmesi için, olanak ve koşulları incelemeye hazır olduğunu, Topluluk, **Ek Protokole** eklenmiş olan bir mektupla belirtmiş bulunmaktadır.

E. Özel Yatırımın Özendirilmesi Hususunda İşbirliği :

Tarafların, karşılıklı çıkarlarına uygun olarak, özel yatırımın özendirilmesi öngörülmektedir.

F. Ekonomik ve Mâlî Durum ve Gelişmeler :

Bu husus hakkında, Anlaşmanın iyi işlemesi için gerekli olduğu ölçüde, karşılıklı bilgi değişimi öngörülmektedir.

G. Topluluğu'nun Para Yardımı Üzerine :

Topluluk, **Mâlî Protokol**'de yer alan koşullar çerçevesinde, Kıbrıs'ın kalkınmasını geliştirici projelerin finansmanına katılmayı kabul etmiştir. Ayrıca taraflar, karşılıklı yarar getiren yatırımlara ve işbirliğine ilişkin mukavelelerin uygulanmasını kolaylaştıracaklardır.

I. Ortaklık Konseyi'de İşbirliği ile İlgili Esesların Görüşülmesi :

Ortaklık Anlaşması'nın amaçlarının gerçekleştirilmesi için, işbirliği esaslarının Ortaklık Konseyi'nde periyodik olarak görüşülmesi ve gerekli hususların saptanması öngörülmüş bulunmaktadır.

Kıbrıs ile AET arasında cereyan eden sıcak ilişkileri düzenleyen organlar ve işlevleri, şu şekilde ifade edilmektedir.

1) Ortaklık Konseyi :

Anlaşmanın iyi işleyişini sağlamak ve takip etmek amacıyla, bir **Ortaklık Konseyi** kurulmuştur. Konsey, ortaklığı ilgilendiren konuları görüşerek gerekli kararları almakta ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Taraflar, anlaşmanın iyi işleyişini sağlamak için **Konsey** dahilinde danışmalarda bulunmaktadırlar.

Ortaklık Konseyi, bir yandan **Kıbrıs Hükûmeti** (!) üyelerinden, bir yandan da **AET Konseyi** ve **Komisyonu** üyelerinden meydana gelmektedir. Fakat, ne yazıktır ki, **Ortaklık Konseyi'nde** Kıbrıslı bir tek **Türk** yoktur. Dolayısıyla da **Ortaklık Konseyi'nde**, sözde Kıbrıs Hükûmeti değil, Rum yönetimi bulunmaktadır (GKRY).

Konsey, yılda bir defa, ya da gerek görülen hallerde taraflardan birinin talebi üzerine toplanmakta ve kararlarını **oybirliği** ile almaktadır. Akit taraflar, **Konsey'e** sırası ile başkanlık etmektedirler[70].

Konsey, görevlerinin ifâsında, kendisine yardımcı olabilecek her türlü **komiteyi** kurmaya yetkilidir.

2) Parlamentolar Arası İlişkiler :

Ortaklık Anlaşması'na ekli **"Ortak Bildiri"ye** göre, akit taraflar, **Avrupa Parlamentosu** ile **Kıbrıs Parlamentosu(!)** arasında temas ve işbirliğinin kolaylaştırılması için, her türlü yararlı önlemi almakta anlaşmışlardır[71].

---

[70] ibid., s.30.
[71] ibid., s.31.

Ayrıcalık Yapmama Kuralı :

Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesine göre, akit taraflar arasındaki mal alışverişleri rejiminde, bir yandan AET üyesi devletler arasında, diğer yandan da **"Kıbrıs vatandaşları"** ya da **"Kıbrıs kurumları"**[72] arasında hiçbir şekilde **ayrıcalık** tanınmayacaktır. Ancak, tatbikatta bu kurala yeterince uyulduğu söylenemez. Nitekim, Ortaklık organlarında **Kıbrıs Türk Toplumu** temsilcilerine yer verilmediği gibi, mal alışverişlerine ait rejimi yeniden saptayan protokollerin ve ortaklıkla ilgili diğer hususların müzakeresi, yalnız **Kıbrıs Rum Hükûmeti** temsilcileri ile yapılmış ve **Türk Toplumu'nun** istekleri dikkate alınmamıştır.

Bunun yanında, Kıbrıs'ın üretim kapasitesini artırmak ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla, **Ortaklık Anlaşması** uyarınca, AT'nun Kıbrıs'a **Mâlî Protokoller** çerçevesinde, mâlî yardımda (kredi, hibe) bulunması öngörülmüştür. Buna göre, **Mâlî Protokol** ve kapsamındaki hususlar, şu şekildedir.

Mâlî Protokoller :

Kıbrıs ekonomisinin kalkınmasını geliştirmek amacıyla, Kıbrıs Hükûmeti ile AET arasında, 15 Eylül 1977 tarihinde bir **Mâlî Protokol** imzalanmış ve 1 Ocak 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

---

[72] ibid.

Mâlî Protokole göre, Topluluk, Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasına yararlı projelerin finansmanına, mâlî ve teknik işbirliği çerçevesinde katılmayı kabul etmiştir. Şöyle ki[73]:

Protokoller	Avrupa Yatırım Bankası Özkaynakları	Topluluk Bütçesinden			Toplam (Milyon ECU)
		Risk Sermayesi	Özel Şartlı	Hibe	
1. Mâlî Pro. (1979-1983)	20.0	—	4.0	6.0	30.0
2. Mâlî Pro. (1984-1988)	28.0	—	6.0	10.0	44.0
3. Mâlî Pro. (1989-1993)	44.0	5.0	—	13.0	62.0

1979-1983 yılları arasındaki 5 yıllık dönemi kapsayan **Birinci Mâlî Protokol** uyarınca Topluluk, her iki toplumun yararına olacak projelerin finansmanı için, yaklaşık **30 milyon ECU** (27.4 milyon dolar) tahsis etmiştir.

Avrupa Yatırım Bankası kanalıyla verilecek olan kredilerde, faizlerin **%** 2'ye kadarının bağış fonundan karşılanması kabul edilmiştir. Keza, teknik işbirliği giderleri de, prensip olarak, bağış yardımından karşılanmıştır.

20 milyon ECU tutarındaki **AYB kredisi**, Kıbrıs ekonomisinin bünyesel değişmesine yönelik alt yapı yatırımları ve özellikle sanayileşmeye ve tarım sektörünün modernizasyonuna ilişkin yatırım projelerinin finansmanı için kullanılmıştır. Bu kredilerde süre, her projenin

[73] Karluk, op.cit., s.84; The Almanac of Cyprus 1992, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991, s.81-83.

ekonomik ve mâlî karakterine göre saptanmıştır. Kredi anlaşmasının imza tarihinde, Banka tarafından uygulanan câri faiz haddine tâbi tutulmuştur.

4 milyon ECU tutarındaki özel şartlı kredi fonundan verilen krediler, 10 yıl ödemesiz, % 1 faizle 40 yıllık bir süre için verilmiştir[74].

1 Ocak 1984'te yürürlüğe giren ve 1984-1988 yılları arasındaki 5 yıllık dönemi kapsayan **İkinci Mâlî Protokol** uyarınca, Ada'nın bütünü için **44 milyon ECU** (yaklaşık 42 milyon dolar) tahsis edilmiştir. Bunun 28 milyon ECU'sü, AYB kaynaklarından, % 2 faizle verilmiştir[75].

AET ile Kıbrıs arasında imzalanan **İkinci Mâlî Protokol**'ün süresi, **31 Aralık 1988**'de sona ermiştir. Bu yüzden bir üçüncü protokol hususunda görüşmeler başlatılmıştır. Bu protokol de, öncekiler gibi, Ada'nın tüm halkanın yararına olacak projelerin, finansmanına yardımcı olacaktır.

Komisyon, 1989-1993 dönemini kapsayan üçüncü protokolün miktar olarak saptanmasında, Akdeniz'in güneyindeki devletlerle yapılan üçüncü protokollerde uygulanan esasları kale alınmasını arzu etmektedir[76]. Zirâ, Topluluk, Akdeniz ülkeleriyle, daha önce imzaladığı anlaşmalara uygun olarak, herhangi bir kuramsal yenilik getirmeyen ve Topluluk ile Akdeniz ülkeleri arasında, ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla, **"Yeni Akdeniz Politikası"(YAP)**'nı geliştirmiştir. Buna göre YAP, şu hususları içermektedir[77].

---

[74] Renksizbulut, op.cit.(3), s.29.
[75] Karluk, op.cit., s.80; EC News Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilcisi, II/4 (28 Ekim 1988), s.5.
[76] EC News, Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği, II/4 (28 Ekim 1988), s.4-5.
[77] Karluk, op.cit., s.82.

1. Akdeniz ülkelerinde ekonomik reformların desteklenmesi;

2. Bu ülkelerde özel yatırımların teşviki;

3. Bu ülke mallarına, Topluluk pazarlarının açık tutulması;

4. Ekonomik diyaloğun güçlendirilmesi;

5. Bu ülkelerin, Topluluğun gelişme süreci ile daha yakın şekilde ilişkilendirilmesi;

6. Yatırımların, daha geniş bir ölçek içinde gerçekleştirilmesi.

Ancak Topluluk, Kıbrıs'la olan ilişkilerini kendine özgün yapı çerçevesinde değerlendirdiğinden, **Kıbrıs'ı YAP'**tan ayrı tutmaktadır. Yani Komisyon, Güney Akdeniz ülkeleriyle yapıldığı gibi, ödünç para verme sistemini kaldırıp, bunların yerine, kademeli biçimde bir gümrük birliğinin gerçekleştirmesini hesaba katarak, Kıbrıs'taki küçük ve orta ölçekli işletmeler arasında, ortak girişimleri finanse edecek riskli sermaye yatırımlarını karşılamak ve desteklemek taraftarıdır. Bu vesile ile Topluluk, teknik ve geri ödemesiz yardımlarını kapsayacak protokellerin imzalanmasına gayret etmiştir[78]. Bundan hareketle Topluluk, **İkinci Mâlî Protokol'**de 10 milyon ECU geri ödemesiz ve 6 milyon ECU'lük kısmını da, özel şartlara istinaden, ödünç para verme yoluna gitmiştir[79].

---

[78] EC News, II/4 (28 Ekim 1988), s.5.
[79] Karluk, op.cit., s.84.

Bunun haricinde yukarıda da ifade edildiği gibi, 1989-1993 dönemi kapsayan **Üçüncü Mâlî Protokol** 1989 yılında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1993 tarihinde sona eren **Üçüncü Mâlî Protokol** gereğince, Kıbrıs'a, 62 milyon ECU'lük (72.5 milyon dolar) bir yardım verilmiştir[80]. Bu miktarın 44 milyon ECU'sü, % 1.5'lik faizle AYB tarafından borç verilmiştir. Topluluk bütçesinden 13 milyon ECU'lük miktar ise karşılıksız olarak hibe edildilmiştir[81]. Lâkin, hibe edilen bu miktar, Kıbrıs'ın tam üyeliği için gerekli olacak **mâlî** ve **teknik** uyumun sağlanması amacıyla kullanılacaktır[82].

Bütün bunlardan sonra, AT'nun mâlî anlaşmalar çerçevesinde, Kıbrıs'a verdiği miktarın yekünü şu şekildedir:

1979-1993 yılları arasında gerçekleştirilen bu yardımların toplamı, **136 milyon ECU'dür.** Bunun 29 milyon ECU'sü karşılıksız hibe, 10 milyon ECU'sü özel şartlı ve 5 milyon ECU'sü ise risk sermayesinin yeniden tanzimi için verilmiştir. 92 milyon ECU'lük başka bir miktar ise, düşük faizle, uzun vadeli geriye ödemeli olarak verilmiştir[83].

Kredilerden Yararlanabilecek Olanlar :

Mâlî Protokol'de yer alan kredi ve yardımlar, **Kıbrıs Devleti** (!) veya uygun görülecek **Kıbrıs kamu kuruluşları** (!) aracılığıyla verilmektedir.

---

[80] Protocol on Financial and Technical Cooperation Between The European Economic Community and The Republic Cyprus, 2. md.

[81] ibid, 1. (a), (b) md. ve 2. (a) md.

[82] ibid. Protokolün dibaçesinde mevcuttur.

[83] Bu husus, ileriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu kuruluşlar, kredileri, projelerin ekonomik ve mâlî özelliklerine göre, Topluluğun onayıyla saptanacak koşullarla, ilgililere iletmektedirler. Buna karşın, mâlî ve teknik yardımlardan, kimlerin yararlanabileceği **Mâlî Protokol**'de şu şekilde saptanmıştır :

A. Genellikle Kıbrıs Devleti (!)[84] **;**

B. Kıbrıs Devleti'nin teyidiyle (!), onaylanan projeler ve işler için, aşağıdaki kuruluşlar istifade edebilmektedirler.

1. Kıbrıs'ın kalkınması ile ilgili **"kamu kuruluşları";**

2. Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal kalkınması için çalışan **"özel kuruluşlar";**

3. Sınaî ve ticarî işletmecilik usullerine göre faaliyet gösteren ve **Kıbrıs kanunlarına (!)** göre, **"şirket veya firma olarak kurulmuş bulunan teşebbüsler";**

4. **Kıbrıs vatandaşı olan (!) "üretici grupları",** ya da böyle bir grup yoksa **"üreticilerin kendileri".**

5. Teknik işbirliği çerçevesinde yetiştirilmek üzere Kıbrıs tarafından gönderilecek olan **"stajyerler ve burslular"**[85]**.**

Topluluk ve Kıbrıs tarafından, **Mâlî Protokol**'de belirtildiği gibi, mâlî ve teknik işbirliğinin özel hedefleri doğrultusunda, Kıbrıs'ın kalkınma plânının

---

[84] GKRY denmesi daha doğrudur (Soyalp Tamçelik).
[85] Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (3)", s.29.

öncelikleri gözönünde tutularak, saptanması öngörülmüş bulunmaktadır.

Bugün olduğu gibi Topluluk, **Kıbrıs Devleti** (!) ve talep sahipleri ile işbirliği yaparak, mâlî yardım taleplerini, adı zikredilen hedefler doğrultusunda değerlendirmektedir.

Kıbrıs Devleti'nden (!) başka bir şahısa veya kuruluşa kredi verilmesi halinde, kredinin verilme koşulu olarak, **KIBRIS DEVLETİNCE GARANTİ** edilmesi ya da yeterli sayılacak başka garantiler gösterilmesi istenmektedir.

Mâlî ve teknik işbirliği sonuçlarının, her yıl **Ortaklık Konseyi** tarafından incelenmesi öngörülmüştür.

Yukarıda belirtildiği üzere, **Mâlî Protokol** hükümlerine göre, **krediler, Kıbrıs Devletine (!), ya da onun garantisi altında ve onun onaylayacağı projeler için diğer kuruluş ve şahıslara verilmektedir. Ayrıca, kredilerin verilmesinde Kıbrıs Kalkınma Plânı'nın önceliklerinin gözönünde tutulması gerekmektedir**[86].

Topluluk, **Kıbrıs Devleti'nin** (!) temsilcisi olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tanımakta, buna karşın KKTC veya Türk Toplumunu, resmî muhatap olarak kabul etmemektedir.

Nitekim, bugüne kadar geçen süre zarfında, Kıbrıs Türk Toplumu temsilcileri ile yapılan gayrı resmî temaslarda, AT Komisyonu'nun, Kıbrıs Türkleri tarafından verilen tüm proje ve talepleri hakkında, herhangi bir olumlu işlem yaptığı görülmemiştir. Buna karşılık, Rum tarafının sunduğu proje ve

---

[86] ibid., s.30; Ahmet C.Gazioğlu: op.cit., s.105-106.

talepler, ciddiyetle ele alınarak incelenmiş ve bir kısmı da sonuçlandırılmıştır. Buna istinaden AT'nun, **Malî Protokol** çerçevesi içerisinde, GKRY ve KKTC'ne yaptığı yardımlar, şu şekildedir :

Birinci Malî Protokol'ün 24 milyon ECU'sü Rum tarafına, 6 milyon ECU'sü ise Türk tarafına tahsis edilmiştir (Tamamı 30 milyon ECU idi).

AT, **İkinci Malî Protokol**'ün her iki toplumun yararına olmadığı iddiası ile, Türk tarafının sunmuş olduğu projeleri reddetmiş ve protokolün nerdeyse tamamını Rum tarafına vermiştir. 44 milyon ECU'lük yardımın, 38.87 milyon ECU'sü Rumlar tarafından, 1.13 milyon ECU'lük tutarı da Türkler tarafından harcanmıştır.

AT, Üçüncü **Malî Protokol** çerçevesinde, 62 milyon ECU'lük yardımın, % 18.4'lük bölümünü, ki bu 11.4 milyon ECU'dür, Türk tarafına, kalanını da, ki bu 50.6 milyon ECU'lük bir kısımdır, Rumlara tahsis etmiştir[87]. Lâkin, bu çerçevede Topluluk tarafından, KKTC'ne teklif edilen yaklaşık 5 milyon dolarlık yardım, KKTC Hükûmeti tarafından reddedilmiştir. KKTC Hükûmeti'nin, bu yardımı kabul etmemesi pek tabiî karşılanmalıdır. Zirâ, Topluluk yardımlarının, bu kez **GKRY** tasarrufundan geçerek verileceği kararlaştırılmıştır. Bu karar, Kıbrıs Türkleri için siyasî yönden oldukça tehlikeli idi. Çünkü, Türk tarafı, GKRY'ni, resmî **Kıbrıs Hükûmeti** olarak kabul etmiş olacaktı.

---

[87] KKTC, İKV Yay., s.56 ; The Almanac of Cyprus, s.82-83.

Dolayısıyla KKTC, AT'nun kendisine verdiği yardımı kabul etmemiştir[88].

Bundan da anlaşılacağı üzere, Kıbrıs meselesi halledilmediği sürece, mevcut şartlara göre, Türk toplumunun Mâlî Protokol'deki kredi ve yardımlardan yararlanabilmesinin, mümkün olmadığı görülecektir. Buna karşın, Rum tarafının sunduğu proje ve talepler, ciddiyetle ele alınıp sonuçlandırılmıştır. Misal olarak, **Dikelya Termik Santrali'ne**, 60 MW gücündeki iki ünite eklenmesi için, 12 milyon ECU'lük[89] kredi açılmış olması gösterilebilir.

2. KIBRIS RUM YÖNETİMİ İLE AVRUPA TOPLULUĞU ARASINDA YAPILAN GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI :

Daha önce de ifade edildiği gibi, Ortaklık Anlaşması'nın birinci dönemi, beş yıl sonunda 30 Haziran 1977 tarihinde resmen tamamlamış olmakla beraber, Ada'daki siyasî durum nedeniyle, 1984 yılına kadar yıllık temditlerle yürürlükte kalmıştır.

Yunanistan'ın AT Bakanlar Konseyi dönem başkanlığı sırasında, **Ortaklık Anlaşması'nın 2. maddesinin 3. paragrafına** atıf yapılarak, Topluluk ile Kıbrıs arsında bir gümrük birliği kurulması hususunda müzakereler başlatılmıştır. Böylece, Kıbrıs ile AT ilişkilerinde yeni bir boyut kazandırılmış oldu. Zirâ, Topluluk, 19 Aralık 1972 tarihinde Kıbrıs ile Ortaklık Anlaşması imzalanırken, taraflar arasında bir "**gümrük birliği**" nin kurulması öngörülmüştür. Dolayısıyla bu süreç, garip karşılanmamalıdır.

---

[88] Bilindiği gibi daha önceki yardımlar, BM Kalkınma Programı ve Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı tarafından dağıtılmakta idi.

[89] 15 yıl vadeli, % 11 faizle, geri ödemeli; (Renksizbulut: op.cit., s.30; Ahmet C.Gazioğlu: op.cit., s.104-105; The Almanac of Cyprus, s.81).

Lâkin, Kıbrıs Türk Toplumu temsilcileri, **Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesi** uyarınca müzakerelere katılmak istediyse de, ancak Topluluk yetkilileri ile gayrı resmî nitelikte görüşmeler yapabilmiş ve kendi görüşlerini ifade edebilmişlerdir. Bu şartlar altında, Topluluk ile yalnızca Rum kesiminin (GKRY) yeraldığı, sözde **Kıbrıs Hükûmeti** arasında, **22 Mayıs 1977** tarihinde imzalanan **"AET-Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması", 1 Ocak 1988** tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir[90]. Fakat, Topluluğun Kıbrıs'la 1 Haziran 1973'te yürürlüğe giren Anlaşma ile, 30 Haziran 1977'ye kadar **birinci aşama**, izleyen beş yılda ikinci aşaması sonunda, gümrük birliğinin kurulması öngörülmüştür. **Ortaklığın** birinci aşaması, 1977'den sonra çeşitli protokoller ile uzatılmış, **ikinci aşama**, ancak **19 Ekim 1986**'da imzalanıp, **26 Aralık 1987**'de yürürlüğe giren **Protokolle**, ancak **1 Ocak 1988** tarihinde başlayabilmiştir. Bunun haricinde, Kıbrıs'ın, AET'yla tam olarak gümrük birliğini gerçekleştirilebilmesi için, bu tarihten, 15 yıl gibi bir süre geçmesi gerekmektedir[91].

Bilindiği gibi **gümrük birliği**, AT'nun **temel unsuru**, ya da **çekirdeği** olarak kabul edilmektedir. Birliğe dahil üye ülkeler, kendi arasındaki mal alıverişlerinde uygulanan **bütün gümrük vergilerinin** ve **eş etkili vergilerin** kaldırılması ve **üçüncü ülkelere karşı tek bir gümrük tarifesinin uygulanmasına** özen göstermiştir[92]. Bu mevzu

---

[90] KKTC, İKV Yay., s.56-57; Gazioğlu : op.cit., s.104; The Almanac of Cyprus, s.80-82.
[91] Karluk, op.cit., s.20 ve 80.
[92] Halûk Günuğur, Avrupa Topluluğu'nun Gümrük Birliği, İç Pazar, ATAUM Yay., Ankara, 1993, s.1-2.

Roma Anlaşması'nda tanımlanmamasına rağmen, anlaşmanın 9. maddesinde gümrük birliğinin "yalnızca uygulama alanından" söz edilmektedir. Anlaşmanın bu maddesine göre :

> "Topluluk, mal alışverişlerinin tümünü içine alan ve üye devletler arasındaki ithâlata ve ihrâcata uygulanan gümrük vergilerî ve eş etkili resimlerin yasaklanması ile, üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak gümrük tarifesinin kabulünü kapsayan bir gümrük birliği üzerine kurulur"[93].

Bundan hareketle Topluluk, gümrük birliğini, üye devletler arasındaki ekonomik entegrasyonu sağlayıcı bir araç olarak görmektedir.

Üçüncü ülkelerden çıkışlı malların, Toplulukta serbest dolaşım durumunda bulunması, bazı koşullara bağlıdır. Bu koşullar, şu şekilde belirtilebilir[94]:

1. Bu ürünler için ithâlat formaliteleri tamamlanmış olmalı;

2. Bu ürünlerin ithâlinde de gümrük vergileri ve eş etkili diğer vergiler alınmış olmalı;

3. Bu ürünler, alınmış olan vergilerin kısmen ya da tamamen iadesinden yararlanmamış olmalıdır. Üçüncü ülkelerden çıkışlı malların, Topluluk'ta serbest dolaşım durumunda bulunabilmeleri için değindiğimiz bu üç koşulun hepsinin birlikte geçerli olması gerekmektedir.

Gümrük birliğinin kurulması, birlik içinde "tarifeler düzeyinde" bazı teknik sorunları da beraberinde getirmiştir.

---

[93] Günuğur, ibid., s.1.
[94] ibid., s.4.

Gerçekten, Topluluk içinde üretilen ancak bu üretime, doğrudan ya da dolaylı biçimde üçüncü ülkelerden gelen ve gümrük vergilerinden tamamen ya da kısmen muaf olarak pazara sokulan ana mallarıyla yatırım mallarının getirdiği ürünler, Ortak Pazar'daki "**serbest rekabet**" ortamını bozucu etkilere sahiptir. Bir başka deyişle, Toplulukta serbest dolaşım olanağından yararlanarak bir üye devletten, ötekine gümrüksüz sokulacak ürünlerin, üretimine yabancı unsurların gümrük duvarına çarpmaksızın girmesi, girdi maliyetlerini, dolayısıyla da satış fiyatlarını düşüreceğinden, **Ortak Pazar**'da rekabeti etkileyecektir. İşte bu çarpıklığı önlemek amacıyla Roma Antlaşması, bu tür ürünlerin Toplulukta serbest dolaşım durumunda bulunabilmesi, ürünlerin üretimine giren yabancı unsurlardan "**fark giderici bir vergi**" alınması koşuluna bağlamıştır[95].

1992 yılında iç pazarın kurulması yolunda en önemli aşama, Topluluklar Komisyonu'nun hazırladığı "**Beyaz Kitab**'a" (**White Paper**) dayanmaktadır. Rapor niteliğindeki bu kitapta, Topluluk içinde **mal, hizmet, kişi** ve **sermayenin** özgür biçimde dolaşımını kısıtlayan "**tarife dışı engellerden**" söz edilmektedir. Bu engeller üç grupta toplanmaktadır[96].

a. Fizikî engeller,

b. Teknik ve idarî engeller,

c. Malî engeller.

---

[95] ibid.

[96] ibid, s.17-18.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bundan hareketle AT, Kıbrıs'la olan ekonomik münasebetlerinin muhtelif engellere takılmasını önlemek gayesi ile, Kıbrıs ile arasında **Gümrük Birliği Anlaşması** imzalamıştır. Buna istinaden, **Gümrük Birliği Anlaşması, Ortaklık Anlaşması**'nda öngörülen ikinci döneme geçişte uygulanacak **hükümleri** ve **prosedürleri** öngörmektedir. Birinci maddede yer alan ve anlaşma uyarınca belirlenen ikinci dönem, ilki 10 , ikincisi de 5 yıl sürecek, iki aşamadan oluşmaktadır.

Roma Antlaşması'nda belirtildiği gibi, Kıbrıs ile AET arasında olan menşe kuralı prensibine uyulması şartıyla, malların serbest dolaşımı sağlanmıştır (madde 2). "Erkek ve çocuk dış giyim ürünleri" menşe kuralı şartından istisna edilirken, daha başka istisnalar için yapılacak talepler **Ortaklık Konseyi** tarafından birinci aşamanın başlarında incelenmiş ve bu tür istisnalar yine birinci aşamanın sonunda, tamamen kaldırılmıştır (madde 4)[97]. Gerek daha iyi ulaştırma imkânlarına sahip olan, gerekse Kıbrıs Türklerine ekonomik ambargo uygulayan Kıbrıslı Rumların, Topluluk kotalarını çabucak doldurmaları nedeniyle, dezavantajlı duruma düşen Kıbrıslı Türkler açısından, bu yeni hüküm, olumlu bir gelişme olmuştur.

Topluluk, tarım sektöründe de Kıbrıs'a bazı tavizler vermiştir. Bunlar arasında taze patates, sofralık üzüm,

[97] Renksizbulut, op. cit, s.57.

kuru üzüm, yaş üzümden şarap gibi tarım ürünleri üzerindeki yıllık kotaların arttırılması ve portakal, limon sofralık üzüm, şişelenmemiş şarap ve Kıbrıs likörü gibi ürünlere, 1990 yılından itibaren yalnızca referans fiyat uygulanması sayılabilmektedir[98]. Bu tavizler, KKTC'nin, Topluluğa tarım ürünleri ihracatı üzerinde, olumlu etkiler yapmıştır. Taa ki, 1994 yılında, **TAD'ın kabul ettiği 432/92 sayılı önkarar** prosedürüne kadar...[99]

Gümrük Birliği Anlaşması uyarınca, Kıbrıs tarafından, sanayi ve bazı tarım ürünleri üzerindeki gümrük ve eş etkili vergileri, aşamalı olarak kaldırılmış ve **Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT)** uyum sağlanmıştır. Uygulanan indirimler, **1 Ocak 1986** tarihinden itibaren geçerli olan oranlara istinaden, bu yükümlülükler, başta bazı ürünler olmak üzere, rekabet gücü zayıf olan bazı malların, daha düşük oranlarda ve daha uzun dönemde yerine getirilecektir[100].

Anlaşmada, Kıbrıs'ın lehine bir koruma hükmü olarak, **Ortaklık Konseyi'nde**, danışmalarda bulunduktan sonra, Kıbrıs'ın, Topluluk'tan yaptığı ithalatın % 15'i üzerindeki gümrük vergilerini % 20'ye, istisnaî şartlarda da % 25'e kadar yükseltebilmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan, Kıbrıs'ın, **OGT'ne** uyum konusunda şöyle bir yöntem izlenecektir: Kıbrıs'ın, **1 Ocak 1986'da** geçerli gümrük vergileri ile, **OGT** arasındaki farkın **% 15'ten** daha düşük

---

[98] ibid., s.57-58; Karluk, op.cit.,80.

[99] Bu husus daha sonraki bir bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

[100] Renksizbulut, op. cit., s.58; EC News, I/4 (11 Aralık 1987), s.6.

olduğu ürünler için, OGT'ne uyum derhal sağlanacak, bu farkın % 15'ten daha yüksek olduğu ürünler için ise, OGT'ne uyumda gümrük vergileri **aşamalı** olarak indirilecektir.

Ortaklığın bu ikinci döneminde, birinci aşamadan ikinci aşamaya geçişinde, **otomatik olmayıp**, Ortaklık Konseyi tarafından karar verilecektir. İkinci aşamada, tarım ürünlerinin geri kalan kısmında serbest dolaşımın sağlanmasını belirleyecek Topluluğun, **"Ortak Tarım Politikası"**nı uygulamak için, gerekli mekanizmaları yürürlüğe koyacaktır.

Bunun yanı sıra, **Gümrük Birliği Antlaşması'**nın **32. maddesinde, her iki tarafın temsilcilerinin yeralacağı ve başkanlığın iki taraf arasında rotasyon usulüne göre yürütüleceği bir "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Komitesi"**nin kurulması öngörülmüştür. Kıbrıs Türkleri'nin bu **Komite'**de bir temsilci bulundurma isteğinin reddedilmesi, **Ortaklık Antlaşması'**nın iki toplum arasında ayrımcılık yapmamasını öngören **5. maddesinin** açıkça **ihlâlini** gösteren bir başka örnektir. Buna, Topluluğun, Kıbrıs'a mâlî protokoller çerçevesinde, yapmaya devam edeceği mâlî yardımlarla ilgili müzakerelere, Kıbrıs Türk tarafının katılmasının engellenmesini de eklemek germektedir.

Bütün bunlara rağmen GKRY, AT ile gümrük birliğine giderken, yapısal uyum açısından büyük zorluklar çekmektedir. Topluluğun, özellikle önem verdiği **Ortak Tarım Politikası'**na, hızlı bir şekilde uyum sağlayamayan GKRY,

Topluluktan bazı ayrıcalıklar istemektedir. Bu sebeple GKRY, yerli mamülleri korumak amacıyla, üçüncü ülkelerden yapılmakta olan ithâlata, daha yüksek gümrük vergisi uygulamak için, AT'na müracaat etmiştir.

GKRY'nin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan talep listesi, şu şekildedir[101].

1. **Rum-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Anlaşması'nda** yer alan ve üçüncü ülkelerden ithâl edilen **36 kalem tarım ürününün** vergisini artırmak;

2. AT veya diğer ülkelerden ithâl edildiğine bakılmaksızın, **7 kalem tarımsal ürüne**, daha fazla **gümrük vergisi** uygulamak;

3. Gerek AT, gerekse üçüncü ülkelerden ithâl edilen **et** ve **peynir** gibi ürünlere uygulanan **gümrük vergisini** artırmak.

Yukarıda ifade edilen Rum taleplerine karşın, Topluluğun müspet bir tutum takınmadığı görülmektedir. Zirâ, Topluluk, GKRY'nin, **Ortak Tarım Politikası'na** uyum sağlayabilmesi için, gerekli olan her türlü ayrıcalığı üstlendiğini belirtmektedir.

3. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA TOPLULUĞU'NA (AT) TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Bilindiği gibi, 1990'dan günümüze kadar, uluslararası sistemde, köklü değişikliklere yol açması kaçınılmaz olan, siyasal gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu gelişmelere,

---

[101] "Gümrük Vergileri", Fileleftheros Gazetesi, 21 Aralık 1994, s.9.

hemen herkesin, uluslararası ilişkilerde yeni bir **değerler sisteminin**, yeni bir siyasal gerçekçiliğin ışığında, bakılmasını zorunlu kılmıştır.

Bu süre zarfında, başta AT üyeleri olmak üzere, Batılı Devletler, Avrupa'daki yeni milliyetçilik hareketleri karşısında, **self-determination ilkesini** (kendi kendini yönetme), artık **hukukî** değil, **siyasî** bir ilke olarak değerlendirdiklerini gösteren davranışlar sergilemişlerdir.

Bilindiği gibi, B.M. Teşkilâtı çerçevesinde hazırlanmış olan **16 Aralık 1966** tarihli **İnsan Hakları Konvansiyonları'nın 1. ve 3. maddelerinde, self-determination** ilkesi ile ilgili tanımlar yer almaktadır. Bu tanımlara göre, **self-determination** ilkesi, şu mânâyı taşımaktadır:

> **"1. Bütün halklar, self determination halkına haizdir. Bu hak uyarınca, siyasî statülerini serbestçe tayin ederler ve iktisadî, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe gerçekleştirirler.**
> **(.....)**
> **"3. (...) bu konvansiyona taraf olan Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerine uygun olarak self-determination hakkının gerçekleştirilmesini teşvik edecekler ve bu hakka saygı göstereceklerdir"[102].**

Yukarıda da görüleceği üzere, bu hakkın kapsamına, herşeyden önce, halkların siyasî statülerini, bunun yanı sıra, iktisadî, sosyal ve kültürel gelişmelerini, serbestçe tayin etme hakları girmektedir. Bütün bu gerçeklere rağmen, uluslararası bir sorun olan Kıbrıs'a, ilgi duyan Batılı

---

[102] Sevin Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çerçevesi ve Niteliği), 3. Baskı, İstanbul, 1984, s.26-27.

Devletler, Kıbrıs sorununu, Ada'daki **siyasî** ve **hukukî** gerçekler ışığında değerlendirmeye, hususi olarak özen göstermemektedirler. Bundan hareketle ABD ve AT üyeleri, Kıbrıs sorununu, Kıbrıs Türk Toplumu'nun siyasî eşitlik ve kendi mukadderatını belirleme haklarını tanımaksızın, yalnızca KKTC ve Türkiye üzerinde mütemadiyen baskı uygulayarak, çözme çabalarından vazgeçmemişlerdir.

1990 yılından itibaren, Yunanistan'daki siyasî ve içtimaî tarzdaki gelişmeler, öte yandan da uluslararası arenada meydana gelen **yapısal değişim** süreci, **Türk-Yunan ilişkileri** açısından olduğu kadar, **Kıbrıs** açısından da yeni bir döneme girilmiştir[103]. Ne kadar üzücüdür ki, yeni uluslararası gerçekçilik ve anlayış, Batılı devletlerin, Kıbrıs sorununa karşı bakış açılarını değiştirmelerine etkili olmamıştır.

Yukarıda ifade edilen bütün bu gelişmelere istinaden, GKRY'nin, AT'na tam üyelik başvurusunu değerlendirmekte büyük fayda vardır.

B.M. Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1990 tarihinde, Kıbrıs'taki iki toplumun eşitliğini, bulunacak çözümün iki tarafın siyasî iradesine dayalı olması gerektiğini, iki kesimlilik gibi temel unsurları içeren **649** sayılı kararı almıştır[104]. Kıbrıs Türk tarafı, bu kararı bütün yönleri ile kabul ettiğini, B.M. Genel Sekreterliği'ne duyurmuş ve bunu,

---

[103] Şükrü S. Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara, 1993, s.97.

[104] U.N. Security Counsil Resolutions on Cyprus 649 (1990) of 12 March 1990; KKTC, İKV Yay., s.59; Gürel, op. cit., s.102.

kendi kamuoyuna da kesin bir şekilde açıklamıştır. Buna karşın GKRY, baştan beri hiç benimsemediği bu karara, menfî yönde bir tavır takınmıştır.

İki taraf arasındaki görüşmeleri yeniden başlatmak için çabaların sürdürüldüğü bir sırada, GKRY, tek yanlı olarak giriştiği bir hareketle, görüşmelerin önüne, yeni ve çok önemli bir engel koymuştur. Bu engel, GKRY'nin, sözde **tüm Kıbrıs adına,** AT'na tam üyelik için **4 Temmuz 1990**[105] tarihinde başvuruda bulunmasıdır. GKRY'nin, 4 Temmuz 1990 tarihinde AT'na tam üyelik için başvuruda bulunması Rumlar tarafından girişilen, başlı başına bir **haksızlık** örneğidir. Zirâ, GKRY, bu başvuruyu yaparken, KKTC'ne hiçbir bilgi vermemesi dikkat çekicidir.

GKRY, böyle bir başvuruyu tüm Kıbrıs adına yapması ve tüm Adı'nın geleceğini belirlemeye yönelik, böyle bir girişimde bulunması, kesinlikle hatalıdır. Zirâ, GKRY, Ada'daki iki eşit halktan birisi olan ve uzun bir süredir, kendi ayrı bağımsız devlet altında yaşayan Kıbrıs Türk Toplumunu, temsil etmesi ve onun adına söz söyleme hak ve yetkisine sahip olması mümkün değildir. Lâkin, Ada'nın sadece Rum kesimini temsil eden GKRY, bu girişimi ile her türlü meşruiyet kuralını ihlâl ederek, Türk Toplumuna danışmadan, tek taraflı bir harekette bulunmuştur.

GKRY'nin, AT'na yaptığı tam üyelik başvurusu, hukukî açıdan değerlendirildiği zaman, ortaya şu tablo çıkmaktadır.

---

[105] The Almanac of Cyprus, s.84.

Siyasî sistem bazında, tesis edilen en güçlü araç, bugün için "**milli devlettir**"[106]. Bir devletin, karar verici organlarının birbirleriyle ilişkilerinin ve "**değerler**"in dağıtımında kullanılan kanun gibi araçların ve usulün karakteristik vasıfları, o devletin, **siyasî sistemini** göstermektedir. Devletin **siyasî sistemini**, yani bütüne ait parçaların birbirleriyle ilişkilerini, sistemin ne dereceye kadar kişilerin "**değerleri**"ni tahakkuk ettirdiğini araştırmak, hem daha ilginç, hem de ilmî çalışma bakımından daha çok faydalıdır. Bu itibarla, bu bölüm için belirlenen varsayımlar, şu şekilde sıralanabilir :

1. Demokrasi teorisi ve insan, ulusların kendi mukadderatlarını bizzat tayin etmeleri prensibinin inkâr ve ihlâl edildiği hallerde, meselâ, Kıbrıs'ta olduğu gibi, gayrı meşru **devletten** bahsedilebilir.

2. 1960 yılında tesis edilen ve 1964 yılına kadar devam eden Kıbrıs Cumhuriyeti, "**uluslararası devlet**"[107] olarak tanımlanmalıdır.

3. Siyasî iktidarı, zor kullanmak suretiyle ele geçiren Kıbrıslı Rumlar, "**uluslararası devlet**"in nisbî meşruiyetine son vermişler ve uluslararası iç savaş halinin başlamasına sebep olmuşlardır.

4. Yunanistan'ın 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta giriştiği hükûmet darbesi, "**gayrı meşru**" **Kıbrıs Devleti**'nin vefat belgesini imzalamıştır.

---

[106] Metin Tamkoç : "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü," A.Ü.S.B.F.D, XL(Ocak-Aralık 1985), No:1-4, s.56.

[107] Metin Tamkoç : "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü", s.58.

5. Gayrı meşru Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerine, yeni iki devlet kurulmuştur.

6. Özellikle, kendi mukadderatını bizzat tayin etme hakkına sahip Kıbrıslı Türklerin kurdukları devletin, siyasî hukuk bakımından varlığı, onun diğer devletler tarafından tanınmasına bağlı değildir. Onun varlık amacına, yani Kıbrıs Türkleri'nin kişisel varlıklarının ve menfaatlerinin korunmasına bağlıdır.

Yukarıda ifade edilen varsayımlar, şiddetli bir tenkide tâbi tutulursa, gerek GKRY'nin AT'na tam üyelik başvurusu, gerekse KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruiyeti, siyasî ve hukukî yönden ortaya çıkacaktır.

Devlet'in, devletler hukukunun yegane veya birinci derecede süjesi[108] olduğu kabul edilirse, her hukuk sisteminde olduğu gibi devletler hukukunda da, bu süjenin bir tarifi yapılmış olmalıdır. Ancak, ondan sonradır ki, devletin hak ve sorumluluklarından söz edilebilsin. Ne kadar ilginçtir ki, devletler hukukunda, "devlet"i tarif eden ne bir uluslararası antlaşma ne de bir örf, adet kaidesi vardır[109]. Bunun haricinde hukukcular arasında, devletin tarifi, şekilli ve ne zaman tesis edildiği hususunda, bir fikir birliği yoktur.

O halde, devlet kavramı, hukukî anlamda tarif edilmediğine göre, ona, nasıl olup da hukukî şahsiyet, hak ve vecibeler atfedilmiştir.

---

[108] ibid., s.59.
[109] ibid.

Hukukçular ve mütefekkirler, **devleti** meydana getiren unsurları, **ülke, halk, hükûmet** olarak sıralamaktadırlar. Bu itibarla, uluslararası hukuka göre, bir siyasî topluluğun **devlet** olabilmesi için, genel olarak **4 unsurun** mevcut olması gerekmektedir :

1. Belirli bir **ülke parçası**, yani **toprak**; bir başka deyişle **vatan**;

2. Yerleşmiş bir **insan topluluğu**, yani **insan**; bir başka deyişle **vatandaş**;

3. Ülkenin her yerinde, bütün kişiler ve müesseseler üzerinde, etkin ve devamlı bir kontrol **icrâ eden bir hükûmet**, yani **teşkilâtlanma**,

4. **Bağımsızlık** ve **egemenlik**[110].

Fakat hemen belirtelim ki, hukukçular arasında bu unsurların **vasıfları** üzerinde, hiç bir ittifak yoktur. Bu arada, devletin, devlete benzer topluluklardan, farklı iki yanı olduğu öne sürülmektedir.

1. Egemenlik ve bağımsızlık;

2. Uluslararası ilişkileri hakkıyla yürütebilmek.

Lâkin, hemen belirtelim ki, bu kıstasların vasıfları, yukarıdaki vasıflar gibi, üzerinde genel bir mutabakata varılmış değildir[111]. Buna karşın, yukarıda ifade edilen ve devlet olmanın **4 temel unsuru** açısından, KKTC'nin meşruiyeti şu şekilde değerlendirilmesi mümkündür.

---

[110] Halil F. Alasya : "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Hukukî Statüsü", Kıbrıs Mektubu, Sayı:2, Kasım 1987, s.30.

[111] Tamkoç : op.cit., s.59.

1. KKTC'nin, belirli sınırlar içinde bir ülkesi;

2. Bu topraklar (vatan) üzerinde yaşayan 179.000 küsurdan fazla insanı ;

3. Seçimle iş başına gelen bir hükûmeti (teşkilâtı) ;

4. Kendi sınırları içinde bağımsız ve egemen bir yapısı vardır.

Bir başka deyişle KKTC, **"devlet"** olmanın öngördüğü bütün şartlara haizdir denilebilir. Her ne kadar da KKTC, sadece Türkiye tarafından tanınmışsa da, **de facto** (fiilen) durumdan **de jure** (hukukî)[112] haline geçmiştir. Dolayısıyla bu tür kriterlerden, kabaca şöyle bir sonuç çıkartılması mümkündür.

Kuzeydeki Türk devletine, Rum kesiminin hiçbir şekilde müdahale hakkı ve yetkisi olmadığına göre, Kıbrıs'ta **meşru** olarak **Kıbrıs Hükûmeti**'nden söz etmek mümkün değildir. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, milletlerarası formlarda, formalite icabı, **Kıbrıs Hükûmeti** olarak muamele görmesi, Kıbrıs gerçeğine ters düşmektedir. Rum Yönetimi, bu hakkını Türkler aleyhine kullanmakta ve KKTC'ne adı geçen formlarda söz hakkı vermemektedir. Bundan hareketle Rumlar, kendi görüş ve düşüncelerini, tek yanlı olarak ortaya atmakta, dünya kamuoyunu yanıltmakta ve uygulama kabiliyeti olmayan kararlar aldırtmaktadırlar.

---

[112] C. Uğur Özgöker: "Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, IX (Nisan 1991), s.35; Alasya: "Kıbrıs Rum Yönetiminin Hukukî Statüsü", s.30-31.

Kıbrıs Rumları, **Kıbrıs Cumhuriyeti**'ni kullanarak kendi yönetimlerini **meşru** hale getirmeye çalıştığını, lâkin, devletler hukukuna göre bunun böyle olmadığını belirttikten sonra, tekrar eski konumuza, yani devletin hukukî açıdan ne olup olmadığına dönmekte fayda vardır.

Tatbikatta ve doktrinde, bir çok devlet türleri müşahade edilmektedir. Meselâ; **egemen**, yani **tam yetkili devletler** ile **yarı egemen** veya **yetkileri kısıtlı devletlerdir.**

Yarı egemen devletler arasında, daimî olarak **tarafsız** ve **tabî** devletler yer almaktadır. Adı geçen ikili ayırım, subjektif yargıya dayandığından, aslında geçersiz bir ayırımdır. Nisbî hakikat prensibine göre, **hiç bir devlet bir diğerine benzetilemez.** Onların, yegane müşterek vasfı, tesis edildikleri insan toplumu için, bir araç olacak yerde, insanlara tahakküm eden "Tanrısal"[113] bir varlık olduklarını iddia etmeleridir.

Aslında bütün bunların belirtilmesindeki gaye, üç hususun ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmasındandır.

1. **KKTC**'nin hukukî alanda meşruluğunu;

2. **Kıbrıs Cumhuriyeti**'nin gayrı meşruluğunu;

3. Rumların, tek yanlı olarak AT'na müracaat etmelerinde, Kıbrıs Türklerine yaptıkları haksızlığı ispat etmek içindir.

---

[113] Tamkoç: op. cit., s.59.

Bundan hareketle **devlet** nedirdir, ne değildir hususuna tekrar dönmekte fayda vardır.

Devlet'in hukukî yapısı, statüsü ve diğer hükmî şahıslar ile ilişkilerinin tetkiki, önemli değildir. Daha önemli olan, devletin neden ve ne maksatla kurulduğunun anlaşılması, devletin siyasî sisteminin izah edilmesidir. Bu yapıldığında, devletin siyasî ve hukukî bir varlık olarak, kişinin kendi kendini yönetmesi ve kendi insanî potansiyelinin tahakkuku için faydalı bir araç olduğu ortaya çıkacaktır.

Aslında **devlet**, kişilerin siyasî teşkilâtlanması ve bir ülkede bir arada yaşama ve kendi kendilerini yönetme imkânlarını geliştirmeleri halinde, meydana getirdikleri bir araçtır. **Devlet'in ruhu**, "amac'ında, yani kişinin kendini yönetme, bir başka deyişle maddî ve manevî varlığını geliştirilmesine yönelik hareketlerinde ortaya çıkmaktadır. Devlet, aile, kabile, milli veya birkaç milletten kurulu siyasî bir otorite şeklinde olabileceği gibi, bütün insaniyet için kurulu bir araç şeklinde de zuhur edebilmektedir. O halde, **devlet**, Prof.Dr. **Metin Tamkoç**'a göre, şu şekilde tarif edilmektedir:

> **"Kişilerin özgür iradeleriyle kurulan, kendi kendilerini yöneten, bir veya birkaç ulustan oluşan ve kişilerin insanî potansiyellerini tahakkuk ettirmek siyasî amacı ile yükümlü siyasî bir araçtır. Bu araç, diğer ülkelerdeki kişilerin kendi kendilerini, bizzât yönetmeleri ve varlıklarını tahakkuk ettirmeleri prensibine riayet eder"[114].**

---

[114] ibid., s.60.

Bilindiği gibi uluslararası sahnede, bir çok **gayrı meşru devlet, meşru devletmiş** gibi itibar görmektedir. Bunun başlıca nedeni, gayrı meşru devletin, ekonomik veya siyasî yönden, fevkalede **güçlü** olmasıdır. Ne kadar üzücüdür ki, Kıbrıs Rumlarının siyasî, ekonomik ve sosyal otoritesi altında bulunan **Kıbrıs Cumhuriyeti**, bunlardan birisidir.

Devlet, dahilî ve haricî görevlerini, yerine getirdiği nispette, dahilî ve haricî (uluslararası) meşruiyet kazanmaktadır. Devlet, kişinin dahilî menfaatlerini sağladığı derecede meşrudur[118]. Devletin dahilî meşruiyeti ise, vatandaşlarının isteklerine verdiği müspet cevapla doğru orantılıdır. Bundan hareketle, şöyle bir sonuç çıkarılması mümkündür. **Vatandaşların arzuları ile, bu arzuların tatmin edilmesi arasındaki fark, ne kadar fazla ise, devletin gayrı meşruiyeti o kadar fazladır.**

Bu gerçek, **Kıbrıs Cumhuriyeti** şablonuna konulduğu zaman, ortaya şu tablo çıkmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963'ten bu yana, kurucu ortağı olmasına karşın, Kıbrıs Türkleri'nin (Türk vatandaşların) arzularını tatmin etmek şöyle dursun, en küçük insanî ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan uzaktır. Kaldı ki Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni işgal ederek, Kıbrıs Türklerini, 1964 saldırılarından sonra **Devlet**'in tüm organlarından dışlamışlar ve 11 yıl süren, insanlık dışı yaşantıya mahkum etmişlerdir. Yine **Kıbrıs Cumhuriyeti** adı

---

[118] ibid., s.61.

altında Kıbrıslı Türkler ekonomik hayattan kopartılmışlar ve muhacir duruma getirilerek çadırlarda, sinema salonlarında ve okullarda barınmak zorunda bırakılmışlardır.

Kıbrıslı Türklerin dış dünyayla haberleşmesi, ulaşımı, ekonomik ilişkileri, kısacası, dış dünyayla olan her türlü irtibatı, yasaklanmıştır. Yiyecek, içecek, doktor ve ilaç ihtiyacı, bütünü ile Türkiye'den, Kızılay'ın gönderdikleriyle karşılanmıştır. Diğer yandan, **Kıbrıs Cumhuriyeti** adı altında Kıbrıslı Rumlar, Türkleri açlığa mahkum ederek, madden ve manen çökertebileceklerini tahmin etmişler ve aralarında çividen, bot bağına kadar, her çeşit malzemenin bulunduğu, tam **37 çeşit malın**[116], Türk bölgelerine girişini yasaklamışlardır.

Dolayısıyla denilebilir ki, **Kıbrıs Cumhuriyeti**, Kıbrıslı Türklerin ihtiyaçlarını karşılayacak boyutu bir yana bırakın, yaşam hakkını dahi karşılamamıştır. Bundan hareketle **Kıbrıs Cumhuriyeti**, Kıbrıslı Türklerin ihtiyacını karşılayamadığı oranda, **gayrı meşru bir devlettir**, denilmesi mümkündür.

Bunun haricinde hadiseyi, bir de **demokratik sistem** açısından ele almakta fayda vardır.

Muhtelif milli gruplara bölünmüş ve beraber yaşamak zorunda olan toplumların, siyasî sistemin kurulup yürütülmesinde, ancak ve ancak **"ittifakla karar vermek"**

---

[116] Sabahattin İsmail: "1964-1974 Döneminde Türk Halkının Yaşantısı Nasıldı? Yasak Maddeler Listesi Neydi?", 100 Soruda Kıbrıs Sorunu, Lefkoşa, 1992, s.93-94.

prensibinin tatbikiyle veya verilen kararlara, toplum ekseriyetinin mutabık kalınmadıyla[117] mümkündür. Böyle bir toplumda **"çoğunluk kararı"** prensibinin tatbiki, **çoğunluk istibdadı"** doğurur ki bu da **demokrasi** idealinin reddedilmesi demektir.

Bundan hareketle, Kıbrıs'taki duruma, şöyle bir bakmakta fayda vardır. Her şeyden önce Kıbrıs'ta bir **Kıbrıs milleti** olmamıştır; oluşmamıştır. Orada, dinî ve millî menfaatleri bakımından, birbirinden farklı, iki camia mevcuttur. Bunlardan birisi Türk, ötekisi Rumlardan oluşmaktadır. **Ekseriyet kararı prensibi** gereğince, sayıca daha fazla olan Rum Toplumunun, kendi mukadderatını tayin etme hakkı tanınmış olsa, AT'na tek yanlı müracaatında olduğu gibi, bu, aynı hakkın, Türk Toplumundan alınmış olması demektir. Pek tabii ki bu, Türk Toplumunu **ekseriyet prensibine** göre, **azınlık** durumuna düşürmektedir. Dolayısıyla akla, şu soru gelmektedir. Acaba Kıbrıslı Türkler, **azınlığa** tekabül eden kitle midirler?

Her şeyden evvel **çoğunluk** ve **azınlık** terimleri, ancak millî duyguları, arzuları ve amaçları bir olan bir toplumda ve de demokrasiye benzer bir siyasî rejimde, tatbiki kâbil kavramlardır. Bundan hareketle Kıbrıslı Türkler, millî duyguları, arzuları ve amaçları bir olmayan **homojen** bir toplumda bulunmaması, onların azınlık olmadığını göstermesi açısından yeterlidir.

---

[117] Concurrent majority

Esasında Ada'daki Türkler, **azınlık** olmayıp, başlı başına bir topluluktur. Bu sebeple Kıbrıslı Türkler, kendi mukadderatlarını, bizzat kendisinin tayin edebileceği bir özelliği, yapılarında muhafaza etmektedirler.

Şunu da ilave etmek gerekir ki, aslında Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplulukları, Türkiye ve Yunanistan halklarının bölünmez bir parçasıdırlar. Onlar, tarihî vakalar ve uluslararası politika nedenleri ile, uzun müddet, İngiltere idaresine tâbi olmuşlardır. Özellikle bu çağda, Kıbrıs'ta kurulacak yeni bir **siyasî sistemin** nitelikleri, öncelikle bu iki devletin anlaşmaya varmalarıyla kâbildir. Bundan hareketle yeni bir siyasî oluşuma, yani **Kıbrıs Cumhuriyeti**'ni kurma yoluna gidilmiştir.

Gerek Rumların, gerekse Türklerin idaresinde, tek bir millete istinat eden devlet fikri, her iki toplum için de kabule şayan olmadığından, kurulacak bir siyasî rejime, her iki toplumun eşit şart ve haklarla iştirak etmesini ve Kıbrıs'ın geleceği ile doğrudan doğruya ilgili olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın himaye ve garantisini öngören bir devlet kurmaktan başka çare mevcut değildir. Esasında bu, bugün dahi geçerli olmak kaydı ile modern çağın şartlarına ve tarafların menfaatlerine en uygun bir "**uluslararası devlet**" tipi olarak ortaya çıkmıştır.

Nitekim, **uluslararası Kıbrıs Devlet gemisi**, Ankara ve Atina'da düşünülmüş, Zürih'te planlanmış ve Londra'da, üstün siyasî liyakât ve becerikliliğini ispat eden Türk, Rum ve

İngiliz siyasî mühendisleri tarafında inşaa edilmiştir[118]. Kıbrıs Cumhuriyeti, dahili sistem olarak **fonksiyonel federatif** esasına göre düzenlenmiş, Türk ve Rum toplumlarının müşterek malı olarak kabul edilmiştir.

Aslında **Kıbrıs Cumhuriyeti**, Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumun refah ve menfaatleriyle doğrudan doğruya ilgili üç müttefik devlet tarafından, uluslararası antlaşmalarla, amaçları kararlaştırılan ve **"yetkileri sınırlandırılmış uluslararası bir devlet"** olarak kurulmuştur. Bu tip **devlet** veya **devletler**, tâbi himaye altında olan devlet tiplerinden farklı bir statüye sahiptir. **Kıbrıs Devleti'nin amaçları** ve bunları tahakkuk ettirecek **siyasî sistemi**, Zürih'te varılan anlaşmaya göre kararlaştırılmıştır.

Ayrıca, **Kıbrıs Anayasası**, her iki tarafın rızası olmadan değiştirilemeyecek bir siyasî sistem tesis etmiş ve hemen hemen her konuda, her iki topluma **eşit haklar** tanımıştır.

Uluslararası Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşumunun yegane maksadı, Türk ve Rum Toplumlarının, teker teker ve müşterek ihtiyaçlarına cevap vermek ve Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumun, insan olarak potansiyellerine ulaşacak imkânları hazırlamaktır. Zaten bütün bunlar, **Kıbrıs Devleti'nin devlet ruhunda** ve yapılan uluslararası anlaşmalarda da yer almaktadır. Bu itibarla **Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti**, nevi şahsında münhasır bir devlet olup, siyasî amacın

---

[118] Tamkoç: op.cit., s.62.

gerçekleşmesi için siyasî araç olarak hizmete konulmuş bir devlettir.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan kısa bir süre sonra Yunanistan, Ada'yı ilhâk amacıyla mevcut siyasî rejimi sabote etmeye başlamıştır. Bunun etkisinde kalan Rumlar, Kıbrıslı Türklerin uluslararası anlaşmalarla garanti altına alınan anayasal haklarını fesh etmiş, bir kısmını imhâya tâbi tutmuş, imhâ edilemeyenler belli bölgelerde **meşru müdafaa**[119] durumuna itmiş ve sonuçta, Kıbrıs'ta **iç savaşın** başlatılmasına sebep olmuşlardır.

Ne kadar üzücüdür ki Aralık 1963'ten bu yana, **Kıbrıs Cumhuriyeti**, Yunanistan'ın kukla devleti haline gelmiştir. İşte, bu tarihten sonra, uluslararası anlaşmalara istinaden kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, **meşru siyasal sistemi** yıkılarak, başta Kıbrıs Rumlarının bulunduğu, gayrı meşru bir nizâm kurulmuştur.

Kıbrıs'ta bütün olup bitenlere karşı, **Birleşmiş Milletler Şartı** (anayasası), **İnsan Hakları Antlaşmaları** ve diğer **uluslararası anlaşmalar** ve **devletler hukuku genel prensibine** sadık olduklarını ifade eden Batılı devletler, Kıbrıs'ta Türk Toplumuna karşı girişilen silahlı saldırıyı önlememiş ve onların tecavüzlerini, müşterek güvenlik tedbirleriyle kontrol etme eğilimini göstermemişlerdir. Böylece, bir kere daha uluslararası siyasetin **"güç hak yaratır"**[120] prensibi, müeyyidesiz kalmıştır.

---

[119] Daha geniş bilgi için bakınız... Soyalp Tamçelik: "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (T.M.T.) Bilinmeyen Bazı Yönleri", Türk Yurdu, XIII (Temmuz 1993) 71, s. 28-31; Soyalp Tamçelik: "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (T.M.T.) Bazı Özellikleri", Türk Kültürü, XXXIII (Şubat 1995) 382, s.87-97.

[120] Tamkoç: op. cit., s.64.

Bundan hareketle denilebilir ki, **Aralık 1963'ten 15 Temmuz 1974'e** kadar geçen süre zarfında, Kıbrıs'ın **de facto** (fiilî) olarak ikiye ayrılışının **siyasî, hukukî** ve **içtimaî** temelleri atılmıştır.

Aslında, Kıbrıs'taki toplumların ayrılığına sebep olan bu süre zarfında, Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının göz ardı etmiş oldukların bir husus vardır. O da, özgür yaşamak, isteklerini serbestçe dile getirmek, herkesin isteklerine eşit değer atfetmek, siyasî sistemini kendisine hizmet edecek şekil ve şartlarda kurmak, insanın vazgeçemeyeceği, devredemeyeceği haklardandır.

Her şeyden önce Kıbrıs davasına, objektif yönden bakıldığı zaman, Ada'da 1963'ten bu yana, üç devlet bulunmaktadır.

1. Milletten mahrum, arazisi belirsiz, hükûmeti sahte, egemenlik ve bağımsızlıktan yoksun, gayrı meşru **Kıbrıs Cumhuriyeti'**tir. Bu, **fiilen gayrı meşru** bir devlet olmakla beraber, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, onu **Kıbrıs halkını** temsil eden meşru bir devlet olarak tanımaktadır. Birleşmiş Milletler ve onun gibi diğer uluslararası teşekküller, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iç işlerin karışmamak prensibi altında, gayrı meşru devletin temsilcilerine itibar etmektedir. Diğer birçok devlet ise milli çıkarlarını göz önünde bulundurduğundan, gayrı meşru **Kıbrıs Cumhuriyeti'yle**, her türlü siyasî, ekonomik ve kültürel münasebete girmiştir.

Esasında bu, garip karşılanmamalıdır. Zirâ, uluslararası ilişkilerde meşru olduklarını iddia eden, bir yığın gayrı meşru devlet bulunmaktadır. Bunların pek çoğu, hükûmet darbesi, ihtilâl veya saldırganlık gibi, hukuk kaidesi yaratan, gayrı hukukî usullerle iş başına gelen devletlerdir.

2. Kıbrıs'ta ikinci devlet, Yunanistan ve Rumların tanımak istemediği, fakat Kıbrıs'ın dörtte üçüne sahip, Rumlar üzerinde fiilen hüküm süren **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi**'dir(GKRY). Bu devlet gayrı meşru **Kıbrıs Cumhuriyeti** kisvesi altında faaliyet gösteren bir devlettir.

3. Kıbrıs'ta üçüncü ve son devlet, kendi mukadderatını bizzat kendi tayin etmek için, 1963'ten beri mücadele veren Kıbrıs Türk Toplumunun, **15 Kasım 1983**'te kurduğu **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**'dir.

Bu devlet, devletler hukukuna göre **"devlet"** olma ön koşullarına ve kıstaslarına, mâlik bir devlettir. Dahası da bu devlet, meşruiyetini amacında bulmaktadır. Pek tabii ki bu amaç, daha önce de ifade edildiği gibi, Türk Toplumu içinde her kişinin insan olarak yaşaması, kendi kendini idrak etmesi ve özgür olmasıdır. Her şeyden önce devlet için bundan sağlam, bundan iyi meşruiyet temeli bulunmamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rumların, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Yunanistan'a ilhâk amacıyla, devlet idaresini zor ve şiddet yoluyla ele geçirmek teşebbüsünün başladığı Aralık 1963'te doğmuş ve Kasım 1983'e kadar, günün şartları

gereğince idarî ve siyasî bakımından değişikliklere uğramıştır. Bundan hareketle denilmektedir ki, KKTC'nin mevcudiyeti, diğer devletlerce tanınmasına bağlı değildir. Devletler hukuku'nun **par ın parem non habet imperium** (bir egemen devletin, diğer bir egemen devlet üzerinde egemenlik kuramayacağı)[121] prensibine göre, egemen Kıbrıs Türklerinin kurdukları egemen **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, meşru bir devlet olarak uluslararası yerini almış bulunmaktadır. Dolayısıyla **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 1960 Anayasası**'na göre **"meşru hükûmet"** olmadığından, Kıbrıs'ın bütününü, yani Türk kesimini temsil etme hak ve yetkisine haiz değildir.

Böylece bütün bu verilerden sonra, GKRY'nin gerek tüm Kıbrıs adına, gerekse Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek varisi olduğuna dair görüşler (hipotezler), tamamiyle çürütülmüştür. Dolayısıyla, GKRY'nin tüm Kıbrıs adına, AT'na tam üyelik için yaptığı başvuru, **devletler hukuku** ve **siyasî teamüllere** göre, gayrı meşru bir davranıştır.

Kıbrıslı Rumların, Türklere hiç sormadan tüm Kıbrıs adına, AT'na tam üyelik için başvurmasını, bir de **insan hakları** çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

Bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, uluslararası yargı prensiplerinin aksine, en temel insanî hakların ihlâli ile millî bir varlık olmaktan ve dış dünyaya açılma hakkından yoksun bırakılmıştır. Bu, Kıbrıs Türk Toplumu'nda

---

[121] ibid., s.67.

sosyolojik yönden büyük yaralar açmaktadır. Kıbrıs Toplumunun, temel insan haklarına aykırı olarak, uluslararası alanlarda uğradığı haksızlık ve izolasyonun, millî kimliğinde bazı yaraların açılmasına sebep olmuştur.

KKTC'ne yapılanlar, **insan hakları konvansiyonu** ve **uluslararası hukuka** göre yargılanıp değerlendirildiğinde, tamamen kabul edilemeyen davranışlardır. Bağımsız ve demokratik bir **Cumhuriyet'te**, nüfus, politik statü nedeniyle, insan hakları deklarasyonuna açıkça ters düşecek bir şekilde, tüm temel haklardan mahrum edilmiştir. Hatta denilebilir ki, herhangi bir yasal dayanağı olmadan, bir toplum, tümüyle cezalandırılmıştır. Bunu, sadece, insanî bir trajedi olarak da değerlendirmek mümkündür.

Bilindiği gibi **politika** ve **hukuk**, bağımsız iki nicelik ve disiplindir[122]. Fakat, Batı devletleri bu hadiseyi, toplam 179.000 insanın merhametsizce ayırımına varacak kadar, birbirine karıştırmıştır.

Gerçekten de bütün bunlar, dünyanın, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni** tanımayı reddetmesi, KKTC vatandaşlarının **millî kimlikten** yoksun olmaları sonucunu doğurmaktadır[123].

Bir yandan iki toplumun eşitliğine ve özgür iradesine dayalı **iki kesimli bir çözüm** aranırken, diğer yandan, taraflardan birinin diğeri adına ve dolayısıyla Kıbrıs'ın tümü adına hareket ederek, tek başına Ada'nın geleceğini

[122] Nüntaz Soysal: "TRNC Has Been Done an International Injustice", Kıbrıs Mektubu, III (October 1990) 4, s.8.
[123] Nüntaz Soysal: "TRNC Has Been Done an International Injustice", s.8.

belirlemeye yeltenmesi, gerek toplumlararası görüşmelerin gerekse bulunabilecek bir çözümün, temel unsurlarını ortadan kaldırmaya yönelik bir davranıştır.

Bütün bunları belirttikten sonra, GKRY'nin yapmış olduğu müracaatı, **649 sayılı B.M. Güvenlik Koneyi** kararı çerçevesinde hukukî yönden değerlendirmek gerekmektedir.

GKRY, yapmış olduğu müracaatla **649 sayılı B.M. Güvenlik Konseyi** kararını ihlâl etmekle kalmamış, bunu yaparken bu görüşmeler sürecinde ve muhtemel bir çözümün temel unsurlarına öldürücü bir darbe vurmuştur. Böylece GKRY, amacının görüşmeler yoluyla soruna bir çözüm bulunması olmadığını ve tüm Ada üzerinde, hakimiyet kurmak olduğunu açık bir şekilde yeniden ortaya koymuştur.

GKRY'nin müracaatı, AT Bakanlar Konseyi'nden Komisyona havale edilirken, bir deklarasyon hazırlamıştır. Hazırlanan bu deklarasyonun, zabıtlara geçirilmesi fikri, Kıbrıs Türk tarafının bir deredece de olsa tatmin edilmesini amaçlanmıştır. Oysa zabıtlara geçirilen bu metin, Kıbrıs Türklerinin tatmin etmek bir yana, durumu daha da kötüleştirmiştir. Metinde, **"ilgili Birleşmiş Milletler kararlarına"** yapılan atıf, genel mahiyette olup, KKTC'nin geçerli olarak kabul ettiği **12 Mart 1990** tarih ve **649** sayılı B.M. Güvenlik Konseyi kararı zikredilmemektedir. Bu hadiseyi aşağıdaki gibi değerlendirmek mümkündür.

1. Böylece AT, B.M. Genel Sekreteri'nin kendi misyonu ve görüşü ile müzakere süreci açısından, **Güvenlik**

Konseyi'nin Kıbrıs sorununa, **iki toplumlu, iki kesimli** federasyon ilkeleri çerçevesinde çözüm arandığını öngören **649 sayılı kararını**, dikkate almamış olmaktadır.

2. AT Bakanlar Konseyi'nin yayınladığı bu metin, Türk tarafına karşı, açık bir tahrik niteliğindedir. Bu metnin niteliği, şu noktalardan kaynaklanmaktadır.

a. B.M. Genel Sekreteri'nin çabalarının dayanağını teşkil eden **649 sayılı** Güvenlik Konseyi kararı, bütün ilgili B.M. kararlarına yapılan atıfla olumsuz bir hava estirmektedir. Bu şekilde, **649 sayılı** kararın **dengesi, özü** ve **terminolojisi** unutturulmaya çalışılmaktadır.

b. Söz konusu metin, Kıbrıs'ın ve aranan çözümün temel vasfı olan iki toplumluluğu ve iki kesimliliğini, gözardı etmeye yöneliktir. Metindeki **"whole population of the Island"**[124] tabiri, yani **Ada'nın bütün nüfusu** şeklinde tercüme edebileceğimiz bu tanım, Rum-Yunan tarafının, **iki toplumluluğu** gözden düşürmek için ortaya çıkardığı bir tabirdir. **649 sayılı** karara bakılacak olursa, **"unity of the Republic of Cyprus"**[125] gibi bir terim olmadığı görülecektir. 1987 deklarasyonuna yapılan atıf, durumu daha da vâhim hale getirmektedir. Zirâ, sözkonusu deklarasyon, Kıbrıslı Rumlara **"Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetinin tek yasal temsilcileri"** olarak alkış tutan bir metindir.

---

[124] KKTC, İKV Yay., s.62.
[125] U.N. Security Counsil Resolutions on Cyprus 649 (1990) of 12 March 1990.

3. AT Bakanlar Konseyi'nin açıklaması, Rum başvurusunun, Kıbrıs'ta anlaşmaya dayalı bir çözüm açısından, sebep olduğu engeli kaldırmaya çalışmak şöyle dursun, bu engeli büyütecek niteliktedir. Komisyon'un dikkatini Kıbrıs'ın özelliklerine çekmek amacına yönelik olması gereken bir metin, tamamen tersine döndürülerek, bunları gizlemeye ve tek taraflı olarak, Rum görüşlerini öne çıkarmaya yönelik hale getirilmiştir.

4. Konsey'in yaptığı bu açıklama metni, Kıbrıs sorununun çözüm çabalarına vereceği zarar ve Komisyon'a yansıtacağı çarpık bakış açısı nedeni ile, Türk tarafınca ciddi kaygı ile karşılanmaktadır. Bilerek veya bilmeyerek, AT üyesi ülkeler, B.M. Genel Sekreteri'nin çabalarını sabote edecek bir tutum içine girmek suretiyle, çok ciddi bir sorumluluk üstlenmektedirler. Bunun haricinde Rum tarafına böyle bir hak bahşedebilecek herhangi bir merci de mevcut değildir.

Halbuki B.M. Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararı, 1977 ve 1979 Doruk Antlaşmaları'na atıfla, Kıbrıs'ta görüşmeler yoluyla, **iki eşit toplumun, bağımsız iki kesimli bir Federal Cumhuriyet kurmaları ilkesini dile getirmektedir**[126].

---

[126] U.N. Secturity Counsil Resolutions on Cyprus 649 (1990) of March 1990, 3. article; Sabahattin Ismail, op. cit., s.205-206; Irfan C. Acar, Dış Politika, Ankara, 1993, s.36; Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1980-1990), C.II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, s.294-295.

Görüleceği gibi buraya kadar, GKRY'nin AT'na tam üyelik başvurusu, **iki açıdan** incelenmiştir.

1. GKRY'nin devletler hukukuna göre meşruiyetinin niteliği ve bundan hareketle, AT'na başvurusunun hukukî yönden gayrı nizamî olduğunu belirtilmiştir.

2. Hadisenin bir de insanî boyutu ortaya konulup, insan hakları yönünden değerlendirilmiştir.

Mevcut durum bu şekilde iken, AT'nun bu hadise karşısında takındığı tavır, oldukça ilginçtir. İşte, GKRY'nin, AT'na yaptığı tam üyelik başvurusu, üçüncü ve son bakış açısı olacaktır. Zirâ, AT'nun bu hadiseye karşı bakış açısı, diğer ikisinden de önemlidir. Bu itibarla, GKRY'nin AT'na yaptığı tam üyelik başvurusundan hemen sonra, AT nezninde gelişen olayların, tahlili oldukça iyi yapılmalıdır.

Her şeyden önce Kıbrıslı Rumların, AT'na girmek için yaptıkları **başvuru tarihi**, kale alınmalı ve değerlendirme, bu tarihten itibaren başlatılmalıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, Kıbrıs Rum Yönetimi, **Kıbrıs Cumhuriyeti** namına hareket ettiğini belirterek AT'na 4 Temmuz 1990 tarihinde tam üyelik için müracaat etmiştir. Gerek **Türkiye** ve gerekse **KKTC** yetkilileri, hukuken böyle bir müracaatın yapılamayacağını, hatta AT tarafından, kabul edilmesi şöyle dursun, ciddiye alınmasının bile, Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarını, ne kadar olumsuz etkileyebileceği hususunda, Topluluğu uyarmışlardır.

Bunun üzerine B.M. Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 11 Eylül 1990 tarihinde bir açıklama yaparak, AT'nun karar alma mekanizmaları, Rum başvurusunu incelerken, sorunun çözümünü, iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir anlaşmayla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu itibarla Cuellar, Kıbrıs sorunun halli için B.M. Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararına sadık kalınmasını istemiştir[127].

Bu hadisenin hemen üzerine, o dönemin KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu, karşı bir atağa geçerek Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Eroğlu'nun yaptığı ziyaret sonucunda, Türkiye ve KKTC devletleri arasında, **gümrük birliğini** öngören bir **"mutakabat belgesi"** imzalanmıştır[128]. Nitekim, Türkiye ve KKTC, bu yöndeki münasebetlerini artırarak, **"Ortak Deklarasyon"** imzalamışlardır. Her şeyden önce Türkiye ile KKTC arasında imzalanan vu **deklarasyon**, tam anlamı **ile bir ittifak** tesis etmeyi içermektedir. Zirâ, deklarasyon, **KKTC ile Türkiye** arasında, her alanda sıkı bir işbirliğini öngördüğü kadar, **"Kıbrıs Türk Toplumunun, güvenlik ve çıkarlarına bir tehdit gelmesi veya kuvvet kullanılması halinde, taraflar, tam dayanışma içinde hareket edeceklerdir. Taraflar, Kıbrıs Türk Toplumuna yönelecek herhangi bir saldırı ve şiddet hareketini caydıracak ve durduracaklardır. Bu amaçla, gerekli siyasî ve diğer tedbirleri alacaklardır"**[129] denmektedir. Burada kullanılan

---

[127] Gürel, op. cit., s.103 ve 123; Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1980-1990), C.II, s.295.
[128] Fakir Armaoğlu: "KKTC-Türkiye İttifakı", Tercüman Gazetesi, 3 Ekim 1990, s.7.
[129] Armaoğlu: "KKTC-Türkiye İttifakı", Tercüman Gazetesi, 3 Ekim 1990, s.7.

"diğer" deyimi, hiç şüphe yok ki askerî amaçlı tedbirlerdir.

Aslında Türkiye ve KKTC arasında imzalanan bu deklarasyon, hukukî ve askerî yönden çok siyasî ağırlığı olan bir deklarasyondur. Zirâ bu deklarasyon, Türkiye ve KKTC'nin, Türk tarafını kale almayarak AT'na başvuran GKRY'ne karşı verdiği, siyasî bir cevaptır.

KKTC'nin ise GKRY'nin AT'na tam üyelik başvurusuna karşı, sembolik bir tepki göstermiştir. KKTC'nin, sembolik olarak gösterdiği bu tepki, Lefkoşa sınır kapısını bir gün süreyle giriş-çıkışlara kapatmaktan öteye gitmemiştir[130].

Fakat şunu hemen belirtelim ki, Rumların, AT'na tam üyelik için yaptığı resmî başvuru, kuşkusuz, tek başına fazla bir anlam taşımamaktadır. Esasında Rum başvurusunun gerçek önemi, AT'nun bu başvuru hakkında yapacağı işlemin niteliğine bağlıdır. Çünkü, bu işlemin niteliği, AT'nun, Kıbrıs hususunda Batı'nın bugüne kadar gütmüş olduğu politikadan ayrılıp ayrılmayacağını kanıtlayacaktır. Dolayısıyla hadiseyi bu açıdan değerlendirmek, birtakım yeni olguların tesbitini sağlayacaktır.

Herşeyden önce GKRY'nin, AT'na tam üyelik başvurusu, meşru bir Devlet ve Anayasa olduğu, bu anayasa çerçevesinde temsile ehliyet ve yetki sahibi bir hükümetin mevcut bulunduğu, buna istinaden Rum Yönetimi'nin bütün Ada'nın siyasî statüsünü ve ekonomik geleceğini belirleme hakkına,

[130] Coşkun Kırca ; "Greek Community Administration and European Community" Kıbrıs Mektubu, III(October 1970) 4, s.26.

tek **taraflı** olarak sahip olduğu, kendi adlarına olduğu kadar, Kıbrıs Türkleri adına da uluslararası taahhütlere girme hakları bulunduğu, ayrıca bu başvurunun 1960 Antlaşmaları'na uygun olduğu varsayımı ve iddialarına dayanmaktadır[131].

Oysa gerçek böyle değildir. B.M. Genel Sekreteri'nin gözetimindeki toplumlararası görüşme süreci, Kıbrıs'ta siyasal bir ihtilaf olduğunu kanıtlamaktadır. Yoksa, Ada'da siyasî eşitliği olan iki taraf, B.M. Genel Sekreteri'nin **iyi niyet misyonerliği** çerçevesinde, eşit olarak temsil edilecekleri yeni bir siyasî ortaklığı, iki kesimli, iki toplumlu bir federasyon temeli üzerinde aramalarının, hiç bir anlamı yoktur.

Bu itibarla, Türkiye ve KKTC, tüm uyarılara rağmen, AT'nun, Kıbrıs Rumlarının resmî başvurusun ciddiye almasını, engelleyememişlerdir. Bunun üzerine Topluluk, bu başvuruyu, AT organları, **olağan başvuru** inceleme süreci içerisinde değerlendirmeye karar vermiştir. Buna istinaden Topluluk GKRY'nin başvurusunu **ekonomik, siyasî** ve **sosyal** yönlerden, **gerçekleşebilirliği** hususunda bir rapor hazırlanması için **17 Eylül 1990** tarihinde, AT **Komisyonu**'na havale etmiştir[132]. Böylece bu müracaatın, Komisyon'a havale edilmesiyle birlikte, Topluluk tarafından, normal süreç içinde değerlendirilmiş olduğu görülmektedir.

---

[131] KKTC, İKV Yay., s.60.

[132] Gürel, op.cit., s.103 ve 123; KKTC Yay., s.61; Erol Manisalı: "Gümrük Birliği Yunan Vetosu, Kıbrıs ve Ege", Türkiye Günlüğü, S:32, Ocak-Şubat 1995, s.41; The Almanac of Cypres-1992, s.84.

AT'na tam üyelik müraacatı, Topluluk tarafından Komisyon'a havale edilmesiyle, Kıbrıs Rumları arasında sevinç yaratmış, "Ankara ile Denktaş'a, AT'nun şamarı"[133] olarak nitelemişlerdir.

AT Bakanlar Konseyi, GKRY'nin müracaatını Komisyon'a havale ederken, bir açıklama yapma ihtiyacını hissetmiştir. Yapılan bu açıklamanın metni, Konsey tutanaklarına geçirilmiştir. Fakat ne kadar ilginçtir ki Konsey, şimdiye kadar, her hangi bir üyelik müracaatını, bir açıklama yaparak, Komisyon'a havale etmemiştir. Konsey bu metinde, GKRY'nin tam üyelik müracaatını değerlendirmişse de, tutanaklara geçirilen açıklama, gerçekçi ve tatmin edici bir açıklama olmadığı görülmektedir.

Aslında Konsey tarafından yapılan bu açıklama, 4 açıdan tehlikeli ve ikna etmekten uzaktır. Buna göre :

1. Tutanaklara geçen bu metin, GKRY ve AT arasında tek yanlı olarak imzalanan 1987 Protokolü'ne atıfta bulunulmaktadır.

Bilindiği gibi 1987 Protokolü, KKTC'ni yok kabul eden bir protokoldür. Dolayısıyla, AT, Kıbrıs sorununu, bir çözüm değil, bir çözümsüzlük ortamına sokmaktadır.

2. Metinde bir kez Kıbrıs, iki kez de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne atıfta bulunulmaktadır.

Metinde geçen bu tür siyasî ıstılâhlar, KKTC'ni tanımamak gayesi ile konulmuştur. Bunun yanı sıra Kıbrıs

---

[133] "AT Elçisinin Demeci", Simerini Gazetesi, 12 Temmuz 1990, s.2.

tabiri ile, Kıbrıs'ın **de facto** olarak ikiye bölünmüşlüğünü, **Kıbrıs Cumhuriyeti** tabiriyle de Kıbrıs Türklerini ve onun siyasî otoritesini tanımadığını göstermeye çalışmaktadır.

3. Bunun yanı sıra, ilk kez **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birliği'nden** bahsedilmektedir.

4. Metinde, **Ada'nın tüm nüfusundan** bahsedilmektedir.

Bu husus, **Ada'daki iki eşit toplumu** vurgulamamak için konulmuştur. Dolayısıyla bu tabir, **1977** ve **1979 Doruk Antlaşmaları** ve **B.M. Güvenlik Konseyi'nin**, 1964'ten beri aldığı tüm **tavsiye kararlarını** bertaraf etmektedir.

İşte bu gerçeklere istinaden, KKTC Hükûmeti, AT Bakanlar Konseyi açıklamasının, **lâfzı** ve **ruhunu** kabul etmemektedir. Bu itibarla, zabıtlara geçirilen açıklamanın tercümesi şu şekildedir :

> **"Konsey, Roma Antlaşması'nın 237. maddesine belirlenen prosedür uyarınca Kıbrıs'ın müracaatını Komisyon'a havale ederken, ilgili Birleşmiş Milletler Kararları'nın ruhuna uygun olarak, gümrük birliği ile Ekim 1987 Protokolü'nün imzalanması münasebetiyle yapılan deklarasyonu hatırlatır ve AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti ilişkilerinin avantajlarından Ada nüfusunun bütününün yararlanması gerektiği şeklindeki değişmeyen tutumu ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve birliğine olan tam desteğini yeniden teyit eder"[134].**

Tüm bunlara rağmen Türkiye ve KKTC, bu meseleye, Kıbrıs'taki iki halkın milletlerarası anlaşmalara dayanan hak ve statüleri açısından bakmaktadırlar. Hiç kuşku yok ki bunların başında, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların tartışılmaz

[134] The Almanac of Cyprus - 1992, s.84; KKTC, İKV Yay., s.61.

siyasal eşitliği gelmektedir. Taraflardan biri, kendi başına bütün Ada veya Ada'nın iki halkı adına hareket edebileceği anlayışında ısrar ederse, bu durum, ilgili tarafın diğer taraf ile anlaşma peşinde olmadığı görüşünü ortaya koyar. Böyle bir durum ise, B.M. Genel Sekreteri'nin, iyiniyet görevi çerçevesinde, eşit düzeyde müzakerelerle çözüm arayışını kolaylaştırmayacaktır.

Türkiye, KKTC'yle birlikte, böyle bir başvurunun işleme konulmamasını, AT üyelerinden işte bu nedenlerle istemiş bulunmaktadır. Oysa, AT Bakanlar Konseyi'nin izlediği yöntemin, bu sakıncaları ortadan kaldırdığını söylemek, pek mümkün değildir. Bunun yanı sıra B.M. Genel Sekreteri'nin uyarıları da dikkate alınmamıştır. AT Bakanlar Konseyi'nin kullandığı **diplomatik lisan, 649 sayılı** B.M. Güvenlik Konseyi kararının **denge, öz, ruh** ve **kavramlarına** aykırıdır.

Türkiye ve KKTC, Kıbrıs'ın hukukî ve siyasî inceliklerini, sabırla AT üyelerinin dikkatine getirmeye çalışmışlardır. Ancak, bu görüşleri dikkate alınmamış, siyasal ve diplomatik hassasiyet gerektiren bir konu üzerine, en duyarsız biçimde gidilmiş olması, gerçek bir üzüntü kaynağının oluşmasına sebep olmuştur.

Topluluk Bakanlar Konseyi'nin, GKRY'nin müracaatını Komisyon'a havale etmesiyle birlikte, **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü** tarafından, 18 Eylül 1990 tarihinde bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Buna göre

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın sunduğu metin, bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmî devlet görüşüdür. Bu itibarla, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından sunulan bu metin şu şekildedir :

> "Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyi, Kıbrıs Rum başvurusunu tutanaklara geçirilen bazı kayıtlarla Komisyon'a havale etme kararını almıştır. Bilindiği gibi bu başvuru, Rum tarafının tek yanlı olarak tüm Kıbrıs'ın geleceğini belirlenebileceği ve Kıbrıs Türk halkı adına da uluslararası yükümlülükleri yaratabileceği iddiasına dayanamamaktadır. Böyle bir iddianın yasal veya fiilî hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Rum tarafı kendi başına Kıbrıs'ın geleceğini ne 1960'ta belirleyebilmiştir, ne de bugün veya gelecekte belirleyebilecektir.
>
> 649 sayılı karar uyarınca başlatılması gereken müzakereler bakımından, Rum başvurusunun yarattığı engelin AT Konseyi'nin tutumu ışığında nasıl giderilebileceğinin değerlendirilmesi Genel Sekreter Perez de Cuellar'a bu aşamada düşen en öncelikli görevdir.
>
> Uluslararası antlaşmalarla da tescil edilmiş bulunan Kıbrıs Türk halkının eşitlik statüsü ve kendi geleceğini belirleme hakkı üzerinde kendisinden başka kimsenin tasarruf hakkı mevcut olmadığını, bu hususta tereddüdü olanlar görerek öğreneceklerdir. Kıbrıs Türk halkına Türkiye'nin desteğinin artarak devam edeceğinden kuşku duyulmamalıdır. Önümüzdeki dönemde KKTC'yle yakın iştişare içinde olanacak ve Kıbrıs Türk halkının ve çıkarlarının korunması için gerekli adımlar birlikte kararlı biçimde atılacaktır"[135].

Bundan başka, hukukun üstünlüğü prensibi üzerine kurulduğu iddia edilen AT, Türk Toplumunun haklarını gözardı ederek, sözde **Kıbrıs Cumhuriyeti**'ni kuran **Garanti Antlaşması**'nın hükümlerini, açık ve katî bir şekilde ihlâl etmiştir. Zirâ, daha sonra ayrıntılı bir şekilde ifade

---

[135] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 18 Eylül 1990 tarihli bülteni; KKTC, İKV Yay., s.64.

edileceği gibi, bu Antlaşma'nın 1. maddesinin 2. paragrafında, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmemesi ya da herhangi bir siyasî ve iktisadî birliğe katılmamayı taahhüt ettiği"[136] açıkça belirtilirken, AT'nun bu hususlaki tutumu, hukukun üstünlüğüne aykırı bir davranıştır.

Bütün bu gerçekler karşısında, Komisyon'un GKRY'nin başvurusu hakkında hazırlamış olduğu avis'te (görüş), ağırlıklı olarak ekonomik meselelerden çok, siyasî hususlar üzerinde duracağını tahmin etmek, hiç de zor olmasa gerektir. Nitekim, Komisyon, 30 Haziran 1993 tarihinde, Kıbrıslı Rumların başvurusu ile ilgili değerlendirmesini, avis çerçevesinde, AT Bakanlar konseyi'ne sunmuştur. Buna göre Komisyon, Kıbrıs'ın "Avrupalı kimlik ve karakterine sahip olduğunu"[137] belirtmiştir. Bu yargıdan hareketle Topluluk, Kıbrıs'ın tam üye olması ile ilgili, herhangi bir engelin olmadığına kanaat getirmiştir. AT, daha da ileri giderek, oldukça ilginç tavsiyelerde bulunmuştur.

AT'na girmenin, Kıbrıs Türk Toplumu'nun da yararına olacağını belirten raporda, ayrıca şunlar belirtilmektedir. AT, Kıbrıs Türk Toplumu'nun siyasîleri ya da liderlerinin, Topluluğa girmenin kendilerine sağlayacağı, ekonomik ve sosyal çıkarlarının belirtilmesini istemektedir[138]. Herhalde burada gaye edinilen husus, KKTC içinde bireysel ve her

---

[136] KKTC, İKV. Yay., s.64; Gürel, op.cit., s.124.

[137] Gürel, op.cit., s.123.

[138] Commission Opinion on The Application by Republic of Cyprus For Membership of 30 June 1993; Gürel, op. cit., s.123.

hâlûkarda çözümü amaçlayanlara, bir başka deyişle, sivil baskı gruplarının oluşturulmasına yardımcı olmaktır.

Komisyon, Kıbrıs görüşmelerinin bu aşamasında, çözümü kolaylaştırmak için birçok mesaj vermiştir. Komisyon tarafından verilen mesajda, taraflara müspet bir sinyal göndererek, Kıbrıs'ın bir bütün olarak, AT'na üyeliğinin, kârlı birçok sonuca vesile olacağını belirtmiştir[139].

AT'nun Komisyon raporunda, son olarak şu belirtilmektedir.

> **"Komisyon, Kıbrıs'taki toplumlar arası görüşmelerin başarısızlığa uğraması olasılığını da dikkate almalıdır. Eğer böyle olursa, Komisyon, tarafların bu görüşmelerde takındıkları tutumların ışığında durumu yeniden gözden geçirmeli ve 1995 Ocak'ında Kıbrıs'ın Topluluğa katılması hususu yeniden değerlendirilmelidir"[140].**

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Komisyon, Kıbrıs Türk tarafını açıkça tehdit etmektedir. Toplumlar arası görüşmelerden, herhangi bir müspet sonuç çıkmaz ve bunun sebebi, Türk tarafı ise, o zaman çözümü hiç beklemeden, Kıbrıs Rumlarını, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında, AT'na alınması sağlanacaktır. Komisyon, bu iş için tarih bile saptamıştır. **1995** yılının **Ocak** ayına kadar, toplumlar arası görüşmelerden herhangi bir müspet sonuç çıkmaz ise, bu işlem derhal başlayacaktır, denilmektedir. Zaten Topluluk, çözümden önce, **Kıbrıs Hükûmeti**'yle işbirliği yaparak, sözde bu **devleti** Topluluğa dahil etmenin, hazırlayıcı şartlarını gerçekleştirilmesini, taahhüt altına almıştır.

---

[139] Commission Opinion on The Application by Republic of Cyprus For Membership of 30 June 1990.
[140] ibid.; Gürel, op. cit., s.123.

Aslında şunu tespit etmek yerinde olacaktır ki AT'nun biçimsel diplomasi[141] alanında, Rum tarafını destekler görünürken, giriştiği başlıca taktik, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükûmeti olarak tanımaya devam etmesidir. Gerçi bu hadise, AT'nun KKTC ile **yarı-resmi diplomatik münasebet** içinde olmasını engellememiştir. Zirâ, B.M. Güvenlik Konseyi kararları, Kıbrıs meselesinde iki toplumu, eşit ve yetkili görmüştür. Bununla beraber, AT, bu konudaki temel doktrinlerinin bir gereği olarak, KKTC'ni tanımamış ve başka devletler tarafından tanınmasını da önlemiştir. Özetle ifade etmek gerekirse, AT, Kıbrıs hususunda Türk ve Rum tarafları arasındaki dengeyi, Türk tarafının fiilî statüsünü bozmazken, ona hukukîlik tanımamak yoluyla bulmak istemiştir.

Türk tarafı, haklı ve zorunlu olarak, AT'yla statüsünün hukukîliği hususunda, aşırılığa kaçmamak kaydı ile bu tartışmayı sürdürmüştür. Ancak, şu da bir gerçektir ki, AT'nun, biçimsel diploması alanındaki tutumu, Türk tarafının Ada'daki fiilî statüsünü zedelemedikçe, Türk tarafı aleyhine dönüştüğünü söylemek, mümkün değildir. Lâkin hadisenin şekli, 4 Temmuz 1990 tarihinde oldukça ilginç bir şekilde değişmiştir. Şöyle ki:

GKRY'nin, AT'na yaptığı tam üyelik başvurusuna, AT'nun vereceği cevap, AT'nun bu genel siyasetinden ayrılıp arılmayacağını gösterecektir.

---

[141] Kırca: op. cit., s.28.

Nitekim, AT, 1990 yılında Ada'nın bütününü temsil eder mahiyetle, tam üyelik için başvuran GKRY'nin müracaatını, geri çevirmesi gerekirken, normal işleme koymuştur. Bu işlem, AT'nun, Kıbrıs sorunundaki olagelmiş diplomatik münasebetlerinin, yeni bir boyut kazanacağına dair ilk belirtisidir. Lâkin bu değişiklik, 1990-1992 yılları arasında **aktif, 1992-1994** yılları arasında ise **durağan** bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar 1992-1994 yılları arasında, tam üyelik müzakereleri başlamamışsa da, bu durumun gerçekleşebilmesi için alt yapı hazırlıkları hızlandırılmıştır.

Özellikle Korfu kentinde yapılan 12 AT üyesinin katıldığı toplantıda, GKRY'nin AT'na tam üye olabilmesi için "görüşme sürecinin, 1995 yılı içinde ele alınıp değerlendirileceği" belirtilmiştir[142]. Bu, AT'nun Kıbrıs hususundaki ikinci değişimi olarak addedilebilir.

AT, bu hususta ki üçüncü ve en önemli değişikliği, 6 Mart 1995 tarihli **Türkiye-AT Gümrük Birliği Antlaşması'nda** yapmıştır. Türkiye ile AT arasında imzalanan anlaşma metinlerinde, Kıbrıs'a ilişkin herhangi bir ifade veya taahhüt yer almamışsa da, Topluluğun kendi içindeki siyasî gelişmelerin bir sonucu olarak, bazı dökümanlarda yer almıştır. Buna göre, AT, GKRY'nin AT ile üyelik görüşmelerinin **1996'daki hükûmetlerarası konferanstan 6 ay**

---

[142] Manisalı : op.cit., s.41; Mehmet Ali Birand: "Essen'de Ankara, Atina ve Kıbrıs Konuşuluyor", Sabah Gazetesi, 9 Aralık 1994, s.12; Nümtaz Soysal: "Diyet", Hürriyet Gazetesi, 7 Mart 1995, s.9.

sonra başlatılmasını karara bağlamıştır[143]. Aslında AT, ilk başta bağlayıcı bir tutum almak yerine **"görüşmeler başlayabilir"**[144] şeklinde bir ifadede ısrar etmiştir. Ancak Topluluk,Yunanistan'ın baskıları sonucu, **"görüşmeler başlayacaktır"**[145] ifadesine yer vererek, kendisini bağlamıştır. Böylelikle Topluluk, Türkiye'ye karşı, pazarlık kartı olarak kullanabileceği, önemli bir koz elde etmiştir. Lâkin, bütün bunlar, Kıbrıs sorununu daha da karıştırabilecek bir durum ortaya çıkarmaktadır.

AT, Rumlar'ın tam üyelik başvurusu üzerine görüşmeleri başlatsa, diplomatik olarak tanımadığı, buna karşın ekonomik olarak tanıdığı KKTC'ni yok sayacaktır[146]. Nitekim, bu hususta en çarpıcı adım, Topluluk Adalet Divanı'nın almış olduğu **432/92 sayılı** kararıdır. TAD, bu kararla KKTC'ni **üçüncü ülkeler** sınıfına koyarak, KKTC'yle olan ilişkilerini sınırlandırmıştır.

AT, Essen toplantısında, GKRY'ne tam üyelik konusunda ümit vermiştir. Lâkin, Türkiye'nin şiddetli tepkisine maruz kalınmaması için net bir adım atılmamıştır. Topluluk, Rum talebine **"evet"** derse, 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarını yok sayacaktır. Buna karşın Topluluk, Rum talebine **"hayır"** derse, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki yeni

---

[143] "T.C.'ye Kıbrıs Pazarlığı Teklif Edildi", Kıbrıs Gazetesi, 3 Şubat 1995, s.4; "Kritik Bir Soru: Bedel Kıbrıs mı?" Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1995; s.9; Mümtaz Soysal: "Diyet", Hürriyet Gazetesi, 7 Mart 1995, s.9.

[144] "Kritik Bir Soru: Bedel Kıbrıs mı?", Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1995, s.9.

[145] ibid., s.9.

[146] Manisalı: op.cit., s.41.

dünya düzeninde hayatî çıkarlarını koruyamayacaktır. Zirâ Topluluk, uzun vadede Ada'yı, Doğu Akdeniz'de kendisi için ekonomik, politik ve askerî bir üs olarak görmektedir. Petrol bölgesine yakınlığı ve çok sorunlu Orta Doğu bölgesinde, AT'nun etkisini artıracak bir adanın bulunması, kendi siyasal düzeni içerisinde çok önemlidir[147]. Bu itibarla Topluluk, Kıbrıs sorununda oldukça önemli bir karar aşamasına gelmiştir.

AT, GKRY'nin tam üyelik başvurusuna evet dememesinin bir diğer sebebi, KKTC'ni kaçınılmaz bir sonuca itmesinden korkmasıdır. Rum tarafı, AT'na tam üye kabul edilirse, Türkiye ile buna karşılık, misilleme yapacağını belirtilmektedir. Bu husus, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın tarafından, AT Dönem Başkanı Juppe'ye mektupla açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, Türkiye ile KKTC arasında ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesi için her türlü adım atılacaktır[148]. Türkiye ile KKTC arasında, siyasî entegrasyona yol açabilecek her türlü olaydan kaçınan Topluluk, GKRY'nin tam üyelik talebini, yeni fırsatların yaratılması için ileri bir tarihe ertelemiştir.

AT, 1963 Aralık ayından itibaren, ortadan kalkan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni siyasî olarak kabul etse bile, yine de Rumların tam üyelik müracaatını kabul etmemesi

---

[147] Erol Manisalı : "Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz", Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1992, s.17.

[148] "Kritik Bir Soru: Bedel Kıbrıs mı?", Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1995, s.9.

gerekmekteydi. Buna karşın Kıbrıslı Rumların, AT'na tam üyelik müracaatı kabul edilirse, Türk tarafı açısından, ortaya oldukça tehlikeli sonuçlar çıkacaktır.

Bilindiği gibi AT'nda, sadece **malların** değil, **kişilerin, sermayenin** ve **hizmetlerin** serbest dolaşımı söz konusudur. GKRY, Yunanistan ile derhal **askerî, siyasî, ekonomik** ve **sosyal bütünleşmeye** gidecektir. Esasında bu, gayet normal karşılanmalıdır. Zirâ, Topluluk, **Maastricht'te** (1991) **ortak dış politika** ve **ortak savunma** ilkeleri üzerinde mutabakata varmıştır. Bundan hareketle GKRY ve Yunanistan, AT'nun arkasına sığınarak, **fiilî** ve **hukukî** entegrasyonu gerçekleştirmiş olacaklardır.

Bu durumda, tüm Ada'yı temsilen, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AT üyesi statüsünü kazanacak olan GKRY, KKTC üzerinde sadece kendi yönetiminin değil, aynı zamanda AT'nun baskısını da sağlayacaktır.

Bunun üzerine KKTC toprakları, **AT'nun ekonomik, politik ve askeri yönden nüfuz sahası** içine gireceğinden, Türkiye ve KKTC üzerinde, büyük baskılar olacaktır.

GKRY, AT'na üye olması halinde, KKTC Hükümeti'nde devamlı olarak, Türk kesiminde kalan Rum malları için **özel mülkiyet, serbest dolaşım** ve **serbest yerleşme** haklarının tanınmasını isteyecektir. **Üç özgürlükler** olarak addedilen bu hususlar, KKTC tarafından, siyasî bir çözüm bulunmamasından dolayı, pek tabii ki kabul edilmeyeceklerdir. Eğer, GKRY, AT'na üye olursa, bunun

anlamı, Ada'nın Türk kesiminde, Rumların **serbest dolaşımı, serbest yerleşimi** ve **özel mülkiyet** tezinin, AT'nun bütünü tarafından da desteklenmesi olacaktır. Bu, siyasal anlamda, AT'nun, Kıbrıs siyasetinde Türk tarafı aleyhine büyük bir değişim içerisine gireceğinin belirtisidir.

Zaten AT, GKRY'ni, Kıbrıs'ın meşru hükûmeti olarak tanımakla, kendi siyasî sisteminin temellerinden biri olan **hukukun üstünlüğü** ilkesini ihlâl etmektedir. AT, GKRY'ni, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru hükûmeti olarak kabul etmesi, öncelikle kendi ilkelerini inkâr etme çelişkisi içerisindedir. Fakat, bu çelişkinin, Türk tarafının Ada'daki fiilî statüsünü bozacak bir nitelik kazanması, KKTC ve Türkiye için, **hoşgörüyle** karşılanacak bir mevzu değildir.

Yukarıda sayılan bütün bu nedenlerden sonra Türkiye, GKRY'nin AT üyeliğine, katî surette karşı çıkmalıdır. Esasında bu meselenin odak noktası, Türkiye'nin tam üye olmadan, gümrük birliğine sokulmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye, AT tarafından Ada'daki **iki devletin** varlığı kabul edilmesiyle birlikte, **Kıbrıs'ın** bir bütün olarak Topluluğa katılmasına karşı çıkmayacaktır. Pek tabii ki bu, Türkiye ve Kıbrıs'ın, **aynı anda Topluluğa üye olması** ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla Kıbrıs, **Türkiye** tarafından, AT'na girmenin bir **referansı** olarak görülmektedir. Kıbrıs'ın tam üyeliği o kadar karışık bir hâl almıştır ki, işin ucu bucağı belli değildir. Türkiye, **Kıbrıs anahtarını** kullanarak

Topluluğa girmeyi düşlerken, Topluluk ise Türkiye'yi üye yapmamak için yine aynı anahtarı kullanmaktadır. Bu itibarla, ileride ne olacağını şimdiden kestirmek, pek zor olsa gerektir.

Bununla birlikte, eğer Kıbrıs'ta iki tarafın da içine sindirebileceği bir çözüm olacaksa, bu, ancak iki eşit siyasal birimin özgür iradeleriyle kurulacak ve yine eşitliğe dayalı bir siyasal yapı çerçevesinde meydana getirecekleri **Federal Kıbrıs Cumhuriyeti** ile olacaktır. Dolayısıyla bu aşamada, iki halkı, dışarıdan oluşturulan bir siyasal yapı içinde, ki bu AT'dur, birarada yaşamaya zorlamak, hiç bir zaman doğru bir yol değildir.

Buna karşın Kıbrıs meselesine siyasî bir çözüm bulunduktan sonra, küreselleşen dünya içerisinde, Kıbrıs Türk ve Rum Toplumlarının yer bulması kaçınılmaz olacaktır. Böylece Kıbrıs'ın bir bütün olarak, Türkiye'yle birlikte AT'na girmesi, **bölge** ve **dünya** barışına büyük ölçüde katkısı olacaktır.

III. BÖLÜM

KIBRIS'TA SOSYO-EKONOMİK DURUM

1. KKTC VE GKRY'NIN TEMEL SOSYAL GÖSTERGELERİ

a. NÜFUS YAPISI VE İSTİHDAM:

Kıbrıs'ın genel yüzölçümü 9.251 km kare'dir. Bunun 3.237 km karesi Türklerin (% 35) ve 5.775 km karesi Rumların (% 62.4) elindedir. Ada'nın % 2.6'sı da İngiltere'nin egemenliği altındadır. Demografik olarak ele aldığımız zaman, Ada'da 1994 yılı demografik verilerine göre, 635.290 Rum (% 77.1) 179.208 (% 21.8) Türk ve diğer unsurlar 9.425 (% 1.1) olmak üzere toplam, 823.923 kişi bulunmaktadır[149]. Bu veriler, **The Europa World Yearbook**'tan alınmıştır ki, Türk toplumunun nüfusu farklı bir şekilde ele alınmıştır. Zirâ, Türkiye'den gelen göçmenleri kale almamaktadır. Halbuki, bu göçmenlerin büyük bir kısmı, Kıbrıs'a yerleşmiş, Kıbrıs'ta evlenmiş ve hayatlarını, orada idâme etmeye başlamışlardır. KKTC'nin geleceği, bir ölçüde onların geleceği olmuştur. Dolayısıyla, çalışmak amacı ile gelenler dışında, KKTC vatandaşı olan göçmenleri, KKTC nüfusunun geneline katmak gerekmektedir. Buna istinaden, KKTC'nin nüfus yapısı ile ilgili olan istihdam durumu şu şekildedir[150].

---

[149] The Europa World Yearbook 1994, "Cyprus", c.1, England, 1994, s.920... Bu veriler için daha ileriki bölümlere bakılabilir.

[150] 1993 Yılı Programı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1993-1997), Lefkoşa, 1992, s.379; ayr.bkz. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s.20-21; KKTC-1992, T.C. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği, Ankara, 1993, s.11; KKTC Resmi Gazete, sayı: 103, 7 Ekim 1993, s.875; Fikret Özcan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, T.C. Başbakanlık İGEME, Ankara, 1988, s.8; A Guide For Foreign Investors and Burinessmen and The Macro Economic Indicators, TRNC Ministry of Economy and Finance, Lefkoşa, 1994, s.37; Nüfus, KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.2.

Yıllar	Nüfus	Çalışan Nüfus	İşsiz Sayısı	İşsizlik Oranı %	Çalışan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %
1977	145.000	44.795	1.337	2.98	30.80
1978	146.740	46.579	2.471	5.30	31.74
1979	148.501	48.910	2.060	4.21	32.94
1980	149.610	52.531	1.789	3.41	35.11
1981	151.233	53.930	1.632	3.03	35.66
1982	153.239	56.791	1.421	2.50	37.06
1983	155.521	58.421	1.294	2.20	37.84
1984	157.984	59.99 3	1.663	2.77	37.97
1985	160.287	61.499	1.405	2.28	38.37
1986	162.676	64.066	1.568	2.45	39.38
1987	165.035	66.212	1.210	1.83	40.12
1988	167.256	67.733	908	1.34	40.50
1989	169.272	70.041	778	1.11	41.31
1990	171.469	71.525	849	1.20	41.37
1991	173.756	71.941	1.027	1.40	41.40 *
1992	175.118	72.758	778	1.04	41.55
1993	177.120	74.606	386	0.75	42.12
1994	179.208	76.871	704	0.93	42.89

* Ocak-Haziran 6 aylık ortalama rakamlardır.

KKTC'nin, 1977-1990 dönemleri karşılaştırıldığında, nüfus artış hızının % 1.3 oranında olduğu gözlenecektir. Hemen burada belirtmekte büyük fayda vardır ki, Kıbrıslı Türkler ve özellikle gençlerin, dış ülkelere göç etmeleri, azalmayan bir tempo ile sürmektedir. Kıbrıs Türklerinin göç ettikleri ülkeler arasında, Türkiye ilk sırayı almakla beraber, **İngiltere, Avusturalya** ve **Kanada**, bu ülkeyi sırası ile takip etmektedir. Buna karşın, GKRY'nde ise nüfus artış hızı % 1 civarındadır[151].

Bugün 179.208 civarında nüfusa sahip olan KKTC'nde, işsizlik büyük ölçüde çözümlenmiş durumdadır. GRKY'nde, tahminen 635.290 kişilik nüfus potansiyelinden, ancak 290.000 civarındaki bir bölümü çalışmaktadır. KKTC'de işsiz

[151] Aydın Olgun, Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Ankara, 1991, s.104.

sayısı 1977'den beri sürekli olarak azalmaktadır. 1977'de % 2.98 olan bu oran, 1994'te % 0.93'e kadar düşmüştür.

Buna karşın, 1978-1989 dönemleri arasında çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı % 30.8'den, 41.37'e yükselmiştir. GKRY'nde, işsizlik oranının bu nisbette düşük olduğunu belirterek, Kıbrıs Rumlarının nüfus yapısı ile ilgili olarak istihdam durumu, şu şekilledir:

Yıllar	Nüfus	Çalışan Nüfus	İşsiz Sayısı	İşsizlik Oranı%	Çalışan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı%
1977	498.000	210.100	6.144	3.1	40.38
1978	501.300	204.000	4.017	2.0	40.83
1979	505.800	212.000	3.691	1.7	41.91
1980	512.300	220.100	4.344	2.0	42.96
1981	518.200	226.900	5.879	2.6	43.79
1982	524.600	230.300	6.445	2.8	43.90
1983	531.500	235.900	7.772	3.3	44.38
1984	538.400	242.300	7.957	3.3	45.00
1985	544.600	249.100	8.302	3.3	45.74
1986	550.900	251.600	9.196	3.7	45.67
1987	556.600	257.200	8.709	3.4	46.21
1988	562.700	265.700	7.412	2.8	47.22
1989	568.500	273.200	6.243	2.3	48.06
1990	575.000	276.200	5.068	1.8	48.03
1991	581.300	279.400	8.319	3.0	48.06
1992	602.025[152]	286.800	5.187	1.8	47.63
1993	629.000[153]	290.000*	7.492*	2.6[154]	46.11*
1994*	635.290[155]	294.000*	6.916*	2.4[156]	46.28*

* Tahmini veriler

[152] Rum İstatistik ve Araştırma Dairesi tarafından, 1992 yılında yapılan genel nüfus sayımının sonuçları açıklanmıştır. bkz.. "Rum Nüfusu 600 Bin'i Geçti", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ağustos 1994, s.7-8; "GKRY Demokrafik Yapısı", KKTC DPÖ, (tekstir), s. 1-2; "Siyaset Oyununda Nüfusun Önemi" Periodiko Dergisi, 19 Eylül 1994, s.5.

[153] Rum İstatistik ve Araştırma Dairesi tarafından hazırlanan bir raporda Rum nüfusu, 1992 yılına göre % 2.2 artarak, 629 bin olmuştur. bkz.. "Güney'deki Nüfus", Haravgi Gazetesi, 10 Aralık 1994, s.7.

[154] "IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 9 Eylül 1994, s.8.

[155] % 1'lik artışla hesaplanan tahmini veridir.

[156] "IMF ve Rumlar" Fileleftheros Gazetesi, 10 Aralık 1994, s.8.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Ada'daki Rum nüfusunda, 1984-1994 yılları arasında yaklaşık 100 binlik bir artış olması, GKRY'nin nüfus politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Haftalık **PERIODIKO** Dergisi'ninde belirtildiği gibi **"Yaşadığımız koşullar (Rumlar), Kıbrıs'taki Elen varlığının her yoldan artırılmasını gerektirmektedir. Bu Ada'da varoluşumuzu sürdürmek için, basiret göstermek durumundayız. Nüfus gelişimi, son derece önemli bir ulusal parametredir. Yalnız bu parametre bile Kıbrıs Devleti'nin egoistliğini (!) tedaviye yeter. Kıbrıs'ın kurtuluş mücadelesine başka Elenlerin de katılması sağlanmalıdır"**[157].

Kıbrıs'taki her iki toplumun, AT'nun işsizlik oranları ile mukayese edildiği zaman, ortaya şu tablo çıkmaktadır.

İspanya	%	16.4
Fransa	%	10.9
İtalya	%	10.6
İngiltere	%	10.4
Belçika	%	9.4
Almanya	%	8.0
Hollanda	%	5.0[158]
GKRY	%	1.8[159]
KKTC	%	1.04

AT'nda 17 milyon işsiz olup, işsizlik ortalaması % 10.4'tür[160]. Bundan da anlaşılacağı üzere, gerek KKTC gerekse GKRY'nin işsizlik oranları, AT'nun oranların altında

---

[157] "Siyaset Oyununda Nüfusun Önemi", Periodiko Dergisi, 18 Eylül 1994, s.5-6.
[158] Nahit Töre: "Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik: Hayal mi ?", ATAUM Ders Notları, s.5.
[159] The Europe World Yearbook, Cyprus, s.919.
[160] Töre : op.cit., s.4.

olup, olası bir birlik halinde, bu hususla alakalı olarak bir sorun çıkmayacaktır.

Rumlar, 1963-1974 yılları arasında Türk toplumunu, tüm ekonomik faaliyetlerden dışlamışlardır. Buna istinaden, Kıbrıs Türk Toplumu'nun 1962-1963 dönemindeki üretim ve ticaret alanındaki etkinliği şu şekilde olmuştur[161]:

	Rumlar	Türkler
Tarım	% 87.4	% 12.6
Endüstri	93.9*	6.1
İthalat	96.1	3.9
İhracat	99.5	0.5

1988-1990 döneminde istihdamın sektörel dağılımı, tarımda % 27.6, sanayide % 11.3 ve hizmetler sektöründe % 61.1 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde GKRY'nde istihdamın dağılımı ise, tarımda % 14.6, sanayide % 20.5 ve hizmetler sektöründe % 64.9 oranında seyretmiştir. Bundan hareketle, KKTC'ndeki 1989 ile 1994 yılları arasında istihdamın sektörel dağılımı şu şekildedir[162]:

---

* Bu rakam 91.8 olarak geçse de doğrusu 93.9'dur.

[161] Rossidou-Iasonos, op.cit., s.2.

[162] 1995 Yılı Programı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1993-1997), KKTC DPÖ, Lekoşa, 1994, s.861; A Guide For Foreign Investors And Businessmen And The Macro Economic Indicators, TRNC Ministry of Economy And Finance, Lefkoşa, 1994, s.36; 1993 Yılı Programı, KKTC DPÖ, Lefkoşa, 1993, s.373.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*
1. Tarım	19.345	19.094	18.846	18.469	18.100	17.758
2. Sanayi	7.919	8.034	8.062	8.169	8.199	8.432
a. İmalat sanayi	5.827	5.938	5.932	5.991	5.991	6.172
b. Elektrik-su	1.189	1.189	1.217	1.220	1.231	1.251
3. İnşaat	7.396	7.451	7.820	9.070	9.584	10.126
4. Ticaret-Turizm	6.552	6.942	6.942	7.473	7.889	7.798
a. Toptan ve Per. Tic.	4.948	5.172	5.172	5.172	5.182	5.324
b. Otelcilik ve Lokantacılık	1.604	1.770	1.770	2.301	2.707	2.474
5. Ulaştırma ve Haberleşme	5.538	5.728	5.728	5.806	6.144	6.162
6. Mali Müesseseler	1.866	1.968	2.040	2.074	2.162	2.270
7. Serbest Meslekler	5.904	6.329	6.397	6.765	6.936	7.387
8. Kamu Hizmetleri	15.521	15.979	16.106	16.211	16.295	16.880

* 1994 programı hedeflerine göre.
KKTC Başbakanlık DPÖ.

1989-1992 yılları arasında, GKRY'ndeki İstihdamın sektörel dağılımı ise şu şekildedir[163]:

	1989	1990	1991	1992
1. Tarım	35.900	35.400	34.400	35.000
2. Sanayi	49.300	49.800	49.400	49.500
a. İmalat Sanayi	48.000	48.500	48.000	48.100
b. Elektrik-Su	1.300	1.300	1.400	1.400
3. İnşaat	22.400	22.800	23.200	24.000
4. Ticaret-Turizm	81.115	84.925	84.839	91.590
a. Toptan ve Per.Tic.	58.274	60.622	61.245	64.034
b. Otelcilik ve Lokantacılık	22.841	24.303	23.594	27.556
5. Ulaştırma ve Haberleşme	14.600	15.300	15.400	16.200
6. Mâlî Müesseseler	14.800	16.200	17.000	18.400
7. Serbest Meslekler	25.852	26.730	27.413	29.271
8. Kamu Hizmetleri	30.157	30.994	31.969	33.357

KKTC ile GKRY'nin, istihdama göre sektörel dağılımı, yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, GKRY'nin leyhine bir durum arzetmektedir. Bunu, 1992 yılı **Kamu Hizmetleri**'nde istihdam edilen nüfusun, genel nüfusa oranı şeklinde gösterirsek, GKRY'ndeki her 18 kişiye bir devlet memuru düşerken, aynı tarih içerisinde, KKTC'nde her 10 kişiye, bir devlet memuru düşmektedir.

b. SOSYAL YAPI VE İSTİHDAM :

KKTC'de, sosyal devlet anlayışına uygun olan bir düzen vardır. Yurttaşların sağlık, eğitim ve barınma gibi temel

[163] Republic of Cyprus Statistical Abstract 1992, Nicosia, 1994, s.164, 469-470, 499-500.

ihtiyaçları, devlet katkısıyla en üst düzeyde karşılanmaktadır. KKTC, öncelikle açılan sosyal yaraları sarmayı başarmış ve güçlü bir sosyal devlet olma yolunda hızla ilerlemiştir.

KKTC'deki nüfusun 88.816'sı erkek, 90.392'si kadındır. Bu nüfusun 71.254'ü merkez, 107.954'ü de köylerde ikâmet etmektedir[164]. Bir başka deyişle nüfusun % 39.8'i merkezlerde, % 60.2'si de köylerde yaşamaktadır.

Bunun yanı sıra GKRY'deki nüfusun 299.614'si erkek, 302.411'i kadındır. Bu nüfusun 407.324'ü merkez, 194.701'i köylerde ikâmet etmektedir[165]. Bir başka deyişle nüfusun % 67.7'si kentlerde, % 32.3'ü ise kırsal bölgelerde yaşamaktadır.

KKTC'de sağlık hizmetleri, yaygın ve etkin bir şekilde, ücretsiz olarak sunulmaktadır. 1983-1989 döneminde, yatak sayısı % 23.5, doktor sayısı % 55.2 oranında artmıştır. Buna göre 935 yatak olup, her bin kişiye düşen yatak sayısı 64 oranındadır. Her onbin kişiye düşen doktor sayısı 20 kadardır. KKTC'nin sağlık sektöründe 204 uzman hekim, 41 pratisyen hekim, 97 diş hekimi, 129 eczacı mevcuttur[166].

1994 yılı itibarı ile KKTC'nde, kamu ve özel sektördeki toplam yatak sayısı 1200 olup, her 1000 kişiye 6.9 yatak düşmektedir. Kamu ve özel sektörde çalışan toplam uzman hekim 215'tir. 722 kişiye bir uzman doktor, 400 kişiye 1

---

[164] KKTC Başbakanlık DPÖ.

[165] "Rum Nüfusu 600 Bin'i Geçti", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ağustos 1994, s.7-8; "GKRY Demokrafik Yapısı", KKTC DPÖ, s.1.

[166] 1993 Yılı Programı, s.358-366 ; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1992-1997, s.439-448.

hemşire, ve 1501 kişiye bir diş doktoru düşmektedir. Doktor veya sağlık memuru sayısı, uluslararası standartlara uygun olmasına karşın, ülke düzeyindeki dağılımında dengesizlik gözlenmektedir. Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetlerinde 120 uzman hekim, 33 pratisyen hekim, 19 diş hekimi, 17 eczacı, 345 hemşire, 20 ebe çalışmaktadır. Kamudaki yatak sayı toplamı da 968'dir.

Özel kesimde yürütülen sağlık hizmetlerinde ise 95 uzman hekim, 11 pratisyen hekim, 24 diş hekimi olmakla beraber, 90 eczane, 12 ecza deposu ve bu ecza depolarında 102 eczacı mevcuttur[167].

Bu oranlar, GKRY'ninde de oldukça yüksektir. Şöyle ki :

GKRY'nde 428 kişiye bir uzman doktor, 1.213 kişiye bir diş hekimi, 232 kişiye de bir hemşire düşmektedir. Kamuda 1.859 ve özelde 1.522 olmak üzere, toplam 3.381 yatak mevcuttur[168]. Buna göre, her 10.000 kişiye 56.9 yatak düşmektedir[169].

Kamu sektöründe çalışan uzman doktor sayı 407 iken, özel setörde 961'dir. Toplam 1.368 uzman doktorun bulunduğu GKRY'nde, doktorların, ağırlıklı olarak özel sektörde çalışmayı tercih ettiklerini görmekteyiz(% 70.3). Buna karşın, 482 diş hekiminden, 36'sı kamuda ve 446'sı da özel sektörde çalışmaktadır. Toplam 2.524 hemşireden 1.854'ü kamuda 518'i ise özel sektörde çalışmaktadır[170].

---

[167] 1995 Yılı Programı, KKTC DPÖ, s.849-851, 855-856; 1994 Yılı KKTC Sağlık Bakanlığı Faaliyet Raporu, (tekstir), s.1-3.

[168] Statistical Abstract 1992, s.122, 126-127.

[169] ibid., s.121.

[170] ibid., s.123.

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, KKTC'nde sağlık hizmetleri **kamuda**, GKRY'nde ise **özel** sektörde yoğunlaşmaktadır.

KKTC, eğitim alanında oldukça yüksek bir standarda ulaşmıştır. Bugün KKTC'de okur-yazar oranı % 100'a yaklaşmıştır. Okul öncesi eğitimde, genel bir durum değerlendirmesi yapacak olursak, bu oranın % 100'e ulaştığı görülür. Bu oran, ilk ve orta öğretimde % 100, liselerde % 65.4 ve yüksek öğretimde de % 29.4'tür[171]. Bu oranlar, KKTC'nde olduğu gibi, GKRY'ninde de oldukça yüksektir.

Rum İstatistik ve Araştırma Dairesi tarafından, 1992 yılı için hazırlanan bir raporda, 450.246 kişiden 15 ve yukarısı yaşta bulunanların, % 4.2'si hiç okula gitmemiştir. Bunlardan % 10.5'i ilkokulu bitirmemişken, % 26'sı yalnız ilkokulu bitirmiştir. % 11.8'i üç yıllık ortaokulu, % 31'i liseyi, % 76'sı ise lise üstü üç yıllık eğitimi bitirmişlerdir. Üniversite eğitimi alanların oranı ise % 8.6'dır[172]. 1992 yılı itibarı ile verilen bu veriler, 1993 yılı için biraz daha farklıdır. 1993-1994 eğitim öğretim döneminde okul öncesi eğitimde bulunan çocukların oranı, genel öğrenci nüfusunun, ki bu 147.194'tür, % 16.97'lik kısmını teşkil etmektedir. İlkokulda bu oran % 43.69 iken, ortaokulda % 35.08'dir. Yüksek öğrenim düzeyindeki 6.263 kişilik öğrenci kitlesi, genel öğrenci kitlesinin % 4.25'ini

---

[171] ibid., s.298-321; ibid., s.372-399.

[172] "Rum Nüfusu 600 Bin'i Geçti", Fileleftheros Gazetesi, 30 Ağustos 1994, s.8.

oluşturmaktadır[173]. GKRY'nde okur-yazarlık oranı % 93.8[174] iken, KKTC'nde bu oran % 97'dir[175].

Yukarıdaki oranlardan da anlaşılacağı üzere, her iki toplumun eğitim düzeyi, birçok Avrupa ülkesine nazaran oldukça yüksektir.

Gerek KKTC'de gerekse GKRY'de, çalışanların yaşam standartına, sosyal güvenliğe ve sosyal barışın güçlenmesine büyük önem verilmiştir. Uygulanan sosyal sigorta kanunu, tüm sektörlerde çalışan işçi, işveren ve bağımsız çalışanları kapsar. İş kazaları, meslekî hastalıklar, hastalık ve işsizlik, bu kanunun kapsamı içerisindedir. Ayrıca, her iki toplumda yaşlılık, malüllük, doğum, ölüm, evlilik ve diğer yardımlar yapılmaktadır. Sosyal sigorta primleri işçi-işveren ve devlet arasında bölünmüştür.

KKTC'nde hızlı bir enflasyonist süreç yaşanmaktadır. Çalışanların enflasyonist baskı altında ezilmemesi için "**eşel-mobil**" sistemine dayanan ücret politikası uygulanmaktadır. KKTC'nde, her yıl yeniden belirlenen asgarî ücret politikası tatbik edilmektedir. Her yıl yeniden belirlenen asgarî ücret, vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca, maaşlı kesime her iki ayda bir, hayat pahalılığın reel oranı doğrultusunda, artışlar yapılmaktadır. Buna bağlı olarak KKTC'deki fiyat hareketlerinin seyri şu şekildedir[176].

---

[173] Statistical Abstract 1992, s.83.

[174] "Rum Nüfusu 600 Bin'i Geçti", Fileleftheros Gazetesi, s.8.

[175] "Kıbrıs", Anabritannica, C.XIII, s.243; ve KKTC DPÖ tarafından verilen orana göredir.

[176] Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.84; Özcan, op.cit., s.7; OECD Economic Outlook 1994; Çalışma Dairesi İstatistikleri ve DPÖ Hayat Pahalılığı Endeksi; "Yıllara Göre Aylık Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (%)", KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1.

1979	% 123.76
1980	69.58
1981	39.56
1982	33.50
1983	33.83
1984	70.72
1985	43.04
1986	48.1
1987	42.8
1988	62.1
1989	51.8
1990	67.7
1991	45.6
1992	62.8
1993	61.23
1994	215.01

GKRY'nin fiyat hareketleri, KKTC'ne göre oldukça düşük düzeyde seyretmektedir.

GKRY'nde, 1989 yılındaki enflasyon % 3.8[177] , 1991 yılında bu oran, % 5.1'e[178] kadar yükselmiştir. Buna göre, GKRY'ndeki fiyat hareketlerinin, yıllara göre seyri şu şekildedir[179]:

1979	% 9.5
1980	13.5
1981	10.8
1982	6.4
1983	5.1
1984	6.0
1985	5.0
1986	1.2
1987	2.8
1988	3.4
1989	3.8
1990	4.5
1991	5.0
1992	6.5
1993	4.9
1994	4.19[180]

[177] Olgun, s.107.

[178] The Challenge of Enlargement Commission Opinion on The Application By The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of European Communities Supplement 5/93, Germany, 1993, s.35.

[179] Statistical Abstract 1992, s.271.

[180] "IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 9 Eylül 1994, s.8.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yukarıdaki oranlardan da anlaşılacağı üzere, KKTC'nin fiyat hareketleri GKRY'ndeki fiyat hareketlerine göre oldukça yüksektir.

Tahmin edileceği gibi KKTC'nin enflasyon oranı, AT devletlerine göre oldukça yüksektir. Fakat, GKRY'nin enflasyon oranı, AT'na üye devletlerin oranına oldukça yakındır. Şöyle ki[101] :

Danimarka	2.5	(1992 yılı itibarı ile)
Fransa	2.7	
Belçika	3.0	
Lüksenburg	3.1	
Hollanda	3.3	
İngiltere	3.7	
İrlanda	3.7	
Almanya	3.9	
İtalya	5.3	
İspanya	5.8	
Portekiz	8.5	
Yunanistan	15.2	
Maastricht Kriteri	4.2	
GKRY	6.5	
KKTC	62.8	

KKTC'ni, fiyat hareketleri çerçevesinde değerlendirdiğimiz zaman, AT'nun malî politikalarına pek uygun düşmediği görülecektir. Bilindiği gibi AT, fiyat hareketleri üzerinde herhangi bir üye devletin 12 aylık enflasyon ortalaması, en düşük enflasyonla üç üye devlet ortalamasının, % 1.5'ten fazla geçmemesini istemektedir[102]. GKRY, bu oranlara uygunluk gösteren bir enflasyon politikası takip ettiği için, AT'na girmesi, hiç de zor olmayacaktır. KKTC'nde ise, AT'nun enflasyon kriterlerine uygun olmayan

---

[101] Töre, op.cit., s.3.
[102] ibid., s.2.

bir ekonomik politika takip ediliyorsa da, olası üyelik halinde, bu kriterin kale alınmayacağı, bizzat AT yetkililerince ifade edilmektedir.

2. KKTC VE GKRY'NIN TEMEL EKONOMIK GÖSTERGELERI :

KKTC Devleti, ilân edildikten sonra hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Zirâ, Kıbrıs meselesi sebebiyle geçmişte yaşanan siyasal olumsuzluklar, Kıbrıs Türk Toplumu'nun sosyo-ekonomik yaşamını, kalkınma ve refah düzeyini olumsuz etkilemiştir.

1963-1974 yılları arasındaki dönem, Kıbrıs Türkü'nün **Milli Kurtuluş Mücadelesi**'nin en onurlu yılları olmasına karşın, Rumların ekonomik ambargoları ve olumsuz tutumları nedeniyle, Türk toplumunun **"karanlık yılları"** olarak da adlandırılmaktadır.

Barış Harekâtı sonrasında kavuşulan özgürlük ve bağımsızlık döneminde, öncelikle 1978-1982 yıllarını kapsayan ilk beş yıllık kalkınma plânı uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, 1977 sabit fiyatlarıyla, yıllık % 2.5'lik bir büyüme hızı elde edilmiştir. Lâkin, hedeflenen orana (% 6), siyasî ve dış etkenlerin tesiri ile ulaşılamamıştır. Özellikle, para politikalarında alınan anti-enflasyonist tedbirler sayesinde, ekonomide önemli bir gelişme kaydedilmiştir. % 130'larda seyreden enflasyon, 1985 yılında % 43.04'e kadar düşürülmüştür.

1985-1989 yılları arasındaki İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yabancı sermaye yatırımlarını artırmak için cazip teşviklerin sağlanmasını öngörmüştür.

KKTC'nde GSMH'nın artış oranı, 1977'de % 6.9 iken, 1989'da % 8.5'e ulaşmıştır. Bu oran, GKRY'ndeki GSMH'nın artış oranı ile karşılaştırıldığında, oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Ancak, 1994 yılından itibaren T.C.'ndeki yaşanan ekonomik krizin ve T.C.'nin buna karşı aldığı önlemlerin, KKTC'nde yansıması sonucunda, 1994 Program Yılı döneminde, 1993 yılı fiyatları ile 7.159.835 milyon TL olarak öngörülen GSMH, ön tahminine göre 6.652.810,4 milyon TL değerinde gerçekleşmiştir[103].

Bunun yanı sıra, 1994 yılı ortalarında, AT Adalet Divanı (TAD) tarafından, KKTC'nin ihracatını olumsuz yönde etkileyen kararıyla birlikte, artan zorluklara rağmen, özellikle yılın ikinci yarısında ihracattaki tıkanıklığın aşılması ve diğer ekonomik sorunların giderilmesi yönünde alınan önlemler sonucunda, ekonomideki gerilemenin sınırlı düzeye çekilerek, GSMH'daki daralmanın, % 4.2 oranında tutulmasına çalışılmıştır.

---

[103] 1995 Yılı Programı, KKTC DPÖ, s.540.

Buna göre, KKTC ve GKRY'nin, GSMH miktarı ve yıllık artış oranları şu şekildedir[184]:

Yıllar	1977		1989		1990		1991	
KKTC-GKRY	KKTC	GKRY	KKTC	GKRY	KKTC	GKRY	KKTC	GKRY
GSMH*	3.810.5 mil.TL (209.4mil-yon $)	441.9mil. Stg. (Ingiliz parası)	910.056.6 mil.TL. (413.7mil-yon $)	2.243.6 milyon KL. (4.740.3 milyon $)	1.547.793.0 milyon KL	2.598.1 milyon KL	2.273.698.1 milyon TL	2.710.8 milyon KL
GSYIH	3.775.5 milyon TL (207.4mil. $)	423.1 mil. Stg.	898.055.9 milyon TL (408.2mil. $)	2.199.8mil. TL. (4.647.7mil $)	1.538.574.2 milyon TL	2.547.1 milyon KL	2.217.995.0 milyon TL.	2.666.0 milyon KL
GSMH'nın Artış Hızı %	6.9	16.1	8.5	6.1	5.7	5.5	-6.2	-2.1

Yıllar	1992		1993		1994	
KKTC-GKRM	KKTC	GKRY	KKTC	GKRY	KKTC	GKRY
GSMH*	4.037.702.2 milyon TL.	3.127.0 milyon KL	6.941.224.3 milyon TL.	**	6.652.810.4 milyon TL.	**
GSYIH	4.013.496.4 milyon TL.	3.081.3 milyon KL	4.071.811.7 milyon KL.	**	6.488.059.5 milyon TL.	**
GSMH'nın Artış Hızı %	7.2	7.5	1.5	2.4[185]	-4.2	3.3[186]

21 Aralık 1963'te başlayan Kanlı Noel hadiselerinin nihayetinde, Kıbrıs Türk Toplumu, GSYIH'dan ancak 20'de 1 pay olabilir duruma düşürülmüştür. K.C. döneminde (1960-1963) Kıbrıs Türk Toplumu, GSYIH'ın % 17.9'una sahipti. 1964'te ise GSYIH'ın ancak % 5.1'lik kısmını alabilmiştir. Dolayısıyla, Kıbrıs Türkleri, bir yıl gibi çok kısa bir

* Carî fiyatlara istinaden

** GKRY tarafından henüz açıklanmamıştır.

[184] Statistical Yearbook 1990, s.237-238; 1993 Yılı Programı, s.3-4, 7; KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.537, 539; Statistical Abstract 1992, s.219-220; 1995 Yılı Programı, s.541; "KKTC Gayri Safi Milli Hasılası (1975-1993)"; KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1.

[185] "IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 9 Eylül 1994, s.8.

[186] ibid., s.8.

sürede, ekonomik olarak korkunç bir gerilemeye maruz kalmışlardır. 1974 yılında Türkler, GSYİH'daki paylarını, tekrardan % 11.1'e yükseltmişlerdir. Kıbrıs Türkleri için ekonomik gelişme, bundan sonraki yıllarda da büyük bir gelişme göstermiştir.

Buna göre, KKTC'nin GSMH'sını, GKRY ve AT'nun GSMH'yla mukayese edecek olursak, yüzdelik olarak gelişim seyri şu şekildedir :

%	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
KKTC[187]	5.8	4.4	0.9	-7.5	11.2	1.6	6.4	7.5
GKRY[188]	6.96	10	5.8	2.5	5.9	5.3	7.8	3.5
AT[189]	3.6	3.8	1.1	0	0.5	1.1	1.7	1.76

%	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
KKTC[187]	4.8	6.8	7.0	8.5	5.7	-6.1	7.2	1.5[190]	-4.2[191]
GKRY[188]	2.81	6.5	7.8	6.1	5.5	-2.1	7.5	2.4[192]	3.3[193]
AT[189]	2.1	2.2	3.1	2.5	2.2	0.8	1.1	1.1	

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, KKTC'nin GSMH'sı, GKRY ve AT'nun GSMH'na göre, daha hızlı bir gelişim seyri takip etmektedir. KKTC'nin GSMH'nın yüksek olması demek, sosyal ve ekonomik yönden, büyük atılımlar yapması demektir. KKTC, sosyal ve ekonomik alanlarda yapılan büyük

[187] KKTC-1992, T.C. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği, s.18.
[188] Eurostat.
[189] The Challange of Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, s.32.
[190] KKTC-1992, s.18.
[191] 1995 Yılı Programı, s.541.
[192] "IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 9 Eylül 1994, s.8.
[193] ibid., s.8.

yatırımların bir sonucu olarak, yüksek enflasyonist baskı altındadır. Özellikle, 5 Nisan 1994 tarihinde, T.C.'nin aldığı ekonomik tedbirlerin sonucunda, KKTC'nin GSMH'nda, yadsınamayacak derecede büyük düşüşler olmuştur. Fakat, KKTC'nin AT'na girmesi halinde, ortaya çıkacak siyasî ve ekonomik sonuçların bir gereği olarak, GSMH'sında artışların olması beklenmektedir.

Buna karşılık KKTC'nde GSYİH'nın sektörlere göre dağılımı şu şekildedir[194] :

Sektörler	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	%	%	%	%	%	%	%	%
1. Tarım	12.1	12.1	10.9	9.2	8.9	11.7	12.0	11.4
a.Çiftçilik	11.4	11.3	10.2	8.5	8.1	11.0	11.3	10.7
b.Ormancılık	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
c.Balıkçılık	0.6	0.7	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6
	%	%	%	%	%	%	%	%
2. Sanayi	11.4	11.7	14.0	13.7	14.1	13.4	12.8	13.7
a.İmalat sanayi	9.2	9.5	11.8	11.6	11.8	11.2	10.7	11.4
b.Elektrik-su	1.9	1.9	1.8	1.7	1.9	1.8	1.7	1.9
3. İnşaat	% 8.1	% 7.7	% 7.7	% 7.3	% 8.2	% 9.3	% 9.5	% 9.2
	%	%	%	%	%	%	%	%
4. Ticaret-Turizm	18.7	18.1	18.5	19.2	18.3	17.8	17.6	16.5
a.Toptan ve Per.Tic.	16.7	15.8	16.4	16.9	16.4	15.3	14.6	13.1
b.Otelcilik ve Lokantacılık	2.0	2.3	2.1	2.3	1.9	2.5	3.0	3.4
5. Ulaştırma ve Haberleşme	% 10.9	% 11.6	% 11.6	% 11.4	% 10.3	% 9.7	% 10.1	% 10.8
6. Mali Müesseseler	% 4.4	% 4.4	% 4.4	% 4.5	% 5.0	% 4.7	% 4.8	% 5.1
7. Serbest Meslekler ve Hizmetler	% 3.6	% 3.6	% 3.6	% 3.7	% 4.0	% 4.0	% 4.0	% 4.0
8. Kamu Hizmetleri	% 21.2	% 20.0	% 18.8	% 18.4	% 19.7	% 18.4	% 17.8	% 18.7

[194] 1993 Yılı Programı, s.7; KKTC Resmi Gazetesi, Ek IV, s.539; 1995 Yılı Programı, s.543; "Yıllar itibarıyla GSYİH'nın Yüzde Dağılımı", KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1.

GKRY'nin 1989 yılı itibarı ile GSYİH'nın sektöre göre dağılımı ise şu şekildedir[195]:

Tarım : % 7.1, Sanayi : % 17.5 ve Hizmetler Sektörü : % 70.6'dır. Bundan hareketle, GKRY'ndeki GSYİH'nın yıllara göre gelişim seyri şu şekildedir[196]:

Sektörler	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1. Tarım a.Çiftçilik b.Ormancılık c.Balıkçılık	% 12.8	% 8.2	% 9.2	% 12.1	%-5.5	% 7.2
2. Sanayi a.İmalât Sanayi b.Elektrik-Su-Gaz	% 13.9 % 5.1	% 12.9 % 12.5	% 7.5 % 5.5	% 9.5 % 11.6	% 5.1 % 7.3	% 7.7 % 9.5
3. İnşaat	% 8.6	% 11.3	% 13.9	% 12.4	% 12.3	% 12.8
4. Ticaret-Turizm a.Toptan ve Per.Tic. b.Otelcilik ve Lokantacılık	%14.0	%11.5	%21.3	%16.6	%-2.5	% 22.4
5. Ulaştırma ve Haberleşme	% 7.8	% 8.5	% 13.0	% 12.2	% 0.9	% 13.3
6. Malî Müesseseler, Serbest Meslek ve Hizmetler	% 10.2	% 13.7	% 12.1	% 17.7	% 9.9	% 15.8
7. Kamu Hizmetleri	% 14.2	% 16.1	% 16.4	% 14.8	% 15.5	% 20.1

[195] Olgun, op.cit., s.104.
[196] Statistical Abstract 1992, s.231.

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, KKTC'de GSYIH'nın tarım sektörünün içindeki payı % 11.4'tür. Kıbrıs'ta toprağın % 60'ı tarıma elverişli olmakla beraber, sulanabilen topraklar fevkalâde sınırlıdır. Bu itibarla su, Kıbrıs için hayatî öneme haiz olan bir sorundur. Özellikle yeraltı kaynaklarının mevcut olmaması nedeniyle, sulanabilir arazilerin miktarı, % 10 civarındadır. Buradan, şu sonuca ulaşılabilir : **Kıbrıs'ın tarımsal bir ülke olabilmesi, ekonomisini tarıma bağlayabilmesi mümkün değildir.**

Kıbrıs Türkleri arasında sanayi sektörünü, Barış Harekâtı'ndan önce görmek mümkün değildir. Özellikle nüfusun azlığı, talebin yetersiz olması, Rumların şiddetle uyguladıkları ambargo sonucunda, Kıbrıs Türk Toplumu **kapalı tarım ekonomisine** mahkum edilmiştir. Ancak, bugün KKTC'nde sanayi sektörünün ekonomideki payında meydana gelen artışta, sektöre sağlanan yasal teşvikler sonucu meydana gelmiştir.

1975-1989 yılları arasında, sanayi sektörü 4 kat gelişmiştir. KKTC'nde, sanayinin hemen hemen tamamını oluşturan küçük ölçekli hafif sanayi dalları içinde, ihracata dönük konfeksiyon sanayi, büyük ağırlığa sahiptir.

a. EKONOMIK BÜYÜME VE SEKTÖREL GELIŞMELER:

KKTC, ekonomik gelişme ve dışa açılma sürecinde, serbest piyasa şartlarını geliştiren, liberasyonu esas alan bir büyüme stratejisini benimsemiş ve sosyal adelet ilkesine dayalı, rekabetçi serbest piyasa ekonomisini kabul etmiştir.

KKTC, ekonomik tarım sektörünün, hemen hemen tek başına yer tutması ile, modern toplum düzeyine erişmenin mümkün olamayacağını anlamış ve bu yüzden, ekonominin sanayi ve hizmet sektörleri ile kalkındırılması amaçlamıştır. Nitekim, bu süreç içerisinde, GSYIH'da tarım sektörünün payı % 17.3'den, % 8.9'a inmiş, buna karşılık sanayi sektörünün payı % 8.3'den, % 14.3'e ve hizmetler sektörünün payı da % 74.4'ten % 76.2'ye yükselmiştir[197].

KKTC'nde, üretimin tarım ağırlıklı olması, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde olumsuz ve geciktirici bir rol oynamıştır. 1977-1989 yılları arasında, sanayi mamüllerinin üretiminde, büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, bu gelişmenin, henüz GKRY'ndeki orana ulaşamadığı da gözönüne alınarak, sanayinin daha da geliştirilmesi, güçlü bir yapıya oturtulması hedef alınmıştır. Bu amaçla, KKTC'nde sanayi yatırımlarına, büyük teşvikler verilmiştir.

1989 yılı itibarıyla, sabit fiyatlar bazında, KKTC'nin GSMH'sı % 8.5 iken, GKRY'nin % 6.1 idi. 1994 yılı itibarıyla, sabit fiyatlar bazında bu oran alınacak olursa, KKTC'nde % -4.2 iken, GKRY'nde % 3.3'tür[198]. Genellikle, KKTC'nin GSMH'sı, GKRY'ninkinden büyük olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve sektörel gelişme bazında, GKRY'nden oldukça geridir.

---

[197] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, IKV Yayınları, s.29; Olgun, op.cit., s.104.
[198] "IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, 9 Eylül 1994, s.8.; 1995 Yılı Programı, s.540.

Bundan hareketle, KKTC'nin Mutlu Barış Hâreketı'ndan günümüze kadar geçen süre zarfında, GSYIH ve sektörel gelişmelerin yıllara göre gelişim seyri şu şekildedir[199]:

(1975-1994 Dönemi: Carî Fiyatlarla milyon TL)

Sektörler	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
1. Tarım	262.7	549.1	619.3	907.5	1.358.7	2.942.2	3.905.0	5.292.6
a.Çiftçilik	248.7	530.6	594.1	873.7	1.301.9	2.848.9	3.785.8	5.153.7
b.Ormancılık	3.6	4.4	4.2	3.9	5.1	0.7	5.0	2.8
c.Balıkcılık		14.1	21.0	29.9	51.7	92.6	114.2	136.1
2. Sanayi	170.9	242.1	365.1	534.4	853.0	2.406.1	2.629.1	3.831.3
a.Taşocakları	0.1	6.9	6.9	20.7	30.9	46.7	110.8	129.7
b.İmalat sanayi	155.4	204.8	317.2	468.4	757.1	2.280.8	2.283.1	3.415.8
c.Elektrik-su	15.4	30.4	39.0	45.3	65.0	78.6	235.2	285.9
3. İnşaat	105.5	102.7	153.0	231.1	482.7	987.5	1.388.9	1.920.7
4. Ticaret	272.1	521.0	801.0	1.218.3	1.982.5	4.283.8	6.048.2	8.285.7
a.Top. ve Per.Tic.	235.2	458.9	701.3	1.044.4	1.658.1	3.660.4	5.220.0	7.182.7
b.Otelcilik ve Lok.	36.9	62.1	99.7	173.9	324.4	623.4	828.2	1.103.0
5. Ulaştırma-Haber	111.2	173.6	257.4	382.8	825.8	1.489.0	1.925.7	2.993.6
6. Mâlî Müesseseler	41.6	71.7	115.4	208.7	282.7	574.9	851.4	1.150.9
7. Konut Giderleri	300.4	342.1	355.3	399.5	474.5	464.6	1.121.2	1.787.1
8. Ser. Meslek Hiz.	61.5	95.3	128.1	177.6	283.9	627.4	855.5	1.218.7
9. Kamu Hizmetleri	438.0	554.0	752.7	856.3	1.372.2	2.776.7	4.235.0	6.355.5
10. İthâlat vergileri	53.3	157.3	228.2	324.8	493.5	759.3	1.350.6	1.891.9
11. GSYIH	1.817.2	2.808.9	3.775.5	5.231.0	8.409.5	17.311.5	24.310.6	33.728.4
12. Net Dışalım Faktör Gelirleri	50.0	50.0	35.0	50.0	95.0	230.0	215.0	420.0
GSMH	1.867.2	2.858.9	3.820.5	5.281.0	8.504.5	17.541.5	24.525.6	34.148.0

[199] Olgun, op.cit., s.108; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yayınları, s.31; "Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'da Sektörel Gelişmeler", KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1; 1993 Yılı Programı, s.7.; KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.539; 1995 Yılı Programı, s.543; Statistical Yearbook 1990, s.237.

(1975-1994 Dönemi: Carî Fiyatlarla milyon TL)

Sektörler	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1. Tarım	5.453.0	11.901.3	26.142.8	28.016.0	36.081.3	54.531.4	89.513.0	132.192.6
a.Çiftçilik	5.226.1	11.560.0	25.288.5	26.959.0	34.218.8	51.119.2	84.175.6	124.674.8
b.Ormancılık	17.0	23.5	101.6	147.3	195.3	258.9	343.3	456.6
c.Balıkçılık	209.9	317.8	752.7	909.7	1.667.2	3.153.3	5.194.1	7.061.2
2. Sanayi	5.077.7	6.561.5	11.641.2	20.513.4	32.572.3	53.479.6	124.111.7	184.949.5
a.Taşocakları	197.5	368.0	733.2	1.425.1	2.330.8	3.693.4	7.694.2	11.932.4
b.İmalat sanayi	4.412.5	5.539.7	10.096.0	17.814.0	26.204.6	42.082.5	106.244.9	161.266.7
c.Elektrik-su	397.7	653.8	812.0	11.274.3	4.036.9	7.703.7	15.172.5	15.750.4
3. İnşaat	2.036.7	3.585.5	5.308.0	15.892.6	22.685.6	32.709.6	61.249.4	97.792.5
4. Ticaret	13.200.8	18.600.1	30.641.6	44.010.8	66.584.4	112.418.9	209.000.6	325.493.3
a.Top. ve Per.Tic.	11.647.1	15.035.9	24.120.8	34.729.4	51.468.5	84.780.4	158.136.0	256.460.9
b.Otelcilik ve Lok.	1.553.7	2.564.2	6.521.0	9.281.4	15.115.9	27.638.5	50.854.6	69.032.4
5. Ulaştırma-Haber	5.682.1	5.695.6	9.578.0	13.407.6	20.449.5	37.050.9	92.574.8	153.222.8
6. Malî Müesseseler	2.304.3	3.341.3	5.113.0	8.512.4	13.198.6	30.009.1	17.606.9	25.665.1
7. Konut Giderleri	1.960.3	2.221.9	3.569.4	5.407.0	8.170.8	13.290.9	48.786.7	76.515.6
8. Ser. Meslek Hiz.	1.600.2	2.465.9	5.630.4	10.443.8	15.318.6	25.157.2	48.786.7	76.515.6
9. Kamu Hizmetleri	7.521.4	12.652.8	18.404.0	34.107.8	47.160.5	77.626.1	131.934.5	261.672.6
10. İthalat vergileri	3.661.7	5.433.1	8.796.0	11.465.0	21.626.8	42.791.6	72.143.5	151.102.2
11. GSYİH	46.428.2	72.560.0	124.824.4	191.776.4	283.848.4	479.065.3	898.055.9	1508.650.5
12. Net Dışalım Faktör Gelirleri	6.12.0	1.337.8	2.049.8	3.336.3	5.258.0	6.782.9	12.002.7	18.060.0
GSMH	47.040.2	73.937.8	126.874.2	195.142.7	289.195.4	485.848.2	910.058.6	1.526.710.5

Sektörler	1991	1992	1993	1994
1. Tarım	187.975.5	410.237.0	734.842.6	1.339.075.8
a.Çiftçilik	173.777.1	390.317.1	698.978.5	1.281.855.8
b.Ormancılık	884.5	1.514.9	2.234.0	3.364.4
c.Balıkçılık	13.313.9	18.405.0	33.630.1	53.855.6
2. Sanayi	305.459.1	511.206.0	750.946.9	1.876.812.6
a.Taşocakları	19.189.6	34.343.2	56.991.8	142.479.5
b.İmalat sanayi	248.395.2	415.765.0	578.692.9	1.541.652.7
c.Elektrik-su	37.874.3	61.097.8	115.262.2	192.680.4
3. İnşaat	159.562.6	313.844.8	442.945.2	1.222.436.8
4. Ticaret	469.175.3	734.288.2	1.419.658.9	1.222.436.8
a.Top. ve Per.Tic.	381.980.1	539.128.2	1.419.658.9	3.107.381.0
b.Otelcilik ve Lok.	87.267.2	195.160.0	1.034.175.7	2.272.091.7
5. Ulaştırma-Haber	190.540.8	363.062.0	588.167.0	1.237.441.3
6. Mâlî Müesseseler	148.801.3	290.529.9	456.509.4	1.141
7. Konut Giderleri	43.082.5	75.864.1	137.102.6	264.026.5
8. Ser. Meslek Hiz.	135.615.4	240.025.5	399.172.6	883.124.1
9. Kamu Hizmetleri	435.069.9	750.710.6	1 280.031.8	3.133.014.9
10. İthalat vergileri	179.895.1	323.728.3	618.780.3	1.198.892.2
11. GSYİH	2.255.177.5	4.013.496.4	6.828.157.3	15.403.578.2
12. Net Dışalım Faktör Gelirleri	18.520.6	24.205.8	113.067.0	389.368.8
GSMH	2.273.698.1	4.037.702.2	6.941.224.3	15.792.947.0

KKTC'nin GSYİH ve sektörel dağılımı bu halde iken, GKRY'nde bu durum, şu şekildedir[200].

[200] Statistical Abstract 1992, s.230 ve 234.

(1978-1992 Dönemi: Carî Fiyatlarla milyon KL)

Sektörler	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
1. Tarım: Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	55.3	64.5	72.9	81.1	95.0	89.8	119.6	111.0
2. Sanayi:								
a.Taşocakları ve Madencilik	8.7	9.5	9.9	9.8	8.8	8.0	8.0	7.1
b.İmalât Sanayi	92.6	110.8	133.4	154.2	174.5	187.9	215.2	231.9
c.Elektrik, Gaz ve Su	7.1	7.8	10.0	14.7	17.5	22.2	28.0	34.7
3.İnşaat	59.5	81.1	102.5	105.2	115.5	123.9	137.0	148.6
4. Ticaret Toptan ve Parakende Ticaret ile Otelcilik ve Lokantacılık	74.3	96.4	115.6	137.5	165.8	187.0	231.7	277.0
5. Ulaştırma ve Haberleşme	41.7	48.7	60.5	72.0	84.6	100.6	120.6	138.3
6. Malî Müesseseler	74.5	92.0	108.9	134.1	153.4	161.4	189.2	208.3
7. Kamu Hizmetlerinin Üretimi	54.9	69.9	89.5	108.7	133.8	150.9	166.6	183.7
8. Halk İdaresi ve Savunma	31.6	40.4	52.0	65.0	77.9	88.5	98.6	108.8
9. Kamu Hizmetleri	31.6	40.4	52.0	65.0	77.9	62.4	68.0	74.9
10. Diğer Üretilenler	23.3	29.5	37.5	43.7	55.9	5.9	7.7	8.1
11. Banka Hizmetleri	13.1	18.3	23.0	33.4	36.8	31.1	37.8	39.9
12. İthâlat Vergileri	32.5	44.0	51.3	55.9	70.8	83.3	94.8	105.0
GSMH	506.6	629.8	760.4	876.0	1.024.9	1.136.7	1.337.4	1.482.2

(1978-1992 Dönemi: Carî Fiyatlarla milyon KL)

Sektörler	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1. Tarım: Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	117.3	132.3	143.2	156.4	175.3	165.6	177.6
2. Sanayi:							
a.Taşocakları ve Madencilik	7.5	6.7	7.1	6.2	6.7	7.6	7.7
b.İmalât Sanayi	240.5	273.9	309.1	332.3	363.8	382.4	411.9
c.Elektrik, Gaz ve Su	37.2	39.1	44.0	46.4	51.8	55.6	60.9
3.İnşaat	156.5	170.0	189.2	215.5	242.3	272.2	307.1
4. Ticaret Toptan ve Parakende Ticaret ile Otelcilik ve Lokantacılık	303.9	346.4	386.3	468.7	546.5	532.8	652.0
5. Ulaştırma ve Haberleşme	155.9	168.0	182.2	205.8	230.9	233.0	263.9
6. Malî Müesseseler	230.6	254.1	289.0	324.0	381.2	414.2	479.5
7. Kamu Hizmetlerinin üretimi	200.9	218.2	240.9	261.7	295.8	332.6	369.3
8. Halk İdaresi ve Savunma	119.1	129.0	143.0	155.9	176.4	200.2	221.8
9. Kamu Hizmetleri	81.8	89.2	97.9	105.8	119.4	132.4	147.5
10. Diğer üretilenler	9.1	9.8	11.4	13.3	16.1	18.7	21.3
11. Banka Hizmetleri	40.8	42.7	47.9	57.6	74.9	81.3	92.8
12. İthâlat Vergileri	103.1	114.5	137.3	163.0	171.8	171.2	192.5
GSMH	1.537.2	1.645.7	1.788.1	1.930.9	2.071.4	2.089.4	2.308.8

Bütün bu verilerden hareketle, KKTC ile GKRY arasındaki üretim dengesi, şu şekildedir[201]:

[201] The European World Year Book, s.920-921; Olgun, op.cit., s.105; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet, İKV Yayınları, s.33; 1993 Yılı Programı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1993-1997; 1995 Yılı Programı, s.655, 702, 708; Statistical Abstract 1992, s.386-389, 396, 421; The Almanac of Cyprus, s.346.

Üretim Unsurları	KKTC				GKRY	
A. Tarım Maddeleri Üretim (Ton)	1977	1989	1991	1992	1989	1992
a. Turunçgiller	116.026	197.583	190.360	240.000	128.500	167.000
Patates	13.026	17.015	18.540	24.000	190.000	195.400
Üzüm	314	3.970	2.774	4.000	212.000	122.000
Arpa	35.344	88.399	92.000	112.000	140.000	171.000
Buğday	22.990	22.006	21.500	20.000	8.000	10.500
Zeytin	3.140	1.592	2.288	3.313	9.000	19.000
Harup	5.085	3.080	3.542	3.218	8.500	5.100
Süt	22.341	28.466	29.827	31.000	132.000	146.600
b. Sığır (Adet)	*	12.076	13.580	14.317	49.300	55.800
Keçi	*	56.640	60.953	52.100	208.000	200.000
Koyun	*	192.642	193.400	179.302	200.000	235.000
Domuz	—	—	—	—	280.900	341.900
Tavuk	*	1.988.289	2.598.017	2.813.523	2.475.000	3.100.000
c. Balık (Ton/yıl)	*	400	400	350	2.647	2.850
B. İmalat Sanayi Üretimi	852.0 milyon TL.	350.449.1 milyon TL. (154.1mil.$)	988.299.4 milyon TL. (431.5.mil.$)	1.699.732.0 milyon TL.	908.9 mil.KL (2.920.3 mil. $)	1.065.3 milyon KL.
C. Elektrik Üretimi (milyon KWS)	—	27.9	64.85	65.02[202]	1.831.1	2.105.2

* KTFD tarafından açıklanmamıştır.

[202] 1990 yılında yapımına başlanan ve 60'ar megawatt'lık 2 üniteden oluşan Teknecik Elektrik Santralı'nın ikinci ünitesinin devreye girmesi ile KKTC'nin üretim kapasitesi 120 megawatt'a çıkacaktır... bkz.. Şebnem Özerdem : "Elektriğe Adım Adım", Kıbrıs Gazetesi, 31 Mart 1994, s.3.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, KKTC ve GKRY'nin üretim dengesi oldukça ilginçtir. KKTC, ağırlıklı olarak tarım ekonomisi uygulamaktadır. GKRY'nde ise, tarım ekonomisi etkin bir şekilde uygulanmakla beraber, sanayi sektörü oldukça gelişmiştir.

Bundan hareketle KKTC'nin, AT'na girmesi halinde, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmesi için AT'ndan külliyetli miktarda yardım alması gerekecektir.

b. FERT BAŞINA MILLI GELIR:

KKTC'nde ekonomik gelişimin tabiî bir sonucu olarak, fert başına düşen milli gelirde, önemli artışlar kaydedilmiştir.

KKTC'de FBMG, 1975'te 1.014.3 dolar iken, 1994'te 2.829.1 dolara çıkmıştır. Buna göre, 1975'ten 1994 yılına kadar FBMG'in gelişim seyri şu şekildedir[203]:

1975 : 1.014.3 ABD $
1976 : 1.356.1
1977 : 1.443.9
1978 : 1.463.0
1979 : 1.556.2
1980 : 1.561.2
1981 : 1.435.1
1982 : 1.360.8
1983 : 1.304.7
1984 : 1.273.8
1985 : 1.498.3
1986 : 1.757.4
1987 : 2.009.0
1988 : 2.042.8
1989 : 2.512.9
1990 : 3.446.6

---

[203] KKTC-1992, s.19; Olgun, s.104; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay.s.34; İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1993-1997, s.7-8; Anabritanicca: "Kıbrıs", c.13, s.243; "KKTC Gayri Safi Milli Hasılası (1975-1994)", KKTC DPÖ, (tekstir), s.1.

1991 : 3.115.9
1992 : 3.343.4
1993 : 3.528.4
1994 : 2.829.1

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde, GSMH artışı sonucunda, FBMG ve refah düzeyi artmıştır. 1988-1992 yıllarını kapsayan plân döneminde, FBMG yılda ortalama % 9.4 oranında artarak, 2.042.8 dolardan, 3.343.4 dolara yükselmiştir.

GKRY'ndeki nüfusun, KKTC'ne oranla, ortalama 3 katı daha fazla olmasına karşın, FBMG bu kesimde çok daha yüksektir. Buna göre GKRY'ndeki FBMG'in gelişim seyri, şu şekildedir[204]:

1975 : 540	Kıbrıs Lirası	ABD Doları $
1976 : 699	"	———
1977 : 888	"	———
1978 : 1.054	"	———
1979 : 1.296	"	3.655.4
1980 : 1.547	"	4.381.7
1981 : 1.753	"	4.174.6
1982 : 2.026	"	4.265.9
1983 : 2.196	"	4.172.6
1984 : 2.545	"	4.332.6
1985 : 2.787	"	4.568.4
1986 : 2.962	"	5.738.6
1987 : 3.260	"	6.775.6
1988 : 3.616	"	7.746.5
1989 : 4.040	"	8.161.2
1990 : 4.484	"	9.847.8
1991 : 4.557	"	9.823.1
1992 : 5.121	"	11.362.5[205]

[204] Statistical Abstract 1992, s.220; Anabritannica , s.243; Olgun, op.cit., s.104; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay.,s.34; The Challenge of Enlargement Comission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, s.35.

[205] GKRY, 1992 yılından sonraki FBMG oranlarını açıklamamıştır. 1975-1992 yılları arasında açıklanan rakamlar, Rum Merkez Bankası'nın tesbit ettiği yıllık döviz kuru (ABD $) ortalamalarına göre hesaplanmıştır.

Yukarıdaki oranlardan da anlaşılacağı gibi, KKTC'ndeki FBMG, GKRY'ndekinin yaklaşık 4 katı daha azdır[206]. Bundan hareketle diyebiliriz ki, GKRY, AT'na girebilmek için gerekli olan **ekonomik şartın** aşılması hususunda, herhangi bir güçlükle karşılaşmayacaktır. Buna karşın, KKTC'nin, AT'na girebilecek kadar güçlü bir ekonomiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

c. ÖDEMELER DENGESİ :

KKTC'nin ödemeler dengesinde, 1985-1989 yılları arasındaki dönemde, olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Cari işlemler açığı, 1985 yılında 22.7 milyon dolardan 1989 yılında 4.5 milyon dolara düşmüştür. Bu olumlu gelişme, aynı dönemde net turizm gelirlerinden sağlanan, yıllık % 37.2 oranındaki artışlarından kaynaklanmıştır.

1985-1989 döneminde, ihracatın yılda % 4.5 oranında artmasına karşın, ithalatın % 16.4 oranında yükselmesi nedeniyle, dış ticaret açığı gittikçe büyümüştür[207].

Dış ticaret açığının önemli bir kısmı, turizm gibi görünmeyen kalemlerden elde edilen gelirlerle kapanmaktadır. İthalatın, ödemeler dengesinde ortaya çıkardığı açığı kapatmak için, ithalatçıların ihtiyaçları olan dövizi serbest piyasadan sağlamalarına müsaade edilmiştir[208].

---

[206] 1992 yılı oranlarına göre...
[207] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.43.
[208] Özcan, s.12.

İthalatta görülen sürekli artış, dış ticaret açığının da aynı ölçüde artmasına neden olmuştur. Ödemeler dengesindeki açığın artmasının nedeni, gelişme amaçlarına uygun olarak, sermaye yatırımı ihtiyacının büyümesi ve halkın daha çok ithal tüketim mallarına yönelmesidir. Buna karşın, ödemeler dengesinin durumunu düzeltmede, turizm gelirleri, en önemli kalem olarak yerini korumaktadır. Buna göre, ödemeler dengesindeki değişim şu şekilde ifade edilebilir[209]:

[209] Bu tablo çeşitli verilerin bir araya getirmesiyle oluşturulmuştur. İstifade edilen kaynaklar şu şekilde sıralanabilir. KKTC Resmi Gazete, Ek IV, sayı:103, 7 Ekim 1993, s.637; 1993 Yılı Programı, s.58; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1993-1997, s.76; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.44; A Guide for Foreign Investors and Businessmen and The Macro Economic Indicators, TRNC Ministry of Economy and Finance, s.32; 1995 Yılı Programı, s.592 ve 594; "KKTC'nin Ödemeler Dengesi", KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1.

KKTC'nin Ödemeler Dengesi
(Carî Fiyatlar ve Milyon ABD Doları ile)

YILLAR	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
I - CARI İŞLEMLER								
A. Dış Ticaret								
1. İthâlat (fob)	40.7	38.8	46.3	52.0	55.1	52.4	55.2	65.5
2. İhrâcat (cif)	145.3	136.3	143.0	153.2	221.0	218.1	262.5	381.5
Dış Ticaret Dengesi	-104.6	-97.5	-96.7	-101.2	-165.9	-165.7	-207.3	-316.0
B. Görünmeyen İşlemler								
1. Turizm (Net)	37.1	40.3	47.3	52.0	103.5	118.0	154.9	224.8
2. Diğer Görünmeyen (Net)	34.9	27.9	26.7	27.6	41.7	38.9	47.9	74.8
Görünmeyen İşlemler Dengesi	72.0	68.2	74.0	79.6	145.2	156.9	202.8	299.6
- Cari İşlemler Dengesi	-32.6	-29.3	-22.7	-21.6	-20.7	-8.8	-4.5	-16.4
II - SERMAYE HAREKETLERI								
1. Dış Yardım ve Krediler	43.0	40.5	41.3	50.0	43.8	16.7	19.9	24.6
2. Bedelsiz İthalat	46.9	34.9	37.4	37.2	63.9	61.9	103.9	169.9
3. Diğer Sermaye Hareketleri (Net)	-46.9	-34.9	-37.4	-37.2	-63.9	-40.4	-87.7	-169.9
Sermaye Hareketleri Dengesi	43.0	40.5	41.3	50.0	43.8	38.2	36.1	25.2
GENEL DENGELER	10.4	11.2	18.6	28.4	23.1	29.4	31.6	8.8
III - REZERV HAREKETLERI								
- Net (-Azalış,+ Artış)	-9.3	-13.9	-19.2	-25.5	-29.2	-33.0	-29.7	-6.5
IV - NET HATA VE NOKSAN	1.1	2.7	0.6	-2.9	6.5	3.6	-1.9	-2.3
Not: Ortalama Döviz Kuru: 1 ABD $	231.83 TL.	367.40 TL.	528.30 TL.	628.58 TL.	871.98 TL.	1.422.00 TL.	2.139.52 TL.	2.618.98 TL.

KKTC'nin Ödemeler Dengesi
(Carî Fiyatlar ve Milyon ABD Doları ile)

YILLAR	1991	1992	1993	1994
I - CARI İŞLEMLER				
A. Dış Ticaret				
1. İthâlat (fob)	52.5	54.6	54.5	59.0
2. İhrâcat (cif)	301.1	371.4	363.9	329.6
Dış Ticaret Dengesi	-248.6	-316.8	-309.4	-270.6
B. Görünmeyen İşlemler				
1. Turizm (Net)	153.6	175.1	224.6	226.5
2. Diğer Görünmeyen (Net)	68.4	118.3	83.8	53.0
Görünmeyen İşlemler Dengesi	222.0	293.4	308.4	279.5
- Cari İşlemler Dengesi	-26.6	-23.4	-1.0	8.9
II - SERMAYE HAREKETLERİ				
1. Dış Yardım ve Krediler	52.0	38.4	31.6	36.5
2. Bedelsiz İthalat	113.1	147.2	160.7	154.3
3. Diğer Sermaye Hareketleri (Net)	-106.7	-143.9	-129.7	-148.3
Sermaye Hareketleri Dengesi	58.4	41.7	62.6	42.5
GENEL DENGELER	31.8	18.3	61.6	51.4
III - REZERV HAREKETLERİ				
- Net (-Azalış, + Artış)	-32.8	-16.2	-68.0	-51.6
IV - NET HATA VE NOKSAN	1.0	-2.1	6.4	0.2
Not: Ortalama Döviz Kuru: 1 ABD $	4.199.67 TL.	6.896.25 TL.	11.106.99 TL.	31.149.5 TL.

GKRY'ndeki ödemeler dengesi, KKTC'yle mukayese edildiği zaman, bu durumun GKRY'nin leyhine seyrettiği görülmektedir. Bundan hareketle, GKRY'ndeki ödemeler dengesinin, yıllara göre gelişim seyri, şu şekildedir[210]:

[210] Statistical Abstract 1992, s.63 ve 558; The Europe World Yearbook, s.921.

(milyon KL)

YILLAR	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
I - CARI İŞLEMLER								
A. Dış Ticaret								
1. İthâlat (fob)	575.9	720.7	687.2	595.1	682.6	829.6	1.078.9	1.148.8
2. İhrâcat (fob)	230.7	307.5	255.4	234.0	272.5	301.2	354.0	388.0
Dış Ticaret Dengesi	-345.2	-413.2	-431.3	-361.1	-410.1	-528.4	-724.9	-760.8
B. Görünmeyen İşlemler	455.4	534.6	582.0	599.6	684.3	788.9	952.7	1.091.8
1. Turizm (Net)	—	—	232.0	256.6	320.7	386.0	490.0	573.0
2. Diğer Görünmeyenler (Net)	203.6	238.1	249.2	252.1	282.1	314.8	359.5	402.8
Görünmeyen İşlemler Dengesi	251.8	296.5	333.0	347.5	402.2	474.1	593.2	689.0
- Cari İşlemler Dengesi	-93.4	-116.7	-98.8	-13.6	-7.9	-54.3	-131.7	-71.8
II - SERMAYE HAREKETLERİ								
1. Kısa Vadeli Borçlar	15.0	10.0	-3.0	-3.2	-4.0	8.0	65.8	-1.4
2. Uzun Vadeli Borçlar	35.8	92.3	35.7	68.8	29.8	3.7	127.3	1.4
3. Uzun Vadeli Diğer özel Borçlar	36.0	31.0	35.5	24.0	23.9	28.7	34.1	55.9
4. Diğerleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Sermaye Hareketleri Dengesi (Net)	86.8	133.3	68.2	89.6	49.7	40.4	227.2	55.9
GENEL DENGELER	2.8	26.8	-17.1	66.0	9.8	-4.4	116.1	-9.4
IV - NET HATA VE NOKSAN	9.4	10.2	13.5	-10.0	-32.0	9.5	20.6	6.5

YILLAR	1991	1992
I - CARI İŞLEMLER		
A. Dış Ticaret		
1. İthâlat (fob)	1.185.9	1.488.8
2. İhrâcat (cif)	404.0	396.6
Dış Ticaret Dengesi	-781.9	-1.092.2
B. Görünmeyen İşlemler	1.028.7	1.299.8
1. Turizm (Net)	476.0	694.0
2. Diğer Görünmeyen (Net)	450.9	505.6
Görünmeyen İşlemler Dengesi	577.8	794.2
- Cari İşlemler Dengesi	-204.1	-298.0
II - SERMAYE HAREKETLERI		
1. Kısa Vadeli Borçlar	82.4	45.9
2. Uzun Vadeli Borçlar	1.6	20.7
3. Uzun Vadeli Diğer Özel Borçlar	31.2	41.7
4. Diğerleri	0	0
Sermaye Hareketleri Dengesi (Net)	115.2	108.3
GENEL DENGELER	-32.5	-135.8
IV - NET HATA VE NOKSAN	56.4	53.9

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, GKRY'nde, sürekli görünen dış ticaret açığı, turizm gelirleri, yurtdışında yaşayan Kıbrıslı Rumlar'ın gönderdikleri paralar ve İngiliz üslerinden sağlanan gelirlerle kapatılmaktadır. Buna karşın GKRY, KKTC'ne göre ödemeler dengesi daha büyük açık vermesine rağmen, KKTC'nin ekonomisine göre bunu karşılayabilecek büyüklüktedir.

d. DIŞ TICARET :

KKTC, liberal bir dış ticaret politikası takip etmektedir. İç ve dış ticaret, özel teşebbis tarafından yürütülmektedir. GKRY'nin ekonomik ambargo uygulama gayretlerine rağmen, KKTC, dünyada 70'den fazla ülke ile ticarî ilişki kurmayı başarmıştır.

KKTC, ihrâcatçılarına, dış ülkelerdeki pazarlama faaliyetlerini artırabilmeleri için, devletçe döviz tahsis edilmekte, ülkeye getirdiği döviz üzerinden, öncelikli döviz kullanma hakkı yanında, ayrıyeten gerçekleştirdiği sanayi ürünleri ihrâcatından, sağladığı dövizlerin % 70'i üzerinde, serbest tasarruf hakkı vermektedir.

KKTC'inde, 1983 yılında yürürlüğe giren **"Dış Ticaret Kanunu"** ile dış ticaret rejimi tamamen değişmiş, zaman içinde ithâli yasak olan birçok malın, ithâlatının serbest bırakılmasıyla, liberal bir yapıya kavuşturulmuştur.

KKTC'nin ihrâcatında, geleneksel tarım ürünlerinin ağırlığı artmaktadır. Toplam ihrâcatın % 80'den fazlasını teşkil eden tarım ürünleri ihrâcatı, 1978'de 25.9 milyon dolardan, 1982'de 32 milyon dolara çıkmıştır[211]. Lâkin, 1986-1989 yılları arasında toplam ihrâcatta, tarım ürünleri ihrâcatının payı, % 70.9'dan % 54.7'ye düşerken, sanayi ürünleri ihrâcatının payı, % 28.3'ten % 45.3'e yükselmiştir. Ancak, bugüne kadar sanayi ürünleri ihrâcatı, istenilen

---

[211] Özcan, op.cit., s.12.

düzeye çıkarılamamıştır. KKTC'nin, 1989 yılındaki sanayi maddeleri ihracatı, 24 milyon dolar civarında iken, GKRY'nde bu rakam, 388 milyon dolardır[212].

KKTC, mümkün olduğu kadar çok sayıda ülkenin pazarına girerek, ihracatını geliştirmek arzusundadır. Komşu Arap dünyası ve Ortadoğu ülkeleri ile, mevcut ticarî ilişkilerin geliştirilmesi için, özel olarak gayret sarfetmektedir.

1978'de, toplam ihracatın % 7.1'e Ortadoğu ülkelerine yapılırken, bu rakam 1982'de % 90.3 artışla, toplam ihracatın % 13.6'sına ulaşmıştır[213].

KKTC ekonomisinde, 1991 yılında iç ve dışta meydana gelen krizlerin yarattığı olumsuzlukların etkisi, 1992 yılında giderilmeye başlanmış ve 1990 yılına göre, 1991 yılında gerileme gösteren ikili ekonomik ilişkiler, 1992 yılında normal gelişme sürecini izlemeye başlamıştır. Buna göre, KKTC'nin dış ticaret dengesi şu şekildedir[214].

(milyon dolar)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
İthalat (milyon dolar) - cif -	94.4	104.1	119.9	145.3	136.3	143.0	153.2
İhracat (milyon dolar) - fob -	44.5	36.9	39.5	40.7	38.8	46.3	52.0
Açık (-) (milyon dolar)	49.9	67.2	80.4	104.6	97.5	96.7	101.2

[212] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.36.

[213] Özcan, op.cit., s.12.

[214] Bu tablo, belirtilen kaynakların mukayesesi ile oluşturulmuştur. bkz... 1993 Yılı Programı, s.58 ve 60; üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1993-1997, s.76; KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.103, 7 Ekim 1993, s.587; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.37; KKTC-1992, s.15; Olgun, op.cit., s.105; A Guide For Foreign Investors and Businessmen and The Macro Economic Indicators, s.33. Statistical Yearbook 1990, s.213; 1995 Yılı Programı, s.592, 748; "Dış Ticaret"; KKTC DPÖ, (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1.

(milyon dolar)

Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
İthâlat (milyon dolar) - cif -	221.0	218.1	262.5	381.5	301.1	371.4	363.9	329.6
İhrâcat (milyon dolar) - fob -	55.1	52.4	55.2	65.5	52.5	54.6	54.5	59.0
Açık (-) (milyon dolar)	165.9	165.7	207.3	316.0	248.6	316.8	309.4	270.6

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, KKTC'nin dış ticaret hacmi, 1994 yılında daralmıştır. Bunun başlıca sebebi, 1994 yılı başında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yaşanan ekonomik krizin, KKTC'ne yansıması ve AT Adalet Divanı tarafından alınan 432/92 sayılı önkarar prosedüründen kaynaklanmaktadır.

Yine aynı dönemler arasında, GKRY'nin dış ticaret dengesi şu şekilde gelişmiştir[215]:

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
İthâlat -cif- KL 000	424.292	489.536	577.551	641.962	796.520	762.311	663.073
ABD $ 000	1.201.765	1.165.781	1.216.091	1.219.792	1.355.997	1.249.580	1.284.638
İhrâcat -fob- KL 000	188.036	234.773	263.809	160.525	336.825	290.611	260.158
ABD $ 000	523.593	559.088	555.476	495.023	573.411	476.369	504.030
Açık (-) KL 000	236.256	254.763	313.742	381.437	759.695	471.700	402.915
ABD $ 000	669.172	606.693	660.615	724.768	782.585	773.211	780.608

[215] Statistical Abstract 1992, s.535-537.

Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992
İthâlat -cif- KL 000	760.619	924.265	1.192.898	1.278.538	1.321.127	1.653.355
ABD $ 000	1.580.871	1.980.059	2.409.773	2.807.925	2.847.821	3.668.464
İhrâcat -fob- KL 000	297.992	330.861	393.049	435.599	441.789	443.045
ABD $ 000	619.347	708.803	793.998	956.663	952.320	983.028
Açık (-) KL 000	462.627	593.404	799.849	842.939	879.338	1.210.310
ABD $ 000	961.524	1.271.249	1.615.775	1.851.263	1.895.501	2.685.436

1992[216] yılı itibarı ile, GKRY'nin dış ticaret açığı, KKTC'nin dış ticaret açığına göre, yaklaşık 8.5 kat fazla açık vermiştir. 1980-1992 yılları itibarı ile, GKRY'nin ithâlatının toplamı 23.988.577.000 ABD $ (11.486.047.000 KL) iken, ihrâcatının toplamı 8.710.149.000 ABD $ (4.177.072.000 KL)'dir. Buna göre, ayni yıllar itibarı ile, KKTC'nin ithâlatının toplamı 2.651.800.000 ABD $ iken, ihrâcatının toplamı 634.000.000 ABD $'dır. Bundan da anlaşılacağı üzere, GKRY'nin ithâlatı, KKTC'nin ithâlatından 9 kat, ihrâcatı ise 13.7 kat, daha büyüktür.

KKTC, ekonomik kalkınmasının bir gereği olarak, yatırım malları, hammadde, yarı mamül madde ve nihaî tüketim malları ithâl eden ve ithâl eğilimi yüksek olan bir ülkedir. Buna göre, ithâlat ve ihrâcatın mal gruplarına göre dağılımı şu şekildedir[217].

---

[216] GKRY tarafından, 1993 ve 1994 yıllarına ait dış ticaret dengesi açıklanmadığı için 1992 yılı itibar alınmıştır.

[217] KKTC - 1992, s.15; Olgun, op.cit, s.108; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara, 1987, s.16-17; Statistical Yearbook 1990, s.214; KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.750-752; 1993 Yılı Programı, s.238-239; 1995 Yılı Programı, s.744-746.

İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	Mal Grupları	1985	1986	1987	1988
	1. **Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan**	16.5	16.1	19.7	19.9
	2. **İçkiler ve Tütün**	7.0	7.3	12.5	10.8
	3. **Hammaddeler**	3.0	3.3	85.4	89.4
	4. **Petrol ve Petrol Ürünleri**	20.0	11.3	18.2	20.1
	5. **Makina ve Taşıtlar**	32.7	37.8	65.6	57.0
	6. **Diğer Mamüller**	63.8	77.4	19.6	20.9
İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	1. **Tarım Ürünleri**	35.9	26.1	31.1	29.4
	a. Narenciye	29.9	19.4	22.5	23.9
	b. Patates	2.6	2.5	2.8	2.4
	c. Canlı Hayvan	2.3	1.5	1.8	0.8
	d. Diğer Ürünler	1.1	2.7	4.5	2.3
	2. **Sanayi Ürünleri**	10.3	27.0	23.5	22.6
	a. İşlenmiş Tarım Ürünleri	3.9	10.2	6.9	3.9
	b. Diğer Sanayi Ürünleri	6.4	16.8	16.6	18.7
	3. **Mineraller**	0.1	—	0.5	0.4

İthâlatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	Mal Grupları	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	1. Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan	25.5	35.8	41.9	36.7	42.7	42.9
	2. İçkiler ve Tütün	7.5	13.5	15.4	16.0	16.4	18.1
	3. Hammaddeler	112.3	148.8	113.5	106.7	126.7	125.6
	4. Petrol ve Petrol ürünleri	18.2	35.5	34.9	30.5	28.2	31.3
	5. Makina ve Taşıtlar	72.8	106.8	67.4	154.9	116.9	85.7
	6. Diğer Mamüller	26.2	41.1	28	45.4	33.0	26.0
İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	1. Tarım ürünleri	30.2	29.8	27.0	31.0	24.3	26.7
	a. Narenciye	21.6	24.5	21.6	22.2	16.6	17.0
	b. Patates	1.7	2.4	2.4	3.3	1.3	2.3
	c. Canlı Hayvan	0.3	0.3	0.1	0.5	—	0.1
	d. Diğer ürünler	6.6	2.6	2.9	6.0	6.4	7.3
	2. Sanayi ürünleri	24.6	35.2	25.2	23.4	30.0	31.9
	a. İşlenmiş Tarım ürünleri	6.8	11.9	8.4	7.1	19.0	8.5
	b. Diğer Sanayi ürünleri	17.8	23.3	16.8	16.3	2.8	3.4
	3. Mineraller	0.4	0.5	0.3	0.2	0.2	0.4

Yukarıda da ifade edildiği gibi, KKTC'nin bugün için 70'den fazla ülke ile ticarî ilişkisi vardır. Bu, ekonomik yönden KKTC'nin tanınması anlamına gelirken, beklenen uluslararası siyasal tanınmanın da, alt yapısını oluşturmaktadır.

Buna karşın, GKRY'ndeki ithâlat ve ihrâcatın, mal gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir[218]:

İthâlatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	Mal Grupları	1985	1986	1987	İhrâcatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	1985	1986	1987
	1.Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan	135.2	140.2	153.6		97.1	128.9	147.1
	2.İçkiler ve Tütün	26.2	38.7	30.7		40.6	43.1	40.2
	3.Yakıttan Gayrı Yanmayan Hammaddeler	21.7	24.4	29.5		16	15.7	18.6
	4.Yanıcı, Yağlı ya da Buna Benzer Mineraller	224.5	160.1	181.8		38.6	29.5	32.1
	5.Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	24.5	20.4	18.5		15.1	12.7	11.6
	6.Kimyasal ve Buna Benzer Ürünler	93.4	114.6	142.2		24.7	25.9	29.0
	7.Hammaddesine Göre Tasnif Edilenler	290.1	345.9	411.8		37.4	34.7	51.6
	8.Makina ve Nakliyat Araçları	326.9	310.5	362.1		51.6	63.9	60.5
	9.Çeşitli Mamüller	92.8	102.9	126.5		152.2	145.6	223.9
	10.Ulaştırma ve Haberleşme Göre Tasnif Edilenler	14.1	18.5	21.8		2.8	4.2	4.5

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, GKRY'nin ithâlatı, ağırlıklı olarak hammadde mamülleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun başlıca sebebi, GKRY'nde, ağır sanayiye ait, büyük işletmelerin olmamasıdır. Bunu gözününde bulunduran GKRY hammadde ihtiyacını dışardan ithâl etmek suretiyle karşılamaktadır. Buna karşın, ihrâcat gelirleri içerisinde, tarım ürünlerinin oldukça büyük bir yer aldığı görülmektedir.

[218] Statistical Abstract 1992, s.539-540.

KKTC'nin **ithâlatında**, AT ülkelerinin, % 36.1 gibi oldukça büyük bir pay aldığı görülmektedir. İhrâcatta ise bu oran, daha da büyümükte ve yapılan toplam ihrâcatın, aşağı yukarı % 72.8'inin yine, AT ülkelerine olduğu dikkati çekmektedir. 1977-1989 döneminde, Kıbrıs Türkleri'nin, AT ülkeleri ile ticarî ilişkileri, oldukça yoğunlaşmıştır. Ada Türkleri'nin AT'yla olan ithâlatı, 1977'de 13.3 milyon dolar iken, 1989'da bu oran, 94.7 milyona çıkmıştır. Bu oran, nisbî olarak ifade edilecek olursa, % 16.2'den % 36.1'e ulaştığı görülmektedir.

Yine aynı zaman diliminde, KKTC'nin AT ülkelerine olan ihrâcatı 3.6 milyon dolar iken, 40.2 milyona yükselmiştir. Kıbrıs Türkleri tarafından yapılan bu ihrâcatın, toplam ihrâcata oranı, % 15.1'den % 72.8'e ulaştığı dikkati çekmektedir.Buna karşın, Türkiye'ye yapılan ihrâcatın, nisbî olarak % 26.4'den, % 16.7'ye düştüğü görülmektedir.

Buna istinaden, KKTC'nin ithâlat ve ihrâcatının, ülke gruplarına göre dağılımı ise, şu şekildedir[219]:

---

[219] KKTC-1992, s.16; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet (Sosyal ve Ekonomik Gelişmesi) s.18; Olgun, op.cit., s.106; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.40-41; 1993 Yılı Programı, s.56, 236; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.71-73; KKTC Resmi Gazetesi, op.cit., s.584-585, 748; Statistical Yearbook 1992, s.216-217; 1995 Yılı Programı, s.743.

\ ülkeler \ \ Yıllar \	A.T. ülkeleri (milyon dolar)	Doğu Avrupa ülkeleri (milyon dolar)	Diğer Avrupa ülkeleri (milyon dolar)	Asya ülkeleri (milyon dolar)	Afrika ülkeleri (milyon dolar)	Amerika Kıtası ülke. (milyon dolar)	Okyanus ülkeleri (milyon dolar)	Türkiye (milyon dolar)	İngiltere (milyon dolar)
1980									
ithâlat	38.8	0.2	42.3	4.1	0.04	3.1	0.07	?	?
ihrâcat	34.5	—	4.7	3.1	0.2	0.002	—		
1981									
ithâlat	42.5	0.3	48.6	5.3	0.9	1.9	0.06	?	?
ihrâcat	23.1	—	6.8	5.8	0.2	0.02	—		
1982									
ithâlat	50.5	0.3	51.3	6.7	0.1	2.4	0.003	?	?
ihrâcat	26.4	—	7.5	5.48	0.03	0.001	0.02		
1983									
ithâlat	55.4	0.5	70.6	71.9	0.1	3.1	0.06	65.4	28.9
ihrâcat	24.8	—	7.01	8.9	0.03	—	—	6.5	23.0
1984									
ithâlat	48.6	0.4	65.6	12.9	0.1	2.9		61.5	20.9
ihrâcat	23.4	—	8.2	6.7	0.04	0.0005	0.0007	8.4	21.4
1985									
ithâlat	52.9	0.3	69.8	11.6	0.3	2.2	0.05	65.1	27.5
ihrâcat	35.1	—	5.6	4.5	—	0.09	—	5.4	31.2
1986									
ithâlat	51.3	0.6	73.3	18.2	0.3	0.03	0.3	70.1	22.7
ihrâcat	34.7	0.4	8.3	5.3	—	2.3	—	8.2	31.3
1987									
ithâlat	71.7	0.6	98.1	38.7	0.1	3.1	0.05	94.3	31.4
ihrâcat	41.4	—	8.1	3.5	—	1.0	0.004	7.9	36.7
1988									
ithâlat	64.3	1.8	107.3	34.1	0.4	3.7	0.04	101.9	32.6
ihrâcat	42.5	—	6.5	1.8	—	0.5	—	6.9	37.5
1989									
ithâlat	94.7	0.9	116.9	38.7	0.5	5.8	0.7	112.5	49.6
ihrâcat	46.2	0.06	9.6	3.4	—	0.8	—	9.2	35.2
1990									
ithâlat	131.1	1.041.6	7.051.1	13.032.0	934.6	8.676.7	63.8	153.5	67.1
ihrâcat	51.0	—	368.5			3.265.2	—	7.9	44.0
1991									
ithâlat	92.9	?	1.6	?	?	?	?	143.0	45.7
ihrâcat	42.0		1.0					7.3	35.4
1992									
ithâlat	91.4	?	11.4	?	?	?	?	178.7	45.5
ihrâcat	41.7		0.9					9.1	36.3
1993									
ithâlat	121.7	?	?	?	?	?	?	150.9	65.4
ihrâcat	36.4							12.5	26.7
1994									
ithâlat	103.2	?	?	?	?	?	?	156.6	62.0
ihrâcat	38.1							13.0	28.0

KKTC'nin, ithâlat ve ihracâtının, ülke gruplarına göre dağılımını belirttikten sonra, Kıbrıs Türkleri'nin, özellikle AT ve gelişmiş ülkelerle olan ticarî münasebetlerini belirtmekte fayda vardır. Buna göre, KKTC'nin, yukarıda ifade edilen ülkelerle olan ticarî münasebetleri, şu şekilde gelişmiştir[220]:

(milyon ABD $)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1990					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. OECD ülkeleri	378.0	315.4	82.7	62.6	95.6	-252.8
1. Türkiye	161.4	153.5	40.2	7.9	12.1	-145.6
2. AT ülkeleri	182.1	131.1	34.4	51.0	77.9	- 80.1
a. İngiltere	111.1	67.0	17.6	44.0	67.2	- 23.0
b. Almanya	23.6	19.0	5.0	4.6	7.0	- 14.4
c. Diğerleri	47.4	45.0	11.8	2.4	3.7	- 42.6
3. EFTA ülkeleri	6.0	5.6	1.5	0.4	0.6	- 5.2
4. Japonya	19.5	19.4	5.1	0.1	0.2	- 19.3
5. ABD	8.9	5.7	1.5	3.2	4.9	- 2.5
6. Diğerleri	0.1	0.1	0.0	—	—	- 0.1
B. Diğer Avrupa ülkeleri	1.5	1.5	0.4	—	—	- 1.5
C. Orta Doğu ülkeleri	7.9	6.4	1.7	1.5	2.3	- 4.9
D. Uzak Doğu ülkeleri	52.4	52.3	13.7	0.1	0.2	- 52.2
E. Diğer ülkeler	7.2	5.9	1.5	1.3	2.0	- 4.6

[220] Statistical Yearbook 1990, s.216-223; 1993 Yılı Programı, s.223-226; KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.743-749; 1995 Yılı Programı, s.741-744.

(milyon ABD $)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1991					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. OECD ülkeleri	306.8	256.7	85.3	50.1	95.4	-206.6
1. Türkiye	150.4	143.1	47.5	7.3	13.9	-135.8
2. AT ülkeleri	134.9	92.9	30.9	42.0	80.0	-50.9
a. İngiltere	81.1	45.7	15.2	35.4	67.4	-10.3
b. Almanya	19.5	15.2	5.0	4.3	8.2	-10.9
c. Diğerleri	34.3	31.9	10.6	2.4	4.6	-29.5
3. EFTA ülkeleri	4.4	4.0	1.3	0.4	0.8	-3.6
4. Japonya	12.5	12.5	4.2	—	—	-12.5
5. ABD	3.7	3.4	1.1	0.3	0.6	-3.1
6. Diğerleri	0.8	0.8	0.3	—	—	-0.8
B. Diğer Avrupa ülkeleri	2.6	1.6	0.5	1.0	1.9	-0.6
C. Orta Doğu ülkeleri	5.4	4.7	1.6	0.7	1.3	-4.0
D. Uzak Doğu ülkeleri	19.9	19.9	6.6	—	—	-19.9
E. Diğer ülkeler	19.0	18.3	6.1	0.7	1.3	-17.6

(milyon ABD $)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1992					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. OECD ülkeleri	364.6	313.4	84.4	51.2	93.8	-262.2
1. Türkiye	187.8	178.7	48.1	9.1	16.7	-169.6
2. AT ülkeleri	133.1	91.4	24.6	41.7	76.4	-49.7
a. İngiltere	81.8	45.5	12.3	36.3	66.5	-9.2
b. Almanya	18.6	15.3	4.1	3.3	6.0	-12.0
c. Diğerleri	32.8	30.6	8.2	2.2	4.0	-28.4
3. EFTA ülkeleri	24.3	24.0	6.5	0.3	0.5	-23.7
4. Japonya	11.7	—	0.0	—	—	-11.7
5. ABD	7.4	7.4	2.0	—	—	-7.4
6. Diğerleri	0.2	—	0.0	—	—	-0.2
B. Diğer Avrupa ülkeleri	12.3	11.4	3.1	0.9	1.6	-10.5
C. Orta Doğu ülkeleri	2.8	2.3	0.6	0.5	0.9	-1.8
D. Uzak Doğu ülkeleri	26.3	26.2	7.1	0.1	0.2	-26.1
E. Diğer ülkeler	18.9	18.1	4.9	0.8	1.5	-17.3

(milyon ABD $)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1993					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. OECD ülkeleri	339.0	289.6	79.6	49.4	90.6	-240.2
1. Türkiye	163.4	150.9	41.5	12.5	22.6	-138.4
2. AT ülkeleri	158.1	121.7	33.4	36.4	66.8	-85.3
a. İngiltere	92.1	65.4	18.0	26.7	49.0	-38.7
b. Almanya	20.0	15.2	4.2	4.8	8.8	-10.4
c. Diğerleri	46.0	41.1	11.3	4.9	9.0	-36.2
3. EFTA ülkeleri	4.4	4.2	1.2	0.2	0.4	-4.0
4. Japonya	9.3	9.3	2.6	—	—	-9.3
5. ABD	3.2	3.1	0.9	0.1	0.2	-3.0
6. Diğerleri	0.6	0.4	0.1	0.2	0.4	-0.2
B. Diğer Avrupa ülkeleri	11.6	11.0	3.0	0.6	1.1	-10.4
C. Orta Doğu ülkeleri	5.4	3.2	0.9	2.2	4.0	-1.0
D. Uzak Doğu ülkeleri	38.1	38.0	10.4	0.1	0.2	-37.9
E. Diğer ülkeler	24.3	22.1	6.1	2.2	4.0	-19.9

(milyon ABD $)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1994					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. OECD ülkeleri	327.7	276.2	83.8	51.5	87.3	-224.7
1. Türkiye	169.6	156.6	47.5	13.0	22.0	-143.6
2. AT ülkeleri	141.3	103.2	31.3	38.1	64.6	-65.1
a. İngiltere	90.0	62.0	18.8	28.0	47.5	-34.0
b. Almanya	16.4	11.5	3.5	4.9	8.3	-6.6
c. Diğerleri	34.8	29.7	9.0	5.1	8.6	-24.6
3. EFTA ülkeleri	6.8	6.6	2.0	0.2	0.3	-6.4
4. Japonya	6.9	6.9	2.1	—	—	-6.9
5. ABD	2.4	2.3	0.7	0.1	0.2	-2.2
6. Diğerleri	0.7	0.6	0.2	0.1	0.2	-0.5
B. Diğer Avrupa ülkeleri	6.5	5.7	1.7	0.8	1.4	-4.9
C. Orta Doğu ülkeleri	5.3	2.6	0.8	2.7	4.6	0.1
D. Uzak Doğu ülkeleri	27.1	27.0	8.2	0.1	0.2	-26.8
E. Diğer ülkeler	22.0	18.1	5.5	3.9	6.6	-14.2

KKTC'nin dış ticaret hacmini, ağırlıklı olarak AT ülkeleri oluşturmaktadır. Buna istinaden, yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, KKTC ekonomisinde, dış ticaret açığı, yine bu ülkelerle yapılan ticarette meydana gelmektedir.

KKTC'nde, 1990-1994 yılları arasında, ikinci ülkelerle yapılan ticarette, istisnaî bir durum dışında, tamamen açık vermiştir. Bu süre zarfında, KKTC'nin dış ticaret hacmi, bazen artmış, bazen azalmışsa da, dış ticaret hacmi içindeki ithâlatın ihrâcata oranı genelde artmıştır.

1990-1994 yılları arasında, dış ticaret hacmi içinde ithâlat ve ihrâcatın oranları, şu şekilde seyretmiştir:

Yıllar	İthâlat (mil.$)	Pay %	İhrâcat (mil.$)	Pay %
1990	381.5	85.4	65.5	14.6
1991	301.1	85.2	52.5	14.8
1992	371.4	87.2	54.6	12.8
1993	363.9	86.9	54.5	13.1
1994	329.6	84.8	59.0	15.2

Esasında, KKTC ekonomisi, küçük bir ekonomi olması sebebiyle bazı niteliklere sahiptir. Her şeyden önce KKTC, jeolojik yapısı nedeniyle, tabiî yeraltı zenginliklerine sahip değildir. Bunun tabiî sonucu olarak, **üretim, yatırım** ve **kaynak** oluşturulması açısından ve bunların, yüksek düzeyde kullanılarak, yüksek bir verim elde edilebilmesi için, azamî dereceli bir ithâlat politikasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple, KKTC ekonomisinin gelişmesinde, dış

ekonomik münasebetlerin, dolayısıyla **ticaret sektörünün** büyük önemi ve ağırlığı vardır. Bununla beraber, ticaret sektöründe, bazı darboğazlar ve sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle bu sorunlar, genel kriz dönemlerinde artmakta ve etkileri, ileriki yıllara yansımaktadır.

Türkiye'de 1994 yılı başlarında yaşanan **ekonomik kriz** nedeniyle, uygulamaya konulan **"Ekonomik İstikrar Paketi"**nin etkileri, KKTC ekonomisine oldukça kötü bir şekilde yansımıştır. Bunun yanı sıra, **AT Adalet Divanı** (TAD) kararıyla, KKTC'nin, AT ülkelerine yapacağı ihrâcatın, **"Tercihli Sistem"**den yararlandırılmaması ve İngiltere'nin, TAD tarafından alınan kararı, yürürlüğe koymaya karar vermesi ile, ticaret hacminde daralma görülmüştür. 1993 yılında dış ticaret hacmi 418.4 milyon dolar iken, 1994 yılında bu rakam, 388.6'ya düşmüştür.

1994 yılında ticaret sektöründe, 1993 yılına göre reel olarak % 14.5 oranında bir daralma görülmüştür[221].

KKTC'nin dış ticaretinde, **OECD** ülkeleri içerisinde, Türkiye ve AT ülkeleri, ağırlıklı bir paya sahiptir.

KKTC'nin ithâlatında **Türkiye'nin**, ihrâcatında ise AT ülkelerinin ve bunlar içerisinde **İngiltere** ile **Almanya'nın** payı büyüktür.

1993 yılı itibarı ile, 1994 yılında ithâlat % 9.4 oranında azalarak 329.6 milyon dolara, ihrâcat ise % 8.3 oranında ortarak 59.0 milyon dolara yükselmiştir.

---

[221] 1995 Yılı Programı, s.739.

KKTC'nin, 1994 yılında toplam ithâlatta, **Türkiye**'nin payı % 47.5 ve diğer ülkelerin % 52.5 oranında olurken, ihrâcatında **Türkiye**'nin payı % 22.0 ve diğer ülkelerin % 78.0 oranında gerçekleşmiştir.

1990-1994 döneminde, dünyada meydana gelen krizler nedeniyle, KKTC'nin dış ticaret hacmi, inişli çıkışlı bir grafik izlemiştir. Daha öncede ifade edildiği gibi, KKTC'nin dış ticaret hacminde, meydana gelen daralmalar, Türkiye'den çok, üçüncü ülkelerle olan ticaret hacminden kaynaklanmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi, dış ticaret hacmi 1994 yılında, 1993 yılına göre % 7.1 oranında azalarak, 418.4 milyon dolardan 388.6 milyon dolara düşmüştür.

1988 yılına kadar KKTC'nin İngiltere'ye yaptığı ihrâcat, ithâlatı fazlasıyla karşılamıştır. Lâkin, 1988 yılından sonra İngiltere ve diğer AT ülkelerinden yapılan ithâlat, bu ülkelere yapılan ihrâcatı, artan bir oranda aşmaya başlamıştır.

1992 yılında toplam ithâlatta en büyük payı sırasıyla Türkiye, İngiltere, Uzak Doğu ülkeleri ve Almanya almıştır. İhrâcatta ise, 1992 yılında en büyük paya sahip ülkeler, sırası ile, İngiltere, Türkiye ve diğer AT ülkeleri olurken, 1993 yılında AT ülkelerinin payında bir artış, Türkiye'nin payında ise bir azalış olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi KKTC'nin 1988-1993 yılları arasındaki dış ticaret hacminde, olumlu gelişmeler olmuştur. Fakat, ithâlatın ihrâcata oranla çok fazla artmasından dolayı, dış ticaret dengesi bozulmuş ve açık giderek büyümüştür. Aynı dönem içerisinde oluşan diğer bir durum da, belirtilen dönem öncesi KKTC'nin, İngiltere ve Orta Doğu ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerde ihrâcat, ithâlatı fazlası ile karşılarken, gözlemlenen bu durum 1987 yılından sonra, Orta Doğu ülkeleri için, 1988 yılından sonra da İngiltere için ters dönmüş, ithâlatta, ihrâcata göre bir fazlalık görülmeye başlanmıştır. Böylece, yukarıda belirtilen yıllardan itibaren KKTC'nin, İngiltere ve Orta Doğu ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerinde, KKTC aleyhine dış ticaret dengesi bozulmuş ve ticaret açığı, şiddetle genişlemiştir.

1988-1993 dönemine bakıldığı zaman, dikkati çeken bir diğer nokta da, KKTC'nin Uzak Doğu ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerinde, ticaretin tek yönlü olmasıdır. Bu ülkelerden yapılan ithâlat, önemli bir paya sahip olup, devamlı bir artış göstermektedir. KKTC'nin, bu ülkelere olan ihrâcatı ise, 1992 yılına kadar hiç olmayıp, 1992 yılında 100.000[222] ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

---

[222] KKTC Resmi Gazete, Ek IV, s.746.

KKTC'nin, dış ticaret özelliklerini ifade ettikten sonra, GKRY'nin dış ticaretinin ülke gruplarına göre dağılımını, belirtmek gerekmektedir.

Buna istinaden, GKRY'nin ülke gruplarına göre ithalat ile ihracatının gelişim seyri şu şekildedir[223]:

[223] Bütün veriler, Kıbrıs Lirası'ndan ABD Doları'na çevrilmiş olup, daha iyi mukayese edilebilmesi için, KKTC DPÖ standartlarına göre, yeniden tanzim edilmiştir. bkz.. Statistical Abstract 1992, s.545 ve 547... ayr.bkz.. Economic Developments in Turkish Republic of Northern Cyprus, TRNC Prime Ministry State Planning Organization, Nicosia, 1970, s.83; Olgun, op. cit., s.106; The Europe World Yearbook, s.921; The Challenge of Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus For Membership, s.35.

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1986					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	967.5					
1. İngiltere		171.7	10.5	114.1	6.9	-57.6
2. Belçika ve Lükseaburg		25.2	1.5	6.9	0.4	-18.3
3. Danimarka		12.3	0.8	2.0	0.1	-10.3
4. Fransa		91.8	5.6	8.4	0.5	-83.4
5. F. Almanya		128.1	7.8	15.4	0.9	-112.7
6. Yunanistan		99.9	6.1	26.9	1.6	-73
7. İrlanda		7.6	0.5	3.4	0.2	-4.2
8. İtalya		151.0	9.2	7.3	0.5	-143.7
9. Hollanda		41.4	2.5	5.7	0.4	-35.7
10. Portekiz		6.1	0.4	0.4	0.02	-5.7
11. İspanya		39.9	2.4	2.1	0.1	-37.8
B. Doğu Ticaret Bölgesi	94.1					
1. Bulgaristan		4.6	0.3	2.1	0.1	-2.5
2. Çekoslovakya		7.2	0.5	2.9	0.2	-4.3
3. D. Almanya		4.2	0.3	2.3	0.1	-2.2
4. Macaristan		7.6	0.5	2.9	0.2	-4.7
5. Polonya		2.0	0.1	6.7	0.4	4.7
6. Romanya		9.9	0.6	0.7	0.04	-9.2
C. Arap ülkeleri	190.7					
1. Irak		42.4	2.6	10.2	0.6	-32.2
2. Lübnan		5.8	0.4	49.6	3.0	43.8
3. Suudi Arabistan		3.8	0.2	31.1	1.9	27.3
4. Suriye		14.9	0.9	8.5	0.5	-8.4
5. Cezayir		14.0	0.8	—	—	-14
6. Sudan		0.4	0.02	—	—	-0.4
7. Mısır		9.1	0.6	27.3	1.7	18.2
8. Libya		1.3	0.08	10.2	0.6	8.9
9. Ürdün		—	—	6.6	0.4	6.6
10. Kuveyt		—	—	11.4	0.7	11.4
11. K. Yemen		—	—	6.9	0.4	6.9
12. Dubai		—	—	10.5	0.6	10.5
13. Diğer Arap ülkeleri		1.5	0.09	18.4	1.1	16.9
D. Diğer ülkeler	383.9					
1. Hong Kong		11.6	0.7	—	—	-11.6
2. Avusturya		11.4	0.7	2.4	0.2	-9
3. İsveç		19.2	1.2	4.7	0.3	-14.5
4. İsviçre		16.7	1.0	—	—	-16.7
5. Tayvan		12.9	0.8	—	—	-12.9
6. İsrail		9.6	0.6	3.4	0.2	-6.2
7. Japonya		118.2	7.2	—	—	-118.2
8. G. Kore		15.9	0.9	—	—	-15.9
9. Brezilya		10.3	0.6	—	—	-10.3
10. A.B.D.		53.6	3.3	9.6	0.6	-44
11. Nijerya		—	—	1.6	0.09	1.6
12. Yugoslavya		—	—	0.8	0.05	0.8
13. Diğer ülkeler		62.6	3.8	19.2	1.2	-43.4

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1987					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	1.096					
1. İngiltere		211.3	5.2	138.3	3.3	-73
2. Belçika ve Lüksemburg		31.5	0.7	99.4	2.3	67.9
3. Danimarka		14.8	0.5	3.6	0.09	-11.2
4. Fransa		73.4	17.3	9.9	0.2	-63.5
5. F. Almanya		135.6	3.2	26.1	0.6	-109.5
6. Yunanistan		113.2	2.7	40.1	0.9	-73.1
7. İrlanda		12.2	0.3	2.7	0.06	-9.5
8. İtalya		169.4	4.0	10.5	0.3	-158.9
9. Hollanda		38.1	0.9	9.7	0.2	-28.4
10. Portekiz		6.7	0.2	0.1	0.002	-6.1
11. İspanya		35.6	0.8	3.3	0.08	-32.3
B. Doğu Ticaret Bölgesi	118.4					
1. Bulgaristan		8.1	0.2	3.3	0.08	-4.8
2. Çekoslovakya		9.5	0.2	3.9	0.09	-5.6
3. D. Almanya		3.5	0.08	3.1	0.07	-0.4
4. Macaristan		10.7	0.3	1.0	0.02	-9.7
5. Polonya		9.8	0.2	0.5	0.01	-9.3
6. Romanya		17.8	0.4	0.8	0.02	-17.0
C. Arap ülkeleri	309.5					
1. Irak		65.5	1.5	4.5	0.1	-61
2. Lübnan		5.3	0.1	46.4	1.1	41.1
3. Suudi Arabistan		2.6	0.06	36.0	0.9	33.4
4. Suriye		2.4	0.05	6.2	0.1	3.8
5. Cezayir		6.4	0.2	—	—	-6.4
6. Sudan		0.3	0.007	—	—	-0.3
7. Mısır		4.1	0.1	24.5	0.6	20.4
8. Libya		0.004	0.00009	50.1	1.2	50.096
9. Ürdün		—	—	4.8	0.1	4.8
10. Kuveyt		—	—	10.4	0.3	10.4
11. K. Yemen		—	—	4.4	0.1	4.4
12. Dubai		—	—	11.7	0.3	11.7
13. Diğer Arap ülkeleri		5.2	0.1	19.2	0.5	14
D. Diğer ülkeler	520.8					
1. Hong Kong		18.1	0.4	—	—	-18.1
2. Avusturya		15.0	0.4	4.3	0.1	-10.7
3. İsveç		29.5	0.7	6.9	0.2	-22.6
4. İsviçre		25.8	0.6	—	—	-25.8
5. Tayvan		22.9	0.5	—	—	-22.9
6. İsrail		10.7	0.3	3.9	0.09	-6.8
7. Japonya		150.5	3.5	—	—	-150.5
8. G. Kore		26.9	0.6	—	—	-26.9
9. Brezilya		9.6	0.2	—	—	9.6
10. A.B.D.		67.0	1.6	11.3	0.3	-55.7
11. Nijerya		—	—	1.1	0.03	1.1
12. Yugoslavya		—	—	1.9	0.05	1.9
13. Diğer ülkeler		81.8	1.9	33.4	0.8	-48.4

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1988					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthalat		İhracat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	1.315					
1. İngiltere		257.8	3.7	153.0	2.2	-104.8
2. Belçika ve Lüksemburg		37.3	0.5	10.7	0.2	-26.6
3. Danimarka		15.7	0.2	2.6	0.04	-13.1
4. Fransa		92.9	1.3	14.0	0.2	-78.9
5. F. Almanya		172.1	2.4	26.2	0.4	-145.9
6. Yunanistan		135.9	1.9	59.2	0.9	-76.7
7. İrlanda		14.1	0.2	3.2	0.05	-10.9
8. İtalya		191.0	2.7	18.8	0.3	-172.2
9. Hollanda		49.1	0.7	11.9	0.2	-37.2
10. Portekiz		8.6	0.1	0.6	0.009	-8
11. İspanya		37.8	0.5	3.4	0.05	-34.4
B. Doğu Ticaret Bölgesi	947.5					
1. Bulgaristan		8.7	0.1	4.2	0.06	-8.5
2. Çekoslovakya		18.5	0.3	3.7	0.05	-14.8
3. D. Almanya		5.9	0.08	3.0	0.04	-2.9
4. Macaristan		13.5	0.2	1.1	0.02	-12.4
5. Polonya		19.6		0.5	0.007	-19.1
6. Romanya		15.2		0.9	0.01	-14.3
C. Arap ülkeleri	326.1					
1. Irak		44.7		8.0	0.01	-36.7
2. Lübnan		6.7		44.5	0.6	37.8
3. Suudi Arabistan		4.7		35.2	0.5	30.5
4. Suriye		2.0		8.7	0.1	6.7
5. Cezayir		15.2		—	—	-15.2
6. Sudan		1.4		—	—	-1.4
7. Mısır		10.1		23.4	0.3	13.3
8. Libya		0.1		61.8	0.9	61.7
9. Ürdün		—		4.6	0.07	4.6
10. Kuveyt		—		10.4	0.2	10.4
11. K. Yemen		—		7.4	0.1	7.4
12. Dubai		—		15.4	0.2	15.4
13. Diğer Arap ülkeleri		4.6		17.6	0.3	13.0
D. Diğer ülkeler	698.2					
1. Hong Kong		20.8		—	—	-20.8
2. Avusturya		35.3		3.3	0.05	-32.0
3. İsveç		35.2		6.3	0.09	-28.9
4. İsviçre		31.2		—	—	-31.2
5. Tayvan		34.4		—	—	-34.4
6. İsrail		14.5		6.3	0.09	-8.2
7. Japonya		215.9		—	—	-215.9
8. G. Kore		34.8		—	—	-34.8
9. Brezilya		15.0		—	—	-15.0
10. A.B.D.		84.8		15.3	0.02	-69.5
11. Nijerya		—		0.5	0.007	0.5
12. Yugoslavya		—		0.8	0.01	0.8
13. Diğer ülkeler		100.9		43.1	0.6	57.8

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1989					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	1.641					
1. İngiltere		260.5	9.0	185.4	6.4	-75.1
2. Belçika ve Lüksemburg		40.4	1.4	10.8	0.4	-29.6
3. Danimarka		17.5	0.6	2.3	0.08	-15.2
4. Fransa		269.4	9.3	13.1	0.5	-256.3
5. F. Almanya		208.6	7.2	33.1	1.1	-175.5
6. Yunanistan		140.3	4.8	81.3	0.3	-59
7. İrlanda		19.8	0.7	4.4	0.02	-15.4
8. İtalya		216.7	7.5	18.0	0.6	-198.7
9. Hollanda		50.4	1.7	11.3	0.4	-39.1
10. Portekiz		8.1	0.3	0.2	0.007	-7.9
11. İspanya		43.1	1.5	6.2	0.2	-36.9
B. Doğu Ticaret Bölgesi	120.4					
1. Bulgaristan		13.8	0.5	4.1	0.1	-9.7
2. Çekoslovakya		18.5	0.6	3.1	0.1	-15.4
3. D. Almanya		18.8	0.3	2.6	0.09	-6.2
4. Macaristan		17.8	0.6	1.7	0.06	-10.1
5. Polonya		23.5	0.8	1.6	0.06	-21.9
6. Romanya		23.7	0.8	1.3	0.05	-22.4
C. Arap ülkeleri	345.6					
1. Irak		70.0	2.4	10.9	0.4	-59.1
2. Lübnan		5.8	0.2	68.0	2.3	62.2
3. Suudi Arabistan		9.7	0.3	13.9	0.5	4.2
4. Suriye		4.3	0.2	13.9	0.5	9.6
5. Cezayir		15.4	0.5	—	—	-15.4
6. Sudan		1.2	0.04	—	—	-1.2
7. Mısır		10.7	3.9	23.9	0.8	13.2
8. Libya		0.004	0.0001	18.3	0.6	18.296
9. Ürdün		—	—	5.3	0.2	5.3
10. Kuveyt		—	—	9.6	0.3	9.6
11. K. Yemen		—	—	5.3	0.2	5.3
12. Dubai		—	—	12.3	0.4	12.3
13. Diğer Arap ülkeleri		1.8	0.06	21.2	0.7	19.4
D. Diğer ülkeler	803.0					
1. Hong Kong		23.4	0.8	—	—	-23.4
2. Avusturya		24.2	0.8	5.8	0.2	-18.4
3. İsveç		34.4	1.2	6.4	0.2	-28
4. İsviçre		30.4	1.0	—	—	-30.4
5. Tayvan		44.2	1.5	—	—	-44.2
6. İsrail		18.5	0.6	10.3	0.4	-8.2
7. Japonya		247.4	8.5	—	—	-247.4
8. G. Kore		39.4	1.4	—	—	-39.4
9. Brezilya		19.5	0.7	—	—	-19.5
10. A.B.D.		128.3	4.4	12.8	0.4	-115.5
11. Nijerya		—	—	0.4	0.01	0.4
12. Yugoslavya		—	—	7.2	0.3	7.2
13. Diğer ülkeler		113.5	3.9	37.1	1.2	-76.4

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1990					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	1.835					
1. İngiltere		327.8	9.8	220.6	6.6	-107.2
2. Belçika ve Lükseamburg		45.8	1.4	18.3	0.6	-27.5
3. Danimarka		22.5	0.7	2.6	0.08	-19.9
4. Fransa		167.9	5.1	17.9	0.5	-150
5. F. Almanya		233.3	7.0	50.1	1.5	-183.2
6. Yunanistan		179.9	5.4	94.6	2.9	-85.3
7. İrlanda		17.5	0.5	7.2	0.2	-10.3
8. İtalya		257.2	7.7	14.4	0.4	-242.8
9. Hollanda		63.4	1.9	19.7	0.6	-43.7
10. Portekiz		10.0	0.3	0.4	0.01	-6.6
11. İspanya		56.3	1.7	7.8	0.2	-48.5
B. Doğu Ticaret Bölgesi	110.7					
1. Bulgaristan		6.8	0.2	5.4	0.2	-1.4
2. Çekoslovakya		25.9	0.8	4.7	0.1	-21.2
3. D. Almanya		4.0	0.1	1.9	0.06	-2.1
4. Macaristan		16.2	0.5	2.4	0.07	-13.8
5. Polonya		26.5	0.8	4.3	0.1	-22.2
6. Romanya		9.6	0.3	3.0	0.09	-6.6
C. Arap ülkeleri	363.4					
1. Irak		48.8	1.5	12.7	0.4	-36.1
2. Lübnan		9.8	0.3	92.7	2.8	82.9
3. Suudi Arabistan		12.4	0.4	28.2	0.9	15.8
4. Suriye		16.9	0.5	13.2	0.4	-3.7
5. Cezayir		32.3	1.0	—	—	-32.3
6. Sudan		0.002	0.00006	—	—	-0.002
7. Mısır		9.8	0.3	22.7	0.7	12.9
8. Libya		1.0	0.03	13.9	0.4	13.8
9. Ürdün		—	—	7.0	0.2	7.0
10. Kuveyt		—	—	5.6	0.2	5.6
11. K. Yemen		—	—	5.2	0.3	5.2
12. Dubai		—	—	11.2	0.3	11.2
13. Diğer Arap ülkeleri		3.2	0.1	21.4	0.6	18.2
D. Diğer ülkeler	1.015					
1. Hong Kong		25.5	0.8	—	—	-25.5
2. Avusturya		26.2	0.8	6.8	0.2	-19.4
3. İsveç		38.6	1.2	5.8	0.2	-32.8
4. İsviçre		36.3	1.1	—	—	-36.3
5. Tayvan		47.3	1.4	—	—	-47.3
6. İsrail		32.5	1.0	11.1	0.3	-21.4
7. Japonya		296.6	8.9	—	—	-296.6
8. G. Kore		42.1	1.2	—	—	-42.1
9. Brezilya		13.3	0.4	—	—	-13.3
10. A.B.D.		182.5	5.4	15.1	0.5	-167.4
11. Nijerya		—	—	0.7	0.02	0.7
12. Yugoslavya		—	—	18.0	2.5	18.0
13. Diğer ülkeler		158.1	4.8	58.3	1.8	-99.8

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1991					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthalat		İhracat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	1.753					
1. İngiltere		340.1	10.2	119.6	3.6	-220.5
2. Belçika ve Lüksemburg		45.7	1.4	114.4	3.4	68.7
3. Danimarka		27.6	0.8	2.1	0.06	-25.5
4. Fransa		95.9	2.9	17.6	0.5	-78.3
5. F. Almanya		250.5	7.4	49.2	1.5	-246.3
6. Yunanistan		180.6	5.4	79.7	2.4	-100.9
7. İrlanda		22.5	0.7	83.0	2.5	60.5
8. İtalya		265.9	7.9	17.7	0.5	-248.2
9. Hollanda		56.1	1.7	15.1	0.5	-41
10. Portekiz		13.0	0.4	1.2	0.04	-12.8
11. İspanya		42.0	1.3	8.7	0.3	-33.3
B. Doğu Ticaret Bölgesi	112.8					
1. Bulgaristan		7.6	0.2	7.8	0.2	0.2
2. Çekoslovakya		28.2	0.8	3.2	0.09	-25
3. D. Almanya		*	—	*	—	—
4. Macaristan		10.9	0.3	2.3	0.07	-8.6
5. Polonya		21.1	0.6	7.2	0.2	-13.9
6. Romanya		14.6	0.4	9.9	0.3	-4.7
C. Arap ülkeleri	426.6					
1. Irak		0.5	0.02	0.6	0.02	0.1
2. Lübnan		12.4	0.4	120.7	3.6	108.3
3. Suudi Arabistan		18.6	0.6	31.2	0.9	12.6
4. Suriye		27.5	0.8	19.8	0.6	-7.7
5. Cezayir		33.2	1.0	—	—	-33.2
6. Sudan		0.9	0.03	—	—	-0.9
7. Mısır		10.8	0.3	46.0	1.4	35.2
8. Libya		0.6	0.02	19.4	0.6	18.8
9. Ürdün		—	—	24.5	0.7	24.5
10. Kuveyt		—	—	4.3	0.1	4.3
11. K. Yemen		—	—	3.6	0.1	3.6
12. Dubai		—	—	15.3	0.5	15.3
13. Diğer Arap ülkeleri		12.2	0.4	36.3	1.1	-24.1
D. Diğer ülkeler	1.061					
1. Hong Kong		23.4	0.7	—	—	-23.4
2. Avusturya		32.2	1.0	136.9	4.1	104.7
3. İsveç		37.0	1.1	5.7	0.2	-31.3
4. İsviçre		42.4	1.3	—	—	-42.4
5. Tayvan		59.0	1.8	—	—	-59.0
6. İsrail		21.0	0.6	14.5	0.4	-6.5
7. Japonya		297.7	8.8	—	—	-297.7
8. G. Kore		50.9	1.5	—	—	-50.9
9. Brezilya		13.4	0.4	—	—	-13.4
10. A.B.D.		208.3	6.1	16.7	0.5	-191.6
11. Nijerya		—	—	2.1	0.06	2.1
12. Yugoslavya		—	—	11.4	0.3	11.4
13. Diğer ülkeler		170.9	5.1	49.3	1.5	-121.6

(*) Doğu Almanya'nın, Batı Almanya ile birleşmesi sonucunda, GKRY'nin bu ülke ile yaptığı ticaretin verileri, Federal Almanya'ya eklenmiştir.

(milyon ABD doları)

Ülke / Grupları / / Yıllar	1992					
	Toplam Ticaret Hacmi	İthâlat		İhrâcat		Dış Ticaret Dengesi
		Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	
A. AT ülkeleri	2.135					
1. İngiltere		374.1	9.3	179.2	4.5	-194.9
2. Belçika ve Lüksemburg		54.7	1.4	16.4	0.4	-383.3
3. Danimarka		33.6	0.8	1.8	0.04	-31.8
4. Fransa		261.1	6.4	18.8	0.5	-242.3
5. F. Almanya		298.2	7.4	36.7	0.9	-261.5
6. Yunanistan		225.2	5.6	83.3	2.1	-141.9
7. İrlanda		24.6	0.6	5.3	0.1	-19.3
8. İtalya		319.4	7.9	16.3	0.4	-303.1
9. Hollanda		78.1	1.9	17.5	0.4	-60.6
10. Portekiz		15.6	0.4	0.6	0.02	-15.0
11. İspanya		63.6	1.6	10.9	0.3	-52.7
B. Doğu Ticaret Bölgesi	142.9					
1. Bulgaristan		16.3	0.4	16.6	0.4	0.3
2. Çekoslovakya		21.6	0.5	7.7	0.2	-13.9
3. D. Almanya		*	—	*	—	*
4. Macaristan		10.3	0.3	2.9	0.07	-7.4
5. Polonya		18.2	0.5	2.9	0.07	-15.3
6. Romanya		15.0	0.4	11.4	0.3	-3.6
C. Arap ülkeleri	439.0					
1. Irak		0.2	0.005	2.6	0.06	2.4
2. Lübnan		11.4	0.3	17.1	0.4	5.7
3. Suudi Arabistan		11.2	0.3	10.3	0.3	-0.9
4. Suriye		52.3	1.3	121.6	3.0	69.3
5. Cezayir		23.8	0.6	28.9	0.7	5.1
6. Sudan		0.4	0.009	17.8	0.4	17.4
7. Mısır		13.7	0.2	15.6	0.2	1.9
8. Libya		1.6	0.02	13.0	0.1	9.4
9. Ürdün		—	—	65.0	0.7	65.0
10. Kuveyt		—	—	10.3	0.1	10.3
11. K. Yemen		—	—	4.7	0.05	4.7
12. Dubai		—	—	15.6	0.2	15.6
13. Diğer Arap ülkeleri		5.7		22.5	0.2	16.8
D. Diğer ülkeler	1.309					
1. Hong Kong		25.4	0.3	—	—	-25.4
2. Avusturya		49.2	0.5	6.4	0.07	-42.8
3. İsveç		42.5	0.5	5.4	0.06	-37.1
4. İsviçre		66.5	0.7	—	—	-66.5
5. Tayvan		62.3	0.7	19.7	0.2	-42.6
6. İsrail		27.1	0.3	—	—	-27.1
7. Japonya		347.9	3.7	—	—	-347.9
8. G. Kore		57.0	0.6	—	—	-57.0
9. Brezilya		11.0	0.1	—	—	-11.0
10. A.B.D.		277.5	3.0	15.3	0.2	-262.2
11. Nijerya		—	—	2.8	0.02	2.8
12. Yugoslavya		—	—	6.3	0.07	6.3
13. Diğer ülkeler		237.1	2.5	49.7	0.5	-187.4

(*) Doğu Almanya'nın, Batı Almanya ile birleşmesi sonucunda, GKRY'nin bu ülke ile yaptığı ticaretin verileri, Federal Almanya'ya eklenmiştir.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, GKRY'nin ülke gruplarına göre ithâlatı, ihrâcatına nisbetle çok daha fazladır. Bu sebeple GKRY'nin, bu tarihler arasındaki dış ticaret dengesi, sürekli olarak açık vermiştir.

Bunun haricinde, GKRY'nin özellikle AT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi, her yıl artan bir oranla büyümektedir. Buna karşın GKRY'nin İslâm ülkeleri[224] ile olan dış ticareti, KKTC'ne oranla fevkalade büyüktür. Bundan hareketle KKTC ile GKRY'nin, AT ve İslâm ülkeleri ile olan dış ticareti'nin yüzdelik olarak gelişim seyri şu şekildedir[225].

(%)

Yıllar	1986		1987	
GKRY	AT ülk.	İslâm ülk.	AT ülk.	İslâm ülk.
	59.1	11.7	53.6	15.1
KKTC	41.9	4.1	41.0	3.4

(%)

Yıllar	1988		1989	
GKRY	AT ülk.	İslâm ülk.	AT ülk.	İslâm ülk.
	40.0	9.9	56.4	11.9
KKTC	39.5	4.2	42.5	4.2

[224] Arap ülkeleri kasdedilmektedir.
[225] Toplam ticaret hacmindeki, AT ve İslâm ülkelerinin yüzdelik oranları belirtilmiştir.

(%)

Yıllar	1990		1991		1992	
GKRY	AT ülk.	İslâm ülk.	AT ülk.	İslâm ülk.	AT ülk.	İslâm ülk.
	55.2	10.9	52.3	12.6	53.0	10.9
KKTC	40.7	4.9	38.2	1.5	31.2	0.9

KKTC'nin, özellikle İslâm ülkeleri ile dış ticaret hacmi, oldukça kısırdır. Bu kısırlığın başlıca sebebi, İslâm dünyası dediğimiz Arap ülkelerinin, Kıbrıs meselesindeki siyasî dengeleri, Rum ve Yunan leyhine kabul etmeleridir. Bunun haricinde, bir diğer sebep de KKTC ve Türkiye'nin, benimsediği siyasî görüşlerinin Arap alemine anlatılmamasıdır. Bunun tabiî bir sonucu olarakta, İslâm dünyası dediğimiz Arap ülkeleri, ticarî münasebetlerini, ağırlıklı olarak GKRY ile kurmuşlardır.

Arap ülkelerinin, GKRY'yle kurmuş oldukları ticarî münasebetler sonucunda, Güney Kıbrıs'tan zirâî ürünlerle ilgili malların, ithâl edildiği görülmektedir. GKRY'nin Arap dünyası ile olan ticarî münasebetleri, genel mânâda Kıbrıs Rumlarının leyhine sonuçlanmaktadır. Zirâ, GKRY'nin Arap dünyası ile olan dış ticaret dengesi ağırlıklı olarak GKRY'nin leyhine gelişmiştir.

KKTC ve GKRY'nin ihracatının mal gruplarına göre dağılımı da şu şekildedir[226].

[226] TRNC, Prime Ministry State Planning Organization "Economic Developments in Turkish Republic of Northern Cyprus", Nicosia, 1970.

Mal Grupları	KKTC			GKRY	
	1977	1989		1989	
	milyon $	milyon $	%	milyon $	%
Tarım	18.5	30.2	54.7	116.8	14.1
Sanayi	2.9	24.6	44.8	338.1	46.7
Madenler	2.4	0.4	0.7	4.9	0.6
Reeksport ve Gemi Malzemeleri	—	—	—	320.5	38.6
Toplam	23.8	55.2	100	730.3	100

GKRY'nin ithâlatı içinde, AT ülkelerinin önemli bir payı olduğu daha önce de belirtilmişti. GKRY'nin 1989 yılı verilerine göre, bütün ithâlatının % 55.8'ini, ihrâcatının ise % 46.1'ini, AT ülkelerine yapmıştır.

AT'nun GKRY ile yaptığı ticaretin, 1992 yılı verileri ise şu şekildedir: İthâlatı 596 milyon ECU, ihrâcatı ise 2.029 milyon ECU'dür[227]. Bu oran, AT'nun leyhine, 1.433 milyon ECU'lük bir fazlalık vermektedir.

AT ile yakın ekonomik ilişkiler kuran GKRY, **"tercihli ticaret anlaşması"** ile, tarım ürünlerinin büyük bir kısmını AT ülkelerine satmaktadır[228]. Bu, **Rum İstatistik ve Araştırma Dairesi'nin** 1994 yılının ilk altı ayı içinde, Rum ekonomisinin durumu hakkında, yayınladığı bir rapordan anlaşılmaktadır.

---

[227] The Challenge of Enlargement Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership, s.35.

[228] Geniş bilgi için bkz.. Ahmet Şahinöz, Avrupa Topluluğunda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Poltikası, Ankara, 1993, s.48-52; Çelik Aruoba, Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti, Ankara, 1989, s.35-43.

Yine aynı Daire'nin raporunda belirtildiği üzere, 1993 yılının ilk altı ayı içerisinde yapılan ithâlat 549.5 milyon iken, 1994 yılının ayni döneminde % 10 artarak 604.4 milyon KL'na ulaşmıştır. İhracat ise 1993 yılının ilk altı ayı için 169.8 milyon iken, % 16.8'lik bir artışla 198.4 milyon KL'na ulaşmıştır[229].

Gerek GKRY, gerekse KKTC, coğrafî konumu nedeniyle transit ticaret potansiyeli oldukça yüksektir. Lâkin, KKTC coğrafî konumu nedeniyle, haiz olduğu bu avantajı, maalesef müspet yönde kullanamamaktadır. Bunun başlıca sebebi, altyapı eksiklikleri olmak üzere, KKTC limanlarına liner bağlantılı gemi seferlerinin olmaması, işçilik ücretlerinin yüksekliği gösterilebilmektedir. Bunun haricinde, KKTC limanlarında yükleme ve boşaltma için yeterli modern araç ve gerecin eksikliği, liman derinliği az ve konteyner rıhtımının ve alanının bulunmaması gibi etkenler, dış ticaretin gelişmesine engel olmaktadır.

GKRY'ninde, yukarıda ifade edilen sorunların büyük bir kısmı, telafî edilmiş ve dış ticareti geliştirecek her türlü önlem alınmıştır. Özellikle, Kıbrıs'ın bir ada oluşu sebebiyle, ulaşımın hava ve deniz yoluyla yapılmasını zorunlu kıldığından, deniz ulaşım sektörüne büyük önem verilmiştir. Bunu, Rum bandıralı gemi sayısının 2500 olması ve GKRY'nin doğrudan 3 milyon ve gemi şirketlerinin, Güney

---

[229] "Rum Ekonomisi Canlandı", Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, s.8.

Kıbrıs'ta bulundukları ofisler nedeniyle de, dolaylı olarak 20 milyon KL[230] gelir elde etmesinden anlamaktayız.

GKRY'nin gerek dış ticaretini, gerekse toplumsal refahını geliştiren başlıca unsurlardan birisi de serbest ticaret politikalarını takip etmesidir. Bunu gaye edinen GKRY, AT ile **Gümrük Anlaşması'nı** uygulamaya koymakla beraber, **Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı** (GATT) imzalamıştır.

Bilinği gibi **GATT Anlaşması;**

> **"Ticaret ve ekonomik girişim alanındaki ilişkilerin, hayat standartını yükseltmek, tam istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, ayni zamanda da dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkân vermek ve gerek çevreyi korumak, gerek farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmek amaçlarına hizmet etmesi gerektiğini göz önünde tutmaktadır"[231].**

Rum Yönetimi, GATT Antlaşmasını imzalamasına karşın, muhtemelen **1 Temmuz 1995** tarihinde yürürlüğe koyacaktır[232].

30 Ekim 1947 tarihinde ortaya çıkan GATT, dünya ticaretini geliştirmek ve ticareti kısıtlayacak her türlü engellerin kaldırılmasını öngörmektedir. Bir başka deyişle GATT, dünya ticaretine **serbest piyasa ekonomisini** azami şekilde yerleştirmeyi gaye edinen bir anlaşmadır; ve bu anlaşmaya, Türkiye ve GKRY de ortak üyedirler.

---

[230] "Rum Ticaret Filosu", Simerini Gazetesi, 30 Eylül 1994, s.7.
[231] "Milletlerarası Andlaşma", T.C. Resmi Gazete, 25 Şubat 1995, S:22213, s.2.
[232] "Gümrük Vergileri", Fileleftheros Gazetesi, 21 Aralık 1994, s.9.

GATT'a göre, üye ülkeler, ticareti keyfi olarak kısıtlayacak tedbirlere başvurmayacaklardır. Lâkin, bu tedbirler, belirli sebeplerin oluşması halinde ticareti kısıtlayıcı rol üstlenebilirler[233]. GATT 1994 bildirisine, sadık kalacağını belirten GKRY, attığı imzanın mürekkebi kuramadan, ticareti kısıtlayan bir yasayı Ulusal Konsey'den geçirmeye çalışmaktadır. Şöyle ki :

ELITHIA adlı bir Rum gazetesinde çıkan bir haberde, Güney Kıbrıs'ta yaşayan herhangi bir vatandaşın, **Türkiye** menşeili fasülye, bakla veya diğer herhangi bir ürünü, tüketemeyeceğini belirtmektedir[234]. Bu gazetede, Rum Yönetimi'nin, Türkiye'den doğrudan veya dolaylı olarak, ithâl edilen ürünlerin girişini yasaklayan bir yasa tasarısının hazırladığını ve bu yasanın 17 Şubat 1994 tarihinde, meclise sunulduğu görülmektedir. Hatta, buna paralel olarak Güney Kıbrıs'ın, Türk ürünleri için bir transit istasyon olarak kullanılmasının yasaklanacağı da belirtilmektedir[235].

Her şeyden önce, her iki ülkenin GATT üyesi olması ve buna üye olan ülkelerin, birbirlerinin ticaretini yasaklamaya çalışması, anlaşmanın ruhuna ters düşmektedir. Lâkin, Rum Yönetimi, bu husus hakkında bir yol bulmuş ve yasaklama girişimini meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. GKRY, Türkiye ile olan ticaretini yasaklamasında, gerekçe

---

[233] "Milletlerarası Andlaşma: GATT 1994'ün Ödemeler Dengesi ile İlgili Hükümleri Hakkında Mutabakat Metni", md. 1-4., s.17; Aruoba, op.cit., s.83-85; Şahinöz, op.cit., s.89-102.

[234] "Türkiye ürünleri Yasaklanacak", Elithia Gazetesi, 17 Şubat, s.6.

[235] ibid., s.6.

olarak **kamu** çıkarını göstermektedir. Hatta, milli çıkarlarına aykırı olarak, Türkiye tarafından, **Kıbrıs Cumhuriyeti**'nin ekonomik birliği aleyhine faaliyette bulunduğunu belirterek, GATT Anlaşması'nın istisnaî mevzuatından yararlanmayı uygun görmüştür. Fakat, şunu hemen belirtmek lazımdır ki Türkiye, GKRY'nin ekonomik birliği aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmadığı gibi, bilakis, GKRY ile ilgili ticarî münasebetlerini artırıcı bir ortama girmiştir.

Türkiye'nin, GKRY ile ticarî münasebetlerini artırmak veya bir başka deyişle, GKRY menşeli mamüllerin Türkiye'ye girişini serbest bırakacak ortam, 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de AT ile Türkiye arasında imzalanan **"Gümrük Birliği Ortaklık Antlaşması"**ndan sonra, meydana gelmiştir.

Türkiye ile AT arasında imzalanan **Gümrük Birliği Ortaklık Antlaşması**'nın, **"Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası"** ile ilgili bölüm, yukarıda ifade edilen konuyla doğrudan ilintilidir. Anlaşmanın I. kısmında yer alan **"Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası"**nın 16. maddesinde bu durum açıkça belirtilmektedir.

I. Kısmın IV. Bölümünde "Ortak Gümrük Tarifesi ve Tercihli Tarife Politikaları" başlığı latında, **16. madde** olarak yer alan bu bölüm, gerek Türkiye, gerekse KKTC açısından, fevkalade önemli bir durum yaratmaktadır.

Anlaşmanın **16. maddesi** incelendiği zaman, ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Fakat, anlaşmanın bu maddesini tahlil etmeden önce, 16. maddenin içeriğine deyinmekte yarar vardır.

Her şeyden önce bu madde, Türkiye açısından "Topluluğun, **tercihli rejimlerinin TÜRKİYE** tarafından üstlenilmesi" şeklinde değerlendirilebilir. Buna istinaden **16. maddenin** içeriği şu şekildedir[236]:

> "1. Türkiye, bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde, ticaret politikasını aşamalı olarak Topluluğun Ticaret Politikası'na uyumlu hale getirecek biçimde, Topluluğun tercihli gümrük rejimine uyum sağlayacaktır. Bu uyum hem otonom rejim, hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsayacaktır. Bu amaçla, ilgili ülkelerle karşılıklı çıkar temeline dayanan görüşmeler gerçekleştirilecektir. Ortaklık Konseyi, kaydedilen gelişmeleri düzenli olarak gözden geçirecektir.
>
> (.....)
>
> 3. a) Türkiye'nin Paragraf 1'de atıfta bulunulan dönem içinde (5 yıl), menşei veya ihracatçı ülkeler, dolayısıyla Topluluğa tercihli muamele ile (!) üçüncü ülkelerden ithal edilen ve serbest dolaşıma giren ürünler, Türkiye'ye ithâl edilirken, aşağıdaki koşullarla telafi edici vergiye tâbi olacaklardır :
>
> -Türkiye'nin aynı tercihli tarifeyi tanımadığı ülkelerden ithâl edilenmişlerse;
> -Bu ülkelerden ithâl edilmiş oldukları belirlenebilmekteyse;
> -Türkiye'de ödenecek vergi Toplulukta uygulanan vergiden en az 5 puan daha fazlaysa ;
> -Bu mallarla ilgili önemli bir trafik sapması gözlenmişse
> (.....)".

---

[236] Türkiye-AB İlişkileri, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 1995, s.3; Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, Dünya Ekonomi-Politika, Mart 1995, s.10.

Yukarıda belirtilen **16.maddenin** içeriği, Topluluğun yaptığı bütün **Gümrük Birliği Anlaşmaları'nda** aynen mevcuttur. Yoksa, sanıldığı gibi bu madde, sadece Türkiye ile olan **Gümrük Birliği Anlaşması'nda** yer almamaktadır. Her şeyden önce bu madde, Topluluk ruhunu yansıtan bir mevzuat olduğu unutulmamalıdır. Zirâ, 1957 yılında, **6 Batı ülkesi** arasında imzalanan **Roma Antlaşması** ile kurulan ve aradan geçen süre içinde, üye sayısı 15'e çıkan AT'nu, her şeyden önce bir gümrük birliği olarak düşünmek ve ele almak gerekmektedir. Bilindiği gibi gümrük birliği, birliğe katılan üyeler arasında vergilerin kaldırılması, üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük birliği tarifesinin uygulamaya konulduğu, bir ekonomik işbirliği ya da bütünleşme biçimidir.

Roma Antlaşması'nın ruhuna istinaden, üye ülkelerin ekonomik politikalarını birbirlerine uydurmaları sonucunda, ortak bir pazarın kurulmasına sebep olmuşlardır. Şu var ki, ortak bir pazarın kurulması için her şeyden önce, bütün gümrük vergilerinin kaldırılması gerekmektedir. Bunu gözönünde bulunduran Topluluk üyeleri, belirlenen süreden önce, 1 Temmuz 1968 tarihinde, kendi aralarında mevcut olan gümrük vergilerini kaldırmışlardır. Bunun yanı sıra, miktar kısıtlamaları mânâsına gelen **kotaları** da kaldırmışlardır. Ne var ki gümrük birliğinin, tam olarak işlemesini engelleyen bazı unsurlar, meselâ fizikî engeller-gümrük kontrolleri-,

denetim belgelerinin farklılığı, üye ülkelerde geçerli normlar arasındaki farklılıkların olması, bugün dahi ortak pazarın işleyişinde güçlükler oluşturmaktadır. Fakat, yine de ortak pazarın eksiksiz bir şekilde işlenebilmesi için, üye ülkeler, azamî gayret sarfetmektedirler. Zirâ, AT'nun temel amaçlarından biri de, daha önce de belirtildiği gibi, **gümrük birliğidir.**

Gümrük birliği, **Roma Antlaşması'nda** tanımlanmamışsa da Antlaşma'nın **9. maddesinin**, bu mevzu ile alakalı olduğu ve yalnızca **"uygulama alanından"**[237] söz ettiği görülmektedir. Roma Antlaşması'nın 3/2 maddesine göre, şöyle denilmektedir:

> **"Topluluk, mal alışverişlerinin tümünü içine alan ve üye devletler arasındaki ithâlata ve ihrâcata uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili rejimlerin yasaklanması ile, üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak gümrük tarifesinin kabulünü kapsayan bir gümrük birliği üzerine kurulur"**[238].

Bu madde, üye devletlerin kendi arasındaki **"alışverişlerin tümünden"** söz ettiğine göre, gümrük birliği, yalnızca sanayi ürünleri için değil, zirâî ürünler için de söz konusu olduğu görülecektir[239].

Bilindiği gibi, gümrük vergileri, dış ticaretin önündeki en önemli engellerden birisidir. Buna karşın, gümrük birliğine katılan ülkeler arasında, bunların sıfıra indirilmesi sonucunda, birlik içi ticaretin gelişmesine,

---

[237] Günuğur, Avrupa Topluluğu'nda Gümrük Birliği, İç Pazar, s.1.

[238] ibid., s.1.

[239] Bu konu için bkz.. Günuğur, Avrupa Topluluğu'nda Gümrük Birliği, İç Pazar, s.1-22; Ömer Bozkurt, Avrupa Topluluğu'nun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış, ATAUM Yayınları, Ankara, 1992 s.8-10; Nahit Töre: "Avrupa Topluluğunda Ekonomik ve Parasal Birlik", ATAUM Ders Notları, Ankara, 1994 s.1-12; Karluk, op.cit., s.23-32.

olumlu bir etki yapmıştır. Nitekim, AT'yla üçüncü ülkeler arasındaki ticaret hacmi, üç kat artarken, Topluluk içi ticaret hacmi, yedi katına çıkmıştır[240]. Bundan da anlaşılacağı üzere Topluluk, ticaretin serbestçe yapılmasına büyük önem vermektedir. Lâkin, GKRY, 1973 yılında Topluluk ile **Gümrük Birliği Antlaşmasını** imzalamasına karşın, ki yukarıda ifade edilen ilkeleri uygulayacağına dair teyit ve tasdik etmiştir, Türkiye menşeili malların, birlik içinde serbest dolaşımına engel olmaya çalışmaktadır.

Türkiye ve GKRY'nin, Topluluk ile gümrük birliğine girmesi, dış ticaret açısından GKRY'nin pek leyhine olduğu söylenemez. Zirâ, GKRY, bazı mallar dışında Türkiye ile rekabet edecek boyutta değildir. Bu yüzden kendi iç üretimini, dışa, özellikle Türkiye'ye karşı korumak için, iç hukukunda mevzuat düzenlemelerine gidecektir. GKRY'nin iç hukukta, Topluluğun **rekabet hukukuna** karşı mevzuat düzenlemelerine gidecek olması, Roma Antlaşması'nda, ikinci grup ürünler için öngörülen özel hükümlerde (**md. 39/46**) saklı tutulmuştur.

Türkiye'nin, GKRY'yle olan dış ticaret münasebetlerinde, taşıma sektöründe büyük bir gelişme beklenmektedir. Zirâ, GKRY'nin ticarî mamül taşıyabilecek yük gemisi sayısı Türkiye'ye göre çok fazladır. Coğrafî mekân açısından Türkiye'ye yakın olması, taşıma maliyetinde azalma olacağından, Türkiye, dış ticaretini, ağırlıklı

---

[240] Töre : "Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik", s.1.

olarak GKRY'ne kayıtlı Rum bandıralı gemilerle yapacaktır. Kaldı ki bugün dahi Türkiye, bazı ticarî emtiasını, Rum bandıralı gemilerle taşıttırtmaktadır.

Gerek GKRY, gerekse Türkiye'nin, aynı anda gümrük birliğinde olması, KKTC'nin dış ticaret hacmini, büyük ölçüde daraltacaktır. Nitekim, KKTC'nin dış ticaret hacmi, geçen yıllara göre, gerek ülke, gerekse ülke grupları bazında daralmalar görülmüştür.

Her şeyden önce dış ticaret hacmindeki daralma, KKTC'ne karşı, Topluluk Adalet Divanı'nın (TAD) 432/92 sayılı önkarar prosedüründeki olumsuz havadan kaynaklanmaktadır[241]. KKTC'nin ihracatına büyük darbe vuran bu karar, Topluluğun uyguladığı tarım politikasının bir sonucu olarak, Kıbrıs Türklerini mahkum etmiştir.

Topluluk pazarlarında, yerli ürüne öncelik tanımak, üçüncü ülkelerden(!) gelecek düşük fiyatlı ürünlerin iç pazarı tutarak, yerli üreticilerle ve Topluluk üretiminin bu rekabetten zarar görmesini önlemek temel ilkelerdendir[242]. Topluluk, üçüncü ülkelerden gelecek rekabete karşı, değişen gümrükler yoluyla korunmaya çalışmıştır. Bundaki gaye şudur:

Topluluk içinde, kendine yeterliliği artırmak ve üçüncü ülkelere, bağımlı olmaktan kurtulmayı amaçlamaktadır[243]. Maalesef, Topluluğun uyguladığı bu tarım politikasının faturasını, hiç haketmediği halde ödeyen bir kesim vardır

---

[241] Bu konu, daha sonraki bir bölümde, ayrıntılı olarak ele alınacaktır.
[242] Gülcan Eraktan, Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası, Ankara 1992, s.7.
[243] ibid., s.4.

ki, o da Topluluk dışında kalan ve bunlara **üçüncü ülkeler** adı verilen üretici ülkelerdir. TAD'ın, 4 Temmuz 1994 tarihinde aldığı bir kararla, KKTC'ni üçüncü ülkeler sınıfına dahil etmesi, **tercihli ülkeler sınıfının** sahip olduğu ticarî ayrıcalıklardan, mahrum edilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla, gerek Türkiye ve Gerekse GKRY'nin, gümrük birliğine üye olması, KKTC'nin ağırlıklı ihracat yaptığı Türkiye kapılarının da kapanması demek olacaktır. Zirâ Türkiye, KKTC'nden ithâl edeceği mamül veya mamüller için, **"fark giderici vergi"** uygulamak zorunda kalacaktır.

Türkiye'nin, KKTC'nden ithâl edeceği ticarî emtiaya, **fark giderici vergi** uygulama zorunluluğu, Topluluğun **Ortak Gümrük Tarifesi**'nin (OGT) iç hukukuna dayanmaktadır. Gerçekten de, Topluluk içinde üretilen ancak bu üretime, doğrudan ya da dolaylı biçimde üçüncü ülkelerden gelen ve gümrük vergilerinden tamamen veya kısmen muaf olarak pazara sokulan ana malları ile, yatırım mallarının girdiği ürünler, **Ortak Pazar**'daki **"serbest rekabet"** ortamını bozucu etkilere sahiptir. Bir başka deyişle, Toplulukta serbest dolaşım olanağından yararlanarak bir üye devletten ötekine, gümrüksüz sokulacak ürünlerin, üretimine, yabancı unsurların gümrük duvarına çarpmaksızın girmesi, girdi maliyetlerini, dolayısıyla da **satış fiyatını düşüreceğinden**, Ortak Pazar'da rekabeti etkilecektir. İşte, bu çarpıklığı önlemek amacıyla, **Roma Antlaşması**, bu tür ürünlerin Toplulukta serbest dolaşım

durumunda bulunabilmesini, ürünlerin üretimine giren yabancı unsurlardan, **"fark giderici vergi"** alınması koşuluna bağlamıştır. Dolayısıyla denilebilir ki Türkiye, KKTC'den ithâl edilecek her türlü ticarî emtiaya, **fark giderici vergi** uygulanmak suretiyle, KKTC menşeili malların satış fiyatını artıracağından, Topluluk içinde rekabet şansını azaltacaktır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin KKTC'ne karşı etkilerini belirttikten sonra, tekrardan Türkiye ile AT arasında imzalanan **Gümrük Birliği Antlaşması'nın 16. maddesine** dönmekte fayda vardır. Zirâ, ele alınacak mevzu, gerek Türkiye, gerekse KKTC Devleti için fevkalade önemli sonuçlar doğuracağını tahmin etmekteyiz. Şöyle ki :

Türkiye, Gümrük Birliği Antlaşması'nın Avrupa Parlamentosu'ndan geçmesi halinde, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren, AT ile gümrük birliğine girecektir. Türkiye'nin gümrük birliğine girmesi demek, bazı yükümlülükleri beraberinde yüklenmesi demektir. Bu da Topluluğun nevi şahsına münhasır olan ticaret politikasına Türkiye'nin uyum sağlaması mânâsına gelmektedir. Pek tabiki Türkiye'nin, mevcut ticaret politikasını, kısa bir sürede, Topluluğun ticaret politikasıyla uyumlu hale getirmesi, beklenmektedir. Bunu, gözönünde bulunduran Topluluk, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl gibi bir süreyi, uyum süresi veya geçici dönem olarak öngörmektedir.

Topluluk, 5 yıl gibi uzun bir süreyi uyum için Türkiye'ye tanırken, Türkiye'nin, özellikle OGT'ni gerçekleştirmesini beklemektedir. Topluluğun Türkiye'den beklediği bir diğer şeyde, OGT'ne tâbi olan **tercihli gümrük rejimine** uyumudur. İşte buraya kadar Topluluğun, Birliğe uyum sağlaması için Türkiye'den istediği şeylerin gayet normal olduğu görülmektedir. Lâkin, bundan sonraki gelişmeler, özellikle Türkiye'nin Kıbrıs hususundaki dış politikasını tamamen değiştirebilecek bir tarzda gelişmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs hususundaki Türk dış politikasında bazı radikal değişiklikler yapabileceği, Gümrük Birliği Antlaşmasının **16. maddesinde** saklı olan mânâsından anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, Antlaşmanın **16. maddesi**, gayet iyi tahlil edilmelidir.

Bu madde, Topluluğun **tercihli gümrük rejimine** uyum sağlayacak Türkiye'nin, ayni zamanda hem **otonom rejime**, hem de üçüncü ülkelerle, **tercihli ticaret anlaşmalarını** da kapsamaktadır. Bu gaye ile Türkiye'den, ilgili ülkelerle temasa geçerek, karşılıklı **çıkar** ilişkisine dayalı olarak, **görüşmeler** ve hatta **anlaşmalar** yapılması istenmektedir. Bu amaç, masumhane bir istek olsa da, altında yatan gerçek oldukça tehlikelidir. Zirâ, Topluğun **otonom rejimler** ve **tercihli anlaşmalardan** anlamış olduğu mânâ, Türkiye'nin anlamış olduğu mânâdan çok daha farklıdır.

Topluluğun söz konusu ettiği **otonom rejimler**; genelleştirilmiş preferanslar (tercihler), işgal altındaki

topraklar menşeli mallara uygulanan rejim, Ceuta veya Melilla menşeli mallara uygulanan rejim, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ile Makedonya eski Yugoslavya Cumhuriyeti menşeli mallara uygulanan rejimlerdir[244].

Topluluğun uyguladığı otonom rejimler, doğrudan Türkiye ve onunla ticarî münasebete girecek olan ülke veya ülkeleri etkileyeceğinden, KKTC'ni pek ilgilendirmektedir. Lâkin, bir diğeri var ki, gerek Türkiye'yi, gerekse KKTC'ni, çok yakından ilgilendirmektedir. O da **tercihli anlaşmalar** sistemidir.

Topluluğun, 16. maddeye izafeten, Ek No:10'da "Otonom Rejimler ve Tercihli Anlaşmalar" da da ifade edildiği gibi, çeşitli ülkelerle yaptığı anlaşmalar, şu şekilde sıralanabilir[245].

- **Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti** ile akdedilen **Serbest Ticaret Anlaşması;**

- **Estonya, Letonya ve Litvanya** ile akdedilen **Serbest Ticaret Anlaşmaları;**

- **İsrail** ile akdedilen **Anlaşma;**

- **Cezayir, Tunus** ve **Fas** ile akdedilen **Anlaşmalar;**

- **Mısır, Ürdün, Lübnan** ve **Suriye** ile akdedilen **Anlaşmalar;**

---

[244] Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, "Topluluğun Tercihli Rejimlerinin Türkiye Tarafından Üstlenilmesi", s.49 ve 62; Türkiye-AB İlişkileri, s.3 ve 11.

[245] ibid., "Ek No.10 : 16'ncı maddede Belirtilen Otonom Rejimler ve Tercihli Anlaşmalar", s.11; ibid., "Ek No.10: 16'ncı Maddede Belirtilen Otonom Rejimler ve Tercihli Anlaşmalar", s.50.

- **İsviçre ve Lihtenştayn** ile akdedilen **Serbest Ticaret Anlaşmaları;**

- **Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması**

- **KIBRIS ve Malta** ile akdedilen **Ortaklık Anlaşmaları.**

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, Topluluk, muhtelif ülkelerle ticareti geliştirici anlaşmalar yapmış ve Türkiye'den de, bu anlaşmaları 5 yıl gibi geçici bir süre zarfında, yapmasını istemiştir. Türkiye de Topluluğun bu isteğini, **6 Mart 1995** tarihinde imzaladığı, **Gümrük Birliği Antlaşmasıyla** teyit ve tasdik etmiştir.

Topluluk, tüm Kıbrıs adına, GKRY ile **Ortaklık Anlaşması** (1973) imzaladığını ve yaklaşık 23 yıllık bir ticarî münasebeti olduğunu belirtmektedir. Yani üstü örtülü olsa da Topluluk, Türkiye'ye GKRY ile tüm Kıbrıs adına, ticarî münasebete geçmesini ve hatta ikili müzakerelere geçerek **ticarî mahiyette anlaşma veya anlaşmalar yapmasını** istemektedir. Bunu, Topluluğun, Türkiye'ye karşı riyakar bir tutum takınması olarak değerlendirmemek gerekir. Bu, Türkiye'nin girmek istediği AT'nun iktisadî politikalarının bir sonucudur ki, buna **liberasyon** politikası da denir. İşin ilginç yanı, Topluluk, bunu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, **azami beş yıl** içerisinde yapmasını istemektedir. Türkiye de Topluluğun bu isteğini, gerçekleştireceğine dair taahhüt vermiştir. Lâkin, Türkiye tarafından verilen bu taahhüt, küçük bir **çekinceyle** ileri bir tarihe atılmıştır. Anlaşmada, tercihli rejimlerin,

Türkiye tarafından üstlenilmesi ile ilgili 16. maddenin ilk üç bendi Topluluk, son bendi Türkiye tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. İşte, Türkiye tarafından konulan bu bent, Topluluğun bu isteğine karşı küçük bir çekince koyan benttir. Buna karşın, Türkiye'nin 16. maddenin son bendine koyduğu çekincenin içeriği şu şekildedir :

> "Türkiye, bu uyumda, Macaristan, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, İsrail, Romanya, Bulgaristan, Estonya, Litvanya ve Letonya, Fas, Tunus ve Mısır ile yapılacak tercihli anlaşmalara öncelik verecektir"[246].

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, Türkiye, adı zikredilen 13 ülke ile öncelikli olarak tercihli anlaşma yapacağını taahhüt etmektedir. Lâkin, Türkiye, tüm Kıbrıs adına GKRY ile tercihli ticaret anlaşması yapacağım diyememektedir. Türkiye, bunu yapacağım diyemiyor; çünkü, bugüne kadar Kıbrıs konusunda güttüğü Türk dış politikası tamamen çökmüş olacaktır. Bir başka deyişle Türkiye'nin, Kıbrıs konusundaki tüm savları, mesnetsiz kalacaktır. Zirâ, tanımadığı bir yönetimle müzakere yapmak, üstüne üstlük bir de ticarî anlaşma yapmak, GKRY'nin Türkiye tarafından resmen tanınması mânâsına gelecektir. Buna karşın, hadiseyi bir de ters yönden ele alıp, değerlendirmede büyük fayda vardır.

Türkiye 16. maddede taahhüt ettiği gibi Kıbrıs'la (GKRY) tercihli anlaşma yapmadığı taktirde, OGT'nin, bir

---

[246] Türkiye-AB İlişkileri, s.3.

başka deyişle Topluluğun ticaret politikalarına karşı ters düşmüş olacaktır. Türkiye'nin, buna benzer bir tutum takınması, açıkça, Topluluk hukukunun ihlâli mânâsına gelir ki, bu da gümrük birliğinin kuruluş ruhuna şiddetle ters düşmektedir. Dikkat edileceği gibi Türkiye, **16. maddenin** son bendine bunu koyarken, ince bir hesap yapmış ve tercihli ticaret anlaşmalarını yapacağını, hatta Topluluğu **Ek No.10**'da belirttiği ülkelere, öncelik vereceğini açıklamıştır. Lâkin, Kıbrıs'la ne tercihli ticaret anlaşması **"yapacağım"** demektedir, ne de **"yapmayacağı"** demektedir. Hatta Türkiye tercihli anlaşmalar grubunda, öncelikli ülkeler sınıfına dahi, Kıbrıs'ı (GKRY) koymamaktadır.

Hemen burada belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye'nin tercihli ticaret anlaşmalarında, Kıbrıs'a öncelik vermemesi, onunla böyle bir anlaşma yapmaması, hiç yapmayacağı mânâsına da gelmemektedir. En azından **16. maddeyi**, hukukî olarak değerlendirdiğimiz zaman, bu maddenin ruhundan, bu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu madde bazında koyduğu çekince, yaptırım gücü olmaması bakımından, **küçük çekince** olarak değerlendirilmektedir. Zirâ, Türkiye, bu çekinsiyle, GKRY ile tercihli ticaret anlaşmasını, **16. maddeye** göre, en fazla **5 yıl** erteleyebilecektir. Lâkin, bu husus, **Gümrük Birliği Antlaşması 1 Ocak 1996** tarihinde yürürlüğe girmez ve daha ileri bir tarihe ertelenirse, 5 yılla birlikte ertelenen süre kadar tehir edilecektir. Peki, ya daha sonra...

Dolayısıyla, 16. madde gibi ticaret hukukuyla alakalı bir mevzudan, siyasî hüviyetli bir sonuç çıkartılabilir kanaatindeyiz:

> **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti, favkalede bir durum olmaması halinde, partiler üstü, namus ve millî dava olarak addettiği Kıbrıs meselesini, en geç 5 yıl içerisinde bitirme gayretinde ve isteğindedir".**

Bundan hareketle Türkiye, yukarıda ifade edilen 5 yıl içerisinde ve özellikle ilk bir iki yılda Kıbrıs meselesinin çözümü için büyük bir diplomasi atağına girmesi beklenmektedir. GKRY ise, bu sürecin kendi leyhine sonuçlandırılması için en kısa sürede Kıbrıs meselesinin halledilmesini istemektedir.

GKRY'nin, AT'na üyeliği hususunda, bazı ciddi endişeleri vardır. Zirâ, TAD'nın KKTC'ni üçüncü ülkeler sınıfına koyması ile, dış ticaretinin, dolayısıyla, KKTC ekonomisinin zayıflamış olduğu bir döneme rastgelmesi, GKRY'ni gayet memnun etmektedir. Rum Yönetimince bu vaziyet, kaçırılmayacak bir fırsat olarak görülmektedir. KKTC'ni, bu ekonomik zorluklar içinde, bir anlaşmaya razı etmek çok daha kolay olacağı düşünülmektedir. Hatta KKTC'ne, bu zor ekonomik koşullarda, AT'na tam üye olma şansı verilmesi, GKRY'nce bulunmaz bir şans olarak addedilmektedir. Bundan hareketle GKRY, bu fırsatı kaçırmamak için, tüm Kıbrıs

adına, Güney Kıbrıs'ın AT'na girmesinin geciktirilmesini istemektedir. Bu açıdan GKRY, iki hususta rahatsız olmaktadır.

1. Kıbrıs'ın üyelik sürecinin, 1996 yılında yapılacak **Hükûmetlerarası Konferans**'tan sonraya değil de, Konferans kararlarının üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanmasından sonraya bırakılması olasılığı var ki, bu taktirde, görüşmelerin başlama tarihi çok gecikecektir.

2. **Hükûmetlerarası Konferans**'ın ne kadar süreceği belli değildir. Konferans bir yıl sürebilir, ama görüş ayrılıkları ortaya çıktığı takdirde, daha da uzaması pek muhtemeldir[247].

Türkiye'nin AT ile yaptığı **Gümrük Birliği Antlaşması**'ndan KKTC'nin menfî yönde etkilendiği, **16. maddenin** tahlilinden anlaşılmaktadır. Bu anlaşmanın, bir diğer maddesi olan **29. madde** de, KKTC'nin dış ticaretini yakından ilgilendirmektedir.

Bu madde, Topluluğun, 6 Mart 1995 tarihinde, Türkiye ile imzaladığı anlaşmanın **IV. Kısmı**'nda **"Yasaların Yakınlaştırılması"** başlığı altında, I. Bölüm'de yer olmaktadır. **"Fikrî, Sınaî ve Ticarî Mülkiyetin Korunması"** adı ile anılan **29. madde**, Türkiye'yi olduğu kadar, KKTC'ni de yakından ilgilendirmektedir. Buna göre, **Antlaşma**'nın **29. maddesinde** şunlar yer almaktadır:

---

[247] "Rumları Endişelendiren 5 Nokta", Simerini Gazetesi, 6 Şubat 1995, s.3.

"1. Taraflar fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet haklarının uygun ve etkin biçimde korunması ile uygulamasını sağlamak konusunda verdikleri önemi teyit ederler.

2. Taraflar, fikrî mülkiyet haklarına Gümrük Birliği'ni oluşturan iki taraf da eş düzeyde verimli koruma sağlanması halinde Gümrük Birliği'nin düzgün işleyebileceğini kabul etmektedirler (...)"[248].

Bunun haricinde taraflar, 29. maddenin Ek 8'de belirtilen yükümlülüklerini de üstlenebileceklerini belirtmektedirler. Tarafların bütün kararları üstlenme temayüllerini, Topluluğa uyum şartının sağlanması için olduğu belirtmekte fayda vardır. Zirâ, yukarıda da görüleceği gibi, fikrî mülkiyetin her iki tarafta da, eşit düzeyde korunması sağlanmadıkça, gümrük birliğinin sağlıklı bir şekilde işleyemeyeceği belirtilmektedir. Bu amaçla, Türkiye'nin tespit edilmiş bulunan bazı Topluluk mevzuatına, uluslararası sözleşmelere ve Trips Anlaşmasına[249] uyum sağlaması gerekecektir. Her şeyden önce Türkiye'nin, bu mevzuat değişikliğine uyması, Topluluk hukuku açısından şarttır. Lâkin, bu değişiklik, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'la olan ticarî münasebetlerini menfî yönde etkileyecektir. Bundan hareketle, bu etkinin daha iyi anlaşılabilmesi için, Antlaşma'daki Ek No:8'e daha yakından bakmak gerekmektedir. Buna göre[250]:

---

[248] Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, s.14; Türkiye-AB İlişkileri, s.4.
[249] Fikrî Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Hakkında Anlaşma.
[250] Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, s.46-49; Türkiye-AB İlişkileri, s.5.

Madde 1

1. Taraflar, Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'inde akdedilen Fikrî Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Hakkında Anlaşma'dan (TRIPS) doğan yükümlülüklere atfettikleri önemi teyit ederler.

Bu çerçevede, Türkiye, bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl içinde TRIPS Anlaşması'nı uygulayacağını taahhüt etmektedir.

2. Bu Karar'da hüküm bulunmayan hallerde, iki taraf arasında fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet haklarının kapsamı, koruma seviyesi ve icrâsı ile ilgili olarak TRIPS Anlaşması hükümleri, her iki taraf bakımından, yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren uygulanacaktır.

Madde 2

Türkiye, Avrupa Topluluğu'nda yürürlükte bulunan koruma seviyelerine eşit, koruma seviyelerini teminat altına almak üzere fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet haklarının, etkin bir şekilde korunmasını geliştirmeye devam edecek ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlayacak uygun tedbirleri alacaktır.

Madde 3

Türkiye, bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden önce, fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet hakları ile ilgili aşağıda sayılan çok taraflı anlaşmalara katılacaktır.

- Edebî ve sanatsal çalışmaların korunmasına dair Bern Konvansiyonu ile ilgili Paris Sözleşmesi (1971);

- İcrâcılar, fonogram üreticileri ve yayın kuruluşlarının korunması hakkında **Roma Konvansiyonu** (1961);

- **Sınaî mülkiyetin** korunması hakkında **Paris Konvansiyonu** ile ilgili **Stockholm Sözleşmesi** (1967) (1979 yapılan değişiklikle birlikte);

- **Markaların tescili** amacıyla mal ve hizmetlerin uluslararası tasnifi hakkında **Nice Anlaşması** (Cenevre Sözleşmesi, 1977, 1979 yılında yapılan değişiklikle birlikte);

- **Patent İşbirliği Antlaşması** (PCT, 1970, 1979 yılında yapılan değişiklik ve 1984 yılında yapılan tadilat ile birlikte).

Madde 4

Türkiye, bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden önce, aşağıda sayılan alanlarda AT veya üye Devletlerde kabul edilen mevzuat ile aynı dahili mevzuatı yürürlüğe koyacaktır.

- **93/98/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak **koruma kuralları;**

- **92/100/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak **komşuluk haklarının korunması;**

- **92/100/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak **kira ve borçlanma hakları;**

- **91/250/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak **edebî ürünler zımnında bilgisayar programlarının korunması.**

2. Aşağıdaki konuları düzenleyen patent mevzuatı :

- Asgarî TRISP standartlarını karşılayan **zorunlu lisans kuralları;**

- Eczacılık ürünleri ve insan ve hayvan sağlığı ile ilgili prosesler hariç, tarımsal-kimya ürünleri dahil olmak üzere, **tüm icatların patent edilebilirliği;**

- Tescil edildiği tarihten itibaren **20 yıllık** patent süresi.

3. **89/104/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak **ticaret ve hizmet markaları mevzuatı;**

4. Özellikle tektil ürünleri tasarımlarının korunmasını içermek üzere, sınaî tasarım mevzuatı;

5. Topluluk mevzuatına uygun şekilde, menşein isimlendirilmesini içermek üzere **coğrafî işaretlerin korunması;**

6. (EEC) 3842/86 sayılı Konsey Yönetmenliği'ne uygun olarak, fikrî mülkiyet hakları ihlâllerine karşı sınırda koruma mevzuatı.

Madde 5 Mükerrer

Türkiye, bu **Karar'**ın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıldan geç olmamak üzere, 1 Ocak 1999 tarihinden önce eczacılık ürünleri ve proseslerinin patent edilebilirliğini teminat altına almak amacıyla, yeni bir mevzuatı yürürlüğe koyacak veya mevzuatta gerekli değişiklikleri yapacaktır.

Madde 6

Türkiye, bu **Karar'ın** yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıldan geç olmamak üzere ;

1. AT ve Üye devletlerin taraf olmaları kaydıyla, fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet ile ilgili aşağıdaki konvansiyonlara katılacaktır.

- **Markaların uluslararası tescili** ile ilgili **Madrit Anlaşması'na ek Protokol** (1989);

- **Patent işlemleri** amacıyla mikro-organizmaların saklanmasının uluslararası tanınması hakkında **Budapeşte Anlaşması**, 1977 ve 1980 yılında yapılan değişiklikle birlikte;

- **Yeni bitki çeşitliliğinin korunması** hakkında **Uluslararası Konvansiyon** (UPOV, Cenevre Sözleşmesi, 1991).

2. Topluluk mevzuatı ile uygunluk sağlamak üzere, aşağıdaki alanlarda, dahili mevzuatı kabul etmektedir.

Telif hakları ve komşuluk hakları alanında :

- **93/83/EEC** sayılı Konsey Direktifi'ne uygun olarak kablo ve uydu ile nakledilen ürünlere uygulanabilir telif ve komşuluk hakları mevzuatı ;

- Veri tabanlarının korunması ;

Sınaî mülkiyet alanında ;

- **87/54/EEC** sayılı Konsey Diretifi'ne uygun olarak **yarı iletkenlerin topografilerinin korunması;**

- Üye Devletlerinin, know-how bilgileri ve ticarî sırların korunması konusundaki mevzuatlarına uygun mevzuatın kabulü;

- Bitki çeşitliliği haklarının korunması.

Madde 9

1. Taraflar, karar bakımından fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyetin; özellikle bilgisayar programlarında telif hakları dahil telif haklarını, komşuluk haklarını, patentleri, sınaî tasarımlar, menşein isimlendirilmesi dahil coğrafî işaretleri, ticaret ve hizmet markalarını, entegre devrelerin topografilerini olduğu kadar, Sınaî Mülkiyetin Korunmasına dair Paris Konvansiyonu'nun mükerrer 10 uncu maddesinde belirtilen haksız rekabete karşı korunmayı ve know how konusunda açıklanmış bilginin korunmasını içerdiğini kabul etmişlerdir.

Yukarıda açıkça ifade edilen ve Türkiye'nin uyması gerekli mevzuatın içeriğini, kısaca şu şekilde özetlenebilir.

Türkiye, kararın yürürlüğe girişinden 3 yıl sonra Trips Anlaşması'nın (Fikrî Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Hakkında Anlaşma), kararın yürürlüğe girmesinden önce, fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyetle ilgili, Bern Konvansiyonu ile ilgili Paris Sözleşmesi, Roma Konvansiyonu, Stockholm Sözleşmesi, Nice Anlaşması ve Patent İşbirliği

Anlaşması'na, yine kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıldan geç olmamak üzere, Madrit Anlaşması'nı Ek Protokol, Budapeşte Anlaşması, Upon Cenevre Sözleşmesi'ne katılacaktır.

Bunun haricinde Türkiye, kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 2 yıldan geç olmamak üzere, 1 Ocak 1999 tarihinden önce, eczacılık ürünleri ve üretim metotlarının patent edilebilirliğini teminat altına almak amacıyla gerekli mevzuat değişikliklerini yapmakla mükelleftir.

Peki, tüm bunlardan çıkartılacak sonuç nedir? Yoksa bütün bunlar, Türkiye'nin gümrük birliğine uyum sağlamak için bir yığın teknik mevzuattan mı ibarettir ?

Aslında bu tür sorulara verilecek, en iyi cevap, evettir.

Esasında daha önce de ifade edildiği gibi, Türkiye'nin, Toplulukla ticarî ve hukukî bütünleşmeye gitmesi demek, bu tür mevzuat değişikliğin, ulusal hukukta tadilata uğraması demektir. Hatta denilebilir ki Topluluk, Türkiye'nin bu tür mevzuat değişikliğini kabul etmemesi veya yapmamak için direnmesi, Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmemesi açısından değerlendirecektir. Zirâ, Topluluk bu mevzuat değişikliklerini, Türkiye'nin gümrük birliğine uyum sağlayacak, teknik şartlar olarak görmektedir. Bu, ilgili

anlaşmanın 63. maddesinden anlaşılmaktadır. Buna göre, 63. maddede ;

"Erteleme talebi, kararın içinde yer alan "teknik hususlarla" sınırlıdır"[251] denmektedir.

Dolayısıyla denilebilir ki, Türkiye, bu tür mevzuat değişikliğini, Topluluğa uyumu açısından yapması gerekmektedir. Kaldı ki Türkiye, bu tür mevzuat değişikliğini yapabilmesi için, TBMM'de yoğun bir çalışma programı uygulamaktadır.

İşte bu andan itibaren, KKTC'ni olumsuz etkileyecek hadiseler başlayacaktır. Çünkü, KKTC'nde, yukarıda ifade edilmeye çalışan **fikrî, sınaî** ve **ticarî mülkiyetlerin** korunmasına dair, herhangi bir yasa mevcut değildir. Hatta ve hatta KKTC, bu tür mülkiyetlerin korunması için, uluslararası alanda geçerli olan **Bern** ve **Paris Konvansiyonu'na, Paris, Upov, Roma** ve **Stockholm Sözleşmesi'ne Nice, Budapeşte, Patent İşbirliği Anlaşması'na** ve **Madrit Anlaşması'na Ek Protokol'ün** hiç birine taraf değildir. Fakat hemen belirtelim ki, KKTC'nin, uluslararası nitelikli bu anlaşmalara taraf olmamasının sebebi, bu anlaşmaların içeriğini kabul etmeyişinden değil, bilâkis, kendine taraf olma şansının verilmeyişinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, KKTC, uluslararası alanda tanınmamasından dolayı, uluslararası anlaşmalara taraf olma hakkını da kaybetmektedir. Her ne kadar da **B.M.**

---

[251] Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, s.25.

Şartı'nın 55. maddesi'nde, halklara **kendi kendini yönetme hakkı**, yani **self-determation**[252], verilmişse de, maalesef bu hak, KKTC'ne verilmemektedir. Şayet bu hak, Kıbrıs Türkleri'ne verilmiş olsa, Kıbrıs Türkleri'nin meşru iradesi sonucu ortaya çıkan KKTC'nin, uluslararası nitelikli bu anlaşmalara taraf olmaması için, hiç bir sebep yoktur. İşte, bu sebeplerden ötürü KKTC, **fikrî, sınaî** ve **ticarî mülkiyetleri** tanıyamamakta, dolayısıyla uluslararası ticarette, **korsan devlet** konumuna düşmektedir. Uluslararası ticarette, KKTC'nin içine düşmüş olduğu bu konum ile Türkiye Cumhuriyeti'nin AT'yla gümrük birliğine gitmesi halinde, ortaya çıkacak tablo, oldukça ilginçtir.

Daha önce de belirtildiği gibi, KKTC'nin ithâlat ve ihrâcatında, en ağırlıklı ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bundan hareketle, KKTC menşeili ticarî mamüllerin (özellikle zirâî mamüller) Türkiye pazarına girişi, bir ölçüde güçleşecektir. Topluluğun ticaret hukukuna göre, **mülkiyet haklarını** tanımayan bir ülke ile ticarî münasebetlerin, daha farklı bir tarzda yapılmasını istemektedir. Topluluğun, buna göre arzulamış olduğu tarz, **üçüncü ülkeler** ile ilgili ticarî mevzuatın uygulanmasıdır. Buna göre KKTC, Türkiye dahil, tüm AT ülkelerine yaptığı ihrâcatında **"fark giderici vergi"** duvarına çarpacaktır. Bu da KKTC menşeili malların girdi

---

[252] Charter of The United Nations and Statute of The International Court of Justice, "Chapter: IX International Economic and Social Co-operation", Article 55, United Nations Department of Public Information, New York, 1991, s.30.

fiyatlarını yükselteceğinden, Topluluk içindeki rekabet şansını azaltacaktır. Bu, hadisenin bir boyutudur.

Hadisenin diğer bir boyutu ise **menşi belgesinde** ortaya çıkacaktır. Yani, KKTC menşeili ihrâç mamüllerinin, Türkiye'ye girmesi halinde, **menşi belgesinin** belirtilmesi şartı aranacaktır. KKTC'ne ait **menşei belgesi**, Topluluk mevzuatına göre tanınmadığından, bir hayli sorun yaratacaktır. Bugün de yürütüldüğü gibi, Türkiye'de kurulacak bir şirketin aracılığı ile, KKTC'den değilmişcesine ithâl edilecek herhangi bir ticarî emtianın, Türkiye menşeili gösterilmesi mevzu bahis olacaktır. En azından ilk akla gelen çözüm budur. Bu mevzunun, bugüne kadar uygulanmasında bir sorun teşkil etmemesinin bir tek sebebi vardır. O da, Türkiye'nin gümrük birliğine dahil olmamasıdır. 31 Aralık 1995 tarihinde resmen gümrük birliğine girmesi beklenen Türkiye'nin, bundan sonra, buna benzer bir faaliyette bulunması beklenmemelidir. Zirâ, Türkiye, Topluluk mevzuatını ihlâl edeceğinden, **TAD** tarafından yargılanacaktır. Buna en çarpıcı misâl, Yunanistan'ın, Mısır'dan ithâl etmiş olduğu buğdayı, kendi üretmiş gibi göstererek, **menşei belgesinde** değişiklikler yapması gösterilmektedir. Türkiye'nin, KKTC'nin bazı ürünlerine yaptığı gibi, Yunanistan da Mısır menşeili malları, kendi üretmişcesine, diğer AT ülkelerine satmıştır. Kısa bir süre sonra gerçek ortaya çıkmış ve Yunanistan, **TAD**'nda yargılanarak, büyük miktarlarda para cezasına

çarptırılmıştır. Dolayısıyla böyle bir faaliyetin, Türkiye tarafından yapılması pek gerçekçi olmayacağı gibi, Türkiye'nin dış ticarette itibarını da sarsacaktır.

Hadisenin üçüncü ve son boyutu ise daha vahimdir. Topluluk, üye ülke veya ülkelerin, üye olmayan üçüncü ülkelerle yaptığı **ticarî anlaşmalara** bir boyut getirmiştir. Her şeyden önce Topluluk, kendi üyelerinin böyle anlaşmalar yapmasına karşı çıkmadığı gibi, yapılan anlaşmalara da fevkalade saygılıdır. Lâkin, Topluluğun aradığı bir şart vardır. Topluluğa üye bir ülkenin, üye olmayan bir ülke veya ülkelerle, veya yine üye bir ülkenin, Topluluğa üye olmayan ülkelerin oluşturduğu **mahallî ittifaklarla** yaptığı anlaşma veya anlaşmalarda, Topluluğun ticaret hukukunu bozucu yönde herhangi bir hüküm bulunmamasını istemektedir. Topluluğun ticaret mevzuatına aykırı gelerek, üye ülkelerin rekabet şansının ortadan kaldırması, Topluluğun şiddetle karşısında olduğu bir durumdur. Bu sebeple Topluluk, üye olan ülkelere, üye olmayan ülkelerle yaptığı ticarî anlaşmalarında, Topluluğun bu hususla alakalı mevzuatına dikkat ederek, yeniden düzenlemelerini istemektedir. Bir ölçüde **Topluluk hukukunun, millî hukuktan** üstün gelmesi olarak değerlendireceğimiz bu durum, Türkiye için de bağlayıcı bir mânâ taşır. Bilindiği gibi Türkiye ile KKTC arasında, sayısız denebilecek düzeyde, **ekonomik** ve **ticarî** mahiyette anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmaların herhangi birinin, Topluluk hukukuna uygun bir tadilat yapılması fevkalade zor

olacağı düşünülürse, KKTC ve TC arasındaki anlaşma veya protokollerin, yeniden tadilata tâbi tutulması, bir o denli güçtür. Zirâ, Topluluğun aradığı şartlara haiz yeni protokol veya anlaşmaların imzalanması, KKTC'nin her halûkarda aleyhine olacağını tahmin etmek, hiç de zor olmasa gerektir. Buna karşın Türkiye'nin, KKTC hususunda nasıl bir tutum takınacağını şimdiden kestirmek, pek mümkün değildir. Fakat, yine de şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin bu hususta hukukî manevra sahası oldukça dardır.

e. TURİZM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER:

KKTC, turizm imkânları yönünden büyük bir avantaja sahip bulunmaktadır. Kıbrıs Türkleri'nin misafirperverliği ile birleşmiş ılıman iklim, tabiî güzellikler ve tarihî eserler, KKTC'ni turistler için cazip, ideal bir ülke haline getirmektedir. Bu yüzden turizm sektörü, KKTC ekonomisi için lokomotif görevini görmektedir. Zirâ, dünyamızda son yıllarda meydana gelen ekonomik, sosyal ve politik gelişmeler, ülkelerin birbiriyle olan ilişki ve bağımlılıklarını artırmakta ve yeni ekonomik politikaların oluşturulması kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda kalkınma kavramı değişikliğe uğramakta, sosyal ve ekonomik boyut yanında, çevre boyutu da kalkınma stratejilerine yansımaktadır.

Özellikle, küreselleşme ölçüsünde süren entegrasyon ve çözülme süreçleri, uluslararası turizm hareketlerini

yoğunlaştırarak, turizme dayalı ekonomiler arasındaki rekabeti tırmandırmakta ve dünyamızda yükselen çevre bilinci, bu rekabetin ana temasını teşkil etmektedir.

KKTC, bu koşullar altında, bir turizm ekonomisinin oluşturulması için gerekli tüm özellikleri ve tarihî değerler açısından duyarlı bir dengeyi oluşturacak, kendi kaynaklarını uzun vadeli kullanımlar içinde koruyup sürdürebilen, bir turizm politikasının hayata geçirmeye çalışmaktadır.

1975-1986 döneminde reel olarak yılda ortalama % 4.6 oranında büyüme gösteren turizm sektörünün, yıllık ortalama reel büyüme hızı 1987, 1988 ve 1989 yıllarını kapsayan 34 yıllık dönemde ise % 14.8'e yükselmiştir[253]. Bu oranın, turizm sektöründe gerçekleşen hızlı büyüme sonucunda, GSYİH'daki payı şu şekildedir[254]:

Yıllar	GSYİH Cari Fiyat (milyon TL)	Turizm Sektörü Katma Değeri (milyon TL)		GSYİH'daki Payı (%)		
		1977 Sabit Fiyatlarıyla	Carî Fiyatlarıyla	1977 Sabit Fiyatlarıyla	Carî	Sabit
1983	46.428.2	4.382.6	1.553.7	58.5	3.3	1.3
1984	72.560.0	4.637.1	2.564.2	74.1	3.5	1.6
1985	124.824.4	4.998.3	6.521.0	80.9	5.2	1.6
1986	191.776.4	5.232.3	9.281.4	92.9	4.3	1.8
1987	283.848.4	5.580.7	15.115.9	112.9	5.3	2.0
1988	479.065.3	5.999.1	27.638.5	136.6	5.8	2.3
1989	898.055.9	6.515.9	50.864.6	140.7	5.7	2.2
1990	1.538.574.2	6.935.8	78.444.6	160.9	5.1	2.3
1991	2.255.177.5	6.552.2	87.267.2	125.8	3.9	1.9
1992	4.013.496.4	7.082.0	195.160.0	178.2	4.9	2.5
1993	6.828.157.3	7.424.5	385.483.2	221.9	5.6	3.0
1994 (*)	15.403.578.3	7.054.7	835.289.3	239.8	5.4	3.4

* Tahmini

253 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İKV Yay., s.46.

254 KKTC Resmi Gazete, s.760; 1993 Yılı Programı, s.249; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.327; KKTC-1992, s.25; KKTC, İKV Yay., s.47; 1995 Yılı Programı, Lefkoşa, 1994, s.753; Lemi Galip: "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kalkınmasında Turizmin Yeri", Türk Kültürü, XXVII/(Aralık 1989) 320, s.712.

Turizm sektöründe gerçekleştirilen büyüme doğrultusunda, KKTC'ni ziyaret eden turist sayısında ve net turizm gelirlerinde de son derece hızlı bir artış meydana gelmiştir. Gelen turist sayısı, 1977'de 94.939 kişi iken, 1986-1989 döneminde de 131.492 kişiden 274.073 kişiye yükselerek, % 108.4 oranında artmıştır[255]. Buna göre KKTC'nin, yıllara göre gelen turist sayısı ve turizm gelirleri şu şekildedir[256].

Yıllar	Turist Sayısı			Net Turizm Geliri (milyon $)
	T.C.	Diğer ülkeler	Toplam	
1977	84.779	10.160	94.939	30.2
1978	104.738	8.172	112.910	33.5
1979	95.115	13.286	108.401	33.7
1980	69.808	14.703	84.511	24.0
1981	62.660	15.474	78.134	23.9
1982	65.018	20.611	85.629	27.2
1983	78.467	20.467	98.934	37.1
1984	93.413	19.905	113.318	40.3
1985	103.791	21.284	125.075	47.3
1986	105.729	25.763	131.492	52.0
1987	147.965	36.372	184.337	103.5
1988	173.351	56.050	229.401	118.0
1989	214.566	59.507	274.073	154.9
1990	243.269	57.541	300.810	224.8
1991	179.379	40.850	220.237	153.6
1992	189.647	55.859	245.506	160.8
1993	293.023	67.705	360.728	189.6
1994	261.745	99.947	361.692	226.5

[255] Olgun, op.cit., s.106; KKTC, İKV Yay., s.46.

[256] KKTC Resmi Gazete, s.760-762; üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.128-330; 1993 Yılı Programı, s.251-253; KKTC-1992, s.20; KKTC (Sosyal ve Ekonomik Gelişmesi), s.19; KKTC, İKV Yay., s.48; Tourism Statistics 1990, s.82; Tourism Statistics 1991, s.82; Tourism Statistics 1992, s.78; Statistical Yearbook 1990, TRNC Prime Ministry State Planning Organisation Statistics and Research Depertment, Lefkoşa, 1991, s.201 ve 203, 210-211; 1995 Yılı Programı, Lefkoşa 1994, s.745-755; DPÖ 1994 Yılı Faaliyet Raporu, (tekstir), 1995.

Turizm gelirlerinde meydana gelen hızlı artışlar sonucunda, dış ticaret açığı büyük ölçüde turizm gelirleriyle karşılanır duruma gelmiştir. Buna istinaden, KKTC'nin dış ticaret-turizm dengesi şu şekildedir[257]:

\ Milyon \ ($) \ Yıllar\	Dış Ticaret		Dış Ticaret Açığı	Uluslararası Turizm		Turizm Dengesi	Ticaret Açığını Karşılama Oranı %
	İthâlat	İhrâcat		Gelir	Gider		
1986	153.2	52.0	101.2	93.1	41.1	52.0	51.4
1987	221.0	55.1	165.9	147.0	43.5	103.5	62.4
1988	218.1	52.4	165.7	170.2	52.2	118.0	71.2
1989	262.5	55.2	207.3	216.2	61.3	154.9	74.8
1990	381.5	65.5	316.0	309.4	84.6	224.8	71.1
1991	301.1	52.5	248.6	221.7	68.1	153.6	61.8
1992	371.4	54.6	316.8	257.5	82.4	175.1	55.3
1993	363.9	54.5	309.4	318.4	93.8	224.6	72.6
1994	329.6	59.0	270.6	325.8	99.3	226.5	83.7

Normal bir turistin imkânlarına uygun olarak birinci sınıf otel, lokanta ve yiyecekler, dengeli fiyatlarla, üstün hizmet anlayışı ile sunulmaktadır.

KKTC'de, 1987-1989 döneminde toplam olarak 1.081 yatak hizmete girmiştir. Bu göre, KKTC'de yatak sayı ve buna bağlı olarak personel sayısı şu şekildedir[258]:

---

[257] 1993 Yılı Programı, s.253; KKTC Resmi Gazete, s.765; 1995 Yılı Programı, s.758; DPÖ 1994 Yılı Turizm Faaliyetleri Raporu, (tekstir); Galip: "KKTC'nin Kalkınmasında Turizmin Rolü", T.K., op.cit., s.713.

[258] ibid.; ibid., s.771; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.331 ve 335; Statistical Yearbook 1990, s.198; 1995 Yılı Programı, s.761, 765; Tourism Statistics 1990, s.79; Tourism Statistics 1991, s.79; Tourism Statistics 1992, s.75 ve 79.

Yıllar	Yatak Sayısı	Personel Sayısı
1987	4.352	1.600 (*)
1988	4.567	2.068
1989	5.254	2.264
1990	6.125	3.360
1991	6.633	3.593
1992	7.087	3.794
1993	7.462	2.285
1994	8.000 (*)	2.864

GKRY'nin, turizm sektöründen elde ettiği gelir, nüfus yapısına göre oranlandığımız zaman, birçok AT ülkesinden daha iyi olduğu görülür[259].

GKRY'nin Turizm Gelirleri ve Gelen Turist Sayısı		
Yıllar	Kıbrıs Lirası (milyon)	Gelen Turist
1976	20.7	172.092
1980	71.7	348.530
1985	232.0	769.727
1986	256.6	827.937
1987	320.7	948.551
1988	386.0	1.111.818
1989	490.0	1.377.636
1990	573.0	1.561.479
1991	476.0	1.385.129
1992	694.0	1.991.000[260]
1993	722.2[261]	2.200.000[262]
1994	816.086[263]	2.486.000[264]

* Tahmini veridir.

259 The Europa World Yearbook, s.921; Olgun, op.cit., s.106; KKTC, İKV Yay., s.47; Republic of Cyprus Statistical Abstract 1992, s.63-63; KKTC DPÖ "GKRY Ekonomik Verileri", (tekstir), Lefkoşa, 1995, s.1; KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, "1990 Sonu İtibarı ile KKTC ve GKRY Ekonomilerinin Mukayesesi", Lefkoşa, 1995, s.3; The Almanac of Cyprus 1992, Puclished Cyprus, Nicosia, 1991, s.347.

260 1991 yılının ikinci yarısından itibaren tahmini gerçekleşme oranı (Statistical Abstract, s.63).

261 GKRY'nin 1993 yılında turizmden elde ettiği gelir 1.4 milyar ABD doları'dır. ("IMF ve Rumlar", Fileleftheros Gazetesi, Rum Basın Özetleri, Türk Ajansı Kıbrıs (T.A.K.), Sayı: 424, Yıl: 12, 9 Eylül 1994, s.9-10; GKRY Ekonomik Verileri, KKTC DPÖ, tekstir). Bir Kıbrıs Lirası (KL), 1993 yılı itibarı ile ortalama olarak 2.00795 ABD Doları'dır. (Statistical Abstract, s.VII, -12 ayın ortalaması hesaplanmıştır-). Bundan hareketle GKRY'nin 1993 yılı turizm geliri 722.2 milyon KL'dır.

262 1994 yılındaki artışı, 1993 yılına nazaran % 12 ilâ % 14 arasındadır. (GKRY Ekonomik Verileri, KKTC DPÖ). Aritmatik ortalaması % 13 kabul edilirse, 1994 yılındaki turist sayısı, yaklaşık olarak 2.200.000'dir.

263 1994 yılı turist artışını, bir önceki yılda meydana gelen artışı oranını kabul ederek (% 13), 2.2 milyon civarında olduğu görülecektir.

264 1994 yılında turizmden elde edilen geliri, basit matematiksel oran metoduyla hesapladığımızda, ortaya bu rakam çıkmaktadır.

1989 yılı verilerine göre, GKRY'nin yatak sayısı 54.857[265] iken, 1990 yılında bu rakam 59.335'e[266] çıkmıştır. Bundan hareketle, Ada'daki toplam yatak kapasitesinin % 90.6'sı Güney Kıbrıs'ta, % 9.4'ü KKTC'ndedir.

GKRY ekonomisi, turizm ve hizmet sektörlerine bağımlı bir ekonomidir. Zirâ, GSMH'nın % 67.3'ü[267], bu sektörden gelmektedir. Buna karşın toplam turizm gelirlerinin % 87.5'i (1.586.577.200 $) Güney Kıbrıs'a, % 12.5'i (226.500.000 $) Kuzey Kıbrıs'a aittir[268].

f. DIŞ YARDIMLAR

f.1. TÜRKİYE ARACILIĞI İLE SAĞLANAN YARDIMLAR

1974 Mutlu Barış Harekâtı ve onu takip eden yıllarda, Kuzey Kıbrıs'a, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından, oldukça yüksek oranlarda yardım yapılmıştır. Bu miktarın günümüze kadar nisbî olarak azaldığını da hemen belirtelim. 1988-1989 döneminde, T.C.'nin yardımları, % 65 oranında azalmış olduğunu görülmektedir. Pek tabiki bu, KKTC'nin kendi ayakları üzerinde durabilmesi sonucuna bağlanmaktadır.

1991 yılında Körfez Krizi sebebiyle, KKTC'nde yaşanan ekonomik krizin giderilmesi veya asgarî düzeye indirilmesi için, 4 Şubat 1991 tarihinde, T.C. ile KKTC arasında **"Karma**

---

265 KKTC, İKV Yay., s.49.

266 1990 Sonu İtibarı ile KKTC ve GKRY Ekonomilerinin Mukayesesi ile İlgili Bir Rapor, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı.

267 GKRY Ekonomik Verileri, KKTC DPÖ.

268 Bu veriler tarafımızdan hazırlanmış olup, tahmini olarak belirtilmiştir. 31 Aralık 1994 tarihli KKTC Merkez Bankası'nın Kıbrıs Lirası'nın (KL) efektif satışına göre belirlenmiştir. Buna göre 1 KL = 1.94413 $'dır.

Ekonomik Komisyon Toplantısı" yapılmıştır. Toplantı sonucunda bazı tedbirler alınmıştır. Buna göre, KKTC'nin kamu maliyesinde herhangi bir finansman ihtiyacı doğması durumunda, bu ihtiyaç T.C. tarafından, **"zamanında"** karşılanacaktır. Bu itibarla, KKTC'ye sağlanan yardımların T.C. dahil, diğer ülkeler için gelişim seyri şu şekildedir[269].

Yıllar	T.C. Yardımı (milyon $)	T.C. Kredi (milyon $)	Yabancı Yardım (milyon $)	Toplam Yardım (milyon $)
1974	35.7	——	0.4	36.1
1975	35.6	8.7	2.5	46.8
1976	28.2	9.2	4.9	42.3
1977	15.9	15.1	3.0	34.0
1978	12.7	10.4	2.7	25.8
1979	11.4	12.0	3.1	26.5
1980	8.3	17.3	3.2	28.8
1981	13.8	16.9	1.6	32.3
1982	17.0	20.7	0.5	38.2
1983	17.5	23.0	2.5	43.0
1984	20.9	17.4	2.2	40.5
1985	19.8	16.6	4.9	41.3
1986	17.2	26.3	6.5	50.0
1987	24.0	11.5	8.3	43.8
1988	10.9	——	5.8	16.7
1989	15.6	——	4.3	19.9

T.C., KKTC'ne parasal yardımları haricinde, birçok sahada teknik ve müşavirlik yardımları da yapmaktadır. Bu vesile ile T.C. ile KKTC arasında, çok yoğun bir işbirliği

---

[269] KKTC, İKV Yay., s.52; The Europe World: "Turkish Republic of Northern Cyprus", s.922; GKRY, KKTC'nin turizmini baltalamak için, elinden geleni yapmaktadır. Özellikle, bu mevzu için geliştirdiği yöntem oldukça ilginçtir. KKTC'ni ziyaret eden turistlere, Avrupa Sağlık Standartlarının uygulamadığını ve Türkiye ile sıkı ilişkiler sonucu, KKTC'ni ziyaret eden turistlerin, salgın hastalıklara maruz kaldıkları anlatılarak, KKTC'nin turizmini baltalamaya çalışılmaktadırlar. ("KKTC Turizmi ve Rumlar", Simerini Gazetesi, T.A.K., 4 Eylül 1994, s.8).

bulunmaktadır. KKTC'nin, T.C.'nden aldığı hibe yardımların, Türk Lirası cinsinden miktarı şu şekildedir[270]:

Yıl	Yardım Miktarı (milyon TL)
1977	193.6
1978	220.5
1979	374.1
1980	606.6
1981	1.720.7
1982	2.236.6
1983	3.866.2
1984	6.961.8
1985	10.450.9
1986	11.701.7
1987	19.942.6
1988	15.455.0
1989	33.297.3
1990	48.988.6
1991	109.767.6
1992	149.212.7
1993	291.885.0
1994 (11 Aylık)	308.733.7
Toplam :	10.156.152 TL.

1992 yılı itibarı ile, T.C. yardımlarına dayanarak, gerçekleştirilen projelere bakıldığında, T.C.'nin KKTC'ne olan katkıları görülecektir[271].

[270] T.C. Yardımları, KKTC DPÖ 1994 Faaliyet Raporu, (tekstir), Lefkoşa, 1995.
[271] KKTC - 1992, s.13.

Proje Adı:	Yardım Miktarı (milyar TL):
A. KKTC Savunma Giderleri	85.2[272]
B. Elektrik Santrali Projesi	188.1
C. Projeler	222.7
1. Lefkoşa-Kaymaklı Projesi	46.9
2. Göletler Projesi	47.5
3. Karayolları Projesi	47.5
4. Orman Projesi	7.9
5. Eski Eserlerin Restorasyonu Projesi	6.6 (1993 yılı için)
6. İthalatın Sübvansiyonu Projesi	43.06
7. Gübre Projesi	13.5
8. Ziraî Kredi Faiz Fark Projesi	4.9
9. Turizm Kredisi Projesi	3.9
10. Kargo Sübvansiyon Projesi	4.7
11. Tanıtma Projesi	2.6
TOPLAM :	725.06

KKTC ve GKRY, uluslararası birçok kuruluştan yardım almıştır. Dünya Sağlık Teşkilâtı (WHO), Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlar, her iki topluma da maddî yardımlarda bulunmuştur. Lâkin, bu dış yardımların büyük bir bölümü, GKRY'ne gitmektedir. Buna göre, KKTC ve GKRY'ne muhtelif zamanlarda yapılan yardımlar şu şekilde sıralanabilir[273]:

[272] Rakamlar yaklaşık olarak belirtilmiş olup, yekünü tam olarak hesaplanıp ifade edilmiştir.

[273] KKTC, İKV Yay., s.52; "KRY ve KKTC'nin Şimdiye Kadar Aldığı Dış Yardımlar", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, (tekstir), Lefkoşa, 1988; "Status of Allocation and Disbursement of U.S. 1974-1986 Contributions to The Cyprus Operation", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, Lefkoşa, 1987, s.2; "B.M. Kalkınma Programı (UNDP) Tarafından Sağlanan Teknik Yardımlar", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1987, s.1-2; Dünya Gıda Programı (WFD) Tarafından Sağlanan Gıda Yardımları, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1988, s.1-2.

Yardım Yapan Kuruluşlar	GKRY	KKTC
1.Dünya Sağlık Teşkilâtı'nın Sağladığı Yardımlar (WHO):		
1963-1966 arası	376.814$	———
1971	100.000$	———
1972	120.000$	———
2.Dünya Gıda Programı'nın Sağladığı Yardımlar (WHP):		
1968-1974	19.987.000$	512.500$
1974-1976 arası	12.090.435$	———
1977	317.200$	———
1977-1983 arası	17.000.000$	3.896.000$
1984-1986 arası	2.874.400$	844.000$
3.Birleşmiş Milletler Mültecilere Yardım Komitesi'nin Sağladığı Yardımlar(UNHCR):		
1974-1981 arası	97.868.360$	22.651.145$
1982	7.609.300$	1.790.700$
1983	4.047.500$	952.500$
1984	6.071.250$	1.428.750$
1985	5.868.875$	1.381.125$
1986	7.852.150$	1.847.850$
1987	7.852.150$	1.847.850$
1988	7.852.150$	1.847.850$
1989	7.852.150$	1.847.850$
1990	7.817.342$	1.839.658$
1991	7.426.475$	1.747.675$
4.Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Sağladığı Yardımlar (UNDP):		
1960-1963 arası	3.673.600$	———
1964-1968 "	716.711 KL[274]	———
1968-1974 "	13.196.921 KL	543.560KL
1974-1976 "	4.614.500$	———
1982-1986 "	2.760.850$	828.255$
1987-1991 "	2.980.000$	894.000$
5.Yunan Hükümeti'nin Sağladığı Yardımlar :		
1979	8.200.000KL	———
1980	8.100.000KL	———
1981	9.700.000KL	———
1982	15.200.000KL	———
6. Avrupa Topluluğu'nun Sağladığı Yardımlar (EEC) :		
Birinci Malî Protokol (1979-1983)	25.600.000ECU	4.400.000ECU
İkinci Malî Protokol (1984-1988)	42.600.000ECU	1.400.000ECU
Üçüncü Malî Protokol (1988-1993)	62.000.000ECU	———[275]
Toplam	130.200.000ECU 55.113.632KL 235.012.501$	5.800.000ECU 543.560KL 46.157.708$

[274] Kıbrıs Lirası

[275] KKTC bu yardımı kabul etmemiştir.

f.2. B.M. MÜLTECİLERE YARDIM KOMİTESİ (UNHCR) ARACILIĞI İLE SAĞLANAN YARDIMLAR :

ABD Yönetimince sağlanan bu yardımlar, **UNHCR** Kıbrıs Temsilciliği kanalıyla verilmektedir. Bu yardımların % 19.05'i Kıbrıs Türk toplumuna, geriye kalan kısmı da Rumlara tahsis edilmiştir.

1986 yılına kadar, yıllık 15 milyon dolar olan yardım, eşit şekilde, yüksek öğrenim bursları ve proje yardımları için kullanılmaktaydı. Ancak, yukarıda belirtilen tarihten itibaren, 10 milyon doları projelere ve 5 milyon doları da, burslara tahsis edilmeye başlanmıştır[276].

UNHCR yardımları, genelde iki toplumun, ayrı ayrı oluşan projelerin finansmanında kullanılmakla birlikte, ABD Yönetimi, bu kaynağın, mümkün mertebe **"bi-communal"** (iki toplumlu) nitelikli projelere yönlendirilmesini istemektedir. Bu gaye ile, 1986 yılında UNHCR yardımlarının % 25'i, **"bi-communal"** projelerde kullanılmıştır. Bu oran, kısa bir süre sonra % 35'e çıkarılmıştır(1987)[277]. Lâkin, bu oranın artırılmasıyla birlikte, Kıbrıs Türk Toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak projelerin gerçekleşmesi, mümkün olmamıştır.

Söz konusu yardımlar, UNHCR tarafından, **Kıbrıs Kızılhaç Asbaşkanlığı** aracılığı ile, çeşitli projelere tahsis edilmektedir. UNHCR Kıbrıs Temsilciliği, Kızılhaç

---

[276] "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Aracılığı ile Sağlanan Yardımlar", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, Lefkoşa 1987, s.1.

[277] ibid., s.1.

Asbaşkanlığı'nı, UNHCR yardımları **"koordinatörü"**[278] olarak kabul etmektedir.

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, her yıl çeşitli bakanlıklardan gelen ve Kıbrıs Türk Toplumu için yarar sağlayacak projeleri, **"Dış Yardımların Kullanılması İlkeleri Tüzüğü"**[279] uyarınca, DPÖ'nün de değerlendirme ve görüşlerini alınmak suretiyle, KKTC Bakanlar Kurulunun, onayına sunmaktadır. Bakanlar Kurulunca tasvip edilip onaylayan projelerin, hemen hemen tamamı, UNHCR tarafından kabul edilmemiştir.

1974-1986 yılları arasında, UNHCR aracılığı ile Kıbrıs'a yapılan yardımların, proje mevkileri bazında ve iki toplum arasındaki dağılımını gösteren tablo, şu şekildedir[280]:

Kullanım Alanı	KKTC	GKRY
1. Konut Yapımı	———	61.284.586$
2. Yiyecek	3.157.291$	6.570.000$
3. Sağlık	8.239.400$	27.010.648$
4. Eğitim	4.067.222$	5.715.539$
5. Sosyal Refah	2.094.957$	4.296.676$
6. Orman Islahı	1.503.904$	1.700.000$
7. Kıbrıs Kızılhaç Cemiyeti	485.525$	5.181.429$
8. Tarım	6.334.794$	220.000$
9. Mahallî ABD Yardımı	481.974$	2.657.380$
10. Eski Projelere İşlevlik Kazandırılması	———	1.697.800$
11. Özel Projeler	200.618$	308.171$
12. Rehabilitasyon	284.300$	———
13. Lefkoşa Belediye Dairesi	232.212$	———
14. İki Toplumla İlgili Olan Projeler	779.996$	3.770.808$
15. Zorunlu Hallerde Yapılması Tasarlanan Yardımlar	151.924$	645.577$
Toplam :	28.014.117$	121.058.614$

[278] ibid.

[279] ibid.

[280] "Status of Allocation and Disbursement of U.S. 1974-1986 Contributions to The Cyprus Operation", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, Lefkoşa, 1987, s.1.

Fevkalade Durumlarda Yapılan Yardımlar[281]	10.900.000$[282]
Diğer Projelerin Gerçekleştirilmesi Hususunda Yapılan Malî Yardımlar	620.555$
Toplam :	11.520.555$

Sonuç olarak diyebiliriz ki, UNHCR yardımlarının **% 80.95'i Rumlara, % 19.05'i de Türklere** verilmiştir. **UNHCR'nin**, yekûn olarak Ada'ya yaptığı yardımların **toplamı**, 1974-1986 dönemi için, **160.593.286 ABD doları**dır. 1987-1991 yılları arasındaki dönemde ise, **Kıbrıs Türk Toplumuna 9.130.883 ABD doları, Rumlara** ise **38.800.267 ABD doları** vermiştir. UNHCR'nin Ada'daki her iki topluma yaptığı yardımların toplamı ise 235.245.209 ABD doları olarak belirlenmiştir.

f.3. BIRLEŞMIŞ MILLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP) TARAFINDAN SAĞLANAN TEKNIK YARDIMLAR :

Mevcut belgelerden elde edilen bilgilere istinaden, 1960-1981 yılları arasında, UNDP'nin, Kıbrıs'a sağladığı malî ve teknik yardımlardan, Kıbrıs Türk Toplumunun, direkt olarak faydalanmadığı ortaya çıkmıştır.

Ancak, KKTC'nin bu konuda yaptığı ısrarlı ve devamlı girişimler sonucu, 1982-1986 yıllarını kapsayan **"Üçüncü Ülke Programı"** çerçevesinde, UNDP tarafından Kıbrıs'a verilen yardımların % 30 oranındaki miktarı, Kıbrıs Türk Toplumuna

---

[281] Program dahilinde olmayan yardımlardır.

[282] UNHCR, bu mevzu ile alakalı olarak 1974 yılında 7.3, 1975 yılında ise 3.6 milyon dolar vermiştir. (KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, op.cit., s.1.).

tahsis edilmiştir. UNDP tarafından, Kıbrıs Türk Toplumuna verilen yardım tutarları da şu şekildedir[283]:

Thallassaemia Projesi	12.386$
Veteriner Hizmetleri	157.534$
Master Plân (Phase I)	312.540$
Master Plân (Phase II)	144.947$
El İşi Projesi	200.848$
Toplam :	828.255$

Aynı şekilde 1987-1991 yıllarını kapsayan **"Dördüncü Ülke Programı"** çerçevesinde de, yine söz konusu yardımlardan % 30 oranında, Kıbrıs Türk Toplumunun yararlandığı bizzat UNDP tarafından teyit edilmiştir. Bu program çerçevesinde, KKTC'ne verilen yardımların seyri, aşağıdaki gibidir[284].

Hayvan Sağlığı	25.000$
El işi Projesi	18.000$
Thallassaemia Projesi	70.000$
Çevre Düzenlemesi	50.000$
Master Plân	65.000$
Destek Programı	90.000$
Ticaret ve İnsan Eğitim	150.000$
Sağlık	140.000$
Program Dışı Yardımlar	290.000$
Toplam :	898.000$

UNDP tarafından yapılan yardımlar, danışmanlık hizmetleri, uzman sağlama, yerel personelin yurt dışında

283 "Rum Kalkınma Programı (UNDP) Tarafından Sağlanan Teknik Yardımlar", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1987, s.1.

284 "BM Kalkınma Programı (UNDP) Tarafından Sağlanan Teknik Yardımlar", op.cit., s.1.

eğitilmesi ve yerel eğitimin desteklenmesi yönündedir[285]. Bu amaçla kullanılmak üzere UNDP tarafından gerekli görülen özel alet ve gereçlerin sağlanması, özenle dikkat edilmektedir.

"Dördüncü Ülke Programı" çerçevesinde, Kıbrıs Türk Toplumunun teknik yardım ihtiyacı olan konular, 1986 yılı içerisinde, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde, tüm ilgili bakanlıklarla yapılan temaslar ve bazı BM kuruluşlarına bağlı uzmanların, KKTC'ndeki inceleme gezileri neticesinde belirlenmiştir. UNDP'nin KKTC makamlarıyla birlikte tesbit ettiği projeler, UNDP Kıbrıs Temsilciliğince onaylanabilmesi için, UNDP'nin New York'taki genel merkezinden görüş alınmaktadır. Ancak, ne kadar üzücüdür ki, bu projelerin onaylanabilmesi için gerekli olan unsurlar sadece bunlardan oluşmamaktadır. Bu projelerin bir sureti, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne sunulmakta ve ondan görüş alınmaktadır. Lâkin, bugüne kadar Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, KKTC'nin herhangi bir projesini engellemeye ve değiştirmeye tâbi tuttuğu görülmemiştir.

1981 yılında başlatılan ve halen devam etmekte olan **"Hayvansal Ürünler Hastalığı"** ile **"Çömlekçilik"**[286] projeleri için sağlanan teknik uzmanlar, önceden KKTC makamlarının onayı alınmak suretiyle, göreve başlamışlardır.

---

[285] ibid., s.1.

[286] Toprak eşyası olarak da belirtilebilir. Zirâ, projenin orijinal adı "Pottery" şeklindedir. ibid., s.2.

f.4. DÜNYA GIDA PROGRAMI (WFP) TARAFINDAN SAĞLANAN GIDA YARDIMLARI :

1968 yılında ilk etabı başlayan, tarımı geliştirme politikası çerçevesinde **"Çevreyi Koruma ve Ağaç Dikimi"** projesi, sonraki yıllarda iki safha daha uzatılarak, 1984 yılına kadar sürmüştür. Bu süre zarfında, Kıbrıs Adası'na **20.5 milyon dolar** değerinde, **37 bin ton**[287] gıda yardımı yapılmıştır. Lâkin Türk çiftçisi, bu projenin sadece % 2.5'i nisbetinde istifade edebilmiştir[288].

1969 yılında başlatılan **"Okullara ve Derneklere Yardım"** projesi çerçevesinde, 1974 yılına kadar, Türk okulları % 15, Türk hastahaneleri % 5 ve Türk Çocuk Yurtları ise % 2 oranında yararlanmıştır[289].

1974 yılından hemen sonra başlatılan **"Göçmen ve Yoksul Çiftçiler"** projesi ile **"Tarımsal Kalkınma"** projelerinden, sadece Rum göçmen ve çiftçiler yararlanmışlardır.

KTFD'nin Dışişleri ve Savunma Bakanlığı'nın 23 Ağustos 1977 tarihli raporu üzerine, harekete geçen FAO makamları, gerçekten beslenme yetersizliği veya protein eksikliği çeken Kıbrıs Türklerine, gereken yardımın yapılması hususunda, WFP yetkililerini uyarmışlardır.

Bu girişim üzerine Kıbrıs Türkleri, WFP'ın gıda yardımlarından, düzenli olarak, ancak Nisan 1977 tarihinden itibaren yararlanmaya başlamışlardır. 1984 yılında, tekrar

---

[287] "Dünya Gıda Programı (WFP) Tarafından Sağlanan Gıda Yardımları", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, 1988, s.1.

[288] Bu, takriben 512.500 ABD dolarıdır.

[289] ibid., s.1.

onaylanan, **"Okullara ve Derneklere Yardım"** projesi çerçevesinde, 17 bin Rum ve 5 bin Kıbrıslı Türk, üç yıllık bir süre ile, bu programdan yararlanmışlardır.

WFP'nin 1968-1985 yılları arasında, Kıbrıs'a sağladığı gıda ve hayvan yemi yardımlarının tutarı, 40 milyon ABD doları civarındadır. Bu yardım tutarının, ancak 4-5 milyon dolarının Kıbrıs Türklerine verildiği sanılmaktadır[290].

WFP'dan sağlanan gıda yardımları, deniz yolu ile Rum kontrolündeki limanlara getirilerek, Limasol'daki Rum ambarlarında muhafaza edilmektedir. KKTC'nin payına düşen gıda yardımları ise BM Barış Gücü kamyonları vasıtası ile, KKTC'ne getirilmektedir.

f.5. AVRUPA KONSEYİ İSKAN FONU'NDAN SAĞLANAN YARDIMLAR:

GKRY, Avrupa Konseyi İskân Fonu'ndan, çeşitli yıllarda krediler almıştır. Avrupa Konseyi İskân Fonu'nun 1963-1985 yılları arasında, GKRY'ne verdiği kredilerin envanter dökümü şu şekildedir[291]:

---

[290] ibid.

[291] The European Council Housing Fund, Fund Governor's Periodic Financial Reports, Bruxelles, 1986, s.1-3.

Kredinin Verildiği Tarih	Kredinin Veriliş Sebebi	Miktar (ABD doları
1963-1983	Su Kaynakları ve Konut İnşası	500.000
	Ormanların ve Yolların Islahı ile Okulların ve Sosyal Kurumların İnşası	4.750.000 (normal) 850.000 (sosyal)
	Ay-Photios ve Bazı Kasabaların Yeniden İnşası	366.972.4 (normal) 366.972.4 (sosyal) 18.348.624
	Sosyo-ekonomik Niteliği Olan 6 Projenin Gerçekleştirilmesi (Konut/Okul/Yol)	12.568.807 (normal) 1.192.660.5 (sosyal)
	Sosyo-ekonomik Kalkınma Programı	6.880.733 12.133.643.5 (normal) 95.540.5 (sosyal) 48.458.141.6 (normal) 1.222.918.4 (sosyal) 19.430.051.8 2.479.275.12
15.2.1984	Mülteci ve Göçmenlere Yardım	11.464.860
15.3.1984	" "	18.348.600
29.5.1984	" "	5.166.931.6
29.5.1984	" "	4.768.800
30.7.1984	" "	7.948.000
2.8.1984	" "	9.174.300
22.11.1984	" "	5.045.865

22.11.1984	Alt Yapı Tesisleri	4.587.150
12.12.1984	Alt Yapı Tesisleri	7.643.240
8.3.1985	Mülteci ve Göçmenlere Yardım	28.448.700
8.3.1985	" "	1.497.300
2.8.1985	" "	17.375.677
1.10.1985	" "	1.098.820
9.10.1985	" "	11.464.866
31.10.1985	" "	1.247.750
31.10.1985	" "	5.789.560
31.10.1985	" "	1.846.670
	Toplam :	284.139.121.14$[292]

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, **Avrupa İskân Fonu**'ndan elde edilen kredilerin büyük bir bölümü, GKRY tarafından kullanılmıştır KKTC'ne ise, bu oranın küçük bir miktarı verilmiştir.

f.6. DÜNYA BANKASI'NIN (WB) SAĞLADIĞI KREDİLER :

Dünya Bankası, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere açtığı kredilerle, ilgili ülke veya ülkelerin ekonomik ve sosyal refahını yükseltmeye çalışır. Bundan hareketle **Dünya Bankası**, GKRY'ni, gelişmekte olan ülkeler sınıfında değerlendirdiğinden, birtakım projelere malî destek sağlamıştır. Buna göre, **Dünya Bankası**'nın malî destek verdiği projeler şunlardır[293]:

---

[292] Söz konusu dönemde, GKRY'nin, bu kurumdan direkt olarak sağladığı toplam meblağın, çeşitli yıllarda değişen kurlardan işlem gördüğüne dikkat edilirse, ortalama bir değer karşımıza çıkmaktadır.

[293] Dünya Bankası'nın GKRY'ne Sağladığı Krediler, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1981. s.1.

Projenin İsmi	Onay Tarihi	Proje Miktarı (milyon$)	Kullanılan Miktar (milyon $)
1. Kıbrıs Hükûmeti'ne(!) Elektrik Enerjisinin Sağlanması	16.4.1963	21	15.27
2. " " "(2. Proje)	4.5.1967	2.80	2.33
3. Kıbrıs Limanları	24.6.1969	11.5	11.5
4. Kıbrıs Hükûmeti'ne(!) Elektrik Enerjisinin Sağlanması(3.Proje)	23.12.1969	5	5
5. Lefkoşa'nın Kanalizasyon Teşkilâtı	23.3.1971	3.5	2.7
6. Mağosa'nın Kanalizasyon ve Atık Su Projesi	23.3.1971	1.90	1.36
7. Kıbrıs Kalkınma Bankası(GKRY'nin)	13.6.1972	3.0	2.9
8. Kıbrıs Hükûmeti'ne Elektrik Enerjisinin Sağlanması(4. Proje)	13.6.1972	9	9
9. Caddelerin Tanzimi Projesi	22.5.1973	5.4	5.4
10. Baf'ın Sulama Sistemi	8.1.1974	11.06	11.06
11. Baf'ın Sulama Sistemi	8.1.1974	2.94	2.94
	Toplam :	71.1	69.46

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, GKRY, **Dünya Bankası**'ndan elde ettiği kredilerin tamamını, ülke kalkınması için kullanmıştır. Dolayısıyla, GKRY'nin iktisadî ve sosyal gelişimi, fevkalade yüksek bir seviyeye çıkmıştır.

KRY'nin bu durumu, **Dünya Bankası** yetkililerince de teyit edilmiştir.

Dünya Bankası uzmanları, Kıbrıs'ın, gelişmekte olan ülkeler sınıfından, gelişmiş ülkeler sınıfına geçtiğini ve bu suretle, kredilerin durdurulması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak, GKRY, basiretli ve zamanında yaptığı girişimlerle, belirli şartlar altında kredilerin devamını yeniden sağlamışır. Zirâ, Rum yöneticileri, hâlen kalkınmaya yönelik birçok projenin gelişme safhasında olduğunu ve programlanan diğer projelerin de maliyetlerinin çok yüksek olduğunu ileri sürerek, Kıbrıs'ın gelişmekte olan ülkeler sınıfında kalması gerektiği savunmaktadırlar[294].

f.7. BIRLEŞMIŞ MILLETLER'IN (B.M.) GENEL OLARAK SAĞLADIĞI YARDIMLARI:

Birleşmiş Milletler'in (B.M.) Kıbrıs'a yaptığı yardımların, Kıbrıs Türk Toplumu açısından değerlendirmesi, yıllara göre, genel olarak ele alınıp incelenecektir.

1960-1963 Yılları Arasında :

B.M., 1960-1963 yılları arasında, Kıbrıs'a yapılan yardım programından, Kıbrıs Türk Toplumunun sadece % 12.5 oranında yararlanmasına izin vermiştir. Bu oranın % 10.56'sı, B.M. ve ihtisaslaşmış kurumların düzenlemiş olduğu seminer, kurs ve çalışma turlarından istifade edilebilmesi için kullanılmıştır.

---

[294] "Dünya Bankası Kredileri Devam Edecek", Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, Rum Basın Özetleri, T.A.K., 12 Temmuz 1990, s.9.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Buna göre, B.M.'nin yaptığı yardımlardan, GKRY'nin teknik ve proje bazında almış olduğu yardımlar şu şekildedir[295]:

-FAO'nun yardımlarıyla kurulan **"Tarım Araştırma Enstitüsü"**;

-**UNIDO** tarafından **"Serbest Gümrük Bölgeleri ve Endüstriel Malların Yeniden Üretimi ve Planlaması"**;

-**ILO** tarafından 1963 yılında **"Kıbrıs Protiktivite Merkezi"** kurulmuştur. Kıbrıs Türkleri, bu kurumdan **1969** yılına kadar, hiç bir şekilde istifade edememişlerdir. Kıbrıs Türkleri, bu merkezin idaresine, ancak **1969** yılından sonra iştirak edebilmeşlerdir.

1963-1968 Yılları Arasında :

Kıbrıs Türkleri, B.M.'nin bu dönem zarfından yapmış olduğu yardımlardan, hiç bir şekilde yararlanamamışlardır. Zirâ, bu dönemde Rumlar, Kıbrıs Türk bölgesine şiddetli bir ambargo uygulamışlardır. Buna göre Kıbrıs Türk Toplumu, B.M.'in yardım programlarından şu şekilde istifade etmiştir:

-Haziran 1966 ve Eylül 1967 tarihleri arasında yapılan, muhtelif seminer ve çalışma gezilerine, 41 Kıbrıs Rumunun katılması kararlaştırılmıştır.

-Eylül 1967 ve Eylül 1968 tarihleri arasında yapılan, muhtelif seminer ve çalışma gezilerine, 51 kişilik Kıbrıs Rum kafilesi katılmıştır. Kıbrıs Türk Toplumu, bu

---

[295] U.N. Assistance To Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, t.y., s.1.

cemiyetlerde % 8.4, seminerlerde ise % 7.3 nisbetinde temsil edilmesine karar verilmiştir.

Sonuç olarak B.M.'nin 1961-1966 yılları arasında, Kıbrıs'a yaptığı teknik yardımların toplamı, 3.538.284 KL'na ulaşmıştır[296].

1969-1974 Yılları Arasında :

Kıbrıs Türk Toplumunun faydalanmadığı muhtelif projeler ise şunlardır[297]:

-Mineral ve yeraltı su imkânlarının gözden geçirilmesi (1969).

-Su kaynaklarından faydalanma (1970).

-**UNDP** tarafından yaptırılan, **"Hayvan Üretme Merkezi"**, (1970).

-Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yaptırılan, **"Meslekî Eğitim ve Yönetimi Geliştirme Merkezi.**

B.M.'in Yardımlarından, Kıbrıs Türk Toplumunun Sınırlı Olsa Da İstifade Ettiği Bazı Projeler:

Karma Çiftçilik Projesi :

Dünya Gıda Programı çerçevesinde, Kıbrıs'taki karma çiftçilik projesi, yapılan yardımlarla oldukça gelişmiştir[298]. Lâkin, bu gelişmeden Kıbrıs Türk çiftçisinin yararlandığını söylemek, büyük bir hatadır. 1969 yılına kadar, Kıbrıs Türk çiftçisi bu yardımlardan hiç bir şekilde yararlanmamıştır. 1967-1973 yılları arasında, 6040 Rum

---

[296] ibid., s.1.
[297] ibid., s.1.
[298] Özellikle, çiftlik hayvanları ve yem üretimi geliştirilmiştir.

çiftçisi bu yardımlardan istifade ederken, Kıbrıs Türk çiftçisinden sadece 1114 kişi istifade edebilmiştir. Buna karşın, Rum çiftçisine **1.360.000 KL'sı** verilirken, Türk çiftçisine **11.114 KL'sı** verilmiştir[299].

Yukarıda da görüldüğü gibi, Dünya Gıda Programı'nın Kıbrıs'taki her iki topluma yaptığı yardımların, adil bir şekilde dağıtılmadığı ortaya çıkmaktadır. Buna karşın Kıbrıs Türk çiftçileri, Ada'daki hayvanî ve zirai üretimin % 33'ünü karşılamaktadırlar. Buna istinaden, Kıbrıs Türk çiftçisine verilen yardımların, daha fazla olması gerektiğini ifade edebiliriz. Fakat, bunun böyle olmadığını hemen belirtmekte fayda vardır. Çünkü, Kıbrıs Türk çiftçisine yapılan yardımların, genel yardımlar içindeki nisbeti **% 15.5** iken, açılan kredilerin yekûnünündeki oranı ise **% 8'dir**[300].

Kuraklık Projesi :

Bu proje dahilinde, 38 köyden seçilen 1913 Kıbrıs Türk çiftçisine **127.942 KL'sı** verilirken, 58 köyden seçilen 5599 Kıbrıs Rum çiftçisi de **163.655 KL'sı** verilmiştir[301].

Toprağı Koruma Projesi :

Bu proje için Rum çiftçisine **1.257.596 KL'sı** verilirken, Türk çiftçisine, sadece % 2.7 nisbetinde olan **34.504 KL'sı** verilmiştir[302].

---

[299] U.N. Assistance To Cyprus, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, s.2.
[300] ibid., s.2.
[301] ibid.
[302] ibid.

Dünya Gıda Programı :

Bu program çerçevesinde, 52.429 Rum öğrencisi istifade ederken, buna karşın 9.908 Türk öğrencisi istifade etmiştir. Bu oran, Kıbrıs Türk öğrencileri için % 15.9'dur.

1969-1970 yılları arasında, Kıbrıs Türk hastahanelerine hiç bir yardım yapılmazken, Rum hastahanelerine külliyetli miktarda yardımlar yapılmıştır.

1971 ve 1992 yılları arasında, Kıbrıs Türk hastahanelerine yapılan yardımlar, teknik yardım düzeyinde olup, genel yardımlar içerisindeki payı, % 5.02 düzeyindedir.

1969-1972 yılları arasında, Kıbrıs Türk **"Çocuk Yuvalarına"** yapılan yardımların, Rum **"Çocuk Yuvalarına"** yapılan yardımlara göre oranı, % 2 tutarındadır[303].

Otel ve Otel Yemekleri Enstitüsü

1969 yılında "ILO" tarafından kurulan bu enstitüden, 20 tane Kıbrıslı Türk, 104 tane Kıbrıslı Rum öğrenci yararlanmıştır[304].

Yüksek Teknoloji Enstitüsü :

Bu enstitü, 1968 yılında UNESCO'nun yardımlarıyla kurulmuştur. 1973 yılına kadar bu enstitüden, 109 öğrenci mezun olmuştur. 1973 yılına kadar sadece 2 Kıbrıslı Türk mezun olurken, 1974 yılında ise, sadece 11 kişi mezun olmuştur[305]. 1974 yılından sonra, Kıbrıs'ın de facto olarak

---

[303] ibid.
[304] ibid.
[305] O tarihte mezun olanların tamamı 196 kişidir.. ibid.

ikiye bölünmüş olmasından dolayı, Türk öğrenciler, bu enstitüden hiç bir şekilde istifade edememişlerdir.

Veterinerlik Hizmetlerinin İyileştirilmesi:

Bu proje, FAO tarafından sağlanan yardımlarla, 1969 yılında başlamıştır. Bu proje bazında, Kıbrıs Türklerine hiç bir teknik yardım yapılmazken, veterinerlik hizmetlerinin geliştirilmesi için tertiplenen seminer ve kurslara, sınırlı sayıda katılmalarına izin verilmiştir[306].

1974'ten Sonraki Gelişmeler:

B.M., bu tarihten sonra sağladığı yardımlardan, sadece Rumlar istifade etmiş, onların kalkınması için birçok projeye malî destek vermiştir.

Tarımı Kalkındırma Projesi :

Dünya Gıda Programı (WFP) çerçevesinde, sadece Kıbrıs Rum çiftçilerine verilmek üzerine 9.157.500 KL'sı tahsis edilmiştir[307].

Fakir Çiftçilere ve Yerini Değiştirenlere Yardım Projesi:

Tamamı Kıbrıs Rum mültecilerine ve çiftçilerine verilmek üzerine, 1.961.700 KL'sı verilmiştir[308].

Endüstriel Hizmetler Projesi:

1975-1976 yılları arasında, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne verilmek üzere 406.987 KL'sı tahsis edilmiştir[309].

---

306 ibid., s.2.
307 ibid., s.3.
308 ibid., s.3.
309 ibid.

Hayvanî Hastalıkları Kontrol Etme Projesi:

Sadece Kıbrıs Rum çiftçilerinin yararlandığı bu proje için **114.792 KL'sı** harcanmıştır[310].

B.M. ve kendine bağlı bütün kurumların, 1960'tan 1976 yılına kadar Kıbrıs'a yaptığı yardımların veya yukarıda ifade edilen projeler haricinde, daha küçük projelerin finansmanı için **1.349.456 KL'sı** yardım yapmıştır[311]. 1976'dan günümüze kadar **B.M.** tarafından yapılan yardımların yekûnü, **2 milyar dolar**[312] olduğunu belirtirsek, yardımların boyutu hakkında bir fikir vermiş oluruz.

f.8. ABD'NDEN SAĞLANAN YARDIMLAR :

Kıbrıs Türkleri ve Rumları, 1974'ten itibaren, ABD'nden malî ve insanî yardım almaktadırlar. Ağırlıklı olarak Rumların aldığı yardımların, refah ve kalkınma faaliyetlerinde, büyük bir destek olmuştur.

1974 Mutlu Barış Harekâtı'ndan sonra ABD, Kıbrıs'a, refahı yükseltici ve insanî yardımlar ölçüsünde, **131.5 milyon**[313] dolar tutarında yardım yapmıştır.

1974-1975 döneminde ABD, Kıbrıs'a 25 milyon dolar, 1976-1981 döneminde 106.5 milyon dolar yardım yapmıştır. Buna karşın 4 Aralık 1981 tarihindeki ABD Kongresi'nde, Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs) 1982 malî yılında, 7.5 milyon dolar

---

[310] ibid.
[311] ibid.
[312] "Kuzey ve Güney Arasında Ekonomik Değerlerle İlgili Genel Bir Değerlendirme", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, s.2.
[313] U.S. Assistance to Cyprus, s.1.

yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. Yapılan yardımların, özellikle Güney Kıbrıs'ın kalkınması için kullandığı görülmektedir. Göçmenlerin yeniden iskânı için yapılan site projeleri, hastahaneler, okullar, yiyecek ve giyeceklerin finansmanı için kullanılan yardımlar şu şekildedir[314]:

Kullanım Alanı	GKRY (milyon$)	KKTC (milyon$)	Toplam (milyon$)
Konut Yapımı	58.1	——	58.1
Yiyecek	6.6	3.2	9.8
Sağlık	8.7	5.9	14.6
Eğitim	2.4	2.8	5.2
Sosyal Refah	4.8	2.3	7.1
Ağaç Dikimi	1.7	1.5	3.2
Kıbrıs Kızıl Haçı	3.1	0.2	3.3
Tarım	4.7	0.7	5.4
Diğer Projeler	4.7	0.7	5.4
Toplam	94.8	17.3	112.1[315]

Geriye kalan 20.4 milyon dolar ise, muhtelif projelerin finansmanı için kullanılmıştır.

Son olarak **Amerikan Senatosu Tahsisatlar Komitesi**'de 1995 yılında, ABD tarafından dış ülkelere verilecek nakdî yardımın belirlenmesi için görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda, tüm Kıbrıs namına, **15 milyon** dolar yardım yapılmasını öngören yasa kabul edilmiştir[316]. Lâkin, yapılması öngörülen yardım miktarının, belirli bir koşula bağlanması dikkat çekicidir.

---

[313] U.S. Assistance to Cyprus, s.1.
[314] ibid., s.ii ve 6.
[315] ibid., s.11.
[316] "ABD Malî Yardımı", Simerini Gazetesi, 19 Haziran 1994, s.1.

Yapılacak olan yardımlar, yalnız burslar, iki toplumlu program, Ada'nın yeniden birleştirilmesini hedefleyen projeler, gerginliğin azaltılması ve iki toplum arasında işbirliğinin ve barışın ileriye götürülmesine yönelik amaçlar için kullanılmak üzere, **bütün Kıbrıs namına GKRY'ne** verilmiştir[317].

f.9. AT'NDAN SAĞLANAN YARDIMLAR :

Bunun haricinde GKRY, A.T'ndan almış olduğu yardımları, gümrük birliğine yapısal uyum sağlayabilmek için kullanmıştır. Bu yardımların bir kısmı, hibe veya küçük faizli kredilerden oluşmaktadır.

AT, risk sermayesi olarak addettiği küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyecek krediler vermektedir. Bunun haricinde Topluluk, tarım, balıkçılık, nakliyat ve kömür sektörlerini destekleyici krediler de vermektedir.

GKRY , AT'ndan özellikle endüstri sektörü ile ilgili projeleri, turizm ve ihracatı geliştirip destekleyici krediler almak istemektedir. AT, GKRY'nin bu isteğini değerlendirmiş ve Kıbrıs'ı, Topluluğa uyum sağlayabilmesi için desteklemeye karar vermiştir[318]. Bu vesile ile, AT ve Kıbrıs (Güney Kıbrıs) arasında, malî protokoller imzalanmıştır. Buna göre, malî protokollerle sağlanan yardımlar şu şekildedir[319]:

---

[317] ibid., s.1-2.

[318] The Challenge of Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, s.24-25.

[319] Karluk, op.cit., s.84; The First Financial Protocol, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, t.y., s.1.

Protokoller	Yıllar	Avrupa Yatırım Bankası Özkaynakları	Topluluk Bütçesinden			Toplam (milyon ECU)
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı	Hibe	
Birinci Mali Protokol	1979-1983	20.0	—	4.0	6.0	30.0
İkinci Mali Protokol	1984-1988	28.0	—	6.0	10.0	44.0
Üçüncü Mali Protokol	1988-1993	44.0	5.0	—	13.0	62.0
Toplam		92.0	5.0	10.0	29.0	136.0

f.9.1. AT İLE KIBRIS ARASINDA İMZALANAN BİRİNCİ MALİ PROTOKOLÜN İÇERİĞİ:

Birinci Malî Protokol, 1 Ocak 1979 tarihinde, AET ile Kıbrıs arasında imzalanmıştır[320].

Topluluk, Ada'da yaşayan her iki toplumun, ekonomik ve sosyal refahını, düzenli olarak artırmak için, malî ve teknik yardımlar yapmayı uygun görmüştür. Bu düşünceyi hayata geçirmek isteyen Topluluk, **Birinci Malî Protokolü** imzalayarak, **30 milyon ECU'yü**, Kıbrıs'a tahsis etmiştir.

Protokol kapsamındaki yardımların, esas gayesi, Ada'daki ekonomik bütünlüğü gerçekleştirmektir. Bu sebepledir ki AET, Ada'daki bütünlüğün kökleşmesini engellemek, Ada ekonomisini esaslı olarak destekleyip, ekonomik refahı artırmak için çalışmıştır. Böylece Topluluk, Kıbrıs meselesini çözüme ulaştıracak çalışmaların, ileride bir sonuç vereceğine inanmaktadır. Lâkin, Topluluğun Kıbrıs'a sağlamış olduğu yardımların, gayesine ulaştığını söylemek, büyük bir hatadır. Zirâ, Topluluk tarafından yapılan yardımların, doğrudan doğruya Rum ekonomisini

[320] The First Financial Protokol, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, s.1.

güçlendirici yönde kullanılmış olmasından dolayı, Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının ekonomik farklılığını artırmıştır.

Birinci Malî Protokol çerçevesinde yapılan maddî yardımların, tahsis edildiği projeler şunlardır[321]:

1. Vasilikos-Pendaskinos Sulama ve Su Dağıtma Projesi (8 milyon ECU)

2. Dikelya Elektrik Santralını Güçlendirme Projesi (12 milyon ECU)

3. Lefkoşa Pis Su Projesi (6.4 milyon ECU)

Yukarıda ifade edilen bu projelerin tamamı, Güney Kıbrıs'ın menfaatleri gözönünde tutularak yapılmıştır. Kuzey Kıbrıs'ın menfaatlerine uygun düşen, sadece bir proje vardır. O da, Lefkoşa'nın pis suyuyla ilgili projedir. Adı geçen projenin, küçük bir bölümü, Türk kesiminden geçmiş olması sebebiyle, Kıbrıs Türklerinin menfaatine uygun düşmektedir.

Esasında, AT tarafından finanse edilen projelerin, her iki toplumun ekonomik ve sosyal refahını artırıcı yönde olmadığı gibi, toplumlar arasındaki ekonomik düzey farklılığını da, önleyici nitelikte değildir.

Bunu gözönünde bulunduran KTFD, AET'na bazı özel projelerin finansmanı için, taslak mahiyetinde bir belge sunmuştur. KTFD, bu projelerin desteklenmesi için AET'dan yardım istemişse de, bu projelerin hiç biri AET tarafından

---

[321] ibid., s.1.

finanse edilmemiştir. Zirâ, AET, GKRY'nin engelleme taktiği ve müdahalelerine karşı, herhangi bir tutum takınamamıştır.

KTFD'nin, AET'na sunduğu, fakat buna karşın, Topluluk tarafından finanse edilmeyen projeler şunlardır[322]:

1. Güzelyurt Derivasyon Projesi
2. Radyo-Link Sistemi Projesi
3. Gönendere Baraj Projesi
4. Girne Turistik Yat Limanı Projesi
5. Girne-Lefkoşa Karayolunun Islah Projesi
6. Sıcak Su İstasyonu Projesi
7. Yol İnşası İçin Gerekli Araç, Gereç ve Yedek Parçaların Satın Alınması.

f.9.2. AT İLE KIBRIS ARASINDA İMZALANAN İKİNCİ MALİ PROKOL'ÜN İÇERİĞİ

Beş yıllığına imzalanan **İkinci Malî Protokol**, 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir[323].

AT, bu protokole istinaden, Kıbrıs Adası'na **44 milyon ECU'lük** bir miktarı, yardım olarak vermeyi kararlaştırmıştır. Buna göre yapılan yardımların tahsis edildiği projeler, şu şekilde sıralanabilir[324]:

1. Fabrikaların Potansiyel Gününü Artırma Projesi
2. Güney Kıbrıs'ın Su Potansiyelini Geliştirme Projesi (26.5 milyon ECU)
3. Pis Su Projesi

---

[322] The Second Financial Protocol, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, s.2.
[323] ibid., s.2.
[324] ibid.

Yukarıda ifade edilen bu üç proje için, AT, 44 milyon ECU'den, 40.1 milyonunu tahsis etmiştir.

Kıbrıs Türk Toplumu, **Birinci Malî Protokol**'deki projelerden istifade edemediği gibi **İkinci Malî Protokol**'ün ilgili projelerinden de istifade edememiştir. Bunu gözönünde bulunduran Kıbrıs Türk yetkileri, hazırlamış oldukları projeleri, AT'na sunmuşlardır. Kıbrıs Türk Toplumunun yararlanabileceği bu projeler, sırası ile şunlardır[325]:

1. Lefkoşa-Girne Yolu Projesi
2. Sosyal Konut Projesi
3. Lefkoşa'daki Arap Ahmet Bölgesinin Restorasyonu Projesi.

AT, Kıbrıs Türk Toplumunun sunmuş olduğu bütün projeleri reddetmiş ve bu projelerin gerçekleşmesi için malî destek vermeyeceğini, Kıbrıs Türk yetkililerine bildirmiştir. Zirâ Topluluk, Lefkoşa Pis Su Projesi dışında, diğer bütün projeleri, iki toplumun yararına olmadığın belirterek reddetmiştir.

Gary Lakes tarafından, **"The Middle East Times"** dergisinde, 18-25 Şubat 1984 tarihli yayımlanan bir makalesinde, AT'nun Güney Kıbrıs'ın oldukça önemli bir projesine destek verdiğini belirtmiştir. Hakikatten Kıbrıs için çok önemli olan bu proje, **"Güney Kıbrıs'ın su potansiyelini geliştirme"** gayesini gütmektedir. İki aşamalı olan bu proje, bittiği zaman, yılda 70 milyon metre küp su

[325] ibid.

elde edilecektir. Elde edilen bu miktarın, GKRY'nin kontrolünde olan bölgelerinde, 2010 yılına kadar gerekli olan su miktarını karşılayacağı tahmin edilmektedir[326]. Buna karşın, yukarıda belirtildiği gibi Topluluk, Kıbrıs Türk Toplumunun hazırladığı projeleri, her iki toplumun yararına olmadığı gerekçesi ile reddetmektedir.

f.9.3. AT İLE KIBRIS ARASINDA İMZALANAN ÜÇÜNCÜ MALİ PROTOKOLÜN İÇERİĞİ :

Üçüncü Malî Protokol, 1 Ocak 1988 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1993 yılında sona ermiş bir protokoldür.

Bu protokolün, hukukî süresi, 1993 yılında sona ermişse de, fiilî süreci halen daha devam etmektedir. Zirâ, bu protokolün uygulanmasında birtakım gecikmeler meydana gelmiş ve yapılması tasarlanan malî desteğin, yapılamamasına sebep olmuştur.

Bilindiği gibi, Kıbrıs'la ilgili malî protokoller hakkında, karar alma yetkisini direkt olarak **Kıbrıs-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi'ne** ait değildir. Ortaklık Konseyi toplantılarında, protokoller hakkında bir çok mülahazalar yapılabilir; ama, karar alınamamaktadır.

18 Nisan 1994 tarihinde, Lüksemburg'da yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında, Kıbrıs'la ilgili olan **Üçüncü Malî Protokol**'deki fiilî sürecin, tamamlanması üzerine ilke kararı alınmıştır[327].

---

[326] ibid.

[327] "Rum-AB Ortaklık Konseyi", Fileleftheros Gazetesi, 26 Nisan 1994, s.3.

Topluluğun, diğer bütün malî protokollerde olduğu gibi, Kıbrıs'la ilgili malî protokoller çerçevesinde ilgili kararlar, **Komisyon**'un verdiği yetkiyle, **Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi** tarafından alınır. Kararın alınmasından sonra da, protokole nihaî şeklinin verilmesi için, ilgili hükûmet ile temasa geçilir. İşte, bu andan sonra Topluluğun, Kıbrıs'ta yaptığı **Üçüncü Malî Protokol**'de, bazı aksaklıklar zuhur etmiştir. Bu aksaklık, GKRY'nin Hükûmet Sözcüsü **Yannagis Kasulides**'in belirttiği gibi, 1993 yılı başlarında, çıkılan ihalelerin şartları üzerinde, AT ile Kıbrıs arasında fikir ayrılığına yolaçan anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır[328].

Yapılan araştırmalar sonucunda, **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde, kalkınma projelerinin finansmanı için öngörülen 29 **milyon ECU**'nün[329], hâlâ daha kullanılmamış olduğu görülmektedir. 29 **milyon ECU**'nün hâlen daha kullanılmış olması, ekonomik veya teknik sebeplerden ziyade, siyasî nitelikli bazı sebeplerden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki: AT, **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde finanse edilmesi gereken projelerin **"bi-communal"**, yani iki toplumlu olması gerektiğini savunmaktadır. Topluluk, Ada'da yaşayın her iki toplumun, menfaatini gözetmeyen herhangi bir projenin finansmanını, **Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi** ile **Avrupa Yatırım Bankası**'nın onaylamasının mümkün olmadığını belirtmektedir.

---

[328] ibid., s.3.

[329] "3'üncü Malî Protokol", Fileleftheros Gazetesi, 4 Şubat 1994, s.6; "Avrupa Yatırım Bankası Heyeti", Fileleftheros Gazetesi, 1 Mart 1994, s.7.

Esas itibarıyla, Topluluk, Kıbrıs'ta **"Güven Yaratıcı Önlemler"** konusunda, olumlu gelişmeler sağlanması durumunda, alınacak önlemlerle bağlantılı olarak, Kıbrıs'ın kalkınmasında yardımcı olacak pojelerin finansmanını, bizzat kendi üzerine alacağını belirtmiştir. Bugüne kadar, B.M. Genel Sekreterliği'nin **"iyi niyet misyonerliği"** çerçevesinde yaptığı görüşmelerden, olumlu bir sonuç elde edilememiş olmasından dolayı, **"Güven Yaratıcı Önlemlerin"** hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. Bunu gözönünde bulunduran Topluluk, **62 milyon ECU'den 29 milyonunun** kullanmasına izin vermiştir.

KRY Hükûmeti, AT'na bazı öneriler sunarak, **Üçüncü Malî Protokolün**, geriye kalan kısmının işletilmesine çalışmaktadır. Bunun için müteaddit defalar, **Avrupa Yatırım Bankası** yetkilileriyle görüşmüşlerdir. Kıbrıs Türk Toplumu ise, **Üçüncü Malî Protokole** karşı, genel olarak 3 açıdan karşı çıkmaktadır.

1. AT tarafından, finanse edilecek projeler için, sadece **KRY'nin** görüşü değil, **KKTC'nin** görüşü de alınmalıdır.

Maalesef, bugüne kadar AT, finanse edilecek projeler hakkında, KKTC yetkililerinden hiç bir görüş alma ihtiyacını hissetmemiştir. Kıbrıs Rum basını yakından incelendiği zaman, AT'nun GKRY ile olan temaslarının, son derece sıcak olduğu görülecektir. Buna en çarpıcı delil, bir hafta gibi çok kısa bir sürede, **Avrupa Yatırım Bankası** yetkililerinin

GKRY yetkilileriyle, 3 defa görüşmüş olması gösterilebilir[330]. **Fileleftheros Gazetesi**'ne göre de, AT'nun **Üçüncü Malî Protokol**'ün öngördüğü kalkınma projeleri hakkında, Lefkoşa'dan (GKRY) ek bilgiler istediğini belirtilmektedir[331]. Buna karşın, Kıbrıs Türk basınında, AT'nun Kıbrıs Türk yetkililerinden herhangi bir konuda görüş alındığına dair bir haber çıkmamıştır.

2. AT tarafından yapılan yardımların, toplum bazındaki tahsisatları, ilgili topluma ayrı ayrı verilmesi gerekmektedir.

Kıbrıs Türk Toplumu, bu konuda oldukça hassastır. Çünkü, AT tarafından verilen yardımların, GKRY'nin onayından geçerek KKTC'ne verilmiş olması, Kıbrıs Türk Toplumunun egemenliğini kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. KKTC, egemenliğini kısıtlayıcı her türlü davranışa, oldukça hassas olduğu içindir ki **Üçüncü Malî Protokol**'de kendi adına tahsis edilen yardımı, reddetmiştir. Bu yüzden, KKTC Devleti, AT'dan gelecek her türlü yardımı, bizzât kendi mercilerine verilmek suretiyle kabul edeceğini belirtmiştir.

Son zamanlarda, AT'na üye bazı devletlerin, KKTC'nin bu görüşünü destekleyerek, AT'nun ilgili organlarında baskı yapmaya başlamışlardır. Lâkin, AT'nun, Kıbrıs hususundaki politikalarına karşı gelecek bir tutum takınması da

[330] 28 Şubat 1994, 1 Mart 1994 ve 3 Mart 1994 tarihlerinde yapılan görüşmeler... Fileleftheros, Simeniri ve Agon Gazetelerinden istifade edilmiştir.

[331] "Kalkınma Projeleri ve Avrupa Birliği", Fileleftheros Gazetesi, 28 Haziran 1994, s.4.

beklenmemelidir. Çünkü, bu, hem AT'nu hem de GKRY'ni, KKTC'nin **"tanınmasına"** yol açacak bir duruma getirmektedir.

Bu sebeple KKTC'nin, **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde hiç bir yardım almamasını, GKRY'nin siyasî arenadaki başarısına bağlamak mümkündür.

3. KKTC, AT'nun **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde, Kıbrıs Türk Toplumuna yapılacak yardımların, GKRY'nin garantisiyle **"Rum Kalkınma Bankası"** tarafından verilmesini istememektedir.

KKTC, her ne kadar uluslararası camiada tanınmasa da, GKRY, KKTC'nin egemenlik sahasına müdahale edecek bir konumda değildir. Bundan hareketle, devletler hukukunun **Par In Parem Non Habet Imperium** (bir egemen devletin, diğer bir egemen devlet üzerinde egemenlik kuramayacağı)[332] prensibine göre, egemen Kıbrıs Türklerinin kurdukları **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti** ve onun her türlü **idarî ve siyasî müesseselerinin** meşruiyeti, tartışma götürmemektedir. Bu sebeple devletler hukukuna göre, Kıbrıs Cumhuriyeti ve onun herhangi bir müessesesi, Kıbrıs Türkleri adına, her hangi bir projeyi finansman garantisi verecek yetkiye sahip değildir.

Kıbrıs Türkleri, egemenlik konusunda çok hassas olmasından dolayı, AT'nun, bu uygulamaya derhal son vermesini ve yapılacak olan yardımların, bizzât KKTC'nin resmî makamlarına tevdi edilmesini istemektedir.

---

[332] Metin Tamkoç: "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü", A.Ü.S.B.F.D., XL(Ocak-Aralık 1985), No:1-4, s.67.

Üçüncü Malî Protokol'de öngörülen kredi miktarlarının saptanması yönünde, GKRY ve Avrupa Yatırım Bankası arasında sürdürülmekte olan görüşmelerin sonucunda, bazı projelerin finansmanı gündeme gelmiştir. Özellikle, 1994 yılının Mart ayının başlarında, Güney Kıbrıs'ta temaslar yapan banka yetkilileri, KRY'nin hazırladığı ve finanse edilmesini istediği bazı projeleri kabul etmişlerdir.

KRY'nce önerilen ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından finanse edilmesi benimsenen projeler şunlardır :

1. Rum sanayinin yeniden yapılanması ve güçlendirilmesi[333].

Bu program, Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile icrâ edilecektir. Bu amaçlı, 9-10 milyon ECU'lük bir harcama yapılması düşünülmektedir[334]. Lâkin, 8 Aralık 1994 tarihinde, KRY'nin Maliye Bakanlığı ile Avrupa Yatırım Bankası arasında imzalanan bir anlaşmaya göre, Rum sanayisinin yeniden yapılandırılması için Avrupa Yatırım Bankası'ndan, Rum Kalkınma Bankası'na 12 milyon ECU[335] kredi verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun haricinde, verilen kredinin, "hükûmet garantisi"[336] altında, GKRY'nin tasarrufuna verilmiş olması, dikkat çekicidir.

---

[333] "3. Malî Protokol", Fileleftheros Gazetesi, 4 Şubat 1994, s.7; "3'üncü Malî Protokol", Simerini Gazetesi, 8 Mart 1994, s.9; "3'üncü Malî Protokol", Mahi Gazetesi, 9 Aralık 1994, s.7.

[334] "3'üncü Malî Protokol", Simerini Gazetesi, 8 Mart 1994, s.9.

[335] "3'üncü Malî Protokol", Mahi Gazetesi, 9 Aralık 1994, s.7.

[336] "Avrupa Birliği ile Malî Protokol", Alithia Gazetesi, 27 Ekim 1994, s.6.

2. Tersefanu bölgesi su arıtma projesi :

Bi-communal (iki toplumlu) karakterde olması beklenen Lefkoşa bölgesi içme suyu projesi, Larnaka'nın Tersefanu köyünde inşa edilmesi düşünülmektedir. Lefkoşa'nın su tedarikini takviye etmek için Tersefanu bölgesinde inşa edilecek özel su depolarının, **Avrupa Yatırım Bankası** tarafından finanse edileceği, yapılan bir anlaşmayla teyit edilmiştir. 8 Aralık 1994 tarihinde, **Avrupa Yatırım Bankası** ile **GKRY'nin Maliye Bakanlığı** arasında imzalanan, bir diğer anlaşmaya göre ise, **Avrupa Yatırım Bankası**, bu projenin finansmanı içi **17 milyon ECU** tutarında kredi yardımı yapmayı kararlaştırmıştır[337].

3. Rum Kalkınma Bankası'na Kaynak Sağlanması:

Kıbrıs ile AT arasında, **Üçüncü Malî Protokol**'den kalan yardım miktarlarının kullanılması hakkında, **"Kıbrıs Hükûmeti"**nin (!) yaptığı önerilere, AT **"evet"** demiş ve böylece, bu yardım miktarlarının kullanılması yolundaki engellerin kaldırmış olması dikkat çekicidir. Bundan hareketle AT, **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde öngörülen **12 milyon ECU** tutarındaki en son kredinin, **Rum Yönetimi'nin garantisiyle, Rum Kalkınma Bankası'na** verilmesini kararlaştırmıştır[338].

---

[337] "3. Malî Protokol", Fileleftheros Gazetesi, s.7; "3'üncü Malî Protokol", Simerini Gazetesi, s.9; "Rumlara Avrupa Yardımı", Fileleftheros Gazetesi, 22 Mayıs 1994, s.6; "Avrupa Birliği ile Malî Protokol", Alithia Gazetesi, 27 Ekim 1994, s.6; "Kalkınma Projeleri", Fileleftheros Gazetesi, 28 Haziran 1994, s.4; "3'üncü Malî Protokol", Mahi Gazetesi, 9 Aralık 1994, s.7.

[338] "Kalkınma Projeleri ve Avrupa Birliği", Fileleftheros Gazetesi, s.4; "Avrupa Birliği 3'üncü Malî Protokolü", Fileleftheros Gazetesi, 23 Ekim 1994, s.10; "Avrupa Birliği ile Malî Protokol", Alithia Gazetesi, s.6.

Yukarıda belirtilen projeler haricinde, Rum Yönetimi'nin sunduğu, fakat **Avrupa Yatırım Bankası** tarafından benimsemeyen diğer projeler ise şunlardır:

1. Limasol'un İpsona bölgesinde sanayi bölgesinin kurulması;

2. Limasol bölgesinde kanalizasyon artıklarının işlenmesi hususunda gerçekleşmesi tasarlana 3 aşamalı proje[339].

GKRY AT'na finanse edilmesi için sunduğu önerilerin, kanalizasyon, sulama projeleri ve sanayi bölgeleri ile, çevre sorunlarını kapsadığını görmekteyiz.

Hemen şurada ifade edilmelidir ki, **Avrupa Yatırım Bankası** tarafından, **bi-communal** projelere, özel ilgi göstermekte ve bunların kolayca onaylanması sağlanmaktadır.

Avrupa Yatırım Bankası tarafından onaylanan projelerin, teknik araştırması, bizzât Banka yetkililerince yapılmaktadır. Bu gaye ile, 1994 yılının Haziran ayında, **Avrupa Yatırım Bankası** uzmanlarından oluşan bir heyet, Kıbrıs'a gelerek, AT tarafından finanse edilecek kalkınma projelerinin yerlerini gezmiş ve projelerle ilgili olarak yetkililerle görüşmeler yapmıştır[340].

Avrupa Topluluğu, **Üçüncü Malî Protokol** çerçevesinde, **Avrupa Yatırım Bankası**'ından Kıbrıs'a **sübvansiye** edilmiş faizli kredilerin verilecek olması ve her iki toplumun,

---

[339] "3'üncü Malî Protokol", Simerini Gazetesi, s.9.

[340] "Kalkınma Projeleri ve Avrupa Birliği", Fileleftheros Gazetesi, s.4.

kalkınma projelerinden eşit oranda istifade etmesini arzuladığından, bu projelerin finansmanında, çok hassas davranmıştır.

Bu gaye ile, Avrupa Yatırım Bankası, Rum Yönetimince sunulmuş olan son iki projeyi, her iki toplumun istifade edemeyeceğini göz önünde bulundurmuş olduğundan, kabul etmemiştir.

Bunun üzerine, Kıbrıs Türk makamları, Avrupa Yatırım Bankası'na başvurarak, Rum Yönetimi'nin denetimine tâbi olmayan kredileri, almak istediklerini ifade etmişlerdir. Rum Yönetemi ise, Türklere verilecek kredinin, "Rum Merkez Bankası" tarafından verilmesini, koşul olarak ileri sürmüş olmasından dolayı, AT yetkilileri, Kıbrıs Türk Toplumuna verilecek kredi miktarlarının, ileri bir tarihe kadar dondurulduğunu ifade etmişlerdir.

f.9.4. AT İLE KIBRIS ARASINDA İMZALANMASI TASARLANAN DÖRDÜNCÜ MALİ PROTOKOLÜN İÇERİĞİ :

AT ve Kıbrıs arasında imzalanması tasarlanan Dördüncü Malî Protokol'ün, Kıbrıs Ortaklık Konseyi tarafından kararlaştırılması beklenmektedir. Zaten, Komisyon, bu miktarın belirlenmesi için Ortaklık Konseyi'ne intikal etmesini önermiştir.

Komisyon'un bu önerisi, 18 Nisan 1994 tarihinde, Lüksemburg'ta yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında görüşülmüştür. Bu toplantıda, AT yetkililerinden olan Sir Leon Brittan'ın, Kıbrıs Hükûmeti (!) ile müzakerelere

başlaması için görevlendirilmiştir. Bu görevlendirme, Kıbrıs'a bağış ve kredi olarak yapılacak yardımların, Ada'nın bir bütün olarak, AT üyeliği için gerekli hazırlıklarını yapabilmesini kolaylaştırmak gayesi ile yapılmaktadır. GKRY'nde GSMH yüksek olmasına rağmen, Ada'nın tamamının AT'na ayak uydurabilmesini kolaylaştırmak için, AT tarafından bu yardımların yapılması uygun görülmüştür. Bu çerçevede Komisyon, Kıbrıs için 5 yıl süreli, yeni bir malî protokolün imzalanmasını öngörmektedir. Hemen burada belirtmekte fayda vardır ki, AT tarafından, bu hususta yapılacak yardımların, Ada'da dengeli bir kalkınmanın sağlanması yönünde kullanılması düşünülmektedir.

Topluluk yetkililerinden olan **Brittan**'ın, yapılacak görüşmelerde **Dördüncü Malî Protokol**'le ilgili olarak hazırladığı taslakta, bir önceki protokol düzeyinin **"dondurulması"** hatta, kredilerin kısıtlanması önerisinde bulunmuştur. Lâkin, Komisyon üyelerinin büyük bir çoğunluğu, **Brittan**'ın bu önerilerine, karşı çıkmışlardır. Komisyon üyeleri, kredilerin kısıtlanmasını değil, tersine ikiye katlanarak verilmesini istemektedirler[341]. Bu itibarla, 1994-1999 yıllarını kapsayacak olan yeni 5 yıllık protokol çerçevesinde, Kıbrıs'a açılacak, fakat, AT'nun armağanı sayıldığından, geri ödenmeyecek kredilerin miktarı, 26 milyon ECU[342] tutarında olması tahmin edilmektedir.

---

[341] "Avrupa Birliği'nden KKTC'ye Direkt Yardım", Fileleftheros Gazetesi, 29 Mart 1994, s.5.
[342] ibid., s.5.

Daha önce de belirtildiği gibi, **Komisyon**, verilecek kredi veya bağışların miktarını, belirleyecek yetkiye sahip değildir. Bu yetki, **AT-Kıbrıs Ortaklık Konseyi**'ndeki dışişleri bakanlarına tevdi edilmiştir.

Bundan hareketle, **Dördüncü Malî Protokol**'ün içeriği ile ilgili olarak, bir değerlendirme yapma ihtiyacı hissedilmiştir.

Dördüncü Malî Protokol'ün bir boyutu da, **Güven Yaratıcı Önlemlerle** (GYÖ) ilgilidir. Zirâ, bu protokol, **Güven Yaratıcı Önlemlerin** uygulanmasının finanse edilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla **Dördüncü Malî Protokol**, Kıbrıs için hem ekonomik hem de politik bakımlardan önemlidir.

GYÖ uygulanmasına karar verildiği taktirde, uygulamaya yardımcı olmak üzere, **Dördüncü Malî Protokol**'e yaklaşık **12 milyon** ECU[343] tutarında bir miktarın konulması düşünülmektedir.

16 Nisan 1994 tarihinde yapılan Kıbrıs ile AT Ortaklık Konseyi toplantısında, daha önce **Van Den Broek**'un[344], Lefkoşa'da yaptığı görüşmelerde elde edilen sonuçlara istinaden, protokolün alacağı nihaî şeklin, **GYÖ** paketindeki gelişmelere bağlı olduğu ifade edilmiştir[345]. Konsey, **GYÖ** üzerinde, tarafların bir anlaşmaya varması halinde, **Dördüncü Malî Protokol**'deki yardım miktarlarının bir bölümünün, bu

---

[343] "4'üncü Malî Protokol", Vima Gazetesi, 19 Haziran 1994, s.9; "4'üncü Malî Protokol", Vima Gazetesi, 25 Aralık 1994, s.4... Bu tutar, muhtelif Rum gazetelerinden 15, 17 ve 20 milyon ECU olarak gösterilse de imza aşamasına gelen protokolde 12 milyon ECU olacağı, ağırlık kazanmaktadır.

[344] Topluluğun dışişleri ve güvenliğinden sorumlu Komiseri'dir.

[345] "Avrupa Birliği ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 20 Mart 1994, s.6.

önlemlerin uygulanmasını, ekonomik bakımdan desteklemek için kullanılmasına karar vermiştir. Böylece, Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik, siyasal girişimlerle ilgili projelerin finansmanı sağlanmış olacaktır.

Her ne kadar Kıbrıs meselesinin çözümünü kolaylaştıracak projelerin finansmanı için **12 milyon ECU** ayılmışsa da, bu miktarın tamamı, **GYÖ** üzerinde anlaşmaya varılması halinde verileceği kararlaştırılmıştır[346]. Bu sebaple, **GYÖ**'i hayata geçirebilmek ve taraflar arasında güveni tesis edebilmek için, **Lefkoşe Havaalanı**'nın restorasyonu ve **Maraş**'ın alt yapısını finanse edebileceklerini belirtmişlerdir. Hatta ve hatta, **Maraş**'a yatırım yapmak isteyecek özel müteşebbislere, AT'nun ekonomik yardım yapması da kararlaştırılmıştır[347].

GYÖ'in gerçekleştirilmesi hususunda, yapılacak yardımların bir miktarı, tabiatı ile Kıbrıs Türk Toplumu'na direkt olarak verilmesi gündeme gelecektir. Böylece, **Kıbrıs Türk Toplumu** ile **Komisyon** arasında, doğrudan bir anlaşma olması mevzu bahis olacaktır. Bu demektir ki, Rumlar tarafından **"sahte devlet"** olarak addedilen **KKTC**, **AT Komisyonu** ile doğrudan anlaşarak, **GYÖ**'in uygulanması için ayrılacak paranın bir kısmını alabilecektir. Läkin bunun, **Kıbrıs Cumhuriyeti** (!) tarafından da onaylanması gerekeceğinden, **sahte devlet** olarak addedilen **KKTC**'nin

[346] "20 Milyon ECU", Vima Gazetesi, 29 Nisan 1994, s.4.

[347] "Avrupa Birliği'nden Maraş'a Yardım", Simerini Gazetesi, 28 Mart 1994, s.5; "Türklere Doğrudan Para Verilmeyecek", Fileleftheros Gazetesi, 30 Mart 1994, s.5.

dolaylı olarak tanınması mânâsına gelecektir. Buna karşın Komisyon, Kıbrıs Türk tarafının, Rumlar ile diyaloğu ilerletmediği taktirde, GYÖ çerçevesinde yapılacak yardımların durdurulacağını belirtmektedir. Pek tabiî ki bu, Kıbrıs Türkleri için olası bir anlaşmazlıkta, AT tarafından yapılacak baskıların, küçük bir göstergesidir.

Kıbrıs Rumları için ise bu durum, daha vahimdir. Zirâ, AT Komisyonu'nun KKTC ile, GYÖ paketi çerçevesinde yapacağı herhangi bir anlaşmanın, KKTC'nin siyasî yönden tanınması sağlayacağından, Ada'daki **de facto** durumu teyit etmiş olacaktır. Bunu, AT'nun Yunanlı yetkililerinden **Paleokrasos**'ın, protokol taslağında kullanılan bazı ifadelerin değiştirilmesini istemiş olmasından anlıyoruz. **Paleokrasos**, protokol taslağında yer alan **"Ada'nın Kuzey Kesimi"** gibi ifadelerin, **"daha az gelişmiş bölgeleri"**[348] şeklinde değiştirilmesini istemiştir.

Ancak şurasını da belirtmek gerekir ki, Kıbrıs Türkleriyle ilgili herşey, Kıbrıs sorununun ve özellikle GYÖ hususundaki kaydedilecek gelişmelere bağlıdır.

AT Komisyonu'nun ileri gelenleri, Kıbrıs Türkleri'nin ekonomik olarak Rumlardan çok geri kalmış olduğunu işaret ederek, Ada'daki mesafenin kapatılması gerektiğini ve bunun da, Kıbrıs'ın AT'na üye kabul edilmesi işlemleri çerçevesinde yapılmasını istemektedirler. Bu gaye ile AT

[348] "Komisyon, Sahte Devleti Ayrı Olarak Finanse Edecek", Agon Gazetesi, 29 Mart 1994, s.5; "De-facto'yu Tanıma", Eleftherotipia Gazetesi, 29 Mart 1994, s.3; "Avrupa Birliği'nden KKTC'ye Direkt Yardım", Fileleftheros Gazetesi, 29 Mart 1994, s.5.

Komisyonu, **Dördüncü Malî Protokol** taslağını **29 Mart 1994** tarihinde kabul etmiştir[349].

Yukarıda ifade edilenler dışında, **Dördüncü Malî Protokol** taslağında yer alan bir başka husus da, Kıbrıs'ın AT standartlarına ayak uydurabilmesi için, yapılacak çalışmalara destek verilmesi öngörülmüştür. Buna karşın, Lefkoşa ve Atina, Kıbrıs ile AT arasında imzalanması beklenen **Dördüncü Malî Protokol**'ü, Yunanistan'ın dönem başkanlığı sona ermeden, daha ileri götürmek için çabalarını yoğunlaştırmışlardır.

Rum ve Yunan hükûmetlerinin, giriştikleri yoğun çabaların, iki esas amacı vardır :

1. **Dördüncü Malî Protokol**'ün, AT Korfu Doruk Konferansı'ndan önce, Bakanlar Konseyi tarafından prensip itibarıyla dahi olsa, görüşülüp onaylanması;

2. Tam üyelik için, Lefkoşa ile Brüksel arasında yapılacak görüşmelerin bir takvime bağlanmasıdır[350].

AT 1994 yılının Nisan ayında, **GYÖ** paketinde, olumlu herhangi bir gelişme sağlanamadığı için, Kıbrıs ile AT arasındaki **Dördüncü Malî Protokol** müzakereleri, ileri bir tarihe kadar ertelenmesine karar vermiştir. Kıbrıs ile AT, **Dördüncü Malî Protokol** ile ilgili görüşmelerin, ileri bir tarihe ertelenmesi demek, bu protokolle ilgili görüşmelerin, Almanya'nın dönem başkanlığına denk bir zamanda yapılacak olması demektir. Zirâ Almanya, dönem başkanlığını, 1 Temmuz

[349] "Türklere Doğrudan Para Verilmeyecek", Fileleftheros Gazetesi, 30 Mart 1994, s.5.
[350] "Avrupa Birliği, Yunanistan ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1994, s.4.

1994 tarihinden itibaren, 6 ay için Yunanistan'dan devralmış olacaktır. Bu, Lefkoşa ve Atina'nın menfaatlerine ters düşen bir durumdur. Zirâ, dönem başkanı sıfatı ile Yunanistan'ın girişimleri sonucunda sağlanan siyasî kararlara paralel olarak, **Dördüncü Malî Protokol** çerçevesinde ekonomik yardım sağlama fırsatı kaçırılmış olacaktır. Alman Hükûmeti, kendi dönem başkanlığı sırasında, Kıbrıs-AT Ortaklık Konseyi'ni, yeni bir toplantıya çağırmaktan bile kaçınmayı düşünmektedir. Alman Hükûmeti, daha ziyade Türkiye ile Doğu Avrupa ülkelerinin, AT ile Ortaklık Konseylerine işlevlik kazandırmak amacındadır[351]. Alman Hükûmeti'nin bu tutumunu bilen Yunanistan, kendi dönem başkanlığı sırasında, çabalarını daha da yoğunlaştırmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi **GYÖ** konusunun çıkmaza girmesi, **Dördüncü Malî Protokol**'ün bu bölümü için olumsuz bir durum yaratmıştır. Bundan hareketle Yunanistan, **GYÖ**'le ilgili bölümü protokolden çıkaramadığı taktirde, hiç değilse bu bölümün dondurulmasını sağlamaya çalışacaktır.

Kıbrıs Rumları ise, **Dördüncü Malî Protokol** çerçevesinde, Kıbrıs'a verilecek paraların, geçmiş protokollerdekinden çok daha fazla olmasını istemektedirler. İstenen miktar, **70** ilâ **80 milyon ECU** arasında değişmektedir[352].

---

[351] "4. Protokol Havada Kaldı", Vima Gazetesi, 22 Nisan 1994, s.3; "4. Protokol Suya Düştü", Kipros Gazetesi, 22 Nisan 1994, s.2.

[352] "Rum'un Avrupa Temasları", Fileleftheros Gazetesi, 3 Mart 1994, s.9; "Avrupa Birliği, Yunanistan ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1994, s.5.

AT ile Kıbrıs arasındaki **Dördüncü Malî Protokol**'ün müzakeresi ile ilgili **Komisyon Direktifi**, 1994 yılının Mayıs ayında yayınlanmıştır. Komisyon direktifinin içeriğinde, Kıbrıs'ın 1998 yılı sona ermeden AT'na üye olarak kabul edilmesi olasılığının var olduğunu göstermektedir.

Komisyon'un direktifinde, **Dördüncü Malî Protokol**'ün kapsadığı dönem içinde, Kıbrıs'ın AT'na katılması olasılığı gözönünde tutularak, müzakere yapılmasını istemektedir. Aynı direktifte, Kıbrıs'ın AT'na girmek için sosyal, ekonomik ve politik bakımlardan hazırlanmasına yardımcı olunması gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Adı geçen direktifin içeriğinde, ayrıca, Kıbrıs'ın Kuzey ile Güney arasındaki fert başına düşen gelir farkının büyüklüğüne işaret edilmekte ve Ada'nın, daha dengeli bir kalkınma ortamına sahip olabilmesi için, bu farkın kapatılması hususunda çalışılması gerektiği belirtilmektedir[383]. Kuzey'in kalkındırılması için uygulanacak projelerin, **Kıbrıs Hükûmeti** ile görüşülerek kararlaştırılması, alışılagelmiş uygulamanın bir parçası olarak addedilmektedir.

13 Haziran 1994 tarihinde, Lüksemburg'ta toplanan onikiler Dışişleri Bakanları toplantısı'nda, Kıbrıs-AT **Dördüncü Malî Protokolü**'nün görüşülmesinin başlanması için onaya sunulmuştur. Ortaklık Konseyi'nin son raporunda, Kuzey

---

[383] "Avrupa Birliği ve Rumlar", Eleftherotipia Gazetesi, 5 Mayıs 1994, s.8.. GSMH, Güneyde 11.000 ECU, Kuzeyde 2.500 ECU'dür.

Kıbrıs'a ekonomik yardım amaçlı ve GYÖ için para ayrılması önerisinin dahil edildiğini, bu yardımların Rum Yönetimi kanalı dışında, Kıbrıslı Türklere ulaştırılması yöntemlerinin tartışılmakta olduğu bildirilmiştir. AT'nun **15-17 milyon ECU** tutarında bir meblağı, KKTC'ne kanalize etmeye çalışmasını, Rum siyasî mensupları, **"Denktaş'ın sahte devletini, ekonomik açıdan tanıma anlamına geleceğini"** belirtmektedirler[354]. Bunun yanısıra Kıbrıs Türkleri, kalkınma projelerini faaliyete geçirebilmek için, AT nezninde yoğun bir diplomasi trafiği başlattıklarını görmekteyiz.

AT Üye Ülkeler Daimi Diplomatik Temsilcileri Komitesi'nin (COREPER) hazırladığı öneriye göre, teknik yardım amacıyla **5 milyon ECU** bağış, KKTC ekonomisinin yeniden yapılanması için **12 milyon ECU**, ayrıca, krediler için **50 milyon ECU** öngörülmektedir.

Kıbrıs'ın AT ile uyum sağlamasına yönelik **5 milyon ECU**'lük ödenek konusunda, Rumlar'ın memnun olmadığını, bu rakamın **10 milyona** çıkarılması gerektiğini, ayrıyeten, KKTC ekonomisinin kalkındırılması konusunun, **Dördüncü Malî Protokol**'den ivedilikle çıkartılmasını istemektedirler. Hatta Rumlar, Kıbrıs sorunun nihaî çözümünden sonra ekonominin kalkındırılması için **15 milyon ECU** tutarında bir yardımın yapılmasını önermektedirler. Buna karşın, AT ve

---

[354] "Türklere Doğrudan Para Verilmeyecek", Alithia Gazetesi, 30 Mart 1994, s.6; "Avrupa Birliği ve Rumlar", Simerini Gazetesi, 5 Mayıs 1994, s.8; "Avrupa Birliği, Yunanistan ve Kıbrıs", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1994, s.5.

Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasına bakılmaksızın, KKTC ekonomisinin malî yönden desteklenmesini içeren önerinin değiştirilmemesini istemektedirler.

Brüksel'deki hakim görüş, gerek **GYÖ**'in, gerekse KKTC ekonomisinin finansman konularının, kesin olarak **Kıbrıs Hükûmeti** aracılığı ile değil de, bu Hükûmetin, **olumlu görüşünün** alınmasını, tercih eder niteliktedir[355]. Özellikle bu görüşü, AT'na üye olan, **İngiltere** ve **Almanya** destek vermektedir. Üye bu iki devlet, AT'nun yasal olarak addettikleri **Kıbrıs Cumhuriyeti**'nin denetleyemeceği yardımlarla, AT'nca finanse edilmesi yönünde, diğer Avrupa ortaklarını iknâ etmeye çalışmaktadırlar. Bunun üzerine, **COREPER** olarak bilinen **üye ülkeler Daimi Diplomatik Temsilciler Komitesi**'nin, 1994 Haziran ayı başında yapılan toplantıda, **Kıbrıs-AT Dördüncü Malî Protokol** ele alınmış ve bu toplantıda, Yunan Daimi Temsilcisi **Zafiriu** bir konuşma yapmıştır.

Yunan Temsilcisi, bu konuşmasında, her zaman olduğu gibi, **GYÖ** paketi çerçevesinde, Türklere yapılacak finansmanın, ancak anlaşma sağlandıktan sonra ve "**Kıbrıs Hükûmeti**" aracılığıyla yapılması yolundaki, GKRY'nin görüşünü savunmuştur[356].

---

[355] "KKTC'ye 5 Milyon ECU", Fileleftheros Gazetesi, 5 Haziran 1994, s.12.
[356] "Avrupa Birliği ve KKTC", Eleftherotipia Gazetesi, 7 Haziran 1994, s.9.

Dördüncü Malî Protokol'de, Kuzey Kıbrıs için öngörülen miktar konusunda ise, Yunan Temsilcisi **Zafiriu**, bu paranın, ancak Kıbrıs sorununun çözümü yönünde ciddi bir prosedür başladığında ve yine **"Kıbrıs Hükûmeti"** aracılığı ile verilmesi gerektiğini iddia etmiştir[357]. Yunan Temsilcisinin yaptığı bu konuşmalara karşın en sert tepkiyi gösteren üye iki ülke, **İngiltere** ile **Almanya** olup, **Dördüncü Malî Protokol**'e bakılmaksızın, AT'nun, KKTC'ne finansman sağlamasında ısrar etmektedirler[358].

13 ile 14 Haziran 1994 tarihinde, Lüksemburg'ta yapılan AT Dışişleri Bakanları Konseyi'nin toplantısında, görüşülen konulardan birisi de **Dördüncü Malî Protokol**'dür. Bu protokol'ün, **Bakanlar Konseyi** toplantısında görüşülmesi **COREPER** olarak bilinen **Daimi Delegeler Komitesi**'nce karalaştırılmış bulunmaktadır.

Dönem başkanı Yunanistan'ın hazırladığı gündem taslağına, özellikle **İngiltere** sert tepki göstermiştir.

Yunanistan'ın hazırladığı gündem taslağı, Kıbrıs sorununu içerdiği gibi, aynı zamanda GYÖ'in uygulanmasının finansmanında, son sözün **Kıbrıs Hükûmeti**'ne ait olmasını öngörmektedir. Kıbrıs'ın **Kuzey** kesmine, **Kıbrıs Hükûmeti**'nin onayına bağlı olmayacak şekilde, direkt finans sağlamayı arzu eden İngiltere, Yunan taslağına itiraz etmektedir[359].

---

[357] ibid., s.10.
[358] ibid.
[359] "4'üncü Malî Protokol", Fileleftheros Gazetesi, 9 Haziran 1994, s.3-4.

Bu Protokol'de kesin olan bir şey var ki, Kıbrıs'a verilecek paranın, **Üçüncü Malî Protokol**'deki miktara oranla, oldukça fazla olduğudur.

Rum matbuatından **FILELEFTHEROS** gazetesinin, Brüksel'deki diplomatik kaynaklara dayanarak verdiği haberde, **Dördüncü Malî Protokol**'ün, en kötü ihtimalle **74 milyon ECU** olacağını ifade etmektedir[360]. Fakat, hemen belirtelim ki, **COREPER** olarak bilinen **Daimi Temsilciler Konseyi**'nde, bu paranın Kuzey Kıbrıs'ta harcanacak bölümü hakkında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Zirâ, **Dördüncü Malî Protokol** hakkında, 12'ler arasında yapılan bir ön çalışma raporunda, Kuzey Kıbrıs'ın refahına karşı, Avrupalı ortaklardan bir çoğunun, özel ilgi duyduğu görülmektedir[361]. Bunu gören GKRY Başkanı **Glafkos KLERIDES**, 8 Haziran 1994 tarihinde **LOGOS**[362] televizyonuna verdiği bir demeçte, **"Kıbrıs Hükûmeti aracılığıyla uygulanmayacak Malî Protokolleri kabul etmeyeceğiz"**[363] demekle, Rum görüşünü kesin olarak ifade etmiştir.

AT, Malî Protokol'ün hayata geçirilmesi ile ilgili olarak, bu protokolde öngörülen **74 milyon ECU**'den, **50 milyonu, Avrupa Yatırım Bankası** tarafından açılacak kredilerle sağlanacaktır. Ancak, bu kredilerin, kişi ve kuruluşlara, **"Kıbrıs Hükûmeti aracılıyla açılacağı"** tahmin edilmektedir. En azından bu işlem, bugüne kadar böyle

---

360 "4'üncü Malî Protokol", Fileleftheros Gazetesi, 10 Haziran 1994, s.9-10.
361 "KKTC'ye Malî Destek", Fileleftheros Gazetesi, 12 Haziran 1994, s.10.
362 Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi Televizyonu.
363 "4'üncü Malî Protokol", Eleftherotipia Gazetesi, 9 Haziran 1994, s.4.

olmuştur. Kişi ve kuruluşlar, kredi almak için **Kıbrıs Kalkınma Bankası**'na başvuracaklar ve istekleri **Kıbrıs Hükûmeti** aracılığı ile gerçekleştirilecektir. Lâkin, burada hemen belirtilmesi gerekir ki, bugüne kadar hiçbir Kıbrıslı Türk, kredi almak için, **Rum Kalkınma Bankası**'na müracaat etmemiştir.

24 milyon ECU de, AT tarafından yardım olarak verilecektir. Bu miktarın büyük bir kısmı, yine **Kıbrıs Hükûmeti aracılığı** ile verileceği tahmin edilmektedir. Bunun **5 milyon ECU**'sü, Lefkoşa kanalizasyon şebekesi gibi, bütün Ada'nın yararlanabileceği projelere kanalize edilecektir. Geriye kalan **19 milyon ECU**'den **12 milyonu**, Kıbrıs sorunun çözümünü kolaylaştıracak projeler için ayrılmasına karar verilmiştir. **GYÖ** adı altında, Kıbrıs sorununun çözümünü kolaylaştıracak projeleri çerçevesinde, Ada'nın dengeli kalkınmasını sağlamak için, Kuzey Kıbrıs'a **5 milyon ECU** verilmesi tasarlanmıştır[364]. Lâkin, hemen şurada belirtelim ki, **Dördüncü Malî Protokol**'ün imzalanmadığı bir ortamda bu verilerin, mutlak doğrular olduğunu ifade etmek, büyük bir hatadır. Bu veriler, Atina, Brüksel ve Lefkoşa üçgeni içerisinde yapılan diplomatik görüşmelerin basına yansıyan şekliyle elde edilmiştir.

AT'nun, **Dördüncü Malî Protokol** çerçevesinde, Kıbrıs'a yapacağı yardımlardan, **Kıbrıs Hükûmeti** aracılığı ile verilecek krediler, **50 milyon ECU**'lük geri ödemeli, 24

[364] "4'üncü Malî Protokol", Vima Gazetesi, 19 Haziran 1994, s.9; "Yeni Malî Protokol ve Türkler", Fileleftheros Gazetesi, 13 Aralık 1994, s.4-5.

milyonu hibe olmak üzere, toplam **74 milyon ECU'**dür. KKTC'nin kalkınmasını sağlamak için, **GYÖ** çerçevesinde verilecek **5 milyon ECU'**nün, **Kıbrıs Hükûmeti denetiminden** çıkartılarak, bu Hükûmetin sadece **olumlu görüşü** alınmak istenmektedir.

Dördüncü Malî Protokol'ün, 1995 yılında, yoğun bir pazarlık sonucu imzalanması beklenirken, Kıbrıs Türkleri için, GKRY'nin denetiminden çıkartılarak verilecek yardımlarla ilgili, şaibeli haberlerin çıkması bile, diplomasî alanında elde edilen büyük bir başarı olarak görülmektedir.

AT, **Dördüncü Malî Protokol** çerçevesinde Kıbrıs'a vereceği yardımların dışında, 4 ayrı projeye de finansman kolaylığı sağlayacaktır. Bu projelerin tamamından, GKRY istifade etmesi beklenmektedir.

Limasol Kanalizasyon Projesi (Proje : 1)

Limasol Kanalizasyon İdaresi, Limasol kentinin kanalizasyon sisteminin ikinci aşamasının tamamlanabilmesi için, **Avrupa Yatırım Bankası'**ndan finansman temin etmiştir.

3 milyon KL'ndan[365] fazla olan krediye, ödenecek faizin yüzde 3'ü AT'nca **sübvansiye** edilecek ve bu kredi, 20 yıl geri ödemeli olacaktır. Limasol Kanalizasyon İdaresi'ne verilecek bu kredinin GKRY'nin kefil olunarak alındığını belirtmekte, büyük bir fayda vardır[366].

---

[365] Yaklaşık 5-6 milyon ECU.

[366] "Avrupa Bankası Kredisi", Fileleftheros Gazetesi, 2 Eylül 1994, s.7.

Su Sağlayan Boru Hattı Projesi (Proje : 2)

Lefkoşa ve Larnaka'ya su temin eden güney boru hattının inşaasının, bir bölümünün finansmanını temin etmek amacıyla, **Avrupa Yatırım Bankası** yetkilileri ile temaslarda bulunmak üzere, bir Rum heyeti, 7 Eylül 1994 tarihinde Lüksemburg'a gitmiştir.

Lüksemburg'ta yapılan görüşmelerde, Rum heyeti tarafından bu projenin tamamlanması için **17 milyon ECU** tutarında bir meblağın gerektiği belirtilmiştir[367]. Bu paranın, uygun ödeme koşulları dahilinde temin edilebilmesi için yapılan görüşmeler, halen devam etmektedir.

Eğitim ve Kültür Projeleri (Proje : 3)

Strazburg'ta toplanan **Avrupa Parlamentosu**, AT'nun 3 programına, Kıbrıs'ın da dahil edilmesini, AT Bakanlar Konseyi'nden talep etmiştir.

Kıbrıs'ın da katılacağı söz konusu programlar şu şekildedir[368]:

1. **Sokratis Programı**
2. **Avrupa İçin Gençlik Programı**
3. **Leonardo da Vinci Programı**

Sokratis Programı: 1995-1999 yıllarını kapsayacak olan bu program için, yaklaşık **760 milyon ECU** harcanacaktır. Bu programın amacı, öğrencilerin daha iyi yetiştirilmesi,

---

[367] "Avrupa Yatırım Bankası", Fileleftheros Gazetesi, 8 Eylül 1994, s.6.
[368] "Avrupa Birliği'nin 3 Programı", Agon Gazetesi, 27 Ekim 1994, s.7.

yabancı dil bilgisinin ve eğitim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesini temin etmektir[369].

Avrupa İçin Gençlik Programı: Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında, gençlerin karşılıklı olarak ziyaretleri ve faaliyetlerini geliştirilmesi için tertip edilmektedir[370].

Leonardo da Vinci Programı : Bu program, eğitim sistemlerinin kalitesinin geliştirilerek, daha verimli kılınmasını amaç edinmektedir. 1994-1999 yıllarını kapsayan bu program için, toplam olarak **620 milyon ECU** harcanacaktır[371].

Kamu İşletmecilik Fakültesi'ni Geliştirme Projesi

(Proje : 4)

Rum Üniversitesi, **Kamu İşletmecilik Fakültesi'nin** girişimi ile oluşturulan ve bankacılık finans araştırmaları yapacak olan uluslararası bir kuruluşun, AT'na bağlı **MED-CAMPUS** programınca, **100 bin ECU** ile finanse edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu miktarın tamamı, bir dizi seminerin finansmanı için kullanılacaktır[372].

Dikkat edileceği gibi, AT tarafından tertip edilen eğitim, kültür ve araştırma programlarından, Kıbrıs Türkleri'nin hiç bir şekilde istifade edemedikleri görülmektedir.

AT, Kıbrıs Türklerine karşı izlediği siyasî tutumu, eğitim ve kültür alanında da takip etmesi, Topluluğun kendi

---

[369] ibid., s.7.
[370] ibid.
[371] ibid.
[372] "Avrupa Birliği Finansmanı", Mahi Gazetesi, 23 Aralık 1994, s.7.

bünyesindeki eğitim ve kültür politikalarına ters düşmektedir. Dolayısıyla, AT'nun tertiplediği eğitim ve kültür programlarından, sadece Kıbrıs Rumlarının istifade etmesi, AT'nun **çifte standartı** olarak telâkki edilmektedir.

Yukarıda bahsedilenlerin ışığı altında, KKTC ve GKRY'nin temel ekonomik göstergelerden, şu sonuca varmak mümkündür :

GKRY'nin, AT'na katılma şartlarından bir tanesi olan **"ekonomik koşullara"** uygunluk derecesi, vasatın çok çok üzerindedir. Lâkin, bu şart, kati ve kesin çizgilerle yorumlanmamaktadır. Zirâ, aday ülkenin, AT'nun hukukî, coğrafî ve politik şartlarına da, uygun olması gerekmektedir. Hukukî ve coğrafî şartların, bir sorun teşkil etmesi bekenmediğinden, **Kıbrıs'ın**, AT'na tam üyelik çerçevesinde iştirak edememesi, tamamen siyasî bir sorundur. Buna karşın, KKTC'nin ekonomik koşulları, AT'nun aradığı ekonomik kriterlerin oldukça altındadır. Fakat, Kıbrıs'ın tamamı için, tam üyelik mevzu bahis olduğu zaman, bunun bir sorun olarak teşkil etmeyeceğini de hemen belirtilmelidir. Çünkü, Kıbrıs Türk Toplumu, AT içinde, coğrafî mekânı, demografik yapısı ve bölgesel ekonomik potansiyeli itibarı ile oldukça küçüktür. Yukarıda da ifade edildiği gibi sorun, sadece siyasî hüviyetlidir.

IV. BÖLÜM

TOPLULUK ADALET DIVANI'NIN 432/92 SAYILI ÖNKARAR PROSEDÜRÜ VE KIBRIS TÜRK TOPLUMUNU KARŞI ETKILERI:

Kıbrıs sorunu, Topluluğun müşterek bir politika tesbit edebildiği, sayılı uluslararası ihtilaflardan biridir[373]. Bu konudaki ilk topluluk açıklaması, **Makarios**'a girişilen darbenin ertesinde, 16 Temmuz 1974 tarihinde, 9'lar olarak yapılmıştır. O tarihdeki açıklamada, Doğu Akdeniz'deki istikrarı etkileyen Kıbrıs'taki gelişmelere ilişkin, ciddi endişelerin bilinmesini arzuladıkları ifade edilmiş, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini ve bu ilkeleri tehlikeye düşürebilecek herhangi bir müdahaleye ya da saldırıya karşı oldukları bildirilmiştir.

Topluluğun bir diğer önemli açıklaması ise, KKTC'nin ilânı üzerine, 10'lar olarak 16 Kasım 1983 tarihinde yapılmıştır. Bu açıklamada Topluluk, tek yönlü bağımsızlık kararını tanımadığını bildirmiştir[374]. Başkan **Kiprianu**'nun Hükûmeti'ni, Kıbrıs'ın tek meşru Hükûmeti olarak tanıdığını tekrarlamıştır. Bununla ilgili olarak taraflara, bölgede fevkâlade ciddi bir durum yaratan bu kararın, tanınmaması tavsiyesinde bulunmuş ve "**Kıbrıs Cumhuriyeti**"nin bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve

---

[373] Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler, Haz: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar (Sisa), Istanbul, 1990, s.92.

[374] ibid., s.92.

birliğini, şartsız desteklediğini ifade etmiştir. Topluluk tarafından bu tür açıklamalar, daha sonraki tarihlerde de yapılmaya devam etmiştir.

Bununla ilgili olarak, **Topluluk Adalet Divanı (TAD)**, 5 Temmuz 1994 tarihinde, 432/92 sayılı dosyasıyla, Kıbrıs Türkü açısından çok önemli bir karar almıştır. TAD kararı, her ne kadar ticarî ağırlıklı bir hukuk davası ise de, esas mahiyeti, siyasî ağırlıklıdır. Buna göre, söz konusu dava, şu şekilde gelişmiştir.

Dava, GKRY'nin Ticaret Bakanlığı'na bağlı **S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd.** tarafından açılmıştır. Bu itibarla TAD, bu karara **"Anastasiou Şirketi Davası"**[375] adını vermiştir. Böylece TAD, **İngiliz Tarım, Gıda ve Balıkçılık Bakanlığı** ile, Kıbrıs Rum İhracatçıları arasındaki münakaşaya, hukukî bâbda son verilmiştir.

S.P. Anastasiou Şirketi, İngiltere ile tarımsal ticarette bulunan bir şirkettir. Adı zikredilen şirket, İngiltere'de **"Tarım, Gıda ve Balıkçılık Bakanlığı"** aleyhine, 1992 yılında dava açmıştır. İngiliz yerel mahkemesinde açılan dava, Topluluk hukukunu ilgilendirdiğinden, **Topluluk Adalet Divanı'na** intikal etmiştir[376]. TAD'ın önüne gelen dava da, davacı her ne kadar **Anastasiou Ltd.** ise de, **Yunanistan** ve **AT Komisyonu** da davaya **"müdahil"** olarak

---

[375] Europe Agence Internationale: "Only Export Certificates Issued by The Republic of Cyprus May Be Accepted by Member States", No: 6267, 6 July 1994, s.7.

[376] "Ruling on Cypriot Import Certificates", Financial Times, 12 July 1994, s.12.

katılmıştırlardır[377]. Bu davanın muhtevasına geçmeden önce, Kıbrıs Rumları tarafından açılan davanın, Topluluk hukukuna göre meşruiyetine bakmakta fayda vardır.

Her şeyden önce TAD, AT üyesi olan ülkelerin yaptıkları sözleşmeler ile, yine bu devletlerin aralarında kabul ettikleri protokollerde tesbit edilen usullere uygun olarak görev yapan önemli bir organdır.

TAD, yargı görevini yerine getirirken aldığı kararlar, mahkeme kararı mahiyetindedir. Çok geniş olan yargı görevi içerisinde, Adalet Divanı'nın yargı görevlerinden **birincisi**: Diğer devletlerin, millî mahkemelerinde verilen kararların, Avrupa Topluluğu hukukunun uygulanması, yorumu ve değerlendirmesi ile birlikte, hukuka aykırı bir uygulama olup olmadığı hususunda, mahkeme kararı mahiyetinde karar almasıdır[378]. Bundan hareketle İngiliz yerel mahkemesi, AET ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında 1972 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması'na istinaden, Topluluk hukukuyla alakalı olmasından ötürü, TAD'ndan **önkarar prosedürü** çerçevesinde **"yorum"** istenmesi, Topluluk hukukuna uygundur. Zirâ, AET Antlaşması'nın **177. maddesinin 2.** ve **3. fıkralarına** ve TAD statüsüne ilişkin protokolün **20. maddesine** göre, önkarar prosedürü, TAD'na, sadece ulusal mahkemelerin başvurması mümkündür. Buna karşın, davaya taraf olanların, doğrudan TAD'na gitme yetkisi bulunmamaktadır. Bir başka deyişle,

---

[377] Günuğur: op.cit., s.3.

[378] Şükrü Yurttaş, Avrupa Topluluğu Hukuku, İstanbul, 1989, s.152.

TAD'na arzetme yetkisi, sadece ulusal mahkemeye mahsustur. Ulusal mahkeme, uyuşmazlığın karara bağlanması bakımından gerek gördüğü taktirde, **önkarar prosedürüne** müracaat etmeye yetkili tek organdır[379]. Bundan hareketle, İngiliz yerel mahkemesinin (ulusal mahkeme), RA'nın **177. maddesine** istinaden, adı geçen davanın Topluluk hukuku açısından yorumlanması için, TAD'na müracaat etmiştir. Bununla birlikte, İngiliz ulusal mahkemesi, Topluluk normlarının bütün üye devletlerde mütecanis bir şekilde yorumlanması ve uygulanmasını amaç edindiğinden, yapılan müracaatın da hukukî dayanağına büyük önem vermiştir.

Anastasiou Ltd.'in, İngiliz ulusal mahkemesinde açtığı dava, İngiliz yasalarına göre meşrudur. Lâkin, davanın TAD'na intikal edeceğini bilen şirket, davayı hukukî boyuttan çekip, siyasî boyuta geçirebilmek için çalışmıştır. Zirâ, İngiliz ulusal mahkemelerinde her yıl, GKRY'ne kayıtlı şirketler tarafından, buna benzer davalar açılmaktadır. İşte bu noktada açılan davaların, hukukî amacından saptığını görmekteyiz. Çünkü, uluslararası hukukta, uyuşmazlıkların çözümü konusunda, **"temel ilke"**, uyuşmazlığa taraf olan kişilerin veya devletlerin, **"ortak rızası"** ile barışçı bir çözüm yolunun kararlaştırılmasıdır[380]. Lâkin, KKTC ile GKRY'nin uyuşmazlığın çözümü konusunda, **"ortak rıza"** ile İngiliz ulusal mahkemesinde dava açılmamıştır. KKTC için,

---

[379] A.Füsun Arsava, Roma Antlaşmasında Önkarar Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar, Ankara, 1989, s.3 ve 18.

[380] Pazarcı, op.cit., s.207.

bırakın **ortak rızanın** belirlenmesi, buna dair böyle bir sorun olduğunu dahi kabul etmemektedir. Çünkü, Kıbrıs ile AT arasında imzalanan **Ortaklık Antlaşması'nın 5. maddesine** göre, **"Ada'da bulunan taraflar arasında ayrımcılığa yol açacak herhangi bir işlem yapılmayacaktır"**[381] şeklindeki hüküm yer almaktadır.

Anastasiou Ltd. ve müdahil Yunan Hükûmeti temsilcileri, Kıbrıs ile AET arasında yapılmış olan 1972 tarihli **Ortaklık Antlaşması'nın 7. ve 8. maddelerine** göre, Kıbrıs'ta üretilen ve Topluluğa ihrâç edilen, tarımsal malların **tercihli rejimle**, gümrüksüz ya da indirimli tarife ile üye devletlere girmesinin ön koşulunun, **serbest dolaşım belgeleri** ile bu ürünlerin **insan sağlığına uygunluk sertifikalarının, Kıbrıs Cumhuriyeti** yetkili gümrük mercilerinden alınmasının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bundan hareketle, Kıbrıs'ın hukuken değil, fiilen bölünmesi sonucunda, Ada'nın kuzey bölgesinde (KKTC) verilen bitki sağlığına dair belgelerin, bu bölgeden üye devletlere yapılan ihrâcatta üye devletler tarafından, **tercihli bir ticarî rejimin** uygulanmasını Ortaklık Antlaşması'na ters düştüğünü belirtmektedirler[382]. Buna kanıt olarakta, Ada'nın kuzey bölgesindeki fiilî oluşumun, hiç bir üye devlet tarafından kabul edilmemesini göstermişlerdir.

---

[381] Renksizbulut : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (I)", s.28.
[382] Günuğur : op.cit., s.3; Europe Agence International, No.6267, s.7.

Buna karşın, İngiltere ve AT Komisyonu temsilcileri ise, 1972 Ortaklık Anlaşması'nın Türkiye'nin Ada'ya müdahalesinden önce yapıldığı ve Ada'nın tümünü kapsadığını ifade etmektedirler. Yine aynı anlaşmanın **5. maddesine** göre, Ada'da bulunan taraflar arasında, farklı işlem yapılmasını yasakladığını, yalnızca Rum Kesimi'nden gelen mallara tercihli rejimin uygulanmasının, **"farklı işlem"** anlamına geleceğini, bu nedenle davanın reddedilmesinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Divan savcısı **M.C. Gulmann** ise, Rum görüşünü destekleyerek, Kuzey Kıbrıs'tan verilen belgelerin, hukukî varlığı tanınmayan yöre makamlarınca verildiğini, yetkisiz makamlarca verilen serbest dolaşım belgeleri ile sağlık sertifikalarının, Ortaklık Antlaşması'nın lâfzına ve ruhuna aykırı olduğunu ve bu nedenle davanın kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür[383].

TAD, tarafların görüşlerini dinledikten sonra, 5 Temmuz 1994'te kararını tebliğ etmiştir. 16 sayfadan oluşan kararın genel mânâdaki özelliği, Güney Kıbrıs ve Yunan Hükûmetlerinin görüşlerine paralel olmasıdır. Buna göre TAD'ın, bu dava konusunda aldığı sonuç şu şekildedir :

---

[383] Günuğur: op.cit., s.3.

> **"Kıbrıs yapılan 1972 tarihli Ortaklık Anlaşması ve AB ülkelerine tarımsal ürünler ithâlatını düzenleyen 77/93 sayılı Konsey direktifi; Kuzey Kıbrıs bölgesinden bir üye devlete yapılan patates ve diğer tarımsal ürün ihrâcatında tercihli rejimden yararlanabilmek için gerekli olan serbest dolaşım belgeleri ile tarımsal ürün sağlık belgelerinin "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yetkili mercileri" dışınca bir merci tarafından verilmesine engel oluşturur..."**[384] şeklinde karar almıştır.

Bu karar mucibince TAD, Kıbrıs Türk Toplumu'nun yetkili mercileri tarafından, Topluluğa ihrâç gayesi ile turunçgiller ve patates için verilen sağlık ve serbest dolaşım belgesini kabul etmemektedir. Divan kararında yer alan, **"Kıbrıs Cumhuriyeti yetkili mercileri"** deyimi ile, AT ülkelerinin tanıdığı ve hukuksal plânda, bölünmez kabul ettiği "Rum Kesimi" ve bunun yetkili mercileri kastedilmektedir. Dolayısıyla TAD, KKTC yetkililerince verilen belgeleri geçerli saymamaktadır.

Divanın aldığı bu karar, yukarıda da ifade edildiği gibi, 1972 tarihli **AET ve Kıbrıs arasında işbirliği anlaşması** ve 1977 tarihli **"bitki sağlık kontrolleri yönetmenliğine"** istinaden, yorum yapılmış ve hukukî izahatta bulunarak, alınmıştır[385]. Bu suretle TAD, KKTC'nin dağıttığı belgelerin, hiç bir üye devlet tarafından kabul edilmeyeceğini ve bundan hareketle İngiltere'nin yetkili

---

[384] ibid., s.3 ; Proceedings of The Court of Justice and The Court of First Instance of European Communities, s.4-6.; Financial Times, op.cit., s.12; Europe Agence International, op.cit., s.7.

[385] Financal Times, op. cit., s.12; Europe Agence International, op. cit., s.7.

mercileri tarafından kabul edilen belgelerin, bundan böyle kabul edilmemesi gerektiğini tavsiye etmiştir.

Bu kararından sonra, KKTC uyruğunda bulunan ihrâcatçıların, GKRY'nin yetkili mercilerine başvurarak, serbest dolaşım ve sağlık belgelerini almaları söz konusu olmuştur. Halbuki, daha önceki uygulamalarda bu işlem şu şekilde yapılmaktaydı: KKTC ihrâcatçıları, GKRY tarafından işgal edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nden, gerekli izinleri hiç bir zaman alamamışlardır. Bundan hareketle, Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortağı olmasının vermiş olduğu hukukî hakka istinaden, bugüne kadar bu ihtiyacını kendi mercileri ile karşılamışlardır[386].

Buna karşın bu kararla, Avrupa Topluluğu'na üye devletler tarafından, **"bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin"** (!) kabulünde mutabık olduklarından, Ada'nın kuzeyinden yapılan ihrâcatın, AT ülkelerine **"tercihli rejiminden"** yararlanarak girmesi de, artık söz konusu olamayacaktır[387]. Aslında Divan kararı, KKTC'den ithâlatı yasaklamamaktadır. Bu şartlar altında **tercihli rejimin** avantajlarını ortadan kaldırmakta ve KKTC'ni tamamen **"üçüncü ülke"** konumuna indirgemektedir. Bu durumda, Ada'nın güneyinde ve kuzeyinde üretilecek, aynı nitelikteki ürünlerin, üye devletlere girişimde, **"çifte standart"** uygulanmış olacaktır. Dolayısıyla, KKTC ürünleri, gümrük

---

[386] Europe Agence International, op. cit., s.7.
[387] Financial Times: op.cit., s.12.

duvarına çarpacağından, AT ithâlatçıları için cazip bir ülke konumundan çıkacaktır. Zirâ, Güney Kıbrıs'ın ürünleri, tercihli rejimin avantajlarından istifade etmiş olacağından, KKTC ürünlerine göre, çok daha ucuz olacaktır. Böylece, KKTC'nin AT'yla olan ihrâcatı, tamamen durmuş olacaktır[388].

Aynı zaman da mahkeme, uluslararası hukuka dayanarak, Kıbrıs hususundaki münakaşaları reddetmiş ve resmî olmayan sertifikalarda, tek taraflı olarak (!) damga vurulması ve imza atılmasıyla ilgili uygulamaları, derhal durdurulmasını, üye devletlere bildirmiştir[389]. Buna istinaden, KKTC'ne karşı bu kararı uygulayan ilk ülke, yine İngiltere olmuştur. KKTC ihrâcatçıları, ya Rum Yönetimi'ni "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak resmen tanıyacak, ya da % 14 dolayında bir vergi yükü ile karşılaşacaktır[390]. Tabiâtı ile bu karara, en çok sevinen, GKRY olmuştur. Özellikle GKRY'nin Başsavcı Yardımcısı Lukis Lukaides'in demeci, bu konuda oldukça ilginçtir :

> **"Bu karar bizim için çok önemli ve sevindiricidir. Sahte devlet (KKTC), hukukî yönden idam edilmiştir"[391].**

Esasında AT'nun bu yaklaşımı, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye üzerinde, bir "baskı ve gözdağı" niteliğini taşımaktadır. Rumların, bütün Kıbrıs'ı temsilen ve Ada'nın

---

[388] Günuğur: op.cit., s.3-4.

[389] Financial Times: op.cit., s.12; Proceedings of The Court of Justice and The Court of First Instance of the European Communites, s.5-6.

[390] "Ingiltere'den Ambargo", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1994, s.1 ve 17.

[391] ibid., s.17.

tek meşru hükûmeti benim diyerek, Türk tarafına iktisadî baskı uygulamaları, amansız bir şekilde devam edecektir[392].

Şimdi ise, TAD'nın almış olduğu bu kararın, Topluluk hukuku açısından, yaptırım gücü ve özelliklerinin, neler olduğu üzerinde durulacaktır.

Adalet Divanı'nın kararları, **sözleşmenin 52. maddesi** gereğince, **kesin** karardır[393]. TAD'na götürülecek bir uyuşmazlık konusunda, Divan'ın alacağı kararın, taraflar için **"bağlayıcı"** nitelikte olacağı açıktır. Çünkü, her şeyden önce taraflar, anlaşmada uyuşmazlıklarının Divan'a götürülebilmesini öngörmekle, Divan kararının niteliğini ve doğuracağı hukuksal sonuçlarını düzenlemeseler bile, tersini belirtmedikleri anda, Divan'ın alacağı karara uyacaklarını, üstü örtülü olarak, kabul etmiş olmaktadırlar[394]. Hatta, TAD'nın kararlarını düzenleyen sözleşmenin 53. **maddesine** göre, taraf devletlerin bu kararlara uymak zorunda olduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte, Adalet Divanı'nın kararlarına karşı, hiç bir üst müracaat yolu, yani **temyiz** söz konusu değildir[395].

Daha önce de belirtildiği gibi, ulusal mahkemelerin başvurusu üzerine, ilgili Topluluk normunun ve kavramının içeriğini ve anlamını, Topluluk normunu uygulama durumunda

---

[392] Daha geniş bilgi için bkz. Halil Fikret Alasya: "AT Gözlüğü ile Bakılırsa", Yeni Batı Trakya Dergisi, V/57 (Aralık 1987), s.30; "Rumlara Avrupa Kapısı Açıldı", Hürriyet Gazetesi, 6 Ekim 1993, s.17.

[393] Şükrü Yurttaş, op. cit., s.198.

[394] Pazarcı, op. cit., s.213-214.

[395] Yurttaş, op. cit., s.198.

olan bütün merciler bakımından saptama yetkisi, TAD'na verilmiştir. Hemen burada belirtelim ki, TAD'nın verdiği önkararların gereğinin yerine getirilmesi, Divan'dan çok **ulusal mahkemeleri** ilgilendiren bir hususdur[396]. Bir başka deyişle, **ulusal mahkemeler**, kararlarını, TAD'nın önkararlarına uygun olarak vermeleri gerekir. Yani, TAD'ın verdiği yorumları, kendi kararları için, **esas** almaları lâzım gelir. Önkarar prosedürü için TAD, ulusal yargı yetkisinin kullanılmasına, doğrudan müdahale etmeksizin yaptığı açıklamalar ve yorumlarla, Topluluk normunun Topluluk hukukuna uygun olarak icrâsını, Topluluk hukukunun ulusal hukuk düzenlerinde, tam olarak geçerli olmasını temin etmektedir. O halde diyebiliriz ki, önkarar prosedürünün etkisi, ulusal mahkemelerin bakmakla yükümlü olduğu davaların çözümünde, ona uymaları bakımından **bağlayıcılık** özelliği taşımaktadır[397]. Bu suretle TAD, Topluluk hukukunun somut uyuşmazlığa doğru bir icrânın yapılabilmesi için, ulusal yargıca, açık ve detaylı kriterler vermeye özen göstermektedir. Ayrıca, TAD, önkarar prosedürünün etkinliğini sağlamak için, yorumun **soyutluk** derecesinin çok aşırı olmamasına, bilhassa dikkat etmektedir[398]. Fakat, burada belirtmekte büyük bir fayda olacağına inandığımız bir mevzu vardır. Divan kararlarının **bağlayıcılığı**, yalnız **Roma**

---

396 Tuğrul Arat, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Ankara, 1993, s.147-148.

397 Daha geniş bilgi için bkz.. Arat, ibid., s.147-151; Arsava, op. cit., s.8-9; Ayşe Füsun Arsava, Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, Ankara, 1990, s.64-72.

398 Arsava, op. cit., Ankara, 1989, s.28; Arsava, op. cit., Ankara, 1990, s.67-72.

Antlaşması'na, özel taraf olan üye devletlerce kabul edildiğinden, **üçüncü devletlerce** hususî olarak kabul edilmedikçe[399], Divan'ın **maddî** ve **şeklî**[400] anlamda hukuken bağlayıcı özelliğe haiz olan kararları, yalnız üye devletlerce kabul edilmektedir.

AET-A, 171. maddeye göre TAD kararlarıyla tesbit edilen hususların, üye devletlerce yerine getirmesi ile ilgili tedbirleri almak mecburiyetindedir. Fakat, Divan kararına rağmen, tutumunda ısrar eden bir üye devlet olursa, o üye devletin aleyhine Divan tarafından tazminat davası da açılamamaktadır. Dolayısıyla, Topluluk hukukuna aykırı davrandığını tesbit eden TAD, kararına uymayan ilgili devlet, böylece **AET-A Antlaşması'nın 5. ve 171. maddelerini** ihlâl etmiş demektir. Buna karşın TAD, Topluluğun hukuk düzlemine dair tedbir alması, hele hele **zorla icrâ yoluna** gitmesi, söz konusu dahi değildir[401]. Topluluğun bu müeyyide eksikliğine rağmen, vurgulamak lâzım gelir ki, herhangi bir üye devletin, TAD'nın kararlarına, uymama tutumunu sonuna kadar sürdürdükleri bir olaya da raslanılmamaktadır. Dolayısıyla da, İngiltere'nin TAD'nın kararlarına karşı gelerek, eski usule istinaden, ithâlat rejimini uygulaması, pratike mümkün değildir.

---

[399] Pazarcı, op. cit., s.211.
[400] Arsava, op.cit., Ankara, 1989, s.38.
[401] Arat, op. cit., s.136-137.

Topluluk hukukuna göre **önkarar prosedürünün** etkisi, **geriye doğru yürümektedir**[402]. TAD, gelecekteki davalar bakımından, kararını değiştirebilme imkânını da elinde tutma yoluna benimsemiştir. Bu imkânın kullanılması için, ancak ulusal mahkemelerin, aynı konu hakkında Divan'a başvurmaları yolunun açık tutulmasına bağlıdır. İşte bu nedenledir ki, TAD, hakkında daha önce **önkarar verdiği** bir sorun, bir ulusal mahkeme tarafından, eski kararın açıklanması veya aynı sorun hakkında, yeni bir **önkarar verilmesi** (!) talebiyle önüne getirildiğide, önceki kararının kesin hüküm niteliği taşıdığını sebep göstererek başvuruyu, **"iptidaen"**[403] reddetmektedir. Başvuruyu, tekrardan incelemeye alan TAD, ancak eski kararının yeterince açık bulunduğu, başka bir sebebe dayanmadığını beyan ederek, muhtemelen, yeni bir önkarar vermeye gerek görmediği sonucuna varacaktır.

Buna karşılık TAD, daha önce yorum konusu olan önsorunlarla ilgili olarak, özel bir sebep bulunması halinde, ulusal mahkemenin yeniden başvurabileceğine dair açık bir kapısı da vardır. Ulusal mahkemenin böyle bir durumda somut uyuşmazlığı karara bağlamadan önce, TAD'na yeniden Önkarar başvurusu yapmayı gerekli görmesi, verilen önkararın bağlayıcılığına gölge düşürmemektedir.

---

[402] Arat, op. cit., s.136-137.
[403] ibid., s.149.

Yeni bir önkarar başvurusu, ulusal mahkemenin önkararın alınması ve uygulanması bakımından, zorluklarla karşılaşması veyahut başka türlü karar verilmesini gerektirecek, yeni hukukî sorunlar veya görüşler getirilmesi hususunda kabul edilmektedir[404]. Ancak, bu başvuruyu yaparken şu hususları gözönünde bulundurmak gerekir.

TAD, bir konu hakkındaki eski önkararını, o kararı verirken dikkate alınmayan ve değişikliği gerekli kılan sebeplerin, bu kez bulunduğunu kabul ettiği taktirde, değiştirmektedir. Böyle bir kanıya varmadığı durumlarda ise, eski kararında vardığı sonucu değiştirmesini gerektiren bir nedenin mevcut olmadığını öne sürerek, o sonucu benimsemeyi sürdürmektedir. Yeni alınan önkararın, geriye doğru yürümesi, yürürlüğe girdiği andan itibaren geçerlidir[405]. Bununla ilgili somut bir dava örnek olarak gösterilebilir. TAD'nın verdiği önkararların istisnaî olarak belli koşullar altında, yeniden önkarar konusu olabileceğine dair **Rs 244/80, Foglia/Novello II, 16.12.1981 tarihli ve Sgl. 1981, 3045 (3061) sayılı** karar gösterilebilir[406].

Bundan hareketle, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye, siyasî baskı yaparak, Kıbrıs'ın, siyasî platform içinde kendine has bir durum arzettiğini belitmelidirler. Dolayısıyla, TAD'ın aldığı bu kararın tek yanlı ve adil olmadığı yönünde İngiltere'deki yerel mahkemelerin herhangi birinde dava

---

[404] Arsava, ibid., s.39.
[405] Arat, op.cit., s.149-150.
[406] Arsava, op.cit., s.39-40.

açmalıdır. Durumun siyasî alt yapısı hazırlandıktan sonra, dava TAD'na gidecek ve kararın değiştirilmesi mevzu bahis olacaktar. Fakat, bunun pek kolay bir yol olmadığını da, hemen belirtilmelidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, önkarar prosedürü, birey haklarının teminine hizmet etmektedir. Topluluk çerçevesinde önkarar prosedürünce sağlanan hukukî birlik, bireylerin güvenliğini ve eşitliğini temin etse de, bu durum maalesef Kıbrıs Türkü için geçerli değildir. Zirâ, davayı şeklen kaybeden her ne kadar **İngiltere** ve **AT Komisyonu** ise de, fiilî olarak kaybeden[407], **KKTC**'dir.

TAD'nın aldığı bu kararı, sonuçları açısından değerlendirdiğimiz taktirde, fevkalâde önemli sonuçlar elde edildiği görülecektir. Buna göre :

1. Bilindiği gibi "**tanınma**", uluslararası hukukta siyasal bir olgudur[408]. Bundan hareketle KKTC, sadece Türkiye tarafından tanınan bir devlet olmakla birlikte, siyasî olarak rüştünü kabul ettiremeyen bir devlettir. Buna karşın, GKRY'ni, "**Kıbrıs Cumhuriyeti**" olarak, başta AT devletleri olmak üzere, bütün dünya tanımaktadır[409]. TAD'nın Kıbrıs'la ilgili aldığı bu karar çerçevesinde, "**Kıbrıs Cumhuriyeti**" olgusu, siyasî hüviyetten bir adım daha ileri giderek, hukuksal bir olgu halini almıştır. Lâkin, AT

---

[407] Günuğur: op.cit.,s.39-40.
[408] ibid., s.4.
[409] Financial Times, s.12.

Kıbrıs'ın ikiye bölünmüşlüğünü, bir başka deyişle **"de facto"** durumunu kabul etmediğinden, Kıbrıs Rum görüşüne destek vermektedir. Fakat, son zamanlarda basında, AT'nun Kıbrıs'ta iki bölgeli durumun mevcudiyetini kabul ettiğine dair haberler çıkmaktadır. BBC Radyosu'nun Yunan servisi tarafından ortaya atılan bu görüşün, gizli envanter olarak hazırlanmış bir raporun, AT üye devletlerine bildirildiği ifade edilmektedir. Hazırlanan bu raporun resmî bir belge olmamasına karşın, şimdiden GKRY'ni ve Yunan Hükûmetini telaşlandırmıştır[410]. Bundan da anlaşılacağı üzere, Kıbrıs sorununun, bir hukuksal sorun değil, siyasal bir sorun olduğu dikkat çekicidir.

2. Bu karardan sonra, KKTC'nin ihracatı büyük ölçüde darbe yemiştir.

Topluluk, çok sayıda gelişmekte olan ülkeden yaptığı tarım ürünleri ithâlatı için, **genel dış ticaret rejimi** dışında, ayrı bir sistem uygulamaktadır[411]. **"Tercihli rejimler"** denilen bu sistem ile, söz konusu ülkelerin, tarım ürünlerinin Topluluk pazarlarına girmesinde, bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Bundan hareketle Topluluk, Kıbrıs'la, gıda ve tarım ürünleri konusunda yaptığı anlaşmaya uygun olarak, başta meyve, sebze, zeytinyağı ve şarap olmak üzere, bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Lâkin, bu kararla birlikte, KKTC bu ayrıcalıktan istifade

---

[410] "AB : Kıbrıs'ta İki Devlet", Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1994, s.16.
[411] Şahinöz, op.cit., s.49-50.

edemeyecektir. Zirâ, KKTC, **"üçüncü ülke"** konumuna düşmüş olduğundan, AT sınırları içerisine gireceği bütün ürünleri için, yaklaşık **% 14'lük** vergi vermek zorunda kalacaktır[412]. Bu da, KKTC'nin rekabet şansını, olduğu gibi ortadan kaldırmasına sebeb olacaktır. Dolayısıyla bu karar, KKTC ekonomisi için ağır bir darbedir.

3. Bu kararın, KKTC için yaratacağı ekonomik kaybın boyutu, çok büyüktür. Esasında bundan da büyük olan, bu kararın sonucunda ortaya çıkan siyasal sorunlardır. Zirâ, AT'nun Kıbrıs konusundaki bakış açısı gereği, GKRY'ni resmen **"Kıbrıs Cumhuriyeti"** olarak kabul etmesidir. Tabiyatı ile bunun, Rum görüşünü destekler mahiyette olması, resmî Türk görüşünü kale almamış olduğunu gösterir. Özellikle, Ada'da iki toplumun varlığını ve bu toplumlar arasında, çifte standart yaratmaması gereğini, **Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesi** çerçevesinde ileri süren ve her zaman Avrupa'nın ortak çıkarlarını ön planda tutan, **AT Komisyonu'nun**, bu objektif yaklaşımının, Divan tarafından görmezlikten gelinmesi, kararın **"siyasal yönü"**nü ister istemez ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu karar, siyasal yönde bir **"yargı oyunu"**dur[413], diyebiliriz.

4. Ne kadar ilginçtir ki, davaya müdahil olan Yunan hükûmetinin, davada yer almasına karşın, davaya bakan Divan'daki yargıçların bir tanesinin de, Yunan uyruklu **C.N.**

---

[412] Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1994, s.17 ; Günuğur: op.cit., s.3.
[413] Günuğur : op.cit., s.4.

Kakouris'in bulunması dikkat çekicidir. Bu yargıcın davada bulunmasının verdiği avantajları kullanması, buna karşın Yunan hükûmetinin, AT'na üye devlet olma şansını iyi değerlendirmiş olmasından dolayı, Divan'ın **hukukî yansızlığına**, gölge düşürmüştür.

5. Divan'dan çıkan kararın bir neticesi olarak, Kıbrıs Türk ihrâcatçılarının **"tercihli rejimden"** istifade edebilmeleri için, GKRY'ndan **"meşru nitelik taşıyan belgelerin"** alınması yönünde, tavsiye kararı çıkmıştır. Pek tabiki bu kararın, ne **pratikte** ne de **hukukî** yaptırım gücünde bir işlevlik vardır. Dolayısıyla diyebiliriz ki, Divan, hukukî isnadı olmayan bir karar almıştır.

6. Divan, Kıbrıs'ın ikiye bölünüşünü hiç bir zaman arzu etmemektedir[414]. Buna istinaden TAD, 1972 tarihli **Ortaklık Anlaşması'nı** temel almakta ve **Ada'yı bir bütün olarak kabul etmektedir.** Her ne kadar da verilen hüküm, Ada'nın bölünmüşlüğünü reddeder niteliğini taşıyorsa da, bunun tam tersine, **Ada'nın bölünmüşlüğünü teyit eder,** bir nitelik taşımaktadır. Bir başka deyişle Divan, fiilen yürürlükte olmayan ve Ada'yı bir bütün kabul ettiği için, aslında geçerliliğini de yitiren bir uluslararası Anlaşmayı, hâlâ yürürlükte saymaktadır. Esasında Divan'ın düştüğü çelişki, işte buradadır. Uluslararası hukuka göre, bir uluslararası anlaşma ya **yürürlüktedir,** ya da yapıldığı andaki koşulların

---

[414] Financial Times, s.12.

değişmesi sebebiyle, yürürlükte değildir (Rebus sic stantibus kuralı)[415]. Bu itibarla, Anlaşma temel alınarak, bir taraf aleyhine hukukî karar verilmesi doğru değildir. Bu, Divan'ın kararlarına olan saygınlığı da azaltmıştır.

7. Bilindiği gibi KKTC, Türkiye dışında hiç bir ülke tarafından tanınmamaktadır. Ancak, bir devletin uluslararası hukukta tanınmaması, o devletin halkının yürürlükte olduğu varsayılan bir anlaşmadan doğan haklarının verilmemesi anlamına gelmez[416]. Nitekim, Lahey'de bulunan "Uluslararası Adalet Divanı", **Namibia** ile ilgili olarak **B.M. Güvenlik Konseyi'nin 276/70 sayılı kararına** karşı verdiği hükümde, bu hususu açıkça vurgulamıştır[417]. AT, KKTC'nin, (Lefkoşa'nın) atık sularını boşaltması için hazırlanan projenin finansmanını sağlamıştır. Dolayısıyla bu, KKTC'nin, AT'na üye devletlerce tanınması mânâsına gelmediği gibi, Kıbrıs Türkleri'nin anlaşmalardan doğan hakkının da gasbedilmesinin gereksiz olduğunu göstermektedir.

8. 1972 **Ortaklık Anlaşması** çerçevesinde, TAD kararının, üye devletlerce tek taraflı olarak alınamayacağı belirtilmiş idi. Sayet bir karar alınması gerekiyorsa, bunun, **Ortaklık Konseyi'nde**, iki tarafın da onayladığı, uygun bir karar alınabileceği yönünde görüş bildirilmişti. Lâkin, Divan'ın aldığı tek taraflı bir karar çerçevesinde, KKTC uyruklu Türk ihracatçılarının **tercihli rejimle** ihracat

---

[415] Günuğur: op.cit., s.4.
[416] ibid., s.4.
[417] Europe Agence Internationale, No.6267, s.7.

yapabilmesi için, yasal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (!) Ortaklık Konseyi'nde onaylaması gerekli olduğunu belirtmiştir.

9. Yine Divan'a göre Topluluk, tek taraflı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (!) iç işlerine karışmayacağını belirtmiştir. Oysa, AT'nun karar organı olan Konsey, "Kıbrıs sorunu Avrupa'nın sorunudur" şeklindeki görüşleri ile, meselenin hallini güçleştirmektedir. Ada'daki iki toplum, bu sorunu 1995 yılına kadar çözemezse, AT, Kıbrıs'la tam üyelik görüşmelerine başlayacaktır, demek suretiyle Kıbrıs'ın iç işlerine karışmıştır. Dolayısıyla Divan kararı, bizzat Topluluk politikasıyla çelişki oluşturmaktadır.

10. Divan kararında, şöyle bir ibare daha vardır: Kıbrıs Cumhuriyeti adına GKRY, Komisyon'a 1983 yılında bir nota vererek, yalnızca Kıbrıs'ın yasal hükûmeti (!) tarafından verilen belgelerin kabul edilmesini istemiştir. Komisyon ise bu notaya herhangi bir cevap vermeyerek, dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) bu görüşünü kabul etmiştir. Bu durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti dışında bir başka merci tarafından alınmış belgeler geçerli değildir. Üstelik, kararın 53 numaralı paragrafında, bazı üye devletlerin (İngiltere) Türk tarafınca verilen belgeleri kabul etmeleri, bazılarının ise kabul etmemeleri, AT için farklı uygulamalara neden olmakta ve Birliğin "ortak ticaret politikası"nı tehlikeye sokmaktadır[418]. Bir başka deyişle bu

[418] Günuğur : op.cit., s.4.

olgu, Avrupa bütünleşmesine zarar vermektedir. Dolayısıyla, Divan'ın bu iki argümanı, hukukî değil, siyasî içeriklidir.

11. **Konsey'in 77/93 sayılı sağlık yönergesine** göre, sağlık belgelerinin doğruluğu, karşılıklı ticaretin yapıldığı ülkelerin yetkili organları arasında, yakın bir işbirliğini gerekli kılmaktadır. Oysa, hukukî varlığı tanınmayan bir devletin organları ile işbirliği yapabilmek, tabiyatı ile mümkün değildir. Kaldı ki sağlık belgesi almış bir ürün, ithâlat sonrasındaki kullanımda insan sağlığına zarar verirse, hukukî varlığı tanınmayan bir devletin ilgili merciî, hangi sıfatla, hangi uluslararası divan önünde dava edileceği[419] de belli değildir. Bu itibarla, Divan kararında bazı çelişkilerin olduğunu söyleyibiliriz.

12. Divan kararının gerekçe bölümünde, ele alınan argümanların hepsinin "**hukukî**" nitelik taşıdığını düşünmek, pek mümkün değildir. Karar, **Anastasiou Ltd.**'in arzuladığı sonuçların çok ötesinde, Yunanistan'ın eline, **Kıbrıs Dosyası**'nda kullanacağı yeni savlar vermiştir. Esasında bu kararların doğuracağı **siyasal** sonuçlar, TAD kararlarının içeriğinden de önemlidir. Zirâ, bu kararlar, Kıbrıs'taki toplumlar arasında yapılan görüşmelere olumlu bir etkisi olacağını düşünmek, büyük bir hatadır.

13. Bu karar, Yunanistan'ın, AT'na üye olması hasebiyle, bundan sonra da **Türkiye** ve **KKTC**'nin aleyhine, birçok karar

---

[419] Kararın 63 nolu paragrafı.

çıkartabileceğini göstermektedir. Zira, Türkiye AT'nun dışında, Yunanistan ise içinde oldukça, bu ve buna benzer sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır.

Dolayısıyla TAD'ın almış olduğu 432/92 sayılı karar, hukukî özelliğinden çok, siyasî özelliği dikkati çekmektedir. Bundan hareketle, bu kararın KKTC ekonomisine vurduğu haksız darbeyi belirtmek, gereksizdir.

SONUÇ

Bugünkü Kıbrıs sorunu, Avrupa Topluluğu'nu ve bu Topluluk içinde ikili ilişkileri etkileyen, AT, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki sorunları yaratan, önemli bir konu olarak gündemde bulunmaktadır.

Hele Topluluğun, son zamanlarda Kıbrıs konusunda, daha da ileri bir tutum takındığı izlenimini veren davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bunların ilkini, Kıbrıs sorunun Türkiye-AT ilişkilerini etkildiğini, **Dublin** toplantısında (25-26 Haziran 1990) yayınlanan sonuç bildirisinde açıkça ifade edilmiştir. Bu olayın hemen akabinde GKRY, **"Kıbrıs Cumhuriyeti"** adına hareket ettiğini belirterek, 4 Temmuz 1990 tarihinde AT'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye ve KKTC yetkilileri, böyle bir başvurunun AT tarafından ciddiye alınmasının bile, Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarını ne kadar olumsuz etkileyebileceği konusunda, Topluluğu uyarmışlardı. Buna karşın BM Genel Sekreteri de, 11 Eylül 1970 tarihinde yaptığı bir basın toplantısında, AT'nun ilgili mercilerini, Rumların tek yanlı olarak yaptıkları başvuruya dikkat çekmek istemiştir. Genel Sekreter, Rum başvurusu incelenirken, sorunun çözümünün iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir anlaşmayı gerektirdiği[420] ve **BM Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararının**, çözümü güçleştirecek adımlardan sakınılması gerektiğini vurgulamıştır.

---

[420] "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", Kıbrıs Gazetesi, 10 Nisan 1992, Lefkoşa, s.8; Gürel , op.cit., s.106.

Ancak Genel Sekreter'in bu uyarısı, Türkiye ve KKTC'nin karşı çıkışları, AT'nun GKRY'nin başvurusunu ciddiye almamasını engelleyemedi. AT Konseyi, 17 Eylül 1990 tarihinde Rum başvurusunun Topluluk tarafından normal süreç içerisinde değerlendirilmesini kararlaştırmış olduğundan, başvuruyu Komisyon'a havale etmiştir. GKRY'nin tam üyelik başvurusu üzerine Komisyon tarafından hazırlanan "avis" (görüş), 30 Haziran 1993 tarihinde açıklanmıştır[421]. Komisyon'un, AT Konseyi'ne sunduğu rapora göre, Kıbrıs'ın Topluluğa katılmasının Ada'da güvenlik ve refahı artıracağını ve Ada'da yaşayan iki toplumun yaklaşmasına katkıda bulunacağını ifade etmiştir. İktisadî alanda ise, Topluluğun bu güne kadar ki kazanımlarının, Kıbrıs tarafından benimsenmesine ilişkin olarak, aşılamayacak hiçbir sorun olmayacağını da ayrıyeten bildirilmiştir.

Komisyon'a göre Kıbrıs, Avrupalı kimliğine ve karakterine sahip olduğunu[422] belirtilmiştir. Dolayısıyla Komisyon, Kıbrıs'ın, Topluluğa alınmasında herhangi bir engel olmadığı sonucuna varmıştır. Böylece GKRY için, tam üyelik kapısı açılmış oldu. Bununla birlikte, 29 Ekim 1993 tarihindeki olağanüstü Brüksel Zirvesi'nde alınan kararda, mevcut politik sorun sebebiyle, AT'nun 1995 Ocak ayında tarafların toplumlararası görüşmelerdeki pozisyonlarını yeniden değerlendirmesi suretiyle, nihaî kararın vermesi öngörülmüştür[423].

---

[421] EC News, VII/14 (9 Temmuz 1993), s.2.; Karluk, op.cit., s.19; Gürel, op.cit., s.123.
[422] Gürel, op.cit., s.123.
[423] Karluk, op.cit., s.19.

Yunanistan'ın dönem başkanlığının sonucunda, 24-25 Haziran 1994'te gerçekleştirilen Korfu Zirvesi bitiminde, yayınlanan ortak açıklamada, AT'nun bundan sonraki genişleme aşamasının, daha önce başvuran Türkiye'yi atlayarak Kıbrıs (GKRY) ve Malta'yı kapsayacağı teyit edilmiştir[424]. Buna karşın, Kıbrıs'ın üyeliği konusunda, müzakerelerin başlangıç tarihi belirlenmemiştir. Bundan da anlaşılacağı üzere AT, Kıbrıs Türklerini tehdit ederek, GKRY'ni AT'na alacağını belirtmiştir. Lâkin, hukukun üstünlüğü prensibi üzerine kurulduğu iddia edilen AT, bir yandan KKTC'ni tanımayarak Kıbrıs Türk Toplumunun varlığını ve haklarını gözardı ederek, sadece Rumların temsil edildiği, sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Garanti Antlaşması'nın hükümlerini dahi açık ve kesin bir şekilde ihlâl etmiş olmaktadır. Bu Antlaşma'nın 1. maddesinin 2. pragrafında "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen, birleşmemeyi ya da herhangi bir siyasî ve iktisadî birliğe katılmamayı taahhüt ettiğini"[425] açıkça belirtilmiştir. Bunun dışında, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda "Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları uluslararası kuruluşlara, Kıbrıs'ta üye olamaz"[426] şeklindeki ibare, AT ve GKRY tarafından açıkça ihlâl edilmeye çalışılmaktadır. Buna karşın, Topluluğun tek bir amacı vardır: Sözde Kıbrıs Cumhuriyeti namına, tüm adayı, Topluluğa tam üye yapmaktır.

---

[424] "AB, Türkiye'yi Atladı", Milliyet Gazetesi, 26 Haziran 1994, s.16; EC News, IX/9 (8 Temmuz 1994), s.4.

[425] KC. Anayasası, s.2.

[426] KC. Anayasası, 8. md.

Lâkin, unutulan bir şey vardır. Dünyanın hiç bir yerinde demokrasi ile yönetilen bir devlet, diğer bir demokrasi ile yönetilen devlet tarafından, devletler veya uluslararası teşkilatlar nezdinde temsil etme salahiyetine haiz değildir. Eğer böyle bir temsil varsa, bu olayın hiç bir yasal ve meşru dayanağı yoktur. Kıbrıs'taki mevcut durum, "de facto" durumudur. Dolayasıyla GKRY ve AT'nun emrivakileri, KKTC tarafından kabul edilir cinsten değildir. Zirâ, GKRY, KKTC'nin fikrini ve onayını almadan, AT'na tam üyelik için başvurmuş olması, KKTC'nin varlığına karşı en büyük tehlikedir. Unutmamak gerekir ki KKTC, de jure (hukuken) ve de facto (fiilen)[427] olarak, kurulmuş bulunan bir Türk devletidir. Sorun: bu devleti bir türlü kabullenemeyen GKRY ve bazı uluslararası teşkilâtların sorunudur.

GKRY'nin AT'na tek taraflı olarak girmesi, üstü kapalı olarak ENOSİS'in gerçekleşmesi şeklinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla, GKRY ve AT, Ada'nın bölünmüşlüğünü bir türlü kabül etmek istemeseler de, bu durumu, teyit etmiş olmaktadırlar.

GKRY'nin AT'na girmesi halinde, uluslararası arenada yalnızlığı bir o kadar daha artacak olan KKTC'nin tek çıkış yolu, Türkiye'yle olan birleşmesidir[428]. Bu vesile ile

---

[427] C.Uğur Özgöker : "Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, IX (Nisan 1991), s.35.

[428] Europe Agence International :"Mr Denktash Over Accession to The EU", No:6353, 9 November 1994, s.1.

Türkiye ile KKTC arasında imzalanan yeni bir protokolle, **"ekonomik entegrasyon"**[429] yolunda, önemli bir adım atılmış oldu. Esasında KKTC'nin bundan başka yapacak herhangi bir şansı da yoktur. Zira, GKRY, ele geçirmiş olduğu siyasî ve ekonomik avantajları, Kıbrıslı Türklerle paylaşmak istememektedir. Aksine Kıbrıslı Rumlar, bu avantajları Kıbrıs Türk Toplumuna karşı uluslararası arenada, siyasî bir silah olarak kullanmaya devam etmektedirler. Bu vesileyle, Kıbrıs Türk Toplumu üzerinde, ekonomik ambargoyu bütün şiddetiyle sürdürmektedirler.

Şunu hiç bir zaman unutmamak gerekir ki, KKTC ne derece **siyasî bir özerkliğe ve güvenliğe kavuşursa kavussun, ekonomik yapısını koruyup geliştirmedikçe, güçlü bir devlet olma yolunda ilerlemesi mümkün değildir.** Çünkü, günümüzde siyasî bütünlük daima ekonomik bütünlükle perçinlenmektedir. **Bu olmadığı taktirde, KKTC hiç bir zaman millî hedefine ulaşamayacaktır.** Bunun tersi olduğu takdirde ise, GKRY, bir takım avantajları tek başına kullanarak, Ada'nın tek ve gerçek temsilcisi gibi gösterme hevesinden hiç bir zaman vazgeçmeyecektir.

Kıbrıs Türk Toplumu, artık Türkiye'nin **"stratejik azınlığı"** veya **"400 yıllık misafir"** gibi ifadelerle anılmayacak ve iki taraf arasında **eşitliğe, self-determinasyon hakkına dayalı, iki kesimli bir çözüm öngörülmesi kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.** Bunun dışındaki

---

[429] "Kıbrıs'la Entegrasyonda İlk Adım", Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1994, s.6.

bütün çözümler, Kıbrıs meselesini çözmek yerine, tam tersine içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olacaktır. Hele bugünkü aşamada, Ada'daki iki toplumu, AT gibi, dışarıdan oluşturulan bir siyasî yapı içinde, bir arada yaşamaya zorlamak, hiç de doğru bir yol değildir.

Ne var ki, globalleşen dünya içerisinde, KKTC'nin dışta kalması beklenemez. Bu itibarla KKTC, GKRY ile kalıcı bir anlaşma yaparak, AT'na girmesi gerekecektir. Zirâ, bugünkü gelişmeler ışığında, KKTC'nin, hızla globalleşen dünyamızda, başka türlü yerini alması mümkün değildir. Lâkin hemen belirtelim ki, sırf globalleşme uğruna, AT'na girmekte bir çözüm değildir. Bu hadisenin gerçekleşebilmesi için, iki hususiyetin, ivedilikle hazırlanması gereklidir.

Bunlardan birincisi, **KKTC'nin ekonomik hayatı iyileştirmeli veya GKRY'nin ekonomik koşullarına denk bir hale getirilmelidir;**

İkincisi ise, **KKTC'nin, toplumlararası görüşmelerin sonucunda, adil ve kalıcı bir anlaşma yapmasıdır.** Bu anlaşmada:

- **İki kesimli**
- **İki bölgeli**
- **Federal Bir Çatı Altında**
- **Türkiye'nin Etkin ve Fiilî Garantörlüğü**
- **Zayıf Bir Üniter Devlet Modeli Çerçevesinde**
- **Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ni** kuracak, siyasal bir tez savunulmalıdır.

Bütün bunlar gerçekleştirildikten sonra, KKTC'nin, içerisinde Türkiye'nin de bulunacağı AT'na girmesi, hiç bir engele maruz kalmayacağı gibi, hiç bir tehlike de söz konusu olmayacaktır. Lâkin, KKTC'nin, Türkiyesiz bir AT'na girmesi, fevkalade sakıncalıdır.

Şayet GKRY, AT'na tek taraflı olarak dahil edilirse ve KKTC, bu süreçten mahrum bırakılırsa, Türkiye ve KKTC, yeni yeni siyasal çözümlemelere gitmesi gerekecektir.

Özellikle, Türkiye ve KKTC, dünyada örnekleri bulunan siyasî ve hukukî formüller üzerinde durmalıdır.

İngiltere'nin **Kanal Adaları (Channel Islands)**, **Danimarka'nın Faroe Adaları** ile yaptığı **hukukî** ve **siyasî** anlaşmaların bir benzerini, Türkiye, KKTC ile yapması gündeme gelecektir. **Kanal** ve **Faroe Adalarında** olduğu gibi, içişlerinde bağımsız, dışişlerinde İngiltere ve Danimarka'ya bağlı olarak temsil edilen bu siyasal sistem, Türkiye ve KKTC arasında da vuku bulabilecektir.

Her ne kadar da Türkiye ve KKTC arasında, bu tür siyasal bir sistemin kurulması, bugün için imkânsız gibi görünüyorsa da, hiç bir zaman göz önünden uzak tutulmamalıdır.

BIBLIYOGRAFYA

A. Kitaplar

- ACAR, İrfan C., **Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1993.

- **A Guide For Foreign Investors And Businessman And The Macro Economic Indicators, TRNC Ministry Of Economy And Finance, Nicosia, 1994.**

- ALASYA, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk Eserleri**, T.K.A.E. Yay., Ankara, 1964.

- _____, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, T.K.A.E. Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

- _____, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay.: 24, Başbakanlık Basımevi, Lefkoşa, 1992.

- **Anabritannica:** "Kıbrıs", C.XIII, İstanbul, 1986.

- **Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi:** "Kıbrıs", C. XIII, İstanbul, 1986, s.242-246.

- ARAT, Tuğrul, **Avrupa Toplulukları Adalet Divanı**, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.

- ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, 2.baskı, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1989.

- _____, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1980-1990)**, C.II., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991.

- ARSAVA, Ayşe Füsun, **Roma Antlaşmasında Önkarar Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar**, Ankara Üniversitesi A.T.A.U.M. Yay., Ankara, 1989.

- _____, **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990.

- ARUOBA, Çelik, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu Açısından Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti**, ATAUM Yay., Ankara Üniversitesi Basım-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1989.

- **"1990 Sonu İtibarı İle KKTC ve GKRY Ekonomilerinin Mukayesesi İle İlgili Bir Rapor"**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, 1990.

- **1995 Yılı Programı**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa, 1994.

- **"1994 Yılı KKTC Sağlık Bakanlığı Sağlık Raporu"**, KKTC Sağlık Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1994.

- **"1994 Yılı Turizm Faaliyet Raporu"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **1993 Yılı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1993-1997)**, Lefkoşa, 1992.

- **"Birleşmiş Milletler Mülteciler Kalkınma Programı (UNDP) Tarafından Sağlanan Teknik Yardımlar"**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1987.

- **"Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Aracılığı İle Sağlanan Yardımlar"**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1987.

- BOZKURT, Ömer, **Avrupa Topluluğu'nun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış**, ATAUM Yay., Ankara, 1992.

- **Charter Of The United Nations And Statute Of The International Court Of Justice, United Nations Department Of Public Information**, New York, 1991.

- **Commission Opinion On The Application By The Republic Of Cyprus For Membership Of 30 June 1993.**

- COOK, Chris, **Dictionary Of Historical Terms**, Seconds Editions Peter Bedrick Books, New York, 1991.

- **"Çalışma Dairesi İstatikleri ve DPÖ Hayat Pahalılığı Endeksleri"**, KKTC Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1987.

- ÇAY, Abdülhalük, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, T.K.A.E. Yay., Ankara, 1989.

- DENKTASH, R.R., **The Cyprus Triangle**, Published Jointly By Kemal Rüstem And Brothers, London, 1982.

- **"Dış Ticaret"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **"Dünya Gıda Programı (WFP) Tarafından Sağlanan Gıda Yardımları"**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, (tekstir), Lefkoşa, 1988.

- **"Economic Developments in The Turkish Republic of Northern Cyprus"**, TRNC Prime Ministry, State Planning Organization, Nicosia, 1990.

- ERAKTAN, Gülcan, **Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası**, ATAUM Ders Notları, Ankara, 1992.

- ERTEKÜN, Necati, **The Cyprus Dispute And The Birth Of The Turkish Republic Of Northern Cyprus**, Great Britain At The University Press, Oxford, 1984.

- **Eurostat.**

- **"Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'da Sektörel Gelişmeler"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **"GKRY'nin Demografik Yapısı"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **"GKRY Ekonomik Verileri"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- GÜNUĞUR, Halûk, **Avrupa Topluluğu'nda Gümrük Birliği, İç Pazar**, ATAUM Ders Notları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.

- GÜREL, Şükrü S., **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1921-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993

- İSMAİL, Sabahattin, **İfadem**, Derleme, Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1993.

- _____, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1992.

- **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973**, C.II, (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.

- KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Birlik Matbaası, Eskişehir, 1994.

- **"KRY ve KKTC'nin Şimdiye Kadar Aldığı Dış Yardımlar"**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, (tekstir), Lefkoşa, 1988.

- **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, Hazırlayan: Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), Rego Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul, 1990.

- KITSIKIS, Dimitri, **Yunan Propagandası** (Orjinal adı: Milletlerarası Politikada Propaganda ve Baskı 1919-1920), Meydan Neşriyat, İstanbul, t.y.

- **KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü (DPÖ) Yayınları.**

- **KKTC-1992 (Temel Ekonomik Göstergeler, Siyasî Yapı ve T.C. Yardımlarıyla Gerçekleştirilen Projeler)**, T.C. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği, Ankara, 1993.

- **"KKTC Gayri Safi Millî Hasılası (1975-1993)"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **"KKTC'nin Ödemeler Dengesi"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler)**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara, 1987.

- **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyo-ekonomik Durum ve Avrupa Topluluğu ile İlişkiler**, İktisadî Kalkınma Vakfı Yayınları (IKV), İstanbul, 1991.

- NEDJATIGIL, Zaim M., **Turkish Republic of Northern Cyprus, In Perspactive**, Nicosia, 1983.

- **"Nüfus"**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- OBERLING, Pierre, **Kıbrıs Faciası**, trc. Fahir Armaoğlu, TTK Yay., TTK Basımevi, Ankara, 1990.

- _____, **The Road To Bellapais**, The Turkish Exodus To Northern Cyprus, Columbia University Press, New York, 1982.

- **OECD Economic Outbook**, New York, 1994.

- **Olaylarla Türk Dış Politikası**, C.I (1919-1973), C.II. (1973-1983), Heyet, 6.Baskı, A.Ü.S.B.F. Yay., A.Ü.S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1987.

- OLGUN, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Matbaası, Ankara, 1991.

- ÖZCAN, Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (IGEME), Ankara, 1988.

- PAZARCI, Hüseyin, **Avrupa Topluluklarının Uluslararası İlişkileri (Hukusal Çerçevisi)**, Ankara Üniversitesi ATAUM Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991.

- **Proceedings of The Court of Justice And The Court of First Instance of The European Communities, Week of 4 to 8 July 1994; case C-432/92 The Queen And Minister of Agriculture, Fisheries And Food, exparte: S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd. and Others**, 5 July 1994, s.4-6.

- **Protocol on Financial and Technical Cooperation Between The European Economic Community and The Republic of Cyprus.**

- **Republic Of Cyprus Statistical Abstract 1992**, Department Of Statistics And Research Ministry Of Finance, General Statistics: Series: I Report No:38, Obtainable From The Priting Office Of The Republic Of Cyprus, Nicosia, 1994. (GKRY'nce basılan bir kitaptır).

- **Statistical Yearbook 1990**, TRNC Prime Ministry State Planning Organisation Statistics And Research Department, Nicosia, 1991.

- **"Status Of Allocation And Disbursement Of U.S. 1974-1986** Contributions To The Cyprus Operation", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Raporu, Lefkoşa, 1987.

- ŞAHİNÖZ, Ahmet, **Avrupa Topluluğu'nda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası**, ATAUM Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.

- **T.C. Yardımları**, KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü 1994 Faaliyet Raporu, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- **The Almanac Of Cyprus 1992**, Published By The Press And Information Office, Republic Of Cyprus, Nicosia, 1991. (GKRY'nce basılan bir kitaptır).

- **The Challenge Of Enlargement Commission Opinion On The Application By The Republic Of Cyprus For Membership, Bulletin Of The European Communities Supplement 5/93**, Germany, 1993.

- **The European Council Housing Fund, Governor's Periodic Financial Reports**, Bruxelles, 1986.

- **The Europe World Yearbook 1994**, Volume 1,35 th Edition, Europe Publications Limited, England, 1994.

- **The First Financial Protocol**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, t.y.

- **The Second Financial Protocol**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, t.y.

- TOLUNER, Sevin, **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)**, 3.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.

- **Tourism Statistics 1990**, TRNC Tourism And Planning Office, Nicosia, 1990.

- **Tourism Statistics 1991**, TRNC Tourism And Planning Office, Nicosia, 1991.

- **Tourism Statistics 1992**, TRNC Tourism And Planning Office, Nicosia, 1992.

- **Türkiye - AB İlişkileri**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 1995.

- **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 18 Eylül 1990 Tarihli Basın Bülteni.**

- **Türkiye İle Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları**, Dünya Ekonomik - Politika, (ek yayın), Ankara, 1995.

- **U.N. Assistance To Cyprus**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, 1993.

- **U.N. Security Council Resolutions On Cyprus 541(1983) Of 18 November 1983.**

- **U.N. Security Council Resolutions On Cyprus 649(1990) Of 12 March 1990.**

- **U.S. Assistance To Cyprus**, Report To The Subcommittee On Europa And The Middle East House Committee On Foreign Affairs, The U.S. Goverment Priting Office, Washington D.C.,1981.

- "Yıllara Göre Aylık Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (%)", **KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü**, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- "Yıllar itibarıyla GSYİH'nın Yüzde Dağılımı", **KKTC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Devlet Planlama Örgütü**, (tekstir), Lefkoşa, 1995.

- YOLAK, Seyit, **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Zafer Ofset, Lefkoşa, 1989.

- YURTTAŞ, Şükrü, **Avrupa Topluluğu Hukuku. Ferdin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Başvurma Hakkını Kullanma Şekli ve Duruşma Usulü**, İstanbul, 1987.

B. Makaleler

- ALASYA, Halil Fikret: "AT Gözlüğü ile Bakılıyorsa", **Yeni Batı Trakya Dergisi**, V/57 (Aralık 1987), s.30.

- _____: "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Hukukî Statüsü", **Kıbrıs Mektubu**, Sayı:2, Yıl:1987, s.24-31.

- _____ : "Kıbrıs'ta Kayıplar Meselesi", **Türk Kültürü**, XXVI/309 (Ocak 1989), s.5-9.

- _____ : "Suçlu Kim ?", **Türk Kültürü**, XXXI/365 (Eylül 1993), s.530-540.

- _____ : "Yakışıksız Bir Karar", **Bayrak Dergisi**, Mart 1995, Sayı:1125, s.14-15.

- AŞKIN, Cemal: "Turkish Republic Of Northern Cyprus - EC Relations", **The Middle East And Eastern Mediterranean; Recent Economic And Politicial Developments, International Girne Conferances**, 1987, s.59-66.

- GALIP, Lemi: "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kalkınmasında Turizmin Rolü", **Türk Kültürü**, XXVII/320 (Aralık 1989), s.710-722.

- GAZIOĞLU, Ahmet C.: "AET'ye Tam Üyelik ve Megali İdea'ya Yeni Bir Kılıf", **Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık**, CYREP Yay., Lefkoşa, 1986, s.103-106.

- GÜNUĞUR, Halûk : "KKTC'yi Güç Günler Bekliyor", **Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği Aylık Bülteni**, I/2 (Ağustos 1994), s.3-4 ve 7.

- KIRCA, Coşkun: "Greek Community Administration And European Community", **Kıbrıs Mektubu**, III (Ekim 1990) 4, s.26-30.

- MANISALI, Erol: "Gümrük Birliği, Yunan Vetosu, Kıbrıs ve Ege", **Türkiye Günlüğü**, S:32, Ocak-Şubat 1995, s.41-42.

- ÖZGÖKER, C.Uğur : " Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", **Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı**, IX (Nisan 1991), s.34-35.

- RENKSİZBULUT, Mustafa : "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (1), **İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi**, II/13 (Mart 1982), s.27-31.

- _____ : "AET - Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2), **İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi**, II/14 (Nisan 1982), s.22-24.

- _____ : "AET - Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (3), **İktisadî Kalkınma Vakfı Dergisi**, II/15 (Nisan 1982), 27-31.

- **Resimli Tarih Mecmuası**, II/18 (Haziran 1951).

- ROSSİDOU, Maria - Iasonos, Tinos : "İlk Attila Etek Giyiyordu", **Diefnis Sosyalismos**, Lefkoşa, Temmuz - Ağustos 1991.

- SOYSAL, Mümtaz: "TRNC Has Been Done An International Injustice", **Kıbrıs Mektubu", Political And Cultural Magazine Published Quarterly In Turkish And English**, III (October 1990) 4, s.7-9.

- TAMÇELİK, Soyalp: "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (T.M.T.) Bazı Özellikleri", **Türk Kültürü**, XXXIII (Şubat 1995) 382, s.87-97.

- _____: "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (T.M.T.) Bilinmeyen Bazı Yönleri", **Türk Yurdu**, XIII (Temmuz 1993) 71, s.28-31.

- TAMKOÇ, Metin: "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü", **A.Ü.S.B.F.D.**, XL (Ocak - Aralık 1985) No:1-4, s.55-67.

- TÖRE, Nahit: "Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik", **ATAUM Ders Notları**, Ankara, 1994.

- _____: "Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik: Hayal mi ?", **ATAUM Ders Notu**, Ankara, 1994.

c. Gazeteler

- "AB, Türkiye'yi Atladı", **Milliyet Gazetesi**, 26 Haziran 1994, s.16.

- "AB : Kıbrıs'ta İki Devlet", **Hürriyet Gazetesi**, 8 Aralık 1994, s.16.

- "ABD Malî Yardımı", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, Türk Ajansı Kıbrıs (T.A.K.), S:4169, Yıl:12, 19 Haziran 1994, s.6-7.

- ARMAOĞLU, Fahir: "KKTC - Türkiye İttifakı", **Tercüman Gazetesi**, 3 Ekim 1990, s.7.

- "AT Elçisinin Demeci", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:3101, Yıl:8, 12 Temmuz 1990, s.2.

- "Avrupa Bankası Kredisi", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S.4242, Yıl: 12, 2 Eylül 1994, s.7.

- "Avrupa Birliği Finansmanı", **Mahi Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4353, Yıl:12, 23 Aralık 1994, s.7.

- "Avrupa Birliği İle Malî Protokol", **Alithia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4296, Yıl:12, 27 Ekim 1994, s.6.

- "Avrupa Birliği'nden KKTC'ye Direkt Yardım", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4091, Yıl:12, 29 Mart 1994, s.5.

- "Avrupa Birliği'nden Maraş'a Yardım", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4090, Yıl:12, 28 Mart 1994, s.5.

- "Avrupa Birliği'nin 3 Programı", **Agon Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4296, Yıl:12, 27 Ekim 1994, s.7.

- "Avrupa Birliği 3'üncü Malî Protokol" **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K, S:4292, Yıl:12, 23 Ekim 1994, s.10.

- "Avrupa Birliği ve Kıbrıs", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4082, Yıl:12, 20 Mart 1994, s.6.

- "Avrupa Birliği ve KKTC", **Eleftherotipia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4157, Yıl:12, 7 Haziran 1994, s.9.

- "Avrupa Birliği ve Rumlar", **Eleftherotipia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4124, Yıl:12, 5 Mayıs 1994, s.8.

- "Avrupa Birliği, Yunanistan ve Kıbrıs", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4131, Yıl:12, 12 Mayıs 1994, s.4.

- "Avrupa Yatırım Bankası", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4248, Yıl:12, 8 Eylül 1994, s.6.

- "Avrupa Yatırım Bankası Heyeti", **Filelefttheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4065, Yıl:12, 1 Mart 1994, s.7.

- BIRAND, Mehmet Ali: "Essen'de Ankara, Atina ve Kıbrıs Konuşuluyor", **Sabah Gazetesi**, 9 Aralık 1994, s.12.

- "De-facto'yu Tanıma", **Eleftherotipia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4091, Yıl:12, 29 Mart 1994, s.3.

- DENKTAŞ, Rauf ; "Dünü, Bugünü, Yarını Kıbrıs Davamız", **Kıbrıs Gazetesi**, 1 Temmuz 1991 (tarihli eki).

- "4. Protokol Havada Kaldı", **Vima Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4115, Yıl:12, 22 Nisan 1994, s.3.

- "4'üncü Protokol Suya Düştü", **Kipros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4118, Yıl:12, 22 Nisan 1994, s.2.

- "4'üncü Malî Protokol", **Eleftherotipia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4159, Yıl:12, 9 Haziran 1994, s.3-4.

- "4'üncü Malî Protokol", **Filelefttheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4160, Yıl:12, 10 Haziran 1994, s.9-10.

- "4'üncü Malî Protokol", **Vima Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4169, Yıl:12, 19 Haziran 1994, s.9.

- "4'üncü Malî Protokol", **Vima Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4355, Yıl:12, 25 Aralık 1994, s.4.

- "Dünya Bankası Kredileri Devam Edecek", **Eleftherio Dis Gnomis Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:3101, Yıl:17, 12 Temmuz 1994, s.9.

- **EC News**, (Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği), I/4 (11 Aralık 1987), s.6.

- **EC News**, II/4 (28 Ekim 1988), s.4-5.

- **EC News**, III/14 (9 Temmuz 1993), s.2-3.

- **EC News**, IX/9 (8 Temmuz 1994), s.4 ve 7-8.

- "Gümrük Vergileri", **Filelefttheros Gazetesi**, Rum Basım Özetleri, T.A.K., S:4351, Yıl:12, 21 Aralık 1994, s.9.

- "Güney'deki Nufüs", **Haravgi Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4310, Yıl:12, 10 Aralık, 1994, s.7.

- "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", **Kıbrıs Gazetesi**, 10 Temmuz 1992, s.8.

- "IMF ve Rumlar", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4249, Yıl:12, 9 Eylül 1994, s.7-10.

- "İngiltere'den Ambargo", **Cumhuriyet Gazetesi**, 14 Kasım 1994, s.1 ve 7.

- "Kalkınma Projeleri ve Avrupa Birliği", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4147, Yıl:12, 28 Haziran 1994, s.4.

- "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası", **Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi**, 24 Şubat 1959, s.1-5.

- "Kıbrıs'la Entegrasyonunda İlk Adım", **Hürriyet Gazetesi**, 26 Eylül 1994, s.6.

- **KKTC Resmi Gazetesi**, EK IV : 1994 Yılı Programı, Sayı :103, 7 Ekim 1993.

- "KKTC Turizmi ve Rumlar", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4244, Yıl:12, 4 Eylül 1994, s.8.

- "KKTC'ye 5 Milyon ECU", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4155, Yıl:12, 5 Haziran 1994, s.12.

- "KKTC'ye Malî Destek", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4162, Yıl:12, 12 Haziran 1994, s.10.

- "Komisyon, Sahte Devleti Ayrı Olarak Finanse Edecek", **Agon Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4091, Yıl:12, 29 Mart 1994, s.5.

- "Kritik Bir Soru: Bedel Kıbrıs mı?", **Hürriyet Gazetesi**, 6 Mart 1995, s.9.

- "MANISALI, Erol: "Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İsteniyorsa, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz", **Milliyet Gazetesi**, 17 Ekim 1992, s.17.

- "Milletlerarası Andlaşma", **T.C. Resmî Gazete**, 25 Şubat 1995, S:22213, s.1-1152.

- "Mr: Denktash Over Accession To The EU", **Europe Agence Internationale**, 9 November 1994, No:6353, s.3.

- "Only Export Certificates Issued By The Republic Of Cyprus May Be Accepted By Member States", **Europe Agence Internationale (Bulletin Quotidien Europe)**, 6 July 1994, No:6267, s.7.

- "ÖZERDEM, Şebnem: "Elektriğe Adım Adım", **Kıbrıs Gazetesi**, 3 Mart 1994, s.3.

- "Ruling On Cypriot Import Certificates", **Financial Times**, 12 July 1994, s.12.

- "Rum - AB Ortaklık Konseyi", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4117, Yıl:12, 26 Nisan 1994, s.3.

- "Rum Ekonomisi Canlandı", **Fileleftheros Gazetesi"**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4243, Yıl:12, 3 Eylül 1994, s.8.

- "Rum Nüfusu 600 Bin'i Geçti", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4239, Yıl:12, 30 Ağustos 1994, s.7-8.

- "Rum Ticaret Filosu", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4270, Yıl:12, 30 Eylül 1994, s.7.

- "Rum'un Avrupa Temasları", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4131, Yıl:12, 12 Mayıs 1994, s.5.

- "Rumlara Avrupa Yardımı", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4141, Yıl:12, 22 Mayıs 1994, s.6.

- "Rumları Endişelendiren 5 Nokta", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4394, Yıl:12, 6 Şubat 1994, s.3.

- "Serbest Piyasa Kurları", **Kıbrıs Gazetesi**, 31 Aralık 1994, s.13.

- "Siyaset Oyununda Nüfusun Önemi", **Periodiko Dergisi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4258, Yıl:12, 18 Eylül 1994, s.5.

- SOYSAL, Mümtaz: "Diyet", **Hürriyet Gazetesi**, 7 Mart 1995, s.9.

- "T.C.'ye Kıbrıs Pazarlığı Teklif Edildi", **Kıbrıs Gazetesi**, 3 Şubat 1995, s.4.

- "Türkiye Ürünleri Yasaklanacak", **Elithia Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4057, Yıl:12, 17 Şubat 1994, s.6.

- "Türklere Doğrudan Para Verilmeyecek", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4092, Yıl:12, 30 Mart 1994, s.5.

- "3'üncü Malî Protokol", **Simerini Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4072, Yıl:12, 8 Mart 1994, s.9.

- "3'üncü Malî Protokol", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4040, Yıl:12, 4 Şubat 1994, s.6.

- "3'üncü Malî Protokol", **Mahi Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4339, Yıl:12, 9 Aralık 1994, s.7.

- "Yeni Malî Protokol ve Türkler", **Fileleftheros Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4343, Yıl:12, 13 Aralık 1994, s.4-5.

- "20 Milyon ECU", **Vima Gazetesi**, Rum Basın Özetleri, T.A.K., S:4122, Yıl:12, 29 Nisan 1994, s.4.